

KLASİK DÖNEM OSMANLI MİRAS HUKUKUNDA KADININ YERİ

ADEM ÇAKIR

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE

SUNULAN TEZ

KAMU HUKUKU BÖLÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYLÜL 2015

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Prof. Dr. M. Fatih UŞAN

Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KILINÇ

Danışman

Jüri Üyeleri

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KILINÇ (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

Prof. Dr. M. Fatih UŞAN (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

Prof. Dr. Gül Sevgi AKYILMAZ (Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

İNTİHAL

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı : Adem ÇAKIR

İmza :

ÖZET

KLASİK DÖNEM OSMANLI MİRAS HUKUKUNDA KADININ YERİ

Çakır, Adem

Yüksek Lisans, Kamu Hukuku Bölümü

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Ahmet KILINÇ

Eylül 2015, 216 sayfa

Başlangıçta, İslam miras hukukunun ve örfi miras hukukunun kuramsal çerçevesi hakkında bilgi verildi.

Osmanlı Devleti'nde kadının İslam miras hukukundaki durumunu kolay bir şekilde anlayabilmek için, tereke kayıtları ve fetva örnekleri belirli formatlarla aktarıldı. Tereke kayıtlarında incelenen paylaşımların büyük bir kısmının fıkıh kitaplarında yer alan oranlar ile uygunluk gösterdiği görüldü. İslam miras hukuku hükümlerine uygun düşmeyen paylaşımlar için getirdiğimiz yorum, varislerin mirası rızai taksime göre paylaşmaları oldu. Bu paylaşımların bir kısmı kadın lehine bir kısmı ise kadın aleyhine gerçekleşmektedir.

Örfi miras hukukundaki genel durumu anlamak için, miri arazi ve örfi miras hukukuna tabi vakıfların intikalinde yaşanan dönemseller değişimler yakından irdelendi. Bunların yanında, incelenen birçok vakıfnamede, evlatlık vakıf kuran kişilerin vakıf mallarından yararlanma usulünü, İslam miras hukuku hükümlerini değiştirecek şekilde belirleyebildiği görüldü.

Gayrimüslim kadınlar zaman ve mekan bakımından istikrar gösterecek düzeyde İslam miras hukuku hükümlerine göre pay almışlardır. Kadınlar için, muris ve varis olma bakımından reaya askeri sınıf ayrımı yoktur. Osmanlı'da kadının vela mirasçılığı da kabul edilmektedir. Müçtehitler arasında farklı görüşlerin mevcut olduğu durumlarda, seçilen bir görüşün devamlı surette uygulandığı görülmektedir. Kadının miras payına hukuksuz bir müdahalede gerçekleşirse, kadının hakkı devlet tarafından korunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam miras hukuku, Osmanlı hukuku, kadının hukuki statüsü.

ABSTRACT

POSITION OF WOMEN IN THE CLASSICAL ERA OTTOMAN INHERITANCE LAW

Çakır, Adem

LL.M, Department of Public Law

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Ahmet KILINÇ

September 2015, 216 pages

At first, some information has been given about the conceptual frameworks of the Islamic law of inheritance and the customary law of inheritance.

In an attempt to understand the place of Ottoman woman within the law of inheritance, heritage registers and fatwa samples have been transferred into particular formats. It has been observed that majority of the portions of inheritance, which were analyzed in the heritage registers, were compatible with the proportions indicated in fiqh books. . Our comment on the portions of inheritance, which were incompatible with the Islamic law of inheritance, was that inheritors had shared inheritance through ‘consensual partition’. Some of these portions of inheritance take place in favour of women while some other take place to the detriment of them.

For understanding the general situation in the customary law of inheritance, demesne and periodic variations which occurred during the succession of waqfs (charitable foundations) subjected to the customary law of inheritance have been closely scrutinized. Besides, in several foundation-certificate charters, it has been seen that adopted children who founded foundations could determine the procedure of benefiting from foundation property in a way that changes the provisions of Islam inheritance law.

Non-Moslem women take a share in a stable manner with regards to time and place according to the principles of Islamic law of inheritance. For women, there is no *rayah* (*reaya*)-soldier class classification in terms of being deceased and inheritor. In the Ottoman Empire, the right of woman's *vela* (ownership of slaves) inheritance was also accepted. In the event that there have been different views among the religious scholars, it has been seen that the view which has been chosen has always been applied. If any unlawful interference occurs against the purparty of woman, the right of woman is protected by the state.

Key Words: Islamic inheritance law, Ottoman law, the legal status of women.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM OSMANLI MİRAS HUKUKU VE KADININ HUKUKİ STATÜSÜ

I. GİRİŞ.....	1
II. OSMANLI HUKUK SİSTEMİ.....	1
A. ÖRFİ HUKUK – ŞER’İ HUKUK	1
B. RESMİ MEZHEP UYGULAMASI	3
III. İSLAM MİRAS HUKUKU	6
A. GİRİŞ	6
B. İSLAM MİRAS HUKUKUNUN KAYNAKLARI.....	7
1. Kur’an	7
2. Sünnet.....	8
3. İcma	9
4. Sahabe Kavli ve İctihat	10
5. Fetva	12
C. MİRASIN UNSURLARI	13
D. MİRAS SEBEPLERİ.....	13
E. MİRASÇILIK ŞARTLARI	15
F. MİRAS ENGELLERİ.....	16
G. TEREKE ve MİRASIN AÇILMASI	18
H. MİRASÇILAR VE TEREKENİN TAKSİMİ	20
1. Ashab’ül Feraiz	20
a. Koca	20
b. Karı	21
c. Baba	21
d. Dede.....	22

e. Ana	23
f. Kız	24
g. Oğlun Kızı	24
h. Ana Baba Bir Kız Kardeş	25
i. Baba Bir Kız Kardeş.....	26
j. Ana Bir Erkek ve Kız Kardeşler.....	27
k. Nine	28
2. Asabe.....	29
a. Nesep Yönüyle Asabe	30
i. Asabe binefsihi.....	30
ii. Asabe bigayrihi	31
iii. Asabe magayrihi.....	32
b. Sebep Yönüyle Asabe.....	33
3. Red Yoluyla Mirasçılar	33
4. Zevi'l Erham	34
a. Zevi'l Erham Mirasçıları	34
b. Mirasın Zevi'l Erham Mirasçıları Arasında Paylaştırılması	35
i. Hanbeli, sonraki dönem Şafii ve Maliki hukukçulara göre taksim	36
ii. Hanefi hukukçulara göre taksim	36
1) Birinci sınıfın mirasçılığı.....	36
2) İkinci sınıfın mirasçılığı	36
3) Üçüncü sınıfın mirasçılığı	36
4) Dördüncü sınıfın mirasçılığı.....	37
5. Hazinesinin Mirasçılığı (Beytülmal).....	37
İ. İSLAM MİRAS HUKUKUNA İLİŞKİN KAVRAMLAR	38
1. Adile.....	38
2. Avliye	38
3. Reddiye	39
4. Hacb.....	40
5. Ceninin Mirasçılığı	40
6. Münasaha	41
7. Tereke Üzerinde Sulh ve Rızai Taksim	41
IV. ÖRFİ MİRAS HUKUKU	44
A. MİRİ ARAZİ ve GAYRİ SAHİH VAKIFLARIN HUKUKİ NİTELİKLERİ.	45
1. Miri Arazi.....	45
2. Gayri Sahih Vakıflar	49
B. VAKIFLARIN HUKUKİ NİTELİKLERİ	49

1. Genel Bilgiler	49
2. Vakfın Unsurları.....	50
a. Vâkıf	50
b. İrade Beyanı	50
c. Vakıf Malı	51
d. Vakıftan Yararlanan	51
3. Vakıf Çeşitleri	51
a. Gayelerine Göre	52
i. Hayri Vakıflar	52
ii. Aile Vakıfları (Zürri-Ehli-Evlatlık Vakıflar)	52
iii. Yarı Ailevi Vakıflar	53
b. Gerçek Anlamda Vakıf Olup Olmamasına Göre	53
i. Sahih Vakıflar	53
ii. Gayri Sahih Vakıflar (İrsadi-Taahsis Kabilinden Vakıflar)	53
c. Vakfa Gelir Getiren Malların Tabi Olduğu Statüye Göre	54
i. Tek kiralı Vakıflar(İcare-i Vahideli Vakıflar)	54
ii. İcareteynli Vakıflar(İki Kiralı Vakıflar)	54
iii. Mukataalı Vakıflar	55
C. ADİ İNTİKALİN SEBEP VE ŞARTLARI.....	56
1. Miri Arazi ve Gayri Sahih Vakıflarda İntikal.....	56
2. İcareteynli Vakıflarda İntikal	57
3. Mukataalı Vakıflar.....	57
4. Örfi Miras Hukukunda Kadının Görünümü.....	57
V. İSLAM OSMANLI HUKUKUNDA KADININ HUKUKİ STATÜSÜ	57
A. CEZA HUKUKUNDA KADIN	58
B. AİLE HUKUKUNDA KADIN	60
C. HUKUKİ İŞLEM VE DAVADA TARAF OLABİLME EHLİYETİ BAKIMINDAN KADIN	63

2. BÖLÜM

KADIN AÇISINDAN İSLAM MİRAS HUKUKU HÜKÜMLERİNİN OSMANLI UYGULAMASINDAKİ GÖRÜNÜMÜ

I.	MEZHEPLERİN İTTİFAK VE İHTİLAFA ETTİKLERİ KONULAR VE KADININ İSLAM MİRAS HUKUKUNDAKİ DURUMUNA GENEL BAKIŞ ..65	
	A. Mezheplerin İttifak ve İhtilaf Ettikleri Konular	65
	B. Kadının İslam Miras Hukukundaki Genel Bakış	67
II.	KADININ İSLAM MİRAS HUKUKUNDAKİ YERİNE İLİŞKİN UYGULAMADAKİ ÖRNEKLERİN ZAMAN VE MEKÂN AÇISINDAN TAHLİLİ	70
	A. XV. Yüzyıl	70
	1. Bursa (A1 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre).....	71
	B. XVI. Yüzyıl	77
	1. Bursa (A 194-800, A 15-15, A 513, A 194-800, 75-85, 78-91, 9 ve 61 Numaralı Şer'iyeye Sicillerine Göre)	77
	2. Edirne (2, 4, 11 ve 16 Numaralı Şer'iyeye Sicillerine Göre).....	81
	3. Manisa (6 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)	84
	4. Balıkesir(692 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)	85
	C. XVII. YÜZYIL	88
	1. Edirne(21, 23, 25, 26 ve 28 Numaraları Şer'iyeye Sicillerine Göre).....	88
	2. Diyarbakır (3715 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre).....	92
	3. Kayseri (82/3 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)	93
	4. Balıkesir (703 ve 709 Numaralı Şer'iyeye Sicillerine Göre)	94
	5. Rusçuk (R-3 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre).....	95
	D. XVIII. YÜZYIL.....	97
	1. Gaziantep (64 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)	97
	2. Edremit (1229 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre).....	98
	3. Gaziantep (65 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)	100
	4. Adana (30 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre).....	102
	5. Gaziantep (98/1 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)	104
	6. Rodosçuk (Tekirdağ) (1751 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)	105
	7. Gaziantep (131 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)	106
	8. Karaferye (10 Hk. 1447 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre).....	108

9. Kastamonu (69/1 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre).....	109
10. Sivas (6 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre)	111
E. XIX YÜZYIL.....	112
1. Gaziantep (137 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre)	113
2. Kütahya (7 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre).....	114
3. Tokat (10, 15, 20, 40 ve 50 Numaralı Şer’iyye Sicillerine Göre)	115
4. Trabzon (1951/137 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre)	117
5. Halep (209 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre).....	119
6. Manisa (273 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre)	120
7. Konya (75 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre)	123
F. TEREKE KAYITLARININ GENEL DEĞERLENDİRME	127
III. OSMANLI DEVLETİ’NDE VERİLMİŞ FETVALARDA KADININ MİRASÇILIK DURUMU	134
A. FETVALARDAN SEÇMELER.....	134
1. Şeyhülislam İbn Kemal	135
2. Çivizade Muhyiddin Mehmed Efendi.....	137
3. Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi.....	138
4. Yenişehirli Abdullah Efendi	144
5. Şeyhülislam Feyzullah Efendi	146
6. Ömer bin Salih el-Kırımı	148
7. 1730-1795 Dönemi Şeyhülişlamlar	149
B. DEĞERLENDİRME	149

3. BÖLÜM

KADIN AÇISINDAN ÖRFİ MİRAS HÜKÜMLERİNİN OSMANLI UYGULAMASINDAKİ GÖRÜNÜMÜ

I. İNTİKALE İLİŞKİN KAVRAMLAR	152
II. MİRİ ARAZİ VE GAYRİ SAHİH VAKIFLARDA İNTİKAL.....	152
A. BİRİNCİ DÖNEM; OSMANLI DEVLETİ’NİN KURULMASI İLE 1567 TARİHİNE KADAR OLAN DEVRE	158
1. Oğul, Torun ve Kardeşin Mirasçılığı.....	159
2. Kadın Ve Kızın Mirasçılığı.....	163
B. İKİNCİ DÖNEM; 1567 TARİHİNDEN 1847 TARİHİNE KADAR OLAN DEVRE.....	169

1. Oğul.....	170
2. Kız.....	171
3. Ana baba bir ve baba bir erkek kardeş.....	175
4. Kız kardeş	177
5. Baba ve Ana	179
6. Diğer mirasçılar	181
C. DEĞERLENDİRME	182
III. İCARETEYNLİ VAKIFLARDA İNTİKAL	183
IV. MUKATAALI VAKIFLARDA İNTİKAL	188
V. EVLATLIK VAKIFLAR.....	190
SONUÇ	196
KAYNAKÇA.....	201

KISALTMALAR

A	: Ana bir
AB	: Ana baba bir
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
A.F	: Ashab'ül feraiz
b.	: Bin (oğlu)
B.M	: Beytülmal
B	: Baba bir
Bkz.	:Bakınız
BT	: Bila Tarih
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
D.E.Ü	: Dokuz Eylül Üniversitesi
Hz	: Hazreti
İOHK	: İslam Osmanlı Hukuku Külliyesi
N.A	: Nesep Yönüyle Asabe
OSAV	: Osmanlı Araştırmaları Vakfı
s.	:sayfa numarası
s.e.t	: Son Erişim Tarihi
S	: Sayı
SS	: İlk ve Son Sayfa Sayfa Aralığı

S.A : Sebep Yönüyle Asabe

Terc : Tercüme

TTK : Türk Tarih Kurumu

U.Ü : Uludağ Üniversitesi

Vd : Ve devamı

Z.E : Zevi'l Erham

GİRİŞ

Osmanlı Devleti hüküm sürdüğü yaklaşık 623 yılda küçük bir beylikten büyük bir dünya devletine dönüşmüş ve ardından tarih sahnesinden çekilmiştir. Bu süreçte, egemenliği altına aldığı toprakları vatan ve bünyesinde bulunan insanları tebaa olarak telakki etmiştir.

Osmanlı Devleti üç kıtada hüküm sürmüş bir devlettir. Devlet birçok din, ırk, etnisite, sosyo-ekonomik kültürden insana ev sahipliği yapmıştır. Onun için ülke sathında yaşayan insanların tek bir dünya(medeniyet-kültür) algısı yoktur. Ordu ve bürokraside kullanılan dil Türkçe ve hakim dini anlayış İslam olmasına rağmen Osmanlı'da yaşayan farkı yapıdaki insanların esasen barış toplumu içerisinde yaşadığı¹ yönünde görüşler mevcuttur.

Osmanlı Devleti'nde şer'i hukuk ve örfi hukuk olmak üzere iki ayrı yapı olduğu ifade edilmektedir. Her iki yapının düzenledikleri sahalarda, esasen, farklıdır. Osmanlı miras hukukunda da bu ikilik kendisini göstermektedir. Bir kişi öldüğünde mülk malları için şer'i hukuk uygulanırken örfi hukukla belirlenen hakları yine örfi miras hukuku ile mirasçılara geçmektedir. Osmanlı Devleti'nde şer'i miras hukukuna ilişkin hükümler değişmezken iken örfi miras hukukuna ilişkin hükümler değişebilmektedir. Ancak bu değişimler sınırlı kalmaktadır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile hukuk alanında büyük değişimler yaşanmaya başlamaktadır. Bunun için Osmanlı hukuk sisteminin, Tanzimat Fermanı öncesi için klasik dönem; Tanzimat Fermanı sonrası için Tanzimat dönemi olarak iki büyük döneme ayrıldığı kabul edilmektedir.

Osmanlı Devleti'nde kadınlar, klasik dönemde ve Tanzimat döneminde miras hukuku kurallarına göre miras hakkına sahiptirler. Klasik dönemde şer'i hukuk ve örfi hukuk düzenlerinde kadın için mirasçı olma hakkı tanınmaktadır. Ne var ki, özellikle İslam miras hukukunda kadının mirastan aldığı payın erkeğin aldığı payın yarısı olduğu durumlar özellikle Batı düşünürleri tarafından eleştirilmektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde kadının miras hukukundaki yerinin tespiti önem taşımaktadır.

Tezin konusu ve amacı

Tezin konusu, Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde kadının miras hukukundaki statüsünü belirlemektir.

¹ Ortaylı, İlber (2011), *Tarih Yazıcılık Üzerine*, 2. Baskı, Ankara, Cedit Neşriyat, s.101.

Kadının İslam hukuku kapsamında ceza hukuku, ticaret hukuku, borçlar hukuku, aile ve kişiler hukuku ve de miras hukuku gibi hukukun alt dallarında kimi durumlarda erkeklerle kıyasla bulunduğu farklı statü uzun yıllardır tartışılmaktadır. Tartışmanın odağı kadın erkek eşitliği kavramı üzerinden şekillenmektedir. İslam hukukunun asli kaynaklarındaki hükümlerin değiştirilemeyeceğini göz önünde tutulursa, tartışmanın devam edeceği düşünülebilir.

Tezin amacı ise, Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde kadının miras hukuku bağlamında hukuki statüsünün ne şekilde olduğunu izah etme çabası olacaktır. Bunun için Osmanlı hukuk sisteminde kadının durumu, şer'i hukuk ve örfi hukukta ayrı ayrı incelenecektir.

İslam miras hukukunda kadının mirasçı kabul edilip edilmediği ve eğer kabul edildiyse hangi şartlara bağlı kalınarak mirasçı olduğu araştırılacaktır. Elde edilen bilgiler ışığında, Osmanlı Devleti'nde İslam miras hukukunun uygulanma biçimi gösterilecektir. Uygulamadaki durum ise hem mahkeme defterlerine yansıyan tereke taksim kayıtlarını hem de devlet tarafından fetva vermek üzere görevlendirilmiş şahısların fetvalarını incelemek suretiyle ortaya konmaya çalışılacaktır.

İslam miras hukukunun Osmanlı Devleti'nde uygulanmasının diğer bir yöne de mezhepler arasındaki fikir ayrılıklarıdır. Sünni mezhepler içerisinde yer alan Hanefi, Şafi, Maliki ve Hanbeli mezhepleri, birbiri nazarında itikadi farklılık taşımamaktadır. Sadece fihhi konularda ayrılmaktadırlar. Osmanlı Devleti'nde kadının miras hukukundaki durumu incelenirken bir mezhebin tercih edilip edilmediği edildiyse hangi mezhebin hangi şartlarla tercih edildiği ve bunun tereke taksimine nasıl yansıdığı da gösterilmeye çalışılacaktır.

Osmanlı hukukunun diğer yapısını oluşturan örfi hukukta kadının mirasçı kabul edilip edilmediğini ve eğer kabul edildiyse hangi şartlarla kabul edildiği de araştırılacaktır. Örfi miras hukukunu değişebileceği hususu da göz önünde tutularak, dönem içerisinde kadının durumunda bir değişiklik olup olmadığı da ortaya konmaya çalışılacaktır. Elde edilen bilgiler ışığında, Osmanlı örfi miras hukukunda kadının statüsü ve bu statüdeki dönemsel farklılıklar izah edilecektir.

Tezin konusunu ve amacını ortaya koyarken yararlanılacak kaynaklar ve kaynakların değerlendirmesi ise tezin yöntemin oluşturmaktadır.

Tezin yöntemi:

Tezin yöntemi, Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde kadının miras hukukundaki statüsünü belirlerken kullanılan kaynaklar ve bu kaynaklardan elde edilen bilgilerin tasnif ve değerlendirilmesidir. Bu aynı zamanda tezin içerik kısmını oluşturmada kullanılacaktır. Tez üç bölümden teşekkül etmektedir. İlk bölümde İslam Osmanlı miras hukuku ve İslam Osmanlı hukukunda kadının hukuki statüsü incelenecektir. İkinci bölümde kadın açısından İslam miras hukuku hükümlerinin Osmanlı uygulamasındaki görünümü ve üçüncü bölümde kadın açısından örfi miras hukuku hükümlerinin Osmanlı uygulamasındaki görünümü incelenecektir.

Çalışmamızın özgün olabilmesi için, döneme ait birçok şer'iyye sicili, tereke defteri, vakfiye sureti, mühimme defteri ve fetva örneği incelenecektir. İncelenen bu kaynaklardan Milli Kütüphanede A1 numaralı olarak saklanan Bursa şer'iyye sicilinden ilgili kısımlar tarafımızdan çevrilip teze kaynak olarak konulmuştur. Bunun dışındaki kaynaklar, hâlihazırda Osmanlı dönemine ait belgeler Latinize edilerek günümüz Türkçesine aktarılmış eserlerdir. Bu eserlerin künyelerini atıf usulüne uygun olarak verilecektir. Tezde kullanılacak kaynaklar ve kaynaklara ulaşılan yerler hakkında kısa da olsa bilgi vermek yerinde olacaktır.

Şer'iyye sicilleri Osmanlı aile, sosyal, malî, iktisadî, ticarî ve hukuki durumuna ilişkin ilk el kaynakları olarak öne çıkmaktadır. Şer'iyye sicilleri “kadı defteri”, “kadı sicili”, “kadı sicilleri”, “zabt-ı vekayi”, “şer'iyle sicil defterleri” “Osmanlı mahkeme kayıtları” veya “Osmanlı mahkeme sicilleri” gibi isimlendirilmiştir².

Sicillerle ilgili en çok istifade edilen kaynaklar tezler olacaktır. Tezler daha çok belli bir şehrin belirli zaman dilimlerini kapsayan sicillerinin metin transkripsiyonu ve sicillerin muhteviyatlarının genel bir sınıflandırılması ve değerlendirmesi şeklindedir. Kimi tezler ise iki şehrin, aynı döneme ait sicillerini kullanılarak, belirli konularda karşılaştırması şeklindedir. Şer'iyye sicilleri hem şer'i hukuk hem örfi hukuk açısından kaynaklık teşkil etmektedir.

Fetva, fıkıh usulünde İslam hukukçularının fıkhi bir sorunda verdiği yazılı ve sözlü cevap manasına gelirken örfte sorulan dini sorulara müftüler tarafından verilen yazılı cevaplar manasına gelmektedir³. Fetva örneklerine Osmanlı döneminde bir araya getirilmiş fetvalardan

² Gedikli, Fethi (2005), ‘Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri’ Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S:5 C:3, SS:187-213, s. 187.

³ Atar, Fahrettin (1995), ‘Fetva’, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:12, SS: 486-487, s. 486.

oluşan fetava eserlerinin tez veya kitap olarak Latinize edilmiş ve günümüz Türkçesine aktarılmış hallerinden ulaştık. Fetvalar, hem şer’i hukuk hem örfi hukuk açısından kaynaklık teşkil etmektedir.

Kanunname; Osmanlı’da çoğu kez padişahın iradesi ile, belirli bir ya da birden çok konuyu ihtiva eden, ülkenin belirli bir gölgesine veya tamamına yahut sadece belli bir sosyal gruba yönelik ortaya çıkan hukuki metinler için kullanılmaktadır⁴. Kanunnameler için örf, kanun, yasa, siyaset, gibi farklı isimler de kullanılmaktadır⁵. Ülke genelini kapsayan kanunnameler genel (umumi) kanunname; sadece belirli eyaleti ya da sancağı kapsayan kanunnamelere ise özel kanunname denmektedir⁶. İslam hukuku tarafında doğrudan düzenlenmeyen ya da İslam hukukunun düzenlenmesini devlet reisine bıraktığı konularda ilk kez kural koymak veya uygulamadaki kuralları tedvin etmek suretiyle meydana çıkan örfi hukuk günün ihtiyaçlarına göre değişime uğramıştır.

Mühimme defterleri Divan-ı Hümayun’da karara bağlanan ve padişahın onayından sonra yayınlanan fermanların kaydedildiği defterlerdir⁷. Mühimme defterleri için Başbakanlık Osmanlı arşivleri sitesinde⁸ yayınlanan mühimme defterleri ve tez çevirisi şeklinde bulunan mühimme defterleri kullanılacaktır.

Vakıflarla ilgili kaynaklar evkaf defterinde, şer’iyye sicillerinde, kanunnamelerde ve hatta mühimme defteri içerisinde yer almaktadır. Vakıflara ilişkin bilgiler elde edilen bu kaynaklardan ve bazı münferit çalışmalardan temin edilecektir.

Osmanlı Devleti’ne ilişkin kaynakların bir kısmı içerisinde atıf yapılmak suretiyle aktarılacakken bir kısmı belirli bir format çerçevesinde aktarılacaktır. İslam miras hukukuna ilişkin veriler için ve fetvalar için ayrı ayrı format kullanılacaktır. Ayrıca vakıfların değerlendirilmesi de farklı olacaktır.

Sicillerdeki İslam miras hukukuna ilişkin tereke kayıtları için aşağıdaki format kullanılacaktır.

⁴ İnalçık, Halil (1997), ‘*Kanunname*’, The Encyclopaedia of Islam, Volume: IV, SS: 558-561, s. 599.

⁵ Akgündüz, Ahmed (1990), *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 1. Kitap*, İstanbul, FEY Vakfı Yayınları, s. 78.

⁶ Cin, Halil & Akyılmaz, Gül, (2003) *Türk Hukuk Tarihi*, Konya, Seram Yayınları, s. 56.

⁷ Kütükoğlu, Mübahat S. (2006) ‘*Mühimme Defteri*’, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:31, SS: 520-521, s. 520.

⁸ <http://www.devletarsivleri.gov.tr/icerik/3071/osmanli-arsivi-daire-baskanligi-yayinlari/> s.e.t: 08.09.2015.

Murisin	Adı		Terekenin	Miktarı	
	Baba Adı			Kayıt Tarihi	
	Cinsiyeti			Kayıt Yeri	
	Dini			Sicil No	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası
					Yüzde
					Miktar

Format oluşturmanın temel gayesi; muris, mirasçılar, mirasçılarının durumları ve kadınların mirastan aldıkları payın kolay anlaşılır kılınmasıdır.

Sicillerde ölen kişi erkek olsun kadın olsun babasının adıyla yazılmaktadır. Ancak istisnai olarak baba adının yazılmadığı örnekler de mevcuttur. Okunamayan veya yazılmayan bilgiler için alanları boş bırakılacaktır. Varislerin isimler ekseriyetle yazılı değildir ve bunları hiç yazılmayacaktır.

Din hanesine ölenin dini yazılacaktır. Müslüman olanlar zaten isimlerinden anlaşılmaktadır. Gayrimüslimlerin hangi dinden oldukları kimi zaman bilgi olarak verilmiştir. Bilgi içermeyenleri boş bırakılacaktır.

Kayıtlarda varislerin miras paylarını yararlandığımız kaynaktan aynen aktarılacaktır. Miras oranlarını ise doğru olduğuna inandığımız şekilde verilecektir. Kaldı ki hemen hepsinde miras payı ile miras oranı birbirine denk düşmektedir. Aksi durumlar içinse kanaatimiz bildirilecektir. Küçük işlem hataları ve çeviri yanlışlıkları format içerisine düzeltilerek aktarılsa da neler olduklarına değinilecektir. Vasiyet, borç ve mehir gibi taksimattan önce yerine getirilen işlemlerin bilgilerini aktarılmayacaktır.

Tereke örneklerinde ölenin tüm alacakları ve borçları hesap edildikten sonra paylaşılacak miktara ulaşılmaktadır. Osmanlı'da tedavülde diğer ülke paraları⁹ da olmakla birlikte esas para birimi olan akçe 1326 yılında basılmaya başlanmış bunun yanına 1687 yılında kuruş da eklenmiş¹⁰; akçe son dönemlerinde değerini kaybettiği için 1757 yılından

⁹ Zaim, Sabahattin (1999), 'Yükselme Devrinde Osmanlı Devleti'nin İktisadi Durumu', Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C: 3, SS:32-44, s. 40.

¹⁰ Tekin, Oğuz (1999), 'Osmanlı İmparatorluğunda Para', Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C: 3, SS: 169-179, s. 174.

itibaren basılmayarak yerini tamamen kuruşa bırakmıştır¹¹. Terekelerde kimi zaman para birimi gösterilmemiştir. Açıkça yazılmadığı takdirde yazılmayacaktır.

Terekelerin tarihlerini çevirmede Türk Tarih Kurumu'nun internet sitesinde yer alan uygulamayı kullanılacaktır. Bazı terekelerin tarihleri gün cinsinden yoktu. İlgili ayın başı, ortası veya sonu gibi ayraçlar kullanılmıştır. Biz bunları çevirirken o ayın 1, 15 ve 29. Günlerini esas aldık. Diğer bazı terekelerde sadece ay ve yıl verilmiştir. Bunlarda ayın 15. Gününü esas aldık. Bazı örneklerin tarihleri ise tamamen yoktur. Ancak bir sicil içerisinde yer alan kayıtlar arasında zaman yönünden uzun aralıklar olmadığı açıktır. Onun için bir sicildeki tarihsiz kayıt diğerleri ile aynı dönemdedir sonucunu çıkartmak mümkündür.

Terekelerin kayıt yerleri için, kullanılan sicillerin kayıt altına tutulduğu il veya ilçe adı ile kullanılacaktır. Çünkü bazı örnekler köylere ve nahiyelere aittir.

Şehirlerin seçiminde öncelikle coğrafi farklılık ön plandadır. Kayıtların farklı yerden olması farklı aile yapısını ve bu da muhtemel hukuki uygulamalarının farklı olmasını içinde barındırmaktadır. Böylelikle farklı kesimlerin mirasçılık halleri görülmesi hedeflenmektedir. Ayrıca gerek şehirlerin seçiminde gerekse aynı şehirde bulunan farklı siciller seçiminde aynı türden mirasçılardan seyrek bulunanlara öncelik tanınacaktır. Böylelikle sürekli olarak tekrarlanacak hukuki tahliller yerine uygulaması daha az olan örneklerin tahlilleri yapılacaktır. Teze, İslam miras hukuku hükümlerine hem uyanlar hem uymayan örnekler aktarılacaksa da İslam miras hukuku hükümlerine uymayanlara öncelik tanınacaktır. Ancak XV. ve XVI. yüzyıllara ait kaynaklar sınırlı olduğu için şehir farklılığı ve az bulunan örneklerin seçimi göz ardı edilecektir.

Teze kaynak olarak 19 farklı yerin (bunların bazıları şu an Türkiye dışındadır) farklı tarihlere ait sicillerinde bulunan bin dört yüzü aşkın tereke örneği kullanılacaktır. Bunlardan 98 tanesi teze belirli bir format halinde aktarılacaktır. Aynı yere ait farklı eserlerde sicil örnekleri varsa bu yerlerin birden fazla kez kullanımı da söz konusudur.

Hedefimiz sicil veya tereke defterlerini transkripte etmek veya tanıtmak olmadığı için bu defterlerin biçimsel özelliklerine yahut içeriklerinden çıkarılabilecek diğer sonuçlara odaklanılmayacaktır. Ayrıca bir defterde aynı mirasçılar sıkça görülmüşse tekrar yazılmayacaktır.

¹¹ Tabakoğlu, Ahmet (1999), 'Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları', Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C: 3, SS: 17- 31, s. 24.

Osmanlı'da çeşitli yüzyıllarda tereke taksimi hususunda verilen fetva örneklerini aktarırken kullanılacak format aşağıdaki gibidir.

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler				

Muris ve varis isimleri için klasik fetva örneklerinde görülen Zeyd, Hind, Amr gibi isimler kullanılmıştır. Bu isimler kullanılmayarak sadece yakınlık ve mirasçılık sebebi yazılacaktır. Terekenin miktarından bahsedilmeksizin sadece öleninin ardında kalanlar yazılmış ve bunların payları oranları sorulmuştur. Cevaplarda payda olarak belirlenen hisse üzerinden her bir varisin payı tek tek yazılmıştır.

Vakıfları birçok açıdan alt bölümlere ayırmak mümkündür. İcareteynli ve mukataalı vakıfların intikal şartları kuruluşundan Tanzimat'a kadar olan süreçte değişmemiştir. Esasen kız ve erkek çocukların eşit şekilde yararlanması söz konusudur. Bunu destekleyecek önemli dönemsel kayıtları aktarılacaktır. Ailevi olarak adlandırılan vakıf türünde vakıftan yararlanacak insanların belirlenmesinde adet, cinsiyet, yakınlık vs. bakımından sınırsız yakın ihtimalin olması itibariyle sadece kadının lehine ve aleyhine olma durumlarına göre ayırım yapılacaktır. Osmanlı döneminde 42.612 vakıf kurulmuş ve bunların 38.612 tanesi Türkiye sınırları içerisinde yer almaktadır¹².

Tezimize esas alınan her türden kaynağın bilgisini olduğu gibi aktarmaya gayret gösterilecektir. Yani ulaşılan bilgileri mevcut bir fikrimizin dayanağı olarak yorumlanmaktan ziyade tüm verilerin bilgisinden bir yorum çıkartmaya çalışılacaktır. Tarihe ait bir bilgi kendisini var eden gelişmelerden bağımsız elbette değerlendirilemez. Onun için döneme ruhunu veren gelişmelere de değinilecektir. Çünkü bugünkü bakış açısı ile tarihi incelemek büyük yanılgılara sebebiyet verebilmektedir¹³. Tüm bunları yaparken amaçlanan şeyin

¹² Özyer, Kani (2005), 'Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi', Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu, İstanbul, SS: 30-40, s.34

¹³ Anakronizm kavramı için bkz. SYRJÄMÄKI, Sami (2011), 'Sins of a Historian, Perspectives On The Problem Of Anachronism', (Academic Dissertation), University Of Tampere, <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66775/978-951-44-8525-1.pdf?sequence=1> s.e.t: 10.09.2015, s.20. vd; Verbeeck, Georgi, 'Anachronism and the Rewriting of History: the South Africa Case', http://dSPACE.nwu.ac.za/bitstream/handle/10394/3883/transd_v2_n1_a9.pdf?sequence=1 s.e.t: 10.09.2015, s. 184.

aslından hukukçu gözüyle hukuki durumun tespiti olduğu gerçeğini gözden kaçırmamaya dikkat edilecektir.

Tezin önemi ve literatür:

Osmanlı ve İslam coğrafyasında yaşamış kadınların statüsü, üzerinde çokça tartışılmış bir konudur. Konu hakkında hem yerli hem yabancı birçok çok eser verilmiştir. Yayınlan yabancı eserlerin yerli eserlerden nitelik ve nicelik olarak üstün olduğu söyleyen¹⁴ görüşler yok değildir.

Osmanlı miras hukukunda kadının durumunu incelerken kullanılan kaynaklar hukukçu gözüyle irdelenecektir. Bundan maksat, soyut hukuk kuralları niteliğinde olan fıkhi bilgilerin ve örfi miras hukukuna ilişkin yayınlanan kuralların uygulanmasına dair somut veriler değerlendirilecektir. Ayrıca mahkeme kayıtlarına ve Divan-ı Hümayuna yansıyan kararlara da değerlendirilecektir.

Tezin içeriğini oluşturan bilgiler Osmanlı Devleti'nde vuku bulmuş olaylara ilişkindir. Osmanlı Devleti'nde bir yerleşim yerine ait şer'iyeye sicillerinde yer alan bilgiler kaydedildiği dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel durumunu en iyi yansıtan kaynaklardır¹⁵. Bu bilgiler, biri dışında, bizim için ilk el kaynak olmasa da yararlanılan eserler bu kaynakları birebir çevirdikleri için yorumlanması ve değerlendirilmesi tarafımızdan yapılacaktır. İncelenen binden fazla tereke örneğinin İslam miras hukukuna uygunluğuna ilişkin somut bir çalışma yapılmış olacaktır. Zira kullanılan hiçbir kaynak sunduğu verileri bu şekilde değerlendirmiş değildir. Ayrıca hem tereke hem fetva örneklerinde miras hukukunda farklı içtihatların uygulanışı hakkında bilgilere ulaşılabilecektir. Bunun yanında örfi miras hukukuna ilişkin kaynaklar, örfi miras hukukunda kadının mirasçılığını ne şekilde olduğunu ve zamanla yaşanan değişimleri gösterecektir.

Tezde bu bilgiler, İslam miras kadının mirasçılığı açısından Osmanlı Devleti'nde İslam miras hukukuna ne kadar riayet edildiğini görme fırsatı sunacaktır. İslam miras hukukunda mirasçı olarak kabul edilen kadının Osmanlı Devleti'nde mirastan yararlanıp yararlanmadığına ve yararlanmışsa İslam miras hukuku hükümlerine uygunluk gösterip göstermediğinin doğrudan bilgisine ulaşılmış olacaktır. Ayrıca örfi miras hukukuna ilişkin

¹⁴ İpşirli Argit, Betül (2005), '*Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın*', Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S:5 C: 3, SS: 575-621, s. 575.

¹⁵ Dror Ze'evi, (1995) "*Women In 17th-Century Jerusalem: Western And Indigenous Perspectives*", International Journal of Middle East Studies, Vol. 27, No. 2 pp. 157-173, s. 157.

yayınlanan kuralların bölgelere ve dönemlere göre uygulanışı ve kadının devlet düzenlemesindeki konumu izah edilmiş olunacaktır.

İslam miras hukukunun Osmanlı Devleti'ndeki uygulanmasına ilişkin değerlendirmelerin kadı defterlerine yansıyan verilere bağlı olduğunu bilmek gerekmektedir. Osmanlı'da terekelerin paylaşımının kadı huzurunda yapılması gibi bir zorunluluk yoktur¹⁶. Osmanlı'da kadılar, murisin mirasçıları arasında yetim(küçük ve cenin), gaip ve akıl hastası gibi kişiler varsa ya da muris terekesi üzerinden vasiyet bırakmış ise bu terekelere doğrudan müdahale eder; taksimi İslam miras hukukuna göre yapar¹⁷. Ayrıca mirasçılar arasında böyle kişiler olmasa bile mirasçılar taksimatta anlaşmazlığı düşerlerse ya da murisin alacaklıları ve borçlularının talepleri varsa paylaşım kadı huzuruna götürülebilir¹⁸. Bunun dışında kalan hususlar yazılı tarihin ve tezin dışındadır.

Tezimize içerik olarak benzerlik gösteren çalışmalar literatürde mevcuttur. Bu eser Prof. Dr. Sevgi Gül Akyılmaz'ın "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü" adlı makalesidir¹⁹. Kendisinin çalışmasından sıklıkla istifade edilecektir. Bu çalışma ile bizim tezimiz arasındaki temel fark zaman ve mekân bakımından yapılan detaylandırmadır. Yüzyıllara ve bölgelere bölünmüş birçok kayıt yakından incelenerek İslam miras hukuku hükümlerin uygulanması yakından izlenecektir. Ayrıca mezheplere göre de değerlendirme de yapılacaktır.

Yine Prof. Dr. Sevgi Gül Akyılmaz'ın İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü isimli kitabında²⁰ kadının hukuki statüsü İslamiyet öncesi Türk devletlerini ve Tanzimat dönemini de kapsar şekilde işlenmektedir. Bizim tezimizde, sadece klasik dönem Osmanlı hukukunda miras hukuku detaylandırılacaktır.

Osmanlı kadın üzerine yapılan çalışmaları değerlendiren makalede²¹ ve de Cumhuriyet döneminde İslam miras hukuku çalışmalarını değerlendiren makalede²² çok sayıda esere yer verilmektedir. Burada sadece bu kaynaklara yönlendirmekle yetinilecektir.

¹⁶ Barkan, Ömer Lütfi (1966) 'Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defteri(1545-1659)', TTK Belgeler, S:5-6 C: 3, SS:1-479, s. 3

¹⁷ Barkan (1966), s. 2.

¹⁸ Barkan (1966), s. 2.

¹⁹ Akyılmaz, Gül (2007), 'Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü', Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:1-2 C: XI, SS. 471-502.

²⁰ Akyılmaz, Gül (2000), *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü*, Konya, Göksu Matbaa.

²¹ İpşirli Arıt, SS: 575-621.

²² Yazıcı, Abdurrahman (2013), 'Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde İslâm Miras Hukuku Çalışmaları', İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S: 22, SS: 309-328.

Tezin takdim ve sınırlandırılması:

Tezin konu bakımından kapsamı, şer'i hukuka ve örfi hukuka göre kadının mirasçılık halleri ve Osmanlı Devletindeki uygulamasında kadının mirasçılığının görünümü olacaktır.

Tezin zaman, mekan ve konu bakımından ilk sınırlandırılması İslamiyet öncesi Türk devletlerini ve İslamiyet sonrası kurulan diğer Türk devletlerini kapsamamasıdır. Bu devletlere ilişkin hukuk kaynakları sınırlıdır. Bu bakımda kadının mirasını doğrudan incelemek zordur. Ayrıca elde edilecek bilgileri bir bütün içerisinde anlatabilmek adına bir döneme yoğunlaşmak tez yazma tekniği açısından önemlidir. Bu sebeplerle sadece Osmanlı devletine ilişkin olan veriler değerlendirmeye alınacaktır.

Tezimizin şer'i hukuk alanında zaman bakımından kapsamı, milli kütüphane bulabildiğimiz en eski sicil kayıtlarının tarihi olan 1463 tarihi ile Tanzimat Fermanının ilan edildiği 1839 tarihi arasındaki dönemdir. Kuruluştan 1839'a kadar olan zaman aralığı Osmanlı'nın hukuki yapısında Avrupa'dan iktibasın olmadığı sadece şer'i ve örfi hukuku uyguladığı dönemdir. Bu dönemden itibaren şer'i miras hukukunda bir değişiklik yaşanmamaktadır. Ancak örfi hukuka ilişkin değişiklikler sıkça görülmektedir. Fetva örnekleri şeyhülislam İbn Kemal'in 1526-1534 yılları arasında verdiği fetvaları ile başlamakta ve 18. yüzyılın sonlarına doğru verilmiş fetvalarla sınırlıdır.

Tezin şer'i hukuk alanında mekân bakımından kapsamı, kadı defterlerinde tereke örneğine ulaşılan şehirler olacaktır. Kaydına ulaşılan 19 yerin büyük çoğunluğu bugün Türkiye sınırları içerisinde yer almaktadır. Yine Suriye'den Halep, Yunanistan'dan Karaferye, Bulgaristan'dan Rusçuk'a ait kayıtlar da mevcuttur.

Tezin örfi hukuk alanında kapsamı kaynak bakımından kanunname, fetva, mühimme defterleri, vakıfname suretleri ile sınırlıdır.

Tezin örfi hukuk alanında zaman bakımından kapsamı ulaşılan en erken tarihten itibaren 1467 tarihli Hüdavendigâr kanunnamesi ile en geç tarihten itibaren 1716 tarihli Mora kanunnamesi ile sınırlıdır. Bu aralıkta çok sayıda yerel ve umumi kanunname mevcuttur. Fetvalar, mühimme defterleri ve vakıfname suretleri 1500lü yılların başından 18.yüzyılın sonlarına kadar bulunmaktadır.

Tezin örfi hukuk alanında mekân bakımından kapsamına kanunname, mühimme defteri ve vakıfname sureti başlıklarında Osmanlı Devleti'nin bugün Türkiye sınırları içerisinde olan ve olmayan birçok bölge girmektedir.

Tez Müslüman kadınlar özelinde incelenecektir. Zaman zaman gayrimüslimlerin de tereke örneklerine yer verecek olsak da esasen inceleme alanımız dışındadır. Çünkü gayrimüslimlerin miras hukukuna ilişkin verileri çok sınırlıdır.

Tezin kapsamında kadınların mirasçılığı incelenirken askeri sınıf veya reaya ayrımı yapılmadan değerlendirilecektir. Elde edilen bilgilerinden ulaşılan tereke örneğinin askeri sınıfa ait olduğu sabitse bunu belirtmekle yetinilecektir. Askeri sınıf için ayrı bir başlık açılmadan yüzyıl ve şehir incelemesi içerisinde yer verilecektir.

Araştırma soruları;

Tezin yazılma sebebi ve sonunda cevabına ulaşılması hedeflenen sorular araştırma sorulardır. Tezimiz için belirlenen araştırma sorularını şu şekilde belirlemek mümkündür.

İslam miras hukukunun kaynaklarında kadının mirasçılığı nasıldır? İslam miras hukukunun kaynakları olan Kur'an, sünnet, icma ve içtihatlar da kadının mirasçılığı incelenerek kuramsal çerçeve anlatılacaktır.

İslam miras hukukunda kadının mirasçılığı bakımından mezhepler arasındaki farklılıklar nelerdir ve kadının mezheplerdeki miras hakkı nasıldır? Sünni mezhepler içerisinde yer alan Hanefi, Şafi, Hanbeli ve Maliki mezheplerinin İslam miras hukukuna ilişkin görüşleri anlatılarak kadının mezheplere göre varsa farklı statüleri tespit edilerek uygulamaya yansımaları araştırılacaktır.

Kadın olmak İslam Osmanlı hukukunda bir miras engeli midir? İslam miras hukukunda mirastan pay alabilmek için taşınması ve taşınmaması gereken vasıflar incelenerek kadının olmanın mirastan mahrumiyet sebebi olup olmadığı izah edilecektir. Ayrıca kadını askeri sınıfa mensup bir kişi olması ya da reayadan olmasının farklı bir hukuki statüye sahip olacağı sonucu doğurup doğurmadığı ortaya konacaktır.

Osmanlı Devleti'nde kadının mirastan pay almasının kaynakları nelerdir? Bir Türk-İslam devleti olan Osmanlı Devleti kadınlar için miras hakkı tanınıp tanınmadığı eğer

tanımışsa hangi hukuka nizamını uygulandığı ve bu nizamın kaynakları hakkında bilgi verilecektir.

Osmanlı'da uygulamada ve mevzuatta mezhepler arasındaki farklılıklarda hangi mezhep seçilmektedir ve bunun kadının durumuna etkisi nelerdir? Özellikle red ve zevi'l erham mirasçılıkları hususunda mezhepler arasındaki farklılıklarda halkın bağlı bulunduğu mezhebe göre mi taksimat yapıldığı yoksa devletin belirlediği mezhebin mi uygulandığı sorgulanacaktır.

Kadının ashab'ül feraiz, asabe ve zevi'l erham mirasçılıkları her dönemde ve her yerde kabul edilmekte midir? Kadının İslam miras hukuku kapsamında sahip olduğu mirasçılık haklarının uygulamadaki yansıması ve devletin kadınların haklarının ihlal edilmesi halinde olaya müdahale edip etmediği gözlenecektir.

Kadının erkeğe verilen payın yarısını aldığı durumlar nelerdir? Osmanlı uygulaması nasıldır? İslam miras hukukunda kadının erkeğin hissesinin yarısı aldığı durumlar tespit edilecektir. Osmanlı Devleti'nde bu durumun aynen mi uygulandığı yoksa farklı çareler mi üretildiği araştırılacaktır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde varisler arasında kadının olduğu bir tereke taksiminin İslam miras hukukuna uymaması söz konusu mudur? Sorusuna cevap aranacaktır. Ve eğer varsa bunun gerekçesinin ne olabileceği hususu değerlendirilecektir.

Osmanlı örfi miras hukukunda kadının mirasçılığı söz konusu mudur? Osmanlı miri arazi ve gayri sahih vakıfların intikalinde süreç içerisinde yaşanan değişiklikler ve kadının durumu anlatılacaktır. Ayrıca icareteynli ve mukataalı vakıflarda kadınların mirasçılığı nasıl düzenlendiği hususunda bilgi verilecektir

Evlatlık vakıfların kadının mirasçılığına etkileri nasıldır? Osmanlı Devleti'nde evlatlık vakıfların kuruluşunda düzenlenen şartlarının kadının mirasına olan etkisi araştırılacaktır.

Kadının hukuki statüsünün miras hukukuna etkisi nasıldır? Osmanlı'da hür ve köle; askeri ve reaya ve de Müslüman ve gayrimüslim bir kadın olmanın miras bırakma ve mirasçı olabilme durumlarına yakından bakılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM OSMANLI MİRAS HUKUKU VE KADININ HUKUKİ STATÜSÜ

I. GİRİŞ

Osmanlı klasik döneminde kadının miras hukukundaki durumunu anlamak için öncelikle Osmanlı hukuk sistemini analiz etmek gerekmektedir. Bunun için öncelikle Osmanlı hukuk sistemi üzerinde bilgi verilecektir. Ardından İslam miras hukuku ve Osmanlı örfi miras hukuku kaidelerine incelenecektir. Bu iki kısımda kuramsal bilgiler verilecektir. Son olarak İslam Osmanlı hukukunda kadının hukuki statüsüne değinilecektir.

II. OSMANLI HUKUK SİSTEMİ

Bu başlık altında ilk olarak Osmanlı hukukunda örfi hukuk ve şer'i hukuk ayırımına ardından Osmanlı'da resmi mezhep uygulamasına değinilecektir.

A. ÖRFİ HUKUK – ŞER'İ HUKUK

Osmanlı Devleti içerisinde Roma, Farisi ve Moğol devlet anlayışlarını da barındıran²³ bir Türk İslam devletidir. Bu durum Osmanlı hukuk sisteminde değişik vesilelerle kendisini göstermektedir.

Osmanlı hukuk sistemi, hukuk şer'i hukuk ve örfi hukuk olmak üzere ikiye ayrılır²⁴. İkili yapı Hicri 977 miladi 1569 tarihli Ağrıboz (Eğriboz) livası kanunnamesinde²⁵ “*Ol vilayet nehc-i adalet ve tarik-i nısfet üzere ta'sir olunub şer'-i şerif ve kanun-ı münif ri'ayet olunmak emr olundu.*” demek suretiyle ortaya konmuştur. Yani bu vilayette adalet ve hakkaniyet üzerine öşür alınıp şer'i şerif ve kanun-ı münife uyulmak emredildi. Hükümdeki şer'i şerif, şer'i hukuka (İslam hukuku-fıkıh) ve kanun-ı münif örfi hukuka karşılık gelmektedir. Bu kavramlara değinmek gerekmektedir.

İslam hukuku, İslam hukukçularının Kur'an, sünnet, icma ve kıyas gibi delillere dayanarak fıkıh kitaplarında bir araya getirdikleri kurallar manzumesidir²⁶. İslâm hukuku

²³ İnalcık, Halil (1958), ‘*Osmanlı Hukukuna Giriş, Örfi- Sultani Hukuk Ve Fatih'in Kanunları*’, AÜSBFD, S: 2 C:13, SS: 102-126, 102vd.

²⁴ Akgündüz (1990), *1. Kitap*, s. 55 vd.

²⁵ Akgündüz, Ahmed (1994) *Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukukî Tahlilleri, 7. Kitap*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 503.

²⁶ Avcı, Mustafa (2013), *Türk Hukuk Tarihi Dersleri*, 3. Baskı, Konya, Mimoza Yayınları, s. 74; Cin & Akyılmaz, s. 93.

hükümleri ibadet, münakehat (aile hukuku), muamelât (borçlar hukuku) ve ukubat (ceza hukuku) olmak üzere dörde esas kısma ayrılır²⁷.

Örfi hukuk Osmanlı tarihçilerinden Tursun Bey tarafından “ *belki mücerred tavr-ı akl üzere nizâm-ı âlem-i zahir için sebebine izafe ederler, siyâset-i sultanî ve yasağ-ı padişahi derler ki, örfümüzce (urefâmızca) ona örf derler.*”²⁸ şeklinde tanımlanmıştır. Yani hükümdarın âlemin nizamı için akla dayanarak koyduğu nizama siyaset-i sultani ve yasağ-ı padişah yahut örf denir. Osmanlı Devleti’nde örfi hukukun gelişimi ve kapsamını kısaca incelemek gerekmektedir.

Örfi hukukun anlayışının temellerini hem İslam tarihinde hem Osmanlı öncesi Türk devletlerinde aramak gerekmektedir. İlk olarak İslam tarihi açısından değerlendirme yapılacak olursa, Emevi devletinin halifeliği saltanata dönüştürmesi ile birlikte İslam hukukçuları kamu hukukunda özellikle de anayasa hukuku alanındaki görüşleri uygulanma işlevi azalmıştır²⁹. Ayrıca, İslam hukukunun teşekkülünün ilk safhalarında ferdi içtihatlarla çok gelişen İslam hukuku ilerleyen dönemlerde içtihat kapısının kapandığı görüşü ile durgunluğa girmiştir³⁰. Bu iki temel gerekçe nedeniyle devlet işlerinde İslam hukukçularının görüşlerinde ziyade devlet adamlarının devlet işlerine daha kolay cevap şekilde ürettikleri görüşler uygulama sahası bulmuştur³¹. İkinci olarak, Türkler Orta Asya sahip oldukları devlet nizamı anlayışlarını İslamiyet’i kabul ettikten sonra da korumuşlar; hükümdarlar kanun (yasa-türe) koyma geleneklerini devam etmişler ve yine devlet yönetimi bakımından kendilerinden üstte bir otoriteye müsaade etmemişlerdir³². Osmanlı’daki örfi hukuk anlayışının kaynağı kısaca bu şekildedir.

Osmanlı Devleti’nde örfi hukuk, şer’i hukukun yanı başında, padişahın özellikle mali, askeri ve idari alanlarda dönemin şartlarına uygun olarak ortaya koyduğu düzenlemelerle vücut bulmuş; kuruluş döneminde geçirdiği yavaş gelişmiş sürecinin

²⁷ Ekinci, Ekrem Buğra (2006) *İslam Hukuku*, 1. Baskı, İstanbul, Arı yayınları, s. 17.

²⁸ Tursun Bey *Tarih-i Ebü'l- Feth*, (çev: Tulum, Mertol, (1977), *Tarih-i Ebü'l- Feth* İstanbul, Baha Matbaası, s.12); Anhegger, Robert & İncalcık, Halil (2000) *Kanunname-i Sultanî Ber Müceb-i Örf-i Osmanî*, 2.Baskı, Ankara, TTK Yayınları, s. Ix.

²⁹ Aydın, Mehmet Akif (2013) *Türk Hukuk Tarihi*, 10. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, s. 71-72.

³⁰ Aydın (2013), s. 72.

³¹ Aydın (2013), s. 72.

³² İncalcık (1958), s. 102-106.

arından II. Mehmet döneminde hızla genişlemiş ve I. Süleyman döneminde zirve noktaya ulaşmıştır³³.

Örfî hukukun kapsamına; şer'î hükümlerin kanun halinde tedvin edilmesi, içtihadı konularda mevcut içtihatlardan birinin tercih edilerek tedvin edilmesi, devlet reisine tanınan sınırlı yasama yetkilerinin kullanılması³⁴ faaliyetleri girer. Osmanlı'da padişaha tanınan yasama yetkisi İslâm hukukunun caiz olarak vasıflandırdığı hukukî meselelerdeki düzenlemeler; hakkında belli bir ceza tayin edilmeyen ta'zir suçlarının cezalarını takdir ve tespiti; kamu hizmetlerinin ifası için her çeşit adli, idarî, malî ve askerî düzenlemeler; miri arazi ve tımar nizamı ile ilgili konulan kurallardan oluşmaktadır³⁵.

Osmanlı hukuk sisteminde yaşanan bu ayrılık kendisini miras hukukunda da göstermektedir. Şahsın mülk malları için İslam miras hukuku (feraiz) uygulanırken³⁶ miri arazi, gayri sahih vakıf arazileri, icareteynli ve mukataalı vakıflarda örfî miras hukuku (adi intikal) uygulanmaktadır³⁷.

B. RESMÎ MEZHEP UYGULAMASI

Osmanlı hukukuna ilişkin bilinmesi gereken diğer bir da konu resmi mezhep uygulamasıdır. Osmanlı'da kuruluş yıllarında itibaren verilen kararlar Hanefî mezhebi eksenli de olsa diğer mezhepleri kısıtlama gibi bir tutum sergilenmemiştir³⁸. Ancak 16. asrın ortalarından itibaren resmi mezhep uygulaması ile hukuki anlamda bir yeknesaklık sağlama çabası görülmüştür. XVI. asrın ortalarından itibaren devlet Anadolu ve Rumeli'de, diğer mezhepleri içtihatlarını dışlamak suretiyle, Hanefî mezhebinin uygulanmasını emretmiştir³⁹. Buna bir örnek vermek yerinde olacaktır.

³³ Cin & Akyılmaz, s. 94-97.

³⁴ Cin, Halil & Akgündüz, Ahmed (1990) *Türk-İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları, C:1, s. 193-196; Cin & Akyılmaz, s. 97-98; Akgündüz, (1990), *1. Kitap*, s.63 vd; Avcı, s. 75.

³⁵ Akgündüz (1990) *1. Kitap*, s. 74-78.

³⁶ Ansay, Sabri Şakir (2002), *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 4. Basım, Ankara, Turhan Kitapevi, s. 245.

³⁷ Akgündüz, Ahmet (2012), *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı-Özel Hukuk II*, İstanbul, OSAV Yayınları, s. 50.

³⁸ Avcı, s. 75; Cin & Akyılmaz, s. 101.

³⁹ Aydın, M. Akif (2006), *İslam Hukuku'nun Osmanlı Devleti'nde Kanun Hukukuna Doğru Geçirdiği Evrim*, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, S: 1, SS:1-22, s. 16.

İstanbul, Bursa, Edirne, Üsküp, Siroz ve Selânik kadılarına; Anadolu, Rumeli, Karaman beylerbeylerine H. 943 M. 1537 tarihinde Gâib Olanların Zevceleri Husûsiyçün Ahkâm şeklinde gönderilen fermanda⁴⁰

“Hâliyâ memâlik-i mahrûsemde sipâhî taifesinden ve sair re‘âyâdân ba‘zı kimesneler anun gibi gâ‘ib olup henüz hakikat-i ahvâlleri ma‘lûm olmadın Şâfi‘î kâduları anların zevcâtı için nafakaya mühtâcdır deyü hile ve telbîs edüb bu bahâne ile menkûhelerini tefrik edüb âhara nikâh etdikleri pây-e serîr-i âlem-masîrime arz olunmağın memâlik-i mahrûsemde min-ba‘d Şâfi‘î kâdi olmasın ref‘ edüb...” denilmektedir.

Hükümün sadeleştirilmesi şu yöndedir. “ Hâlihazırda toprakların üzerinde (bahsi geçen yerler) Şafi kadıları, sipahi ve halktan bazılarının gaipliği kesin olmadan onların zevceleri için nafakaya muhtaçtır diyerek hile ve düzenle eşlerini boşayıp başkaları ile nikâh ettikleri padişaha sunuldu da bundan sonra bu topraklarda Şafi kadı olmasın, kaldırılıp...”

Fermanla, Şafi kadıların (naip) kocası nafaka bırakmadan gaip olan kadınları Şafi mezhebince kabul edilen kazai boşanma imkânı ile boşamalarının önüne geçilmek istenmektedir⁴¹.

Osmanlı Devleti’nde kişilerin mezhepler arasındaki içtihat farklılıklarını kendi lehlerine kullanmalarından dolayı devlet olaya müdahale etmeye başlamıştır. Bazı bölgelerde Hanefi mezhebi kadılarından başka kadı atanmasını kaldırmıştır. Bundan başka 6 numaralı mühimme defterinde Şehrîzor eyaleti(bugünkü Musul Kerkük civarı) beylerbeyine ve Düveyn livası kadısına 1564 tarihinde gönderilen hükümde Düveyn’de bazı Şafi mollalarının nikâh kıydığı ve dava dinleyip Hanefi mezhebine ters düşen yargı kararları verdikleri şeklinde yapılan bildirimde bu kişilerin engellenmesi emredilmiştir⁴². Bu tip kararlar resmi mezhep uygulamasının sıkı bir takibe tutulduğunu göstermektedir.

⁴⁰ Akgündüz, Ahmet (1993), *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 6. Kitap, İstanbul, FEY Vakfı Yayınları, s. 368.

⁴¹ Akgündüz (1993), s 368.

⁴² Mektûb getüren Zeynelâbidîn'e virildi. Fî gurre-i Reb‘u‘l-âhır, sene: 972

Şehrîzol beğlerbeğisine ve Harîr [ü] Düveyn kâdisına hüküm ki: Sen ki kâdisın, mektûb gönderüp; "senden akdem gelen kuzât çendân icrâ-yı şer‘-ı şerîfe kâdir olmayup ekseriyâ Şâfi‘î monlaları kendü başlarına masâlih görürler imiş. Hâlâ bu dâ‘îlerine sadaka olmağla vilâyet-i mezbûrede sancakbeği olanlar şer‘-ı şerîfe mutî‘ün olup lâkin Monla Sâlih nâm kimesne gice ile kazıyye dinleyüp ve kendü başına nikâh için icâzet virüp enkiha mübâşereti senünle olması berât-ı hümâyûnda mukayyed iken inâd idüp Monla Şervî ve Monla Hüseyin Alî ve Monla İbrâhîm ve ba‘zı fakihler kendü başlarına kazâyâ dinleyüp her vechile mahsûl-i kazâyâ kendüler mutasarrıf olup ve ba‘zılar bilâ-hükmi hümâyûn müftî olup ve ba‘zılar dahı nâyib nasbolunmamış iken kendü başlarına kâdîlık idüp e‘imme-i Hanefiyye hilâfına hükmidüp kuzât ma‘zûl oldukda Monla Sâlih

Osmanlı Devleti'nde Hanefî mezhebi kadılarının atanması hususu her bölgede katı bir şekilde uygulanmamıştır. Hicaz, Mısır, Suriye gibi Hanefî mezhebi dışındaki mezheplere bağlı insanların yoğunlukta olduğu yerlerde Hanefî baş kadısının yanına diğer mezheplerden kadılar atanmıştır⁴³.

Diyarbakır' ait 365 numaralı şer'iyeye sicilinde Hicri 4 Rebî'u'l-âhir 1218 Miladi 24 Haziran 1803 Seyyid Ali Efendi adlı bir kişiye verilen berat hükmü şu şekildedir⁴⁴;

"Ba'de's-selâm inhâ olunur ki Medîne-i Âmid'de Şâfi'î müftüsü es-Seyyid Mahmûd Efendi fevt olub yeri hâlî ve hizmet-i celîle-i iftâ ta'til olundığın ahâlî-i kazâ bâ-'arzuhal tarafımıza inhâ ve senin ehliyetin olduğu ecilden me'zûniyetin istid'â itmeleriyle belde-i mezkûrede mezheb-i Şâfi'î üzere iftâyâ tarafımızdan sana izin virilmiştir. Gerekdir ki lede'l-istiftâ esahh-i akvâl-i e'imme-i Şâfi'î'ye 'aleyhim rahmetü rabbi'l-beriyye ile iftâ idüüb kütüb-i mu'tebere-i Şâfi'îyyeden nakl-i sarîh ve imzâlarında Âmid kazâsında Şâfi'î müftüsü olduğum tasrîh eyliyesin ve's-selâm. Hurrira fi'l-yevmi'r-râbi' min şehri Rebî'u'l-âhir sene semâne 'aşera ve mi'eteyn ve elf. [4 Rebî'u'l-âhir 1218"]

Beratin sadeleştirilmesi şu yöndedir. "Amid şehrinin Şafi müftüsü Seyyid Mahmud Efendi öldüğü için yerinin boş kaması ve fetva hizmeti yapılamamasından dolayı, kaza ahalisinden tarafımıza yazı ile senin ehliyetli olduğun dilekçe ile bildirilmiştir. O kazada Şafii mezhebi ile fetvaya tarafımızdan sana izin verilmiştir. Fetva verirken Şafii mezhebi imamlarının en kuvvetli görüşleriyle fetva vermek ve Şafii mezhebinin muteber kitaplarına müracaat etmen gerekir. İmzalarında Amid müftüsü olduğunu belirtesin."

Kayıtta bir kişinin Şafi mezhebinin hükümlerini uygulaması için müftü olarak atandığı görülmektedir. Diyarbakır'ın resmi mezhep uygulaması içerisinde kendisine başkaca müftü atanmış yerlerden olduğu anlaşılmaktadır. Bu kayıtlarla birlikte Diyarbakır'a Hanefî mezhebinden de müftü atanmıştır⁴⁵.

ve gayri sicillâtları karıştırdıkların" bildürdüğün ecilden buyurdum ki: Hük-m-i şerîfüm varıcak, umûr-ı enkiha ve sâyir kazâyâ-yı şer'îyyeye berât-ı şerîfümle kazâyâ mutasarrıf olmayanları karıştırmayup vilâyet kâdîlarına gördürüp ol bâbda şer'-ı şerîfe ve emr-i münîfe mugâyir kimesneyi dahl ü ta'aruz itdürmeyesiz; eslemeyenleri sekidüp men'le memnû' olmayanları isimleri ile yazup bildüresiz. Bkz. 6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564-1565) Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 28, http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi_yayinlar/6%20NUMARALI%20M%C3%9CH%C4%BOMME.pdf s.et. 08.09.2015, s. 197-198.

⁴³ Bilgin, Vejdî (2002), 'Klasik Dönem Osmanlı Hukuk Düşüncesinin Temel Özellikleri', Türkler C:11, SS: 52-60, s. 56.

⁴⁴ Bulut, Mehmet (2013), '356 Nolu Diyarbakır Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1217-1218 /M.1803-1804)' (Yüksek Lisans), Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 131.

⁴⁵ Benzer berat için bkz. Bulut, s. 108.

Osmanlı'da kenar müftülerinden kendilerine sorulara cevap verirken, soranın cevapla tatmin olması için, mezheplerin muteber kitaplarından açıkça nakil yapmaları istenmektedir⁴⁶. Bu uygulama Diyarbakır müftüleri için de tekrarlanmaktadır.

III. İSLAM MİRAS HUKUKU

Bu başlık altında genel olarak İslam miras hukuku kavramından bahsedildikten sonra İslam miras hukukunun kaynaklarına değinilecektir. Ardından İslam miras hukukunun kaynakları, mirasın unsurları, miras sebepleri, mirasın şartları, miras engelleri, mirasçılardan mirasçılık durumları İslam miras hukukuna ilişkin kavramlar incelenecektir.

A. GİRİŞ

İslam miras hukuku feraiz olarak adlandırılır. Farz- feriza (ferazin tekileri) kelime anlamı ile takdir olunan, miktarı belirtilen şey anlamlarına gelmektedir⁴⁷. Feraiz ilmi terekeye ait haklarla, terekede hakkı olan varisler ve varislerin hisseleri ve de terekenin bu hisselerine göre taksimi ile ilgilidir⁴⁸. Tezin bundan sonraki kısmında feraiz kavramı yerine İslam miras hukuku ifadesi kullanılacaktır.

Miras, sözlükte intikal etmek, halef olmak, geçmek, devam etmek⁴⁹; kök, temel; bakiye⁵⁰ gibi anlamlara gelen irs kökünde türemiş, çoğu kez irsle eş anlamlı kullanılmış, bir şeyin bir kişi ya da topluluğa halefiyet yoluyla geçmesi, başkasından kalan şey anlamlarına gelmektedir⁵¹. Miras, fıkhîta, ayrıca ölen bir kişinin geriye bıraktığı malların akıbetini düzenleyen kurallar bütünü⁵² anlamına da gelmektedir.

İslam miras hukuku, İslam hukukunun diğer konuları gibi İslam hukuku kaynaklarına dayanmaktadır. Bunun için İslam miras hukukunun kaynaklarının incelenmesi gerekmektedir.

⁴⁶ Uriel, Heyd (1969) 'Some Irpects of the Ottoman Fetva' Bulletin of the School of Oriental and African Studies TBSOSJ 32, pp. 36-56 (Çev: Gedikli, Fethi (1995), 'Osmanlı'da Fetvâ Müessesesinin Bazı Tezahürleri', Hukuk Araştırmaları Dergisi, S: 1-3 C: 9, SS: 287-318), s.310.

⁴⁷ Şener, Mehmet (1994), 'İslam Miras Hukuku İle İlgili Terimler', D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: VIII, SS: 25-42, s.31; Berki, Ali Himmet (1954), *İslam Hukukunda Feraiz ve İntikal*, İstanbul, Güzel İstanbul Matbaası, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, s.7.

⁴⁸ Şener, s. 33; Bilmen, Ömer Nasuhi, (Bila Tarih), *Hukuki İslamiyye ve Islahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, Bilmen Yayınevi, C:5, s. 207.

⁴⁹ Şener, s.33.

⁵⁰ Aktan, Hamza (2005), 'Miras', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 30, SS: 143-145, s. 143.

⁵¹ Şener, s.33; Aktan, (2005) s.143.

⁵² Aktan (2005), s.143.

B. İSLAM MİRAS HUKUKUNU KAYNAKLARI

İslam hukukun bir dalı olan feraize ait hükümlere, diğer dallarda da gibi, İslam hukukunun kaynaklarından yola çıkılarak ulaşılır. İslam hukukunun kaynakları, İslam hukukunu oluşturan mesele ve hükümlerin çıkarıldığı kaynakları ifade eder⁵³. Yani fıkhi hükümlerin isnat ettiği esaslardır⁵⁴. Hukukta bir ihtilafın çözümü hukuki kaynaklar silsilesine uyularak yapılır⁵⁵.

İslam hukukunda kaynaklar çeşitli başlıklar halinde sınıflandırılmasa da bunların en çok bilineni asli ve tali kaynak ayırımına tabi sınıflandırmadır⁵⁶. Asli kaynaklar Kur'an, sünnet, icma ve kıyastır. Tali kaynaklar; sahabe kavli, içtihat, istihsan, örf adet gibi çeşitli alt başlıklara ayrılmaktadır. Ancak ayrıntıya girilmeksizin sadece konuyla ilgili kaynaklara yer verilecektir.

İslam miras hukukunun kaynakları esasen Kur'an, sünnet ve icma olsa da sahabe reyine dayanan, üzerinde görüş ayrılığı bulunan durumlarda, içtihadi görüşler de vardır⁵⁷. Bu kaynaklar hakkında genel bilgiler vermek uygun olacaktır.

1. Kur'an

İslam hukukun kaynakların ilki ve en önemlisidir. Hz peygamberin vefatından sonra 1. Halife Hz Ebu Bekir döneminde Kur'an bir heyet tarafından toparlanarak mushaf haline getirildi⁵⁸. 3. Halife Hz Osman döneminde kıraat bakımında bölgeler arasında bir fark olduğunun tespiti üzerine Kur'an, Kureyş lehçesiyle çok sayıda⁵⁹ yazılarak belirli İslam şehirlerine gönderilmiştir⁶⁰.

⁵³ Ekinci (2006), s.11.

⁵⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi (1964), 'Ahkam-ı Şer'iyeye ve Ahkam-ı Fıkhiyye', İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi, S: II, SS: 55- 72, s. 57

⁵⁵ Berki (1954), s.7.

⁵⁶ Ekinci (2006) s.63.

⁵⁷ Karaman, Hayreddin, (2013) *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, İstanbul, İz Yayıncılık, s. 420-421; Akgündüz, Ahmet, (2012) *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı-Özel Hukuk II*, İstanbul, OSAV, s. 51.

⁵⁸ Ekinci, s.68.

⁵⁹ M. M. El – A'zami, (2003) *The History of the Qur'anic Text from Revelation to Compilation: A Comparative Study with the Old and New Testaments*, UK Islamic Academy, (Çeviren: Türker, Ömer & Serenli, Fatih (2011) *Vahyedilişinden Derlenişine KUR'AN TARİHİ Eski ve Yeni Ahit ile Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, 2. Basım, İstanbul, İz Yayıncılık, s.136.). Bu eserde yazar ek nüsha sayısı için 3, 7 8 ve 9 olduğuna dair rivayetlerden bahsetmiş kendi kanaatinin ise 8 nüsha olduğunu bildirmiştir.

⁶⁰ Ekinci, s.68-69.

Kur'an'da yer alan ahkâm ayetlerinden manası tam olarak anlaşılamayanlardan bir kısmı bizzat Hz peygamber ve onun telkinleriyle⁶¹ sahabe tarafından içtihat yapılarak ortaya konmuştur⁶². Ahkam hükümlerinin manası açık olamayıp Hz peygamber ve sahabe tarafından yorumlanmamış kısmı İslam âlimleri tarafından içtihat yoluyla açıklanmış ve böylece fıkıh ilmi doğmuştur⁶³.

Kur'an'da ana, baba, karı, koca, çocuklar, ana baba bir ve A kardeşlerin mirasları açıkça düzenlemektedir. Ayrıca çeşitli Kur'an ayetleri icma ile tespit edilmiş hususlara da kaynaklık teşkil etmektedir. Bu hususlara ileride detaylıca değinilecektir.

2. Sünnet

Sünnet asli delillerin ikincisidir. Sünnet sözlükte izlenen yol ve örf ve gelenek gibi anlamlara gelmektedir⁶⁴. Fıkıh ilminde sünnet, İslam hukukunun ikinci kaynağıdır⁶⁵ ve Hz Peygamberin söz, fiil ve sukutlarından (takrir) oluşur⁶⁶.

Hız Peygamberin sözlerine hadis denilmektedir ve bu zaman zaman sünnetle aynı anlamda kullanılmıştır⁶⁷. Fiili sünnet, Hz Peygamberin bir söz söylemeksizin bir fiil ile bir işi caiz kılması yahut yasaklamasıdır⁶⁸. Takriri sünnet, Hz Peygamberin bir kişinin söz veya fiili karşısında susması ve onu bu söz veya fiilinden men etmemesini ifade eder⁶⁹.

Sünnet bir hüküm kaynağı olmasını ve hukuki bağlayıcılığını Kur'an'dan alır⁷⁰. Hz peygamberin sünneti, Kur'an'ı daha anlaşılır kılması ve tamamlaması itibariyle, İslam'ın ikinci asli kaynağı sayılmıştır⁷¹.

⁶¹ Çağatay, Neşet (1987), *İslam Hukukunun Ana Hatları ve Osmanlıların Bunun Bazı Kurallarını Değişik Uygulamaları* Belleten, S: 200, C: 51, SS: 625-636, s. 626.

⁶² Ekinci (2006), s.72.

⁶³ Ekinci (2006), s.72.

⁶⁴ Bedir, Murteza (2010), *'Sünnet'*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 38, SS: 150-153, s.150.

⁶⁵ BEDİR, s.150.

⁶⁶ Şafak, Ali (1975), *İslam Hukukunun Tekevünü Ve Tedvini Konusunda Gösterilen Faaliyetler, 1- İslam Hukukunun Kaynakları(Kur'an Ve Sünnet) Hakkında Genel Bilgiler*, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, S: 1, SS: 137-151, s. 140; Bilmen (1964) s.58; Berki (1954), s.178.

⁶⁷ Kandemir, M. Yaşar (1997), *'Hadis'*, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:15, SS: 26-64, s. 27.

⁶⁸ Berki (1954), s.179.

⁶⁹ Bilmen (1964), s.58; Bedir, s.151; Ansay, s.18.

⁷⁰ Bedir, s.151.

⁷¹ Bedir, s.151.

İslam miras hukukunda dede, nine, bazı asabe mirasçılıkları gibi hususlar doğrudan sünnetle belirlenmektedir. Ayrıca sünnet icma ile tespit edilmiş bazı hükümlere de kaynaklık teşkil etmektedir. Bu hususlara ileride detaylıca değinilecektir.

3. İcma

Sözlükte, toplamak, ittifak etmek⁷², bir konuda fikir birliği etmek, azmetmek⁷³ gibi anlamlara gelen icma terim anlamıyla, Hz Peygamberin vefatından sonra bir asırdaki İslam müçtehitlerinin dini bir meselenin hükmü üzerinde ittifak etmeleri olarak tanımlanabilir⁷⁴.

Kur'an ve sünnette açıkça bir çözüm yolu öngörülmemiş meseleler, hem ilerleyen zamanlarda kendiliğinden hem de yeni yerlerin fethedilmesi ile birlikte ortaya çıkmış ve bu da yeni bir çözüm yolunu gerekli kılmıştır⁷⁵. İslam'ın şurayı öne çıkartan yaklaşımı ve alimlerin verdikleri kararlara uymayı emretmesi ekseninde,⁷⁶ İslam alimlerinin istişare yoluyla bir meselenin çözümü hakkında bir hükümde ittifak etmeleri o hükmü herkes için bağlayıcı hale getirmiştir⁷⁷. İcma'nın bir ayet veya hadise dayanma zorunluğu vardır⁷⁸.

İcma'nın bir kaynak olarak kabul etmeyen görüşlerin de mevcut olduğunu vurgulayarak⁷⁹, varlık ve geçerlilik şartları mezheplere göre farklılıklar arz ettiğini söylemek gerekmektedir⁸⁰. Ancak burada Hanefî mezhebinin görüşleri aktarılacaktır. Hanefî mezhebinde bütün müçtehitlerin bir arada gelerek fikir birliğine vardıkları icma sarîh icmadır⁸¹. Bir kısım alimin bir icmayı sonradan duyup onu söz veya fiillerle reddetmeyerek sustuğu icma sükûti icmadır⁸². Hanefî hukukçuları, sahabe hukukçularının bir hususta yaşadıkları fikir ayrılığı belli görüşler halinde yerleşmişse (ihtilaf üzerine icma) bunlardan birinin kabul edilmesi gerektiği görüşündedir⁸³. Hanefî mezhebine göre en kuvvetli icma sahabenin sarîh icma olsa da sükûti icma da delil kabul edilmektedir⁸⁴.

⁷² Ekinci (2006), s.96.

⁷³ Dönmez, İbrahim Kâfi (2000), 'İcma', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:21, SS: 417-431, s. 417; Bilmen (1964) s. 60.

⁷⁴ Dönmez (2000) s. 417; Bilmen (1964) s. 60.

⁷⁵ Ansay, s.21.

⁷⁶ Dönmez (2000) s.418.

⁷⁷ Bilmen (1964) s. 60.

⁷⁸ Ekinci (2006), s.98.

⁷⁹ Dönmez (2000) s.421 vd.

⁸⁰ Dönmez (2000) s.421 vd.

⁸¹ Ekinci (2006), s.97.

⁸² Ansay, s. 21.

⁸³ Dönmez (2000) s.423.

⁸⁴ Cin & Akyılmaz, s. 63; Dönmez (2000) s.426.

İcma İslam miras hukukunda hükmü Kur'an ve sünnette açıkça düzenlenmeyen konuları kesin bir hükme bağlaması açısından önemlidir. İslam miras hukukundaki baba bir kız kardeşin mirasçılığı, avl, iki ve daha fazla ninenin 1/6 hisseyi paylaşması gibi durumlar icma ile tespit edilmiştir. Bu hususlara ileride detaylıca değinilecektir.

4. Sahabe Kavli ve İctihat

Sahabe reyi ya da sahabe kavli İslam hukukunun tali kaynakları arasında sayılmaktadır. Sahabe kavli; sahabenin bir konuda ittifak etmesi, sahabe arasında bir hususta fikir ayrılığı bulunması ve bir sahabe kavlinin diğer sahabelerin muhalefetine uğramaksızın sahabe arasında kabul görmesi şeklinde sınıflandırılabilir⁸⁵.

Sahabenin bir konuda ittifak etmesi icmadır ve kaynak olarak kabul edilmektedir. Sahabenin bir konuda ihtilaf etmesi, ihtilafta icma, Hanefi mezhebi tarafından sükûti icma gibi değerlendirilir ve kaynak olarak kabul edilmektedir⁸⁶. Bir sahabe kavlinin diğer sahabelerin muhalefetine uğramaksızın sahabe arasında kabul görmesi şeklindeki sahabe kavli de Hanefi mezhebinde, sükûti icma olarak, kaynak olarak kullanılmaktadır⁸⁷.

İslam miras hukukuna ilişkin olup Kur'an ve sünnette açıkça düzenlenmeyen hususların çözümü noktasında ilk dönemde sahabenin hukukçuları ilerleyen dönemlerde devrin hukukçuları kendi görüşlerini beyan etmişlerdir. Peki, bir beşerin din kaynaklı hukuki bir mevzuda fikir beyan etmesinin meşruluğu nedir? Bu soru bizi rey ve içtihat kavramlarına götürmektedir.

Rey kelime olarak görüş, kanaat ve fikir gibi anlamlara gelmektedir⁸⁸. Rey, fıkıhtaki anlamıyla, Kur'an ve sünnetle açıklanmamış bir durum hakkında, Kur'an ve sünnete muhalif olmayan, bildirilen şahsi görüş demektir⁸⁹.

Rey uygulamasını Hz Peygamber'e kadar götürmek mümkündür. Hz Peygamber'in Bedir savaşında karargâh kurulacak yerle ilgili beşeri (ilahi olmayan) görüşü esasen

⁸⁵ Apaydın, H. Yunus (2008), 'Sahabi Kavli', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 35, SS: 500-504, s.500-501.

⁸⁶ Apaydın (2008) 'Sahabi Kavli', C: 35, s. 501.

⁸⁷ Apaydın (2008) 'Sahabi Kavli', C: 35, s. 501.

⁸⁸ Şafak, Ali (1979) "İslam Hukukunda Kaynaklar-İctihad- Müctehid Mezheb - Taklid Ve Telfik Meseleleri Üzerine Bir Araştırma", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 3, SS:1-35, s.5

⁸⁹ Apaydın, H. Yunus (2008), 'Re'y', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 35, SS: 37-40, s.37.

reydir⁹⁰. Muaz bin Cebel'in bir davayı çözerken, Kur'an ve sünnette bir hüküm bulamazsa kendi görüşü ile içtihadta bulunacağını söylemesi ve Hz Peygamber'in bu durumdan memnuniyet duyması sahabenin de reye başvurduğunu göstermektedir⁹¹.

Sahabenin reye başvurduğu yönünde bütün mezhepler arasında fikir birliği bulunmakla beraber, reye başvurmanın kıyas ve içtihadla kapı açıp açmayacağı hususunda ihtilaf söz konusudur⁹². Sünni mezheplerde sahabe reyi, kıyas ve içtihadı meşrulaştırmak için kullanılmış ve sahabe reyinin mahiyeti itibari ile kıyas ve içtihat şeklinde anlaşılmış; bu bakımdan da rey ile amel edileceği görüşü benimsenmektedir⁹³.

Sahabenin reylerinin bir konuda ittifak etmesi o konu için icma oluşturur ki bunun bir delil olduğunda bir şüphe zaten yoktur⁹⁴. Bir konuda sahabe arasında ihtilaf varsa bunlardan biri seçilir, hepsi birden terk dilemez ki buna ihtilafta icma denir⁹⁵. Nitekim Ebu Hanefi, genellikle naslarla ve kıyasa en yakın bulduğu sahabe reyini esas almakta ve sahabe reyinin olduğu bir konuda kıyasa başvurmamaktadır⁹⁶.

Mezhepler döneminde İslam hukukçuları İslam hukuku hükümlerinin tespiti için Kur'an, sünnet ve icmayı esas almıştır. Hükümlerin tespiti uğraşı ise içtihat kavramı ile açıklanır. İctihat, ibadet ve muamelelerle ilgili olan bir şer'i hüküm hakkında zanni bilgiye ulaşmak adına gayret gösterilmesidir⁹⁷. Bu çabayı göstererek delillerden hüküm çıkarma ehliyetine sahip kişilere müçtehit denir⁹⁸. İctihat nasların lafız, mana ve bilinçli boşluklarında gizli şer'i ahkâmı meydana koymak adına yapılan beşeri bir faaliyettir ve buradan elde edilecek bilgi zanni bilgi olma vasfının ötesine geçerek ilk üç kaynağın yerini alamaz⁹⁹.

İslam miras hukukunda, mezhep hukukçuları sahabenin sarif icması dışındaki görüşlerinden farklı şekillerde yararlanmaktadır. Ancak bunlar ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları tesis etmemektedir. İleride detaylı olarak da anlatılacağı üzere zevi'l erham

⁹⁰ Ekinci (2006), s.91.

⁹¹ Ansay, s.23; Apaydın (2008), 'Re'y', C:35, s.37.

⁹² Apaydın (2008), 'Re'y' C:35, s.37.

⁹³ Apaydın (2008), 'Re'y' C:35, s.37-39.

⁹⁴ Apaydın, (2008), 'Sahabi Kavli', C: 35, s.500.

⁹⁵ Apaydın, (2008), 'Sahabi Kavli' C: 35, s.500.

⁹⁶ Ekinci (2006), s.106.

⁹⁷ Bilmen (1964) s.61, Ansay, s.26.

⁹⁸ Bilmen (1964) s.61; Ansay, s.26; Şafak (1979), s.5; Apaydın (2000) s.432.

⁹⁹ Apaydın (2000) s.432.

mirasçılı ve red mirasçılığı gibi hususlar sahabe arasında ihtilafli konulardır. Mezhep hukukçuları bunlardan kendilerine yakın olanları tercih etmişlerdir. Hatta sahabe arasında bir görüş bulunduğu dair bir bilgiye ulaşamadığımız ana bir kardeşlerin çocuklarının mirasçılığı hakkında Hanefi mezhebinde farklı içtihatlar mevcuttur.

5. Fetva

Fetva, fıkıh usulünde İslam hukukçularının fikhi bir sorunda verdiği yazılı ve sözlü cevap manasına gelirken örfte sorulan dini sorulara müftüler tarafından verilen yazılı cevaplar manasına gelmektedir¹⁰⁰. Osmanlı Devleti'nin ilk döneminden itibaren halkın dini sorunlara cevap veren bir müftülük kurumu mevcuttur¹⁰¹. XV. Yüzyılda şeyhülislamlık müessesesinin kurulması ile fetva verme işleri esasen şeyhülislama bağlanmışsa da alt idari birimlerde de halkın sorunlara cevap verecek müftüler de atanmıştır¹⁰².

Fetvalar soruyu yöneltenlere göre iki kısma ayrılmaktadır. İlki padişah ve önemli devlet adamlarının sorularına verilen cevap konumundadır¹⁰³. Bu tezin kapsamı dışındadır. İkincisi ise bir hususta dini hükümlerin ne olduğunu merak üzerine sorulan sorulara¹⁰⁴ ve gündelik hayatlara ilişkin bir mesele hakkında sorulan sorulara verilen cevaplardır ki her iki durum için de bağlayıcılığa sahip olmayan¹⁰⁵ hukuksal bir öneri niteliğinde bir cevaptır¹⁰⁶. Ancak, özellikle şeyhülislam fetvaları için, verilen fetvaya uymamanın cezalandırılacağına dair fetvalar bulunmaktaysa da¹⁰⁷ bu mutlak bir nitelikte değildir. Herkesçe bilinen içtihat içtihadı nakzetmez kuralı fetvalar için de geçerli olup farklı dönemlerde görev yapan şeyhülislamlar arasında farklı görüşleri bulmak mümkün olmaktadır. Bu bakımından kişinin bir şeyhülislamdan fetva alarak yaptığı bir eylemin fetvası sonradan değişse de kişinin eyleminde noksanlık getirmez¹⁰⁸.

¹⁰⁰ Atar, Fahrettin (1995), 'Fetva', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:12, SS: 486-496, s. 486-487.

¹⁰¹ Koca, Ferhat (1995), 'Fetvahane', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:12, SS:496-500, s. 496.

¹⁰² Atar (1995), s.490.

¹⁰³ Cin & Akyılmaz, s. 152.

¹⁰⁴ Düzdağ, M. Ertuğrul (2012), *Kanuni Devri Şeyhülislam Ebussud Efendi*, 1.Baskı, İstanbul, Kapı Yayınları, s. 4.

¹⁰⁵ Cin & Akyılmaz, s. 152.

¹⁰⁶ Uriel, s. 313.

¹⁰⁷ Uriel, s. 313-314.

¹⁰⁸ Atar (1995), s. 494.

Fetvalar genellikle gerçekte olan meseleler için verilmektedir¹⁰⁹. Kısacası aksi durumlar olsa da, uygulamada fetva kadı veya şahıslar tarafından gündelik sorunlara dair sorulara cevap niteliğindedir ve fetva veren fetva isteyenini verdiği fetva ile hareket etmeye zorlayamaz¹¹⁰. Şu halde verilen bir fetvanın uygulanıp uygulanmadığının takibinin de yapılmadığını varsaymak mümkündür.

C. MİRASIN UNSURLARI

Bu kısımda mirasçılığın hukuki yapısını ve mahiyetini teşkil eden unsurlar incelenecektir. Mirasın unsurları (rükünleri) muris, varis ve tereke olmak üzere üç tanedir.

Miras bırakan (muris), müverris, malı varisine intikal eden ölü¹¹¹ manasına gelmektedir. Muris olma bakımından kadın ve erkek arasında fark yoktur.

Mirasçı (varis), ölenin geride bıraktığı mallarından hisse sahibi olarak mülk edinmeye hakkı olan kimse¹¹² anlamına gelmektedir. Varis olma bakımından kadın ve erkek arasında bir fark yoktur.

Geriye bırakılan (miras, irs, tereke), murisin varise bıraktığı mal ve haklar veya ölünün bırakıp da ve aynında başkalarının hakkı bulunmayan mallar¹¹³ olarak tanımlanabilir. Terekeye murisin alacakları da dâhildir¹¹⁴.

D. MİRAS SEBEPLERİ

Varisin murisin geride bıraktığı mallarının üzerinde pay sahibi olabilmesi için muris ile arasında bulunması gerekli olan bağlardır. Mirasçılık sebepleri nikâh akdi, nesep ve vela olmak üzere üç tanedir¹¹⁵. Bir kişide birden fazla mirasçılık sebebi bulunursa Hanefi ve Hanbeli mezhebine göre kişi her ikisi için de mirasa hak kazanırken Şafii ve Maliki mezheplerinde sadece kuvvetli olduğu cihetle kazanır¹¹⁶.

¹⁰⁹ Uriel, s. 310.

¹¹⁰ Atar (1995), s.487.

¹¹¹ Şener, s.37; Ansay, s. 246.

¹¹² Topaloğlu, Bekir (2012) “*Varis*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:42, SS:522-523, s. 522.

¹¹³ Şener, s.37.

¹¹⁴ Ansay, s.246.

¹¹⁵ Aktan (2005), s. 143; Ansay, s.246.

¹¹⁶ Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, (çev: Özcan Mustafa (2011), *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, İstanbul, Pamuk Yayıncılık), s. 336.

Nikâh akdinin bir mirasçılık sebebi olabilmesi için sahîh bir şekilde yapılmış olması yeterli olmakta, karı ve kocanın cinsel beraberliği aranmamaktadır¹¹⁷.

Sahîh evlilik, inikad¹¹⁸ ve sıhhat şartlarının¹¹⁹ tam olduğu evliliktir. İnikad şartlarında eksiklik olan batıl evlilik; sıhhat şartlarında eksiklik olan fasid evlilikler mirasçılık hakkı doğurmazlar¹²⁰.

Sahîh evlilik içerisinde karı ve koca, rici talak iddeti içerisinde içlerinden birinin ölümü halinde diğerine mirasçı olabilir¹²¹. Karı ve koca bain talak iddeti içerisinde içlerinden birinin ölümü halinde mirasçı olamaz¹²². Ancak ölüm hastası¹²³ olan koca karısını rızası olmadan bain talakla boşarsa kadın kocasına mirasçı olur¹²⁴. Akıl hastası olan kocanın boşaması geçerli olmadığı¹²⁵ için boşanma iradesini açıklamakla kadını mirastan mahrum edemez.

Ehli kitaptan bir kadınla evli olan Müslüman erkekle karısı arasındaki mirasçılık din ayrılığından dolayı mümkün değildir¹²⁶.

Nesep (kan hısımlığı) ölen kişi ile belirli seviyede akrabalık bağı taşıyan kimseleri mirasçı yapar. Bu grup, farz sahibi, asabe ve zevi'l erham olmak üzere üç tür mirasçılıktan oluşur¹²⁷.

¹¹⁷ Ansay, s.246.

¹¹⁸ İnikad şartları; tarafların evlenme (evlenmede vekâlet) ehliyetine sahiplik; karşılıklı rıza içinde icap ve kabul beyanı; beyanların aynı mecliste(meclis birliği) yapılması ve arada daimi veya geçici evlilik engelinin bulunmamasından ibarettir. Bkz. Cin & Akyılmaz, s. 318-330.

¹¹⁹ Sıhhat şartları; evliliğin şahitler huzurunda yapılması, irade beyanını etkileyen unsurların olmaması ve bazı evlenme engellerinin olmamasından ibarettir. Cin & Akyılmaz, s. 330-331.

¹²⁰ Akgündüz (2012), s.52.Butlan ve fasid nikâh kavramları için bkz. Cin, Halil (1974) *İslam Ve Osmanlı Evlenme*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s.144 vd.

¹²¹ Cin & Akyılmaz, s. 361.

¹²² Cin & Akyılmaz, s. 362.

¹²³ “Maraz-ı mevt ol hastalıktır ki, ekseriya anda ölüm korkusu olduğu halde, hasta zükûrden ise hanesi haricinde ve inâsdan ise, hanesi dâhilinde olan masalihini görmekten âciz olup, bu hal üzere bir sene mürûr etmeden vefat eyleye.” Mecelle md 1595. Yani ölüm hastalığı öyle bir hastalıktır ki, onda genelde ölüm korkusu mevcuttur, hasta erkek ise dışarıdaki kadın ise evin içindeki işleri yapmaktan aciz olup bu hal üzere bir yıl içinde vefat eder.

¹²⁴ Cin & Akyılmaz, s. 362.

¹²⁵ Abdurrahman Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı* (çev: Mehmet Keskin (1993), *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 5. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları), C:6, s. 2415.

¹²⁶ Ansay, s.248.

¹²⁷ Akgündüz, (2012), s.52; Ansay, s.246; Berki (1954), s.18.

Vela, fıkıhta, azatlıktan (köle ile efendisi arasında) veya muvalat sözleşmesinden (nesebi belli olmayan bir kişi ile yapılan miras sözleşmesi) doğan hükmi bir akrabalık bağına ifade etmektedir¹²⁸.

Bir köle veya cariye ölür de geride hiçbir kimseyi veya ashab'ül feraizden artanı alan nesep yönünden asabe bırakmazsa onu azat eden kimse (erkek veya kadın) veya azat eden kişi ondan önce ölmüş ise azat edenin binefsihi asabe mirasçıları köle veya cariye mirasçı olur¹²⁹. Özgür bırakan ve onun asabe binefsihi mirasçısı, özgür kıldığı kölenin özgür kıldığı kölesinin de sebep yönünden mirasçısı olur¹³⁰.

Hanefi mezhebine göre özgür bırakan özgür kılınana varis olsa da özgür kılınan özgür bırakana mirasçı olamaz¹³¹.

E. MİRASÇILIK ŞARTLARI

Mirasçılık şartları; murisin ölmüş olması, varisin sağ olması, mirasçılık sebebinin biliniyor olması, miras engellerinin bulunmaması şeklinde sayılabilir. Miras engelleri kendi başına fazlaca yer kapladığı için ayrı bir başlıkta incelenecektir.

Murisin ölmüş olması; bir kişi sağ iken ona mirasçı olunamaz¹³². Kişi gerçekten veya hükmen ölmüş (kişi gaip veya mürted olduğunda kadı kararı ile)¹³³ veya takdiri ölüm (anne karnında iken haksız yere düşürülen cenin) meydana gelmiş olmalıdır¹³⁴.

Mirasçının murisin ölüm anında sağ olması; bir kişi gerçekten veya takdiren (cenin sağ doğması şartı ile) hayatta olmadıkça mirastan pay alamaz¹³⁵.

Muris ile varis arasındaki veraset cihetinin biliniyor olması gerekir¹³⁶. Yani mirasçılık sebeplerinin hangisi ile mirastan hak talep edileceği belli olmalıdır¹³⁷.

¹²⁸ Özen, Şükrü (2013), “Velâ”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C: 43, SS: 11-15, s. 11; Akgündüz (2012), s.52; Berki (1954), s.18.

¹²⁹ Karaman (1991) C:3, s.452-453; Ansay, s.271; Şener, s.35; Berki (1954), s.10, 60.

¹³⁰ İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim, *Kitabu'l-İcma* (çev: Şener, Abdülkadir, (1983), *Kitabu'l-İcma İslam Hukukçularınca Üzerinde İcma Edilen Konular*, 1. Baskı, Ankara, Gaye matbaası, s. 50.

¹³¹ Muhammed b. Ahmed es-Serahsi, Mabsut, (Akşit, M. Cevat (editör), (2011), Mabsut, 1000 Yılın İslam Fıkıhı Temel Eserleri Deliller ve Hükümler, İstanbul, Gümeşev Yayıncılık), C:30, s. 51 Aksi görüş için bkz. Cin & Akyılmaz (2003) s. 383; Üçok, Çoşkun& Mumcu, Ahmet& Bozkurt, Gülnihal (2007), *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara, Turhan Kitapevi, s. 130.

¹³² Aktan (2005), s. 144.

¹³³ Aktan (2005), s.144; Berki (1954), s.17; Akgündüz (2012), s.52.

¹³⁴ Ansay, s.247; Aktan, (2005) s.144.

¹³⁵ Aktan (2005), s.144; Berki (1954), s.17; Akgündüz, (2012), s.52; Ansay, s.247.

F. MİRAS ENGELLERİ

Miras engelleri, varisin normal şartlar altında sahip olacağı miras payından mahrumiyetine sebep olan; varisin mirasçılık sıfatını ortadan kaldıran hallerdir¹³⁸. Miras engelleri; katl, kölelik, din ayrılığı, tabiiyet ayrılığı olmak üzere dört başlık altında incelenebilir¹³⁹. Ayrıca birden fazla kişinin beraber öldüğü ve kimin daha evvel öldüğünün tespitinin mümkün olmadığı (ölüm tarihinin bilinememesi)¹⁴⁰ ve mirasçının kim olduğunun bilemediği durumlar¹⁴¹ da birer miras engeli olarak değerlendirilebilir¹⁴².

Katl, varisin murisini öldürmesi durumunda söz konusu olur. Mezhepler öldürmeyi belirli hususiyetleri itibari ile farklı sayıda çeşitlere ayırmışlar nitekim Hanefi mezhebinde beş çeşit öldürme kabul edilmiştir¹⁴³.

Katl-ı amd; bir kişiyi kasten, yaralamaya veya öldürmeye mümkün kılan aletlerle haksız yere öldürmektir¹⁴⁴ ki kast fiilin sonucunu bilme ve istemeyi barındırır ve suçun manevi unsurunu oluşturur¹⁴⁵.

Hataen katl; bir insanı yaralama veya öldürme kastı olmaksızın öldürmektir¹⁴⁶. Katil fiilin sonucunu istememiş olamamakla kasttan kurtulmakta ancak dikkat ve özen eksikliği sonucunda öngörmesi gereken bir neticeyi öngörememesinden ötürü taksirli sayılmaktadır¹⁴⁷.

Şibh-i amd ile katl; bir kimseyi yaralamaya veya öldürmeye elverişli olmayan bir aletle veya içerisinde ölümle neticelenmeyi baskın şekilde barındırmayan bir şey ile haksız yere kasıtlı bir şekilde öldürmeye denir¹⁴⁸. Değnek, sopa, taş veya tokat gibi birini öldürmeye tam elverişli olmayan bir aletle adam öldürmek yahut da birini korkutarak

¹³⁶ Berki (1954), s.17; Akgündüz (2012), s.52.

¹³⁷ Akgündüz (2012), s.52.

¹³⁸ Berki (1954), s.19; Akgündüz (2012), s.52; Ansay, s.248.

¹³⁹ Ansay, s.248; Akgündüz (2012), s.52-53.

¹⁴⁰ Berki (1954), s.21; Ansay, s.250.

¹⁴¹ Ansay, s.250

¹⁴² Bilmen (BT), s.224.

¹⁴³ Bardakoğlu, Ali (2002) “*Katil*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 25, SS: 45-48, s. 46.

¹⁴⁴ Şener, s.34; Berki (1954), s.19.

¹⁴⁵ Bardakoğlu (2002), s.46.

¹⁴⁶ Berki (1954), s.19.

¹⁴⁷ Bardakoğlu (2002), s.46.

¹⁴⁸ Ansay, s.320; Bardakoğlu (2002), s.46.

öldürmek gibi örnekler verilebilir¹⁴⁹. Burada fail fiili bilerek işlemiş fakat sonucu istememiştir ki bu duruma kasıt benzeri denmektedir¹⁵⁰.

Hata yerine geçen öldürme(hata mecrasına cari katl); bir kimsenin iradesi dışında gerçekleştirdiği bir eylemi neticesinde meydana gelen ölümdür¹⁵¹. Uyurken veya yüksek bir yerden bir insanın üzerine düşmesi neticesinde vuku bulan ölümler bu cinstendir¹⁵².

Tesebbüben katil (sebeup olma suretiyle katil); ilk dört öldürme çeşidindeki gibi ölüme doğrudan netice veren fiillerle(mübaşeret) değil de araya başka sebeplerin eklenmesiyle ölüme dolaylı netice veren fiillerle gerçekleşen ölüme denir¹⁵³. Halka açık bir yere veya başkasının arazisine haklı bir gerekçesi olmaksızın kuyu kazıp birinin buraya düşmesi neticesinde ölümüne sebep olmak¹⁵⁴ gibi örnekler bu cinstendir.

Hanefi mezhebinde mirastan mahrumiyet için mübaşeret esas alınmış ayrıca bir kast-hata ayırımına gidilmemiştir¹⁵⁵. Yani ilk dört çeşit öldürme mirasa engel teşkil etmekte iken, kast içerse bile¹⁵⁶, tesebbüben katil mirasa engel değildir¹⁵⁷.

Bir öldürmenin mirastan mahrum bırakma neticesini doğurabilmesi için katilin akıl baliğ olması, bir görevi yerine getirmiyor olması veya iradesini ağır bir şekilde bozan ikrahın olmaması gerekmektedir¹⁵⁸.

Katilin, mirastan mahrum olması bakımından, erkek ya da kadın olması mirasçı olamama bakımından arasında bir fark yoktur.

Kölelik her çeşidi ile mirasa engel teşkil eder¹⁵⁹. Zira kölenin hukuki statüsü ile itibariyle mülkiyet hakkı bulunmamakta ve elde ettiği her tür mal varlığı efendisine intikal

¹⁴⁹ Ansay, s.320; Bardakoğlu (2002), s.47.

¹⁵⁰ Bardakoğlu (2002), s.46.

¹⁵¹ Ansay, s.320; Bardakoğlu (2002), s.47.

¹⁵² Ansay, s.320.

¹⁵³ Bardakoğlu (2002), s.47.

¹⁵⁴ Ansay, 320; Bardakoğlu (2002), s.47.

¹⁵⁵ Bardakoğlu (2002), s.48.

¹⁵⁶ Bardakoğlu (2002), s.48.

¹⁵⁷ Berki (1954), s.20.

¹⁵⁸ Berki (1954), s.20.

¹⁵⁹ Ansay, s.248; Aydın, M. Akıf & Muhammed Hamidullah, (2002) "Köle", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 26, SS: 237-246, s. 240.

etmektedir¹⁶⁰. Bu yüzden muris sıfatı ile miras da bırakamaz¹⁶¹. Kölenin erkek ya da kadın olması, mirasçı olamama bakımından bir fark yaratmaz.

Din ayrılığının bir miras engeli olması bir Müslüman ile gayrimüslimin arasından miras bırakan varis ilişkisinin, iki taraflı olarak da, mümkün olamamasını ifade eder¹⁶². Diğer dinler arasındaki din farklılıkları ve Müslümanlar arasındaki mezhep ayrılıkları mirasa mani değildir¹⁶³. Bir miras engeli olan din ayrılığının ölüm anında mevcut olması gerekir, ölümden sonra gerçekleşen din ayrılığı miras hakkını kaldırmaz¹⁶⁴. Mürted, kimseye mirasçı olamazken Müslüman olduğu zamanda kazandıklarına Müslümanlar mirasçı olabilirler¹⁶⁵. Din ayrılığında muris veya varisin erkek ya da kadın olması arasında bir fark yoktur.

Ülke ayrılığı; Müslümanlar hangi ülkenin tabiiyeti olurlarsa olsunlar (muris ve varis farklı ülkede) bu durum mirasa engel değildir¹⁶⁶. Ancak bir gayrimüslim Müslüman devletinde ölür de geriye Müslüman olmayan bir devlette gayrimüslim bir mirasçı bırakırsa miras engeli ile karşılaşır¹⁶⁷. Ülke ayrılığında muris veya varisin erkek ya da kadın olması arasında bir fark yoktur.

G. TEREKE ve MİRASIN AÇILMASI

Terekenin murisin geriye bıraktığı mal varlığına denildiğine daha önce değinmiştik. Terekenin mirasçılar arasından pay edilmesinden önce tereke ile ilgili bir dizi işlem mevcuttur. Öncelikle terekeden ölenin teçhiz ve tekfin masrafları harcanır¹⁶⁸. Teçhiz ölü için genel olarak yapılması gereken hazırlıklara; tekfin, ölünün yıkandıktan sonra kefenlenmesine denir¹⁶⁹. Bu masrafın terekenin miktarına uygun bir düzeyde yapılması gerekmektedir¹⁷⁰.

¹⁶⁰ Aydın& Muhammed Hamidullah, s.240.

¹⁶¹ Cin & Akyılmaz (2003) s. 274.

¹⁶² Ansay, s.248; Berki (1954), s.20.

¹⁶³ Ansay, s.248; Berki (1954), s.20.

¹⁶⁴ Ansay, s.248; Berki (1954), s.20.

¹⁶⁵ Akgündüz (2012), s.53.

¹⁶⁶ Bilmen (BT), C: 5, s.228

¹⁶⁷ Cin, Halil (1979) '*Eski ve Yeni Türk Hukukunda Tarım Arazilerinin Miras Yoluyla İntikali*', Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlar, Sevinç Matbaası, s.7.

¹⁶⁸ Berki (1954), s.24.

¹⁶⁹ Demirci, Kürşat (1993) '*Cenaze*', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:7, SS: 354-357, s.353-354.

¹⁷⁰ Berki (1954), s.24.

Bu işlemden sonra sıra murisin borçlarının ödenmesine gelir¹⁷¹. Murisin zekat ve kefarete gibi Allah hakkına dahil borçları ölüm ile düşerken¹⁷² şahsa karşı borçları devam eder ki terekedeki malların aynını ilgilendiren borçların teçhiz ve tekfin harcamalarından önce ödeneceği kabul edilir¹⁷³. Terekenin ödenmesine yetmediği borç bir kişiye ait bir alacak ise terekenin tamamını alır, birden fazla ise alacakları arasındaki orana göre terekeyi bölüşürler¹⁷⁴. Buna gurema taksimi denir¹⁷⁵. İslam miras hukukunda borçtan varisler değil tereke sorumludur¹⁷⁶. Yani varisler murisin borçlarından tereke miktarınca sorumludurlar ve terekenin ödenmesine yetmediği borçlar düşer¹⁷⁷.

Murisin borçlarının ödenmesinden sonraki işlem murisin vasiyetinin yerine getirilmesi gelir¹⁷⁸. Vasiyet, mirasçı olmayan bir kişi lehine yapılıyorsa terekenin üçte birinden fazla olamaz ancak diğer mirasçılar icazet verir veya zaten mevcut bir mirasçı yoksa üçte birden fazla vasiyet mümkündür¹⁷⁹. Mirasçı olan bir kişi lehine diğer mirasçıların icazeti olmaksızın hiçbir miktarda vasiyet yapılamaz¹⁸⁰.

Terekeden ölenin teçhiz ve tekfin masraflarının ödenmesi, murisin borçlarının ödenmesi ve vasiyet konularında kadın veya erkek olmak arasında bir fark yoktur.

Tereke üzerindeki ilk üç harcama yapıldıktan sonra sıra terekenin mirasçılar arasında paylaşılmasına gelir. Mirasçılar sınıf(grup) olarak belirli bir sıra ile mirasa hak kazanır¹⁸¹. Bu sınıflar ashab'ül feraiz, asabe, red yoluyla terekenin kalanını paylaşan farz sahibi mirasçılar, zevi'l erham, mevle'l-muvalat, kendisi üzerine nesep ikrar olunan kimse, kendisine terekenin üçte birinden fazla bırakılan (musaleh),beytülmal (hazine)¹⁸² olmak üzere sekiz tanedir. Bunlardan önemli görülenlerin detayına girilecektir.

¹⁷¹ Berki (1954), s.24.

¹⁷² Ansay, 242.

¹⁷³ Akgündüz (2012), s.54.

¹⁷⁴ Ansay, s.242; Berki (1954), s. 15, 131.

¹⁷⁵ Şener, s.32; Berki (1954), s.131.

¹⁷⁶ Cin & Akyılmaz (2003), s. 388.

¹⁷⁷ Ansay, s.242.

¹⁷⁸ Berki (1954), s.24, Akgündüz (2012) s.54.

¹⁷⁹ Ansay, s.243.

¹⁸⁰ Ansay, s.243.

¹⁸¹ Berki(1954), s.25, Akgündüz (2012), s.54.

¹⁸² Ansay, s.253; Bilmen (BT), s.239.

Bu sıralama Hanefi ve Hanbeli mezheplerine göredir¹⁸³. Şafii ve Maliki mezheplerinde ashab'ül feraizden artanı alacak asabe olmazsa miras, red yapılmadan ve zevi'l ehrama verilmeden beytül mala kalır¹⁸⁴. Ancak bu mezhebin sonraki dönem hukukçularının bu hususta farklı görüşleri vardır¹⁸⁵. Bu hususlarda detaylı bilgilere ileride değinilecektir.

H. MİRASÇILAR VE TEREKENİN TAKSİMİ

İslam miras hukukuna göre mirasçılardan ashab'ül feraiz, asabe, red mirasçıları ve zevi'l erham ve hazinenin mirasçıları anlatılacaktır. Ayrıca önemli görülen hususlar hakkında da bilgi verilecektir.

1. Ashab'ül Feraiz

Ashab'ül feraiz mirastaki payları belirli olan kişilere denmektedir¹⁸⁶. Bu sınıf mirasçıları günümüzdeki anlamıyla saklı pay mirasçılarına benzetmek mümkündür¹⁸⁷. Terekeden pay alacaklar arasında ilk sırada yer alan bu sınıfın kimlerden oluştuğu ve payları Kur'an, sünnet ve icma tarafından belirlenmiştir¹⁸⁸. Bu sınıfta yer alan on iki pay sahibinin toplam kırk ayrı mirasçılık durumu söz konusu olmaktadır¹⁸⁹.

Farz sahibi mirasçılar; koca, karı, baba, dede, nine, kız, oğlun kızı, ana baba bir kız kardeş, baba bir kız kardeşi, ana bir erkek ve ana bir kız kardeşdir. Bunların çeşitli durumları aktarılacaktır¹⁹⁰.

a. Koca

1. Murisin evladı ve erkek evladının evlatları... yoksa 1/2 alır.

¹⁸³ Bilmen (BT), s.240.

¹⁸⁴ Bilmen (BT), s.240.

¹⁸⁵ Bilmen (BT), s.240.

¹⁸⁶ Döndüren, Hamdi (1991) "*Ashâbü'l-Ferâiz*", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:3, SS: 467-468, s. 467-468, Ansay, s.253.

¹⁸⁷ Saklı Pay, miras bırakanın varislerinin yasal miras hakkı üzerinden öleme bağı tasarrufla tasarruf edemeyeceği kısımdır. Medeni Kanun madde 506; altsoy için yarı, ana ve bab için dörtte bir, kardeşler için sekizde bir, eş için tamamı ve dörtte üçü şeklinde yazılmaktadır. Akgündüz, (2012), s.55; Ansay, s.254.

¹⁸⁸ Döndüren (1991), s.467; Ansay, s.253.

¹⁸⁹ Döndüren (1991), s.467; Ansay, s.254.

¹⁹⁰ Yıldırım, Celal, (2013) "*Kaynaklarıyla İslam Fikhi-3*", Konya, Kervan Yayın Dağıtım, s. 261; Cin& Akyılmaz, s. 391-396; Bilmen (BT), C: 5, s. 241- 270; Serahsi, C: 29, s. 186-218; Karaman (2013), s. 442-461; Akgündüz, (2012), s. 55-62; Döndüren, Hamdi (1983), *Delilleriyle İslam Hukuku, Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, İslam Hukuku Külliyyatı Yayınları, Özel seri no:1, Genişletilmiş-ilaveli 2. Baskı, Bursa, s. 438-491; Ansay, 2002, 253-267; Avcı, 384-392;

2. Murisin evladı ve erkek evladının evlatları... varsa 1/4 alır.

Kocanın mirasçılığının kaynağı Nisa suresi 12. Ayettir¹⁹¹. Kocanın mirasçılığında geçen çocuk (evlad - veled) ifadesi oğul, kız ve oğlun evlatları, oğlun oğlunun ... evlatlarını ifade erken kızın çocukları buraya dahil değildir¹⁹².

b. Karı

3. Murisin evladı ve erkek evladının evlatları.... yoksa 1/4 alır.

4. Murisin evladı ve erkek evladının evlatları... varsa 1/8 alır.

Karının mirasçılığının kaynağı Nisa suresi 12. Ayettir¹⁹³. Karının mirasçılığında geçen çocuk ifadesi oğul, kız ve oğlun evlatları, oğlun oğlunun ... evlatlarını ifade erken kızın çocukları buraya dahil değildir¹⁹⁴.

Miras taksimine iki, üç veya dört karı giriyorsa bunlar 1/4 veya 1/8 olan hisseyi kendi aralarında eşit paylaşırlar¹⁹⁵.

c. Baba

5. Murisin oğlu ve oğul alt soyu (araya kız girmeksizin) varsa 1/6 alır.

6. Murisin oğlu ve oğul alt soyu yok ancak kızını, oğlun kızını... varsa 1/6 alır. Ayrıca artan için asabe olur.

7. Murisin evladı ve oğlunun evladı yoksa sadece asabe olur.

Babanın mirasçılığının kaynağı Nisa suresi 11. ayet¹⁹⁶ ve sünnettir¹⁹⁷. Babanın mirasçılığında geçen çocuk ifadesi oğul, kız ve oğlun evlatları, oğlun oğlunun ... evlatlarını ifade erken kızın çocukları buraya dahil değildir¹⁹⁸.

¹⁹¹ 4/ NİSA, 12, “Eğer çocukları yoksa, karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir.” Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:12> s.e.t 06.06.2015.

¹⁹² Serahsi, C:29, s. 190; Döndüren, (1983), s. 441; Yazır, Hamdi, <http://www.kuranikerim.com/telmalili/nisa.htm> s.e.t 06.06.2015.

¹⁹³ 4/ NİSA, 12, Eğer sizin çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Eğer çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:12> s.e.t: 06.06.2015; Yazır, Hamdi, <http://www.kuranikerim.com/telmalili/nisa.htm> s.e.t 06.06.2015.

¹⁹⁴ Serahsi, C: 29, s. 190; Döndüren (1983), s. 441.

¹⁹⁵ Serahsi, C: 29, s. 202.

¹⁹⁶ 4/NİSA, 11 Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:11> .s.e.t: 06.06.2015.

¹⁹⁷ Serahsi, C: 29, s. 195. İlgili hadis: Payları sahiplerine veriniz. Kalan ölene en yakın erkeğindir. Bkz. Buhari, Feraiz, 4.

d. Dede (babanın babası ve onun babası ...)

8. murisin oğlu ve oğul alt soyu varsa 1/6 alır.

9. murisin oğlu ve oğul alt soyu yok ancak kızı, oğlun kızı... varsa 1/6 alır. ayrıca artan için asabe olur.

10. murisin evladı ve oğlunun evladı yoksa sadece asabe olur.

11. baba varsa mirasçı olamaz.

Dedenin mirasçılığının kaynağı sünnettir¹⁹⁹ ve icmadır. İcmanın dayanağı Araf suresi 27. Ayettir²⁰⁰. Sahabe ve mezhep hukukçularına göre ayette geçen baba ifadesi dede manasına da gelmektedir²⁰¹. Hadis dedenin hem ashab'ül feraiz hem asabe mirasçılığına kaynaklık etmektedir²⁰².

Babanın bulunmadığı durumlarda dede babanın yerine geçmektedir²⁰³. Ancak bu durumun istisnaları mevcuttur.

a) baba, babanın anasını hacb ederken dede etmez²⁰⁴.

b) ana-baba-koca/karı mirasçılığında ana, karı/koca payını aldıktan sonra kalanın 1/3ünü alırken ana-dede-karı/koca mirasçılığında ana İmam Azam, İmam Muhammed ve diğer mezheplere göre terekenin tümünün 1/3ünü; Ebu Yusuf'a göre ise 1/6sını alır²⁰⁵. Sahabeden Ebu Bekir ve İbn Mesud'un bu durumlarda anaya terekenin altıda birini verdiği rivayet edilmektedir²⁰⁶.

c) baba, kendisiyle birlikte mirasçı olan AB, baba bir ve A kardeşleri mirastan mahrum eder. Sahabeden İbn Abbas ve de İmam Azam'a göre dede de AB, baba bir ve A

¹⁹⁸ Döndüren (1983), s. 443-444.

¹⁹⁹ İmrân b. Husayn (r.a.)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Adamın biri Rasûlullah (s.a.v.)'e gelerek şöyle demişti: "Oğlum öldü onun mirasından bana ne düşer? Rasûlullah (s.a.v.)'de: "Senin hissene altıda birdir" buyurdu. Adam dönüp giderken çağırıldı ve; "Sen asabe olduğun için sana altıda bir daha vardır" buyurdu. Yine adam dönüp giderken; "Sonuncu altıda bir verilen bahşîş falan olmayıp oda senin hakkındır, onu da yiyebilirsin buyurdular." Bkz. Tirmizi, Feraiz 9 (çev: Parlıyan, Abdullah, 2004, *Sünen-i Tirmizi Tercümesi*, Konya, Konya Kitapçılık) C:2, Feraiz Bahsi, s. 186-192.

²⁰⁰ 7/ARAF, 27, Âdemoğulları! Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi... Bkz. <http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#7:27 s.e.t 06.06.2015>

²⁰¹ Serahsi C:29, s. 245; Döndüren (1983) s. 451.

²⁰² Döndüren (1983) s. 451.

²⁰³ Serahsi, C:29, s. 195.

²⁰⁴ Bilmen (BT), C:5, s. 246.

²⁰⁵ Serahsi C: 29, s. 245; Bilmen (BT), C: 5, s. 246.

²⁰⁶ Serahsi, C: 29, s. 245.

kardeşleri mirastan mahrum bırakır²⁰⁷. Sahabeden Hz. Ali, Zeyd b. Sabit ve de İmameyn ve İmam Şafi ve İmam Malik'e göre ise dede A kardeşleri mirastan mahrum ederken, ana baba bir ve baba bir erkek kardeşleri mirastan mahrum bırakmaz²⁰⁸.

e. Ana

12. murisin evladı ve oğlunun evladı... ve de cinsiyeti ve yakınlığı önemli olmaksızın iki ve daha fazla kardeşi varsa 1/6 alır.

13. murisin evladı ve oğlunun evladı veya cinsiyeti ve yakınlığı önemli olmaksızın iki ve daha fazla kardeşi yoksa 1/3 alır.

14. murisin babası, koca/ karısı ile birlikte mirasçı olursa koca veya karı hissesini aldıktan sonra kalanın 1/3ünü alır.

Ananın mirasçılığının kaynağı Nisa suresi 11. ayettir²⁰⁹. Sahabelerin ve fıkıhçıların çoğuna göre kardeşler ifadesi 2 kardeşle karşılanırken İbn-i Abbas bu sayının en az 3 olması gerektiğini savunmaktadır²¹⁰. Hanefi mezhebi 2 kardeş bulunması halinde ananın hissesini 1/6 olarak belirlemektedir²¹¹. Dört mezhebe göre Ana bir kardeşler, baba bir kardeşler ve ana baba bir kardeşler anayı 1/6 hisseye düşürmede aynıdırlar²¹². Hanefi mezhebine göre kardeşler başkası sebebiyle mirastan mahrum kalsalar bile ananın hissesini 1/6ya düşürürler²¹³.

Ananın; baba ve koca/karı ile birlikte mirasçı olması halinde hissesinin ne olacağı tartışmalıdır. Sahabeden Hz İbn-i Abbas'a göre mirasçılar ana, baba ve karı/kocadan oluşuyor ise ana toplam terekenin 1/3ünü alır²¹⁴. Sahabeden Hz Ömer, Ali, İbn-i Mesud ve Zeyd b. Sabit²¹⁵ ve dört mezhep hukukçularına göre ise mirasçılar ana, baba ve

²⁰⁷ Serahsi, C: 29, s. 248.

²⁰⁸ Serahsi, C: 29, s. 246.

²⁰⁹ Nisa suresi 4/11 ...Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altında bir hissesi vardır... Eğer kardeşleri varsa anasının hissesi altında birdir... <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:11> s.e.t 06.06.2015.

²¹⁰ Serahsi, C: 29, s. 196.

²¹¹ Serahsi, C: 29, s. 197; Yazır, <http://www.kuranikerim.com/telmalili/nisa.htm> s.e.t 06.06.2015.

²¹² Serahsi, C: 29, s. 197; Yazır, <http://www.kuranikerim.com/telmalili/nisa.htm> s.e.t 06.06.2015.

²¹³ Serahsi, C: 29, s. 198; Yazır, <http://www.kuranikerim.com/telmalili/nisa.htm> s.e.t 06.06.2015.

²¹⁴ 4/ Nisa, 11 ... anasına üçte bir düşer... <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:11> s.e.t 06.06.2015.

²¹⁵ Serahsi, C: 29, s. 200.

karı/kocadan oluşuyor ise önce karı/koca payını alır sonra ana ve babaya kalan kısmın 1/3ünü ana 2/3ünü baba alır²¹⁶.

f. Kız

15. murisin oğlu yok ve 1 tane kız varsa 1/2 alır.

16. murisin oğlu yok ve 2 ve daha fazla kız varsa 2/3 alır. Aralarında eşit paylaşırlar.

17. oğul varsa asabe olur ve artanı birli ikili alır.

Kızın mirasçılığının kaynağı Nisa suresi 11. Ayettir²¹⁷. Sahabenin ve mezhep hukukçuların çoğunluğuna göre iki kız üçte almak için yeterli iken İbn Abbas'a göre kızlar en az üç olurlarsa üçte iki almaktadır²¹⁸.

g. Oğlun Kızı

18. murisin oğlu, oğlun oğlu... ve murisin kızı yok ve 1 tane oğlun kızı varsa 1/2 alır.

19. murisin oğlu, oğlun oğlu... ve murisin kız yok ve 2 ve daha fazla oğlun kızı varsa 2/3 alır.

20. murisin oğlu olmayıp 1 tane kızı ile mirasçı olursa 1/6 alır.

21. murisin oğlu olmayıp kendisiyle eşit veya alt derecede bulunan oğlun oğlu, oğlun oğlunun oğlu gibi mirasçı ile asabe olur. Artanı birli ikili paylaşır.

22. murisin 2 ve daha fazla kızı varsa mirasçı olamaz. 21. Durum istisnadır.

23. murisin oğlu varsa mirasçı olamaz.

Oğlun kızının mirasçılığı icma ve sünnet ile sabittir²¹⁹. İcmanın dayanağı Nisa suresi 11. ayettir. Nisa suresi 11. ayette geçen çocuk ifadesinin, yukarıda açıklanan, oğlun

²¹⁶ Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 333-334.

²¹⁷ 4/ NİSA, 11, Allah size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:11> s.e.t: 06.06.2015.

²¹⁸ Serahsi, C: 29, s. 187-188; Yazır, Hamdi, <http://www.kuranikerim.com/telmalili/nisa.htm> s.e.t: 06.06.2015.

²¹⁹ Döndüren (1983), s. 458.

kızı için de geçerli olduğu üzerinde icma vardır²²⁰. Dolayısıyla oğul ve kızın bulunmadığı durumlarda oğlun kızı, kızın yerine geçer.

Bir tane kız ile birlikte iken 2/3 hisseyi tamamlamak üzere hisse verilmesi ise sünnet ile belirlenmiştir²²¹. Oğlun oğlu ile birlikte iken asabe olması da Nisa suresi 11. ayete dayanmaktadır. Ayrıca muris arkasında oğlun oğlunu, oğlun kızını ve kızını bırakmışsa; sahabeden Hz Ali ve Zeyd b. Sabit kız payını aldıktan sonra oğlun oğlu ve oğlun kızı artanı birli ikili paylaşır derken İbn-i Mesud oğlun kızları için pay olmadığını söylemektedir²²².

Kız, oğlun kızı ve ana baba bir kız kardeşin mirasçı olduğu bir durumda Hz Peygamber kıza 1/2 oğlun kızına 1/6 (kız 2/3'e tamamlamak üzere) vermiş geriye kalanı kız kardeşe vermiştir. Sahabelerin ve fıkıhçıların büyük çoğunluğunun görüşüdür²²³. Bu durum dört mezhep için de geçerlidir²²⁴. Oğlun kızın mirasçılığı oğul yokken söz konusu olmaması sünnete dayanmaktadır²²⁵.

h. Ana baba bir kız kardeş

24. murisin evladı, babası ve babasının babası yok ve 1 tane ana baba bir kız kardeş varsa 1/2 alır.

25. murisin evladı, babası ve babasının babası yok ve 2 ve daha fazla ana baba bir kız kardeş varsa 2/3 alır.

26. murisin evladı, babası ve babasının babası yok ve ana baba bir kız kardeş ana baba bir erkek kardeşle birlikte ise asabe olur. Artanı birli ikili alır.

27. murisin oğlu, babası ve babasının babası ve de ana baba bir erkek kardeş yok ve ana baba bir kız kardeş murisin kızı(ları), oğlunun kızı... ile birlikte mirasçı olursa asabe olur.

28. murisin oğlu, oğlunun oğlu...; babası, babasının babası... varsa mirasçı olamaz.

²²⁰ Serahsi, C: 29, s. 191; Döndüren (1983), s. 458.

²²¹ ... Rasûlullah (s.a.v.)'in verdiği hüküm gibi hüküm vereceğim: "Yarısı kızındır, oğlun kızına ise altıda bir düşer böylece üçte ikinin tamamlanması olarak oğlun kızınıdır, geri kalan ise kız kardeşindir. Tirmizi, feraiz 4.

²²² Serahsi, C: 29, s. 191.

²²³ Serahsi, C: 29, s. 215.

²²⁴ Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 333.

²²⁵ Mirastan payı olanların hisselerini sahiplerine ulaştırın, artanını en yakın erkek kişindir. Tirmizi, feraiz, 7.

Ana baba bir kız kardeşin mirasçılığının kaynakları Kur'an ve sünnettir. Nisa suresi 176. ayette²²⁶ geçen veled kelimesi yine yukarıdaki anlam ile kullanılmaktadır²²⁷. Kız, oğlun kızı ve ana baba bir kız kardeşin mirasçı olduğu bir durumda Hz Peygamber kızı 1/2 oğlun kızına 1/6 (kızı 2/3'e tamamlamak üzere) vermiş geriye kalanı kız kardeşe vermiştir²²⁸. Ana baba bir kız kardeş böylelikle asabe olmuştur. Bu, İbni Abbas dışında, sahabe ve dört mezhep fıkıhçılarının görüşüdür²²⁹. Nisa suresi 176. ayette ana baba bir kız kardeşin mirasçılığı oğul ve erkek alt soyu ve baba ve erkek üst soyunun olmamasına bağlanmıştır. Bunlardan herhangi birinin varlığı halinde mirasçılıktan düşer.

i. Baba Bir Kız Kardeş

29. murisin evladı, oğlunun evladı... babası, babasının babası... ve de ana baba bir erkek ve kız kardeşi yok ve 1 tane baba bir kız kardeş olursa 1/2 alır.

30. murisin evladı, oğlunun evladı... babası, babasının babası... ve de ana baba bir erkek ve kız kardeşi yok ve 2 ve daha fazla baba bir kız kardeş olursa 2/3 alır.

31. murisin evladı, oğlunun evladı... babası, babasının babası... ve ana baba bir erkek kardeşi yok baba bir erkek kardeşe mirasçı olursa asabe olur. Artanı birli ikili alır.

32. murisin evladı, babası, babasının babası, ana baba bir erkek kardeşi yok ve 1 tane ana baba bir kız kardeşi ile birlikte ise (2/3 ü tamamlamak üzere) 1/6 alır.

33. murisin oğlu, babası, babasının babası... ve ana baba bir erkek ve kız kardeşi, baba bir erkek kardeşi yok ve murisin kızı, oğlunun kızı ile birlikte mirasçı olursa asabe olur.

34. iki ve daha fazla ana baba bir kız kardeşe mirasçı olursa mirasçı olamaz. 31. Durum istisnadır.

35. murisin oğlu, oğlunun oğlu... babası, babasının babası... ve ana baba bir erkek kardeşi varsa mirasçı olamazlar.

²²⁶ 4/ NİSA, 176, Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah size "kelâle" nin (babasız ve çocuksuz kimse) mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa bıraktığı malın yarısı onundur... Eğer kız kardeşler iki iseler, (erkek kardeşin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kardeşler erkekli kızlı iseler o zaman, (bir) erkeğe, iki kızın hissesi kadar (pay) vardır. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:176> s.e.t: 06.06.2015.

²²⁷ Döndüren (1983), s. 469.

²²⁸ ... Rasûlullah (s.a.v.)'in verdiği hüküm gibi hüküm vereceğim: "Yarısı kızındır, oğlun kızına ise altıda bir düşer böylece üçte ikinin tamamlanması olarak oğlun kızınıdır, geri kalan ise kız kardeşindir. Tirmizi, feraiz 4, 2094.

²²⁹ Serahsi, C: 29, s. 215.

Baba bir kız kardeşin mirasçılığının kaynağı icmadır²³⁰. İcmanın dayanağı Nisa suresi 176. Ayettir²³¹ ve sünnettir²³². Ayette ve hadiste geçen kız kardeş ifadesinin ana baba bir kız kardeşi onun yokluğu halinde baba bir kız kardeşi karşıladığı hususunda icma vardır²³³. Ana baba bir kız kardeşler iki ve daha fazla olduklarında 2/3 aldıkları için baba bir kız kardeşlere verilebilecek hisse kalmamaktadır. Ayette baba bir kız kardeşin mirasçılığı oğul ve erkek alt soyu ve baba ve erkek üst soyunun olmamasına bağlanmıştır. Bunlardan herhangi birinin varlığı halinde mirasçılıktan düşer.

j. Ana Bir Erkek ve Kız Kardeşler

36. murisin evladı ve oğlunun evladı... babası, babasının babası... yok 1 tane ana bir erkek veya kız kardeş varsa 1/6 alır.

37. murisin evladı ve oğlunun evladı... babası, babasının babası... yok 2 ve daha fazla ana bir erkek ve/veya kız kardeş varsa 1/3 payı aralarında eşit paylaşırlar.

38. murisin evladı ve oğlunun evladı ... babası, babasının babası... varsa mirasçı olamaz.

Ana bir kardeşlerin mirasçılıklarının kaynağı Nisa suresi 12. Ayettir²³⁴. Evlad ile ilgili yapılan açıklamalar burada da geçerlidir. Ana cihetinden olan akrabalık asabelik olmadığı için erkek ve kadına eşit pay verilmektedir²³⁵.

Sahabeler, ana bir kardeşlerin baba bir kardeşle birlikte bulduklarında mirastan düşmemesi ve paylarında eksilme olmaması yönünde fikir birliği içerisinde²³⁶. Ancak ana bir kardeşlerin ana baba bir kardeşlerle birlikte buldukların mirastan düşmeyeceklerinde ittifak etseler de paylarının eksilip eksilmeyeceği konusunda fikir

²³⁰ Döndüren (1983), s. 473.

²³¹ 4/ NİSA, 176, Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah size "kelâle" (babasız ve çocuksuz kimse)nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa bıraktığı malın yarısı onundur... Eğer kız kardeşler iki iseler, (erkek kardeşin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kardeşler erkekli kızlı iseler o zaman, (bir) erkeğe, iki kızın hissesi kadar (pay) vardır. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:176> s.e.t: 06.06.2015.

²³² ... Rasûlullah (s.a.v.)'in verdiği hüküm gibi hüküm vereceğim: "Yarısı kızındır, oğlun kızına ise altıda bir düşer böylece üçte ikinin tamamlanması olarak oğlun kızınıdır, geri kalan ise kız kardeşindir. Tirmizi, feraiz 4, 2094.

²³³ Serahsi, C: 29, s. 215.

²³⁴ 4/ NİSA, 12, Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa ona altıda bir düşer. Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte birde ortaklırlar. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:12> s.e.t: 06.06.2015.

²³⁵ Serahsi, C: 29, s. 211.

²³⁶ Serahsi, C: 29, s. 211.

ayrılığı mevcuttur²³⁷. Örneğin bir kadın ölür de arkasında koca, ana, ana bir 2 kardeş ve ana baba bir 2 erkek bırakmışsa; Hanefi mezhebinde ana baba bir kardeşlere hisse verilmemekte; Şafii ve Maliki mezhebinde ise ana bir kardeşler ve ana baba bir kardeşler 1/3 hisseyi aralarında eşit olarak paylaşmaktadır²³⁸.

k. Nine

Sahih nine, ölen kişi ile asabe veya ashab'ül feraizden biri aracılığıyla mirasçı olan ninedir²³⁹. Babanın anası, ananın anası, babanın babasının anası, ananın anasının anası gibidir.

39. Nine tek başına iken 1/6 alır. Birden fazla iseler 1/6 hisseyi aralarında pay ederler.

40. Ana her iki nineyi; baba, baba tarafından nineyi mirastan mahrum bırakır.

Ninenin tek başına iken 1/6 hisse almasının kaynağı sünnettir²⁴⁰. Ninelerin birden fazla iken 1/6 hisseyi aralarında eşit olarak paylaşmaları sahabe icması ile hükme bağlanmıştır²⁴¹.

Hz Peygamber ana olmadığı zaman nineye hisse verdiği için, ananın her iki nineyi de mirastan mahrum bırakması sünnet ile tespit edilmiştir²⁴². Bunu dışında ninenin kiminle birlikte mirasçı olduğunda mirastan mahrum kalacağı ve nine kavramı içerisine kimlerin girdiği gibi hususlar sahabeler ve mezhepler arasında ihtilafıdır.

Hz. Ali ve Zeyd b. Sabit'e göre ölene ashab'ül feraiz veya asabe olan biri ile bağlı olan her nine mirasçıdır²⁴³. Bu görüş Hanefi mezhebinin de görüşüdür²⁴⁴. Bu bağlamda üste doğru bir sınırlama yoktur.

²³⁷ Serahsi, C: 29, s. 211.

²³⁸ Serahsi, C: 29, s. 211.

²³⁹ Serahsi, C: 29, s. 226.

²⁴⁰ Hz Peygamber nineye anne olmadığı takdirde altıda bir pay verdi. Ebu Davud, Feraiz 5 (çev: Yeniçel, Necati & Kayapınar, Hüseyin (2010), *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*, İstanbul, Şamil Yayınları) C: 11, s. 122.

²⁴¹ Serahsi, C: 29, s. 201.

²⁴² Serahsi, C: 29, s. 231.

²⁴³ Serahsi, C: 29, s. 226.

²⁴⁴ Serahsi, C: 29, s. 226.

Babanın anasının ashab'ül feraiz kabul edilmesi, Hz Ömer'e gelen bir kadının oğlunun oğlunda mirasının ne olduğunu sorması üzerine Hz Ömer'in, senin için Kur'an ve sünnette bir şey bulamıyorum ama ben altıda birin ikiniz (ananın anası ile) beraberken ortak ve tek başınıza iken kalana ait olacağı kanaatindeyim, demesi ile²⁴⁵ gerçekleşmiştir.

Sahabeden Hz Ali, Zeyd b. Sabit²⁴⁶ ve de Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafi babanın anasının baba ile birlikte mirasçı olduğunda mirastan mahrum olmaktadır²⁴⁷. Sahabeden Hz Ömer ve İbn Mesud²⁴⁸ ve İmam Ahmet babanın anası olan nine baba ile birlikte bulunduğu mirasçı olmaktadır²⁴⁹. Ahmet b. Hanbel'e göre babanın anası olan nine baba ile bulunduğu tek başına ise 1/6 alır; aynı durumda ana da mirasçı ise ana bu 1/6 hisseye ortak olur²⁵⁰.

Sahabeden Sa'd b. Ebu Vakkas'ın sadece ananın anası ve onun anası ve de babanın anası ve onun anası olan ninenin ashab'ül feraiz mirasçısı olduğu görüşü İmam Malik ve İmam Şafi tarafından da kabul edilmektedir²⁵¹. Ancak Şafi'den farklı rivayetler vardır.²⁵²

Nineler murise derece bakımında eşit değilse derecede yakın olan, her iki cihetten, uzak olanı mirastan mahrum bırakır²⁵³.

İslamiyet öncesinde (Cahiliye Dönemi)²⁵⁴ mirastan pay alamayan ve hatta mirasta bir mal kabul edilerek miras bırakılan kadın²⁵⁵ İslamiyet ile birlikte mirasçı olabilmektedir.

2. Asabe

Asabe, mirasçılık anlamında, muayyen paylara sahip olamayıp ashab'ül feraiz mirasçıları paylarını aldıktan sonra terekenin geriye kalanının tamamını veya ashab'ül feraiz mirasçısı yok ise mirasın tamamını alan sınıfa denir²⁵⁶.

²⁴⁵ Serahsi, C: 29, s. 229.

²⁴⁶ Serahsi, C: 29, s. 231.

²⁴⁷ Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 333.

²⁴⁸ Serahsi, C: 29, s. 232.

²⁴⁹ Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 333.

²⁵⁰ Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 333.

²⁵¹ Serahsi, C: 29, s. 227.

²⁵² Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 335.

²⁵³ Bilmen (BT), C: 5, s. 253.

²⁵⁴ Faryal Abbas Abdullah Sulaimani, (1986), 'The Changing Position of Women In Arabia Under Islam During The Early Seventh Century', Thesis For The Degree Of Master Of Philosophy, University of Salford, s. 5.

²⁵⁵ Haifaa A. Jawad, (1998), *The Rights Of Women In Islam*, Birmingham, Senior Lecturer in Middle East and Islamic Studies Westhill College, s. 61.

Asabenin ilk kaynağı Kur'an'da Nisa suresi 11 ve 176. Ayetlerdir. Oğul, baba, kardeş gibi mirasçılar, asabe kelimesi ile ifade edilmeksizin, kabul edilmiştir²⁵⁷. İkinci kaynak sünnettir²⁵⁸. Ayrıca asabe mirasçılığı hususunda icma vardır²⁵⁹.

Asabe sınıfı nesep yönüyle asabe (asabe-i nesebiyye) ve sebep yönüyle asabe (asabe-i sebebiyye) olmak üzere ikiye ayrılır²⁶⁰. Mirasa hak kazanma bakımından nesep yönüyle asabe olanlar sebep yönüyle asabe olanlardan önce gelir²⁶¹. Yani nesep yönünden asabe var iken sebep yönünden asabe mirasçı olamaz.

Asabe-i nesebiyye; ölene kan hısımlığı bulunan mirasçılara denir²⁶². Nesep yönünden asabe, asabe binefsihi, asabe bigayrihi, asabe magayrihi olmak üzere üç kısma ayrılır²⁶³.

a. Nesep Yönüyle Asabe

Nesep yönünden asabe; asabe binefsihi, asabe bigayrihi, asabe magayrihi olmak üzere üç kısma ayrılır. Bunlar arasında kesin bir öncelik durumu olmayıp öncelik durumunun tespiti her mirasçılık için ayrı ayrı değerlendirilir.

i. Asabe binefsihi

Ölenle arasındaki nesebi bağılılıkta kadın bulunmayan erkeğe denir²⁶⁴. Bu sınıf da murisin fürusu (oğlu, oğlunun oğlu vd.), usulü (babası, babasının babası vd.), babasının fürusu (ana baba bir veya baba bir erkek kardeşler ve bunların oğulları vd.) ve dedesinin fürusu(ana baba bir veya baba bir amcaları ve bunların oğulları vd.) olmak üzere dört gruba ayrılır²⁶⁵.

Nisa suresi 11 ve 176. ayetlerde geçen, ashab'ül feraiz mirasçılığını anlatırken zikredilen; oğul yokken babanın ve baba yokken kardeşlerin durumu hakkındaki

²⁵⁶ Karaman, Hayreddin (1991), 'Asabe', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:3, SS: 452-453, s.452; Cin (1979), s.18; Ansay, s.267; Şener, s.27; Akgündüz (2012), s.62.

²⁵⁷ Karaman (1991), s.452.

²⁵⁸ Mirastan payı olanların hisselerini sahiplerine ulaştırın, artanını en yakın erkek kişisindir. Tirmizi, feraiz, 7.

²⁵⁹ Karaman (1991), C:3, s.452.

²⁶⁰ Karaman (1991), C:3, s.452-453; Ansay, s.267; Şener, s.27; Akgündüz (2012), s.62; Berki (1954), s.9.

²⁶¹ Ansay, s.267.

²⁶² Berki (1954), s.9.

²⁶³ Karaman (1991), C:3, s.452; Ansay, s.267; Şener, s.27.

²⁶⁴ Cin (1979), s.19; Ansay, s.267.

²⁶⁵ Cin (1979), s.19; Ansay, s.268; Şener, s.28.

Kur'an'daki delillerdir²⁶⁶. Ayrıca mirasın artan kısmının için en yakın erkeğe verilmesi yönündeki hadis de sünnet delilidir²⁶⁷.

Bu sınıfın mirasçılık durumu şu şekildedir. Sıralamada önce gelen bir grupta bulunan mirasçı diğer gruptaki mirasçıları mirasçılıktan düşürür²⁶⁸. Örneğin baba varken amca mirasçı olamaz.

Aynı grupta yer alan iki alt tür mirasçıdan murise akrabalık derecesi bakımından yakın olan tercih edilir²⁶⁹. Murisin oğlu ile oğlunun oğlu varsa miras oğlunun olur²⁷⁰.

Mirasçılar aynı derecede bulunursa bunlardan yakınlıkta kuvvetli bulunan (öz üveye) tercih edilir²⁷¹. Murisin ana baba bir erkek kardeşi ile baba bir erkek kardeşi bulunursa ana baba bir erkek kardeş baba bir kardeşe tercih edilir²⁷².

ii. Asabe bigayrihi

Başkasının aracılığıyla asabe olan kadınları ifade eder²⁷³. Yalnız başlarında bulduklarında mirastan ashab'ül feraiz olarak 1/2 veya 2/3 pay alan kadın(kadınlar) erkek kardeşleri ile birlikte bulduklarında onların vasıtasıyla asabe olurlar²⁷⁴.

Asabe bigayrihi mirasçılığının kaynağı Nisa suresi 11²⁷⁵ ve 176²⁷⁶ ayetleridir. Bu sınıfta murisin kızı, oğlunun kızı, ana baba bir kız kardeşi ve baba bir kız kardeşi mevcuttur²⁷⁷. Yani oğul ile birlikte bulunan kız, oğlunun oğlu ile birlikte bulunan oğlun kızı, ana baba bir erkek kardeşi ile ana baba bir kız kardeş ve baba bir erkek kardeşi ile

²⁶⁶ Döndüren (1983), s. 496-497.

²⁶⁷ Döndüren (1983), s. 498.

²⁶⁸ Cin (1979), s.19; Ansay, s.268; Karaman (1991), C:3, s.452.

²⁶⁹ Ansay, s.269; Karaman, 1991, C:3, s.452.

²⁷⁰ Ansay, s.269.

²⁷¹ Akgündüz (2012), s.64; Cin (1979), s.19; Ansay, s.269; Karaman, 1991, C:3, s.452.

²⁷² Akgündüz (2012), s.64; Cin (1979), s.19; Ansay, s.269.

²⁷³ Karaman (1991), C:3, s.452; Ansay, s.271; Şener, s.27; Akgündüz (2012), s.64; Berki(1954), s.9; Cin (1979), s.20.

²⁷⁴ Karaman (1991), C:3, s.452; Ansay, s.271; Şener, s.27; Akgündüz (2012), s.64; Berki (1954), s.9; Cin (1979), s.20.

²⁷⁵ 4/ NİSA, 11, Allah size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:11 s.e.t: 06.06.2015>.

²⁷⁶ 4/ NİSA, 176, Eğer kardeşler erkekli kızlı iseler o zaman, (bir) erkeğe, iki kızın hissesi kadar (pay) vardır. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:176 s.e.t: 06.06.2015>.

²⁷⁷ Karaman (1991) C:3, s.452; Ansay, s.271; Şener, s.27; Akgündüz (2012) s.64; Berki, s.9; Cin (1979), s.20.

birlikte bulunan baba bir kız kardeş asabe bigayrihi olurlar. Bütün bu durumlarda asabe olan kadın ve erkek mirası birli ikili şekilde paylaşır²⁷⁸.

Kendi başına iken ashab'ül feraiz olmayan bir kadın asabe olan erkek kardeşi ile beraber bulunsa da asabe olamaz²⁷⁹. Murisin amca ve halası gibi. Kadının beraber bulunduğu erkek kardeşi asabe değilse kadın asabe olamaz²⁸⁰. Ana bir erkek ve kız kardeşler gibi. Murisin kızı ve oğlun kızı kendileriyle aynı derecede bulunan kardeşleri ile asabe oldukları gibi kendilerinden alt derecede bulunan erkeklerle de asabe olabilirler²⁸¹. Örneğin oğlun kızı oğlun oğlunun oğlu ile mirasçı olabilir. Bütün bu durumlarda asabe olan kadın ve erkek mirası birli ikili şekilde paylaşır²⁸².

Bir erkek vasıtasıyla asabe olan kadın, erkek olmamış olsaydı ashab'ül feraiz olarak pay alabilecek iken erkek kardeşi olmasıyla asabe olduğu için mirastan mahrum kalabilir. Şöyle ki; koca, ana, baba, kız ve oğlun kızı mirasçı iken mirastan pay alan oğlun kızı, oğlun oğlu olmuş olsaydı asabe olarak mirastan mahrum kalacaktı²⁸³.

iii. Asabe magayrihi

Ashab'ül feraiz mirasçısı olduğu halde başka bir kadınla beraber bulunduğu onun vasıtasıyla asabe olan kadındır²⁸⁴. Kendisi vasıtasıyla diğer kadını mirasçı yapan kadın asabe değildir²⁸⁵. Bu sınıfta, murisin kızı veya oğlunun kızı ile birlikte bulunan ana baba bir kız kardeş ve murisin kızı veya oğlunun kızı ile birlikte bulunan baba bir kız kardeş mevcuttur²⁸⁶. Bu iki grup aynı anda bulunursa ilki ikincisine tercih edilir²⁸⁷.

Asabe magayrihi mirasçılığı esasında ashab'ül feraiz bahsindeki 27 ve 33. hallerdir. Detay için buralara bakılabilir.

²⁷⁸ Akgündüz (2012), s.64; Cin (1979), s.21.

²⁷⁹ Ansay, s.271; Akgündüz (2012) s.64; Cin (1979), s.20.

²⁸⁰ Cin (1979), s.21.

²⁸¹ Karaman (1991), C:3, s.452.

²⁸² Akgündüz, s.64; Cin, s.21.

²⁸³ Serahsi, C:29, s. 193.

²⁸⁴ Ansay, s.271; Şener, s.28.

²⁸⁵ Ansay, s.271; Şener, s.28ç

²⁸⁶ Karaman (1991), C:3, s.452-453; Ansay, s.271; Şener, s.28.

²⁸⁷ Ansay, s.271.

b. Sebep Yönüyle Asabe

Sebep yönünden asabe olan kimseler mevla'l itaka (azat eden) ve onun asabe mirasçılaridir²⁸⁸. Mevla'l itaka, kadın olsun erkek olsun bir köleyi veya cariyeyi ivazlı ve ivazsız azat eden kimseye denir²⁸⁹. Yani bir köle veya cariyeye ölür de geride hiçbir kimseyi veya ashab'ül feraizden artanı alan nesep yönünden asabe bırakmazsa onu azat eden kimse (erkek veya kadın) veya azat eden kişi ondan önce ölmüş ise azat edenin binefsihi asabe mirasçuları köle veya cariyeye mirasçı olur²⁹⁰.

Sebep yönünden asabenin kaynağı sünnettir²⁹¹. Hz Ali ve Zeyd b. Sabit ve Hanefi hukukçularına göre sebep yönünden asabe, red ve zevi'l erham mirasçılığından önce gelmektedir²⁹².

3. Red Yoluyla Mirasçılar

Ashab'ül feraiz mirasçuları hisselerini aldıktan sonra geriye kalanı alacak bir asabenin bulunmadığı durumda ashab'ül feraiz mirasçılarının, karı ve koca hariç, payları oranında artanı paylaşmasına reddiye denir²⁹³.

Red yoluyla mirasçılıkta sahabe arasında reddin varlığı ve kimler lehine red yapılacağı hususunda fikir ayrılığı vardır.

Hz. Ali'ye göre ashab'ül feraiz hisselerini aldıktan sonra geriye kalanı alacak bir asabe bulunmazsa ashab'ül feraiz mirasçuları, karı ve koca hariç, payları oranında artanı paylaşır²⁹⁴. Bu görüş Hanefi hukukçuları tarafından da kabul edilmiştir²⁹⁵. Hz Osman karı ve koca lehine de yapılabileceğini söylemektedir²⁹⁶.

Abdullah b. Mesud; karı, koca, öz kızla birlikte bulunan oğlun kızı, ana baba bir kız kardeşle birlikte bulunan baba bir kız kardeş, anayla birlikte bulunan A bir kardeşler ve

²⁸⁸ Karaman (1991), C:3, s.452-453; Ansay, s.271; Şener, s.35.

²⁸⁹ Şener, s.35; Karaman (1991), C:3, s.452-453; Cin (1979), s.22.

²⁹⁰ Karaman (1991), C:3, s.452-453; Ansay, s.271; Şener, s.35; Cin (1979), s.22.

²⁹¹ Serahsi, C:29, s. 240. İlgili hadis: eğer özgür kılınan köle ölür ve geride hiç mirasçı bırakmazsa sen onun asabesi olursun.

²⁹² Serahsi C: 29, s. 240.

²⁹³ Döndüren (1983), s. 508.

²⁹⁴ Serahsi, C:29, s. 262.

²⁹⁵ Serahsi, C:29, s. 262.

²⁹⁶ Serahsi, C:29, s. 262.

ashab'ül feraiz herhangi biri ile birlikte bulunan nine lehine red yapılamayacağını söylemektedir²⁹⁷. Bu aynı zamanda Ahmet b. Hanbel'in de görüşüdür²⁹⁸.

Red yoluyla mirasçılığı kabul edenlerin kaynağı Enfal suresi 75. Ayettir²⁹⁹. Red yoluyla mirasçılığı kabul edenler, miras ayetlerini ve bu ayeti birlikte değerlendirdiklerinde asabenin olmadığı taksimlerde artanın ashab'ül feraiz mirasçılarına verileceği hükmünü çıkarmaktadır.³⁰⁰

Zeyd b. Sabit ise ashab'ül feraizden hiç kimse lehine yapılamayacağını söylemektedir³⁰¹. Bu aynı zamanda İmam Şafi'nin ve İmam Malik'in de görüşüdür³⁰². Şafii ve Maliki mezheplerinde sebep yönünden asabe sonra red yapılmaz; mal hazineye intikal eder³⁰³.

İmam Şafi, Nisa Suresi 11 ve 176. Ayetlerdeki kıza ve kız kardeşe tek başlarına iken mirasın ancak yarısını veren hükümler gereğince (aksine) diğer yarısının red yoluyla vermenin Allah'ın mirasçı yapmadığı kimseleri mirasçı yapmak³⁰⁴ sonucunu doğurduğu görüşündedir.

Şafii mezhebin sonraki dönem hukukçuları beytülmalın intizamı bozulması durumunda, karı ve koca lehine olmaksızın, red mirasçıları kabul edilmektedir³⁰⁵.

4. Zevi'l Erham

Zevi'l erham murise kan hısımlığı bulunan ancak ashab'ül feraiz ve asabe sınıfından olmayan ve bunlar bulunmadığında mirasçı olabilen mirasçılara denir³⁰⁶.

a. Zevi'l Erham Mirasçıları

²⁹⁷ Serahsi, C:29, s. 262.

²⁹⁸ Serahsi, C:29, s. 262.

²⁹⁹ 8/ ENFAL, 75, Allah'ın kitabınca, kan akrabaları birbirlerine (varis olmaya) daha layıktırlar. Bkz. http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#8:75_s.e.t:06.06.2015.

³⁰⁰ Döndüren (1983), s. 508.

³⁰¹ Serahsi, C:29 s. 262.

³⁰² Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 330; Serahsi, C:29, s. 262.

³⁰³ Bilmen (BT), C:5, s. 240

³⁰⁴ 4/ NİSA, 14, Kim de Allah'a ve Peygamberine isyan eder ve onun koyduğu sınırları aşarsa, Allah onu ebedi kalacağı cehennem ateşine sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır. Bkz. http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:14_s.e.t:06.06.2015.

³⁰⁵ Bilmen (BT), s.240; Döndüren (1983), s. 509.

³⁰⁶ Aktan, Hamza (2013), 'Zevi'l-Erhâm' Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:44, s.307; Ansay, s.281; Şener, s.42; Cin (1979), s.22.

Zevi'l erham mirasçılığı sahabeden Ömer, Ali, İbni Mesud, İbni Abbas ve Ebu Hanife ve Ahmet b. Hanbel tarafından kabul edilmiştir³⁰⁷. Buna karşılık Zeyd b. Sabit'in görüşünü takip eden İmam Şafii ve İmam Malike göre zevi'l erham mirasçılığı yoktur ve ashab'ül feraiz ve asabeden artan kısım beytülmal kalmaktadır³⁰⁸.

Zevi'l erham mirasçılığını kabul edenler Enfal Suresinin 75. ayetini³⁰⁹ kendilerine kaynak olarak görmektedir³¹⁰.

Zevi'l erham mirasçılığını kabul etmeyenler onun Kur'an'da geçmediğini, onun mirasçı yapılmasının Kur'an'a ekleme niteliğinde olduğunu ileri sürmektedir³¹¹. Ancak ilerleyen dönemlerde Şafii ve Maliki hukukçuları beytülmalın bozulmasından dolayı zevi'l erham mirasçılığını kabul eden görüşlerde bulunmuşlardır³¹².

Zevi'l erham, dört sınıftır³¹³. Birinci sınıf; murisin fûrudur (kızının çocukları ve onların çocukları; oğlun kızlarının çocukları gibi). İkinci sınıf; murisin usulüdür (anasının babası, anasının babasının anası gibi sahih olmayan dede ve nine). Üçüncü sınıf murisin ana veya babasının fûrudur (erkek kardeşinin kızı gibi, kız kardeşinin çocukları). Dördüncü sınıf murisin büyük babası veya büyük anasının fûrudur (hala, dayı ve bunları çocukları gibi). Zevi'l erham mirasçılığında sınıf sıralamada önde bulunan mirasçı diğerlerini mirasına engel olur³¹⁴. Ayrıca her şartta eşit olan erkek ve kadınlar birli ikili şekilde pay alır³¹⁵.

b. Mirasın Zevi'l Erham Mirasçıları Arasında Paylaştırılması

Zevi'l erham mirasçılarının mirastan pay alma hususunda mezhepler fikir ayrılığındadır. Şafii ve Maliki mezhebinin ilk dönem hukukçularının zevi'l erhamı kabul etmediğini ancak ilerleyen dönemlerdeki mezhep hukukçularının devlet hazinesinin bozulması sebebiyle zevi'l erham mirasçılığını kabul eden fetvalar verdiklerini bir kez daha hatırlatmakta fayda vardır.

³⁰⁷ Canan, İbrahim (2008), *Hadis Ansiklopedisi*, İstanbul, Akçağ Yayınevi, C:13, s.151; Serahsi, C:30, s. 2.

³⁰⁸ Canan, s.151; Serahsi, C:30, s. 2.

³⁰⁹ Serahsi, C:30, s. 3.

³¹⁰ Serahsi, C:30, s. 2.

³¹¹ Muhammed b. İdris eş-Şafii, *Er Risale* (Çev: Çalışkan, İbrahim & Şener, Abdulkadir (2007), *Er Risale* (İslam Hukukunun Kaynakları), Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 316-317.

³¹² Döndüren (1983), 2. 531.

³¹³ Ansay, s.281; Akgündüz (2012), s.66; Cin (1979), s.22-23.

³¹⁴ Ansay, s.281; Akgündüz (2012), s.65; Berki (1954), s.74; Cin (1979), s.23.

³¹⁵ Bilmen (BT), s.297.

i. Hanbeli ve sonraki dönem Şafii ve Maliki hukukçulara göre taksim

Üç mezhebin yöntemine göre, zevi'l erhamı murise bağlayan ashab'ül feraiz veya asabe hayatta olsa idi onların olacak miktar zevi'l ehrama geçer³¹⁶. Ancak geçen kısım kadın ve erkek için Şafii ve Maliki hukukçulara göre ikili birli, Hanbeli hukukçulara göre eşit şekilde paylaşılır³¹⁷.

ii. Hanefi hukukçulara göre taksim

Hanefi hukukçulara göre her sınıfın mirasçılığı kendi içerisinde farklı bir usule tabidir. Ancak mirasta önce bulunan sınıf diğer sınıfın mirasçılığına engel olmaktadır.

1) Birinci sınıfın mirasçılığı

Mirasçılardan derece (doğum sayısı) bakımından murise yakın olan uzak olana tercih edilir. Ashab'ül feraiz ve asabe çocukları olanlar olmayanlara tercih edilir. Hepsi eşit derecedeki mirasçılardan hepsi ashab'ül feraiz ve asabe çocuğu veya hiçbiri ashab'ül feraiz ve asabe çocuğu değil ise Ebu Yusuf'a göre kendi cinsiyetlerine göre, kadına bir erkeğe pay iki şeklinde, mirasçı olurlar³¹⁸. İmam Muhammed'e göre ilk cinsiyet değişiminin yaşandığı batına göre alt gelenleri hesaplanarak, usulden sıfat fürudan adet, paylaşırma yapılır³¹⁹.

2) İkinci sınıfın mirasçılığı

Mirasçılardan derece (doğum sayısı) bakımından murise yakın olan uzak olana tercih edilir. Her iki taraf da varsa ana tarafından olanlar bir baba tarafından olanlar iki hisse alır. Sonra her tarafın kadın ve erkeği birli ikili pay alır.

3) Üçüncü sınıfın mirasçılığı

Mirasçılardan derece (doğum sayısı) bakımından murise yakın olan uzak olana tercih edilir. Ebu Yusuf'a göre dereceler eşit ve hepsi aynı kuvvette (yakınlık) (ana baba bir, baba bir veya A kardeşlerin alt gelenleri) mirasçı ise kendi cinsiyetlerine göre, kadına

³¹⁶ Döndüren (1983), s. 531.

³¹⁷ Döndüren (1983), s. 531.

³¹⁸ Serahsi, C:30, s. 16.

³¹⁹ Serahsi, C:30, s. 16-17.

bir erkeğe pay iki şekilde, mirasçı olurlar³²⁰. Dereceler eşit ama farkı yakınlıkta mirasçılar varsa, akrabalık kuvvetine göre ana baba bir olan baba bir olana; baba bir olan da A olana tercih edileceği görüşündedir³²¹. İmam Muhammed'e göre, dereceler eşit ise A.F veya asabe çocuğu olan olmayana tercih edilir³²². Hepsi A.F veya asabe çocuğu ise atalarının paylarını alırlar ve kendi aralarında birli ikili paylaşırlar³²³. Hiçbiri A.F veya asabe çocuğu değilse ilk cinsiyet değişiminin yaşandığı batına göre alt gelenleri hesaplanarak, usulden sıfat fürudan adet, paylaşırma yapılıır³²⁴.

Mirasçılar A çocukların alt soyu ise iki farklı görüş bulunmaktadır. Ebu Yusuf'a göre bu durumda erkeğe iki kadın hissesi verilmesi gerekiyorken Ebu Muhammed'e göre kız ve erkek eşit hisse verilir³²⁵.

4) Dördüncü sınıfın mirasçılığı

Mirasçılardan derece (doğum sayısı) bakımından murise yakın olan uzak olana tercih edilir. Her iki taraf da varsa ana tarafından olanlar bir baba tarafından olanlar iki hisse alır. Sonra her bir taraf için önce derece, sonra kuvvet, sonra asabe çocuğu olup olmama durumuna göre sıralanır. Her şart eşit ise birli ikili taksim yapılıır.

5. Hazinesin Mirasçılığı (Beytülmal)

Miras bırakının hiçbir mirasçı yoksa ve vasiyetle de birine bütün terekesini vasiyet etmemişse (vasiyet yerine getirildikten sonra artan kısım için de geçerlidir zira Hanefi mezhebine göre hiçbir mirasçısı bulunmayan muris terekenin tamamını vasiyet edebilir) hazine terekeyi sahipsiz mala sahip olma cihetiyle, mirasçı sıfatıyla değil, sahip olur³²⁶. Beytülmalın mirasçı olması bakımından, murisin erkek ya da kadın olması arasında bir fark yoktur.

³²⁰ Serahsi, C:30, s. 16.

³²¹ Zuhayli, Vehbe, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, (çev: Efe, Ahmet (1994), İslam Fıkıh Ansiklopedisi, Feza Yayıncılık) C:10, s.437; Bilmen (BT), s.297.

³²² Serahsi, C:30, s. 16.

³²³ Serahsi, C:30, s. 16.

³²⁴ Serahsi, C:30, s. 16-17.

³²⁵ Zuhayli, C:10, s.438, Cin& Akyılmaz, s.394; Bilmen (BT), s.297.

³²⁶ Erkal, Mehmet (1992), '*Beytülmal*' Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:6, SS: 90-94, s.93; Ansay, s.283; Cin (1979), s.32.

Karı veya koca tek başına mirasçı olursa kendine düşen pay alır, reddiyeden yararlanamadığı için, geriye kalan yine hazineye geçer³²⁷. Hazinenin mirastan pay alması sahipsiz mala malik olma niteliği taşıdığı için kişilerin hangi dinden olduklarının bir önemi yoktur³²⁸. Hazinenin mirastan pay almasında sıralama, miktar ve nitelik bakımından mezheplere göre farklılıklar var³²⁹ olmasına rağmen bu konulara değinilmeyecektir.

İ. İSLAM MİRAS HUKUKUNA İLİŞKİN KAVRAMLAR

İslam miras hukukunda mirasçıların mirasçılık durumlarını ve hisselerinin dağılımı etkileyen çeşitli durumların izahı gerekmektedir.

1. Adile

Miras taksiminde başvuru kesir işleminde pay ve paydanın eşit çıktığı ya da pay eksik olsa da asabeden artanı olacak birinin bulunduğu duruma adile denir³³⁰. Örneğin ana baba bir kız kardeş ile koca birlikte mirasçı olduklarında ikisi de yarım hisse aldıkları için başka bir işleme gerek kalmaksızın taksimat gerçekleşir. Yine oğul ve kız birlikte bulunduğun kız 1/3 oğul 2/3 pay alır ve pay ve payda eşit çıkmış olur.

2. Avliye

Miras taksiminde ashab'ül feraizin hakkı olan miras payı toplam mirası aşmasına; taksimatta başvuru kesir işleminde payın paydadan büyük çıkmasına avl, avl olan meseleye de avliye denir³³¹.

Avliye Kur'an ve sünnette açıkça belirtilmemiş ve bu durum ilk kez Hz. Ömer döneminde söz konusu olduğunda, icma ile hükme bağlanmıştır³³². Dört mezhep de avliye hususunda fikir birliği içerisinde³³³. Mirasçıların hisseleri avl edilirken erkek ve kadın mirasçısı olmaları arasında bir fark yoktur.

³²⁷ Berki (1954), s.113; Cin (1979), s.32.

³²⁸ Erkal, Mehmet (1992), C:6, s.93; Ansay, s.283.

³²⁹ Erkal, Mehmet (1992), C:6, s.93.

³³⁰ Bilmen (BT), C:5, s. 337; Serahsi, C:29, s. 220.

³³¹ Döndüren, Hamdi (1991), 'Avl' Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:4, SS: 117-118, s.117; Ansay, s.272; Berki (1954), s.64; Cin (1979), s.28-29; Şener, s.29.

³³² Sahaben İbn-i Abbas Hz. Ömer döneminde uygulama hakkında fikrini söylemeyip Hz. Ömer ölümünün ardından avl uygulamasına muhalefet etmiştir. Bkz. Abdurrah ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 337; İcmayı meydana getirenlerden bir ve ya da birkaçının reyinden dönmesi icmanın varlığına zarar vermez. Bilmen, (BT), C:1, 164.

³³³ Abdurrah ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 337.

Miras taksiminde böyle bir durum paydası 6 olan bir meselede payın 7, 8, 9 ve 10; paydası 12 olan meselede payın 13, 15 ve 17 ve paydanın 24 olduğu bir meselede payın 27 olarak gerçekleşmesi ile sınırlıdır.³³⁴

Cin, bir meselede avliye olduğu takdirde, *her mirasçının kendi mirasından eksilteceği miktar* = *Her mirasçının kendi payı × (hisseler toplamı – tereke miktarı)/Hisseler toplamı* formülü ile her mirasçının kendi mirasından eksilteceği miktarın hesap edilmesinden sonra toplam hisseden bu miktarın çıkartılacağını³³⁵ söylemektedir.

Aslında bu bir oran orantı işlemi olup doğru orantı yapılarak (içler dışlar çarpımı olarak bilinen yol ile) çözülmektedir. Şöyle ki;

(Mevcut tereke miktarı × bir mirasçının tereke miktarı) ÷ (toplam hisse çarpı × bir mirasçının yeni hissesi (x)) formülü ile doğrudan bir varisin alacağı tutara ulaşılır.

Avliye ile ilgili bir diğer formül şu şekildedir. Mirasçıların hisseleri kesir biçiminde toplanır, *elde edilen bileşik kesrin çarpma işlemine göre tersi alınır*³³⁶ ve her bir mirasçının payı(kesri) çarpılır. Şöyle ki, tereke miktarı 120 bin TL; mirasçılar karı (1/4), ana (1/6), iki öz kız kardeş (2/3) ve ana bir erkek kardeş (1/6) olarak kabul edildiğinde kesir 15/12 olur, çarpma işlemine göre tersi 4/5 olur. Bu durumda karının payı $1/4 \times 4/5 = 1/5$ (24 bin); ana ve ana bir erkek kardeşin payları $1/6 \times 4/5 = 2/15$ (16 bin); kız kardeşlerin payı $2/3 \times 4/5 = 8/15$ (64 bin) olur. Bizim yaptığımız, işlem hızını artırmak adına bir formül uygulamak olup yeni bir sistem geliştirmiş değiliz.

3. Reddiye

Miras taksiminde ashab'ül feraizin paylarını almasından sonra artan olur ancak artanı alacak olan asabe bulunmazsa artan ashab'ül feraiz arasında payların oranında paylaşılır ki bu meseleye reddiye denir³³⁷. Ancak bu uygulama karı ve koca lehine tatbik edilmez³³⁸. Reddiye için açıklama için red yoluyla mirasçılık bölümüne bakılabilir. Burada, avliyenin tersi olarak, pay paydadana küçüktür.

³³⁴ Döndüren (1991), s.117.

³³⁵ Cin (1979), s.29.

³³⁶ $A/B \times B/A = 1$

³³⁷ Ansay, s.274; Şener, s.37; Berki (1954), s.64.

³³⁸ Ansay, s.274; Berki (1954), s.67.

Örneğin, tereke 120 TL, mirasçılar ana, kız ve oğlun kızı olursa ana $1/6 \times 6/5 = 1/5$ (24 TL), kız $1/2 \times 6/5 = 3/5$ (72 TL) oğlun kızı $1/6 \times 6/5 = 1/5$ (24 TL) alır. (6/5 kesri; mirasçıların hisse olan $1/6 + 1/2 + 1/6 = 5/6$ nın çarpma işlemine göre tersidir.)

Örneğin, koca ve üç kız mirasçı ise koca $1/4$ aldıktan sonra geriye kalan 3 hisse üç kıza eşit olarak verilir ki genel payda 4 kalır.

Örneğin, tereke 120 TL, mirasçılar karı, ana ve kız olursa karı $1/8$ (15 TL) alır. Geriye kalan 105 TL için; ana $1/6 \times 3/2 = 1/4$ (26,25 TL), kız $1/2 \times 3/2 = 3/4$ (78, 75 TL) alır. ($3/2$; ananın oranı olan $1/6$ ve kız oranı olan $1/2$ nin toplamı olan $2/3$ ün çarpma işlemine göre tersidir.)

4. Hacb³³⁹

Bir kimsenin varlığıyla başka bir kimsenin mirastan kısmen ya da tamamen mahrum olmasıdır. İki türdür. Hacb-i noksan; başka birinin varlığıyla bir kimsenin mirastan kısmen mahrum olmasıdır. Çocuklar yokken $1/2$ alan kocanın çocukların varlığıyla $1/4$ alması gibi. Hacb-i hirman; bir kimsenin varlığıyla başka bir kimsenin mirastan tamamen mahrum olmasıdır. Ananın varlığında ninenin mirastan mahrum olması gibi. Konunun detayına girilmeyecektir.

5. Ceninin Mirasçılığı

Ana karnındaki çocuğun muris öldüğü sırada ana karnında olduğu bilinir ve çocuk sağ olarak doğarsa mirasçı olur³⁴⁰. Cenin, murisin ölümünün ardından en az 6 ay ve en çok 2 yıllık bir zaman aralığında doğarsa mirasçı olur³⁴¹.

Cenin için askıda tutulacak miktar hususunda farklı rivayetler vardır. Ebu Hanefi'den dört oğul; İmam Muhammed'den iki oğul ve de Ebu Yusuf'tan iki oğul payı şeklinde rivayet varsa da bir oğul payı şeklindeki rivayet daha kuvvetlidir³⁴². İmam Malik ve İmam Şafi'ye dört oğul veya kızdandır; İmam Ahmed'e iki oğul veya kızdandır hangisinin

³³⁹ Ansay, s. 250-251; Serahsi, C:29, s. 202-203; Döndüren (1983), s. 426.

³⁴⁰ Serahsi, C: 30, s. 69.

³⁴¹ Serahsi, C: 30, s. 69.

³⁴² Serahsi, C: 30, s. 71.

mirası fazla ise askıda tutulur³⁴³. Ana karnındaki öldürülen çocuğun miras almak hakkı vardır³⁴⁴.

Dört mezhep hukukçularının büyük çoğunluğuna göre doğacak çocukla kendi mirası etkilenmeyen varislerin payı derhal verilir³⁴⁵. Doğacak çocukla mirastan düşecek olan varise bir şey verilemez ve de mirası payı değişen varise az olan payı verilir³⁴⁶. Doğacak çocuğun hissesi erkek veya kız olmasına göre değişiyorsa, yüksek olan hisse hesap edilerek saklanır³⁴⁷. Bu takdirde çocuk az hisseyi hak eden cinsiyetle doğarsa taksimat yeniden hesap edilip dağıtılır³⁴⁸.

Malikilerden ve Hanbelilerden, varisler arasında cenin bulunması durumunda taksimatın erteleneceğine ilişkin görüşler de mevcuttur³⁴⁹.

6. Münasaha

Tereke taksiminden evvel varislerden birinin veya birkaçının ölmesi halinde bunlara düşen hisselerin kendi varislerine geçmesi anlamına gelmektedir³⁵⁰.

İkinci ölenin mirasçuları birinci ölenin mirasçuları ile aynı ise paylaşırma şeklinde bir değişiklik yoksa tek taksimat yapılır³⁵¹. Ancak ikinci ölenin mirasçuları arasında ilk ölenin mirasçularından olmayan kimseler varsa, önce ilk ölenin terekesi paylaşılır, sonra ikinci ölenin terekesi paylaşılır³⁵².

7. Tereke Üzerinde Sulh ve Rızai Taksim

İslam miras hukukunda mirasçılar her zaman kendileri için tespit olunan oranlara mutlak şekilde bağlı kalarak mı hisse almak zorundadır? Mirasçılar mirası terk edemez mi? Bu gibi sorular; sulh, teharüc ve rızai taksim kavramlarına götürmektedir.

³⁴³ Bilmen (BT) C:5, s. 362.

³⁴⁴ Serahsi, C: 30, s. 74.

³⁴⁵ Bilmen (BT) C: 5, s. 361-362.

³⁴⁶ Bilmen (BT) C: 5, s. 362.

³⁴⁷ Serahsi, C: 30, s. 72.

³⁴⁸ Serahsi, C: 30, s. 73.

³⁴⁹ Bilmen (BT) C: 5, s. 362.

³⁵⁰ Döndüren (1983), s. 519.

³⁵¹ Serahsi, C: 30, s. 75.

³⁵² Serahsi, C: 30, s. 75.

Sulh, genel manada, kişiler arasında var olan bir uyuşmazlığın karşılıklı rıza ile çözümlenmesini ifade eden bir kavramdır³⁵³. Sulhun İslam miras hukukunda görünümüne teharüc denmektedir³⁵⁴. Teharüc, mirasçıların karşılıklı anlaşma ile birinin ya da birilerinin bir şey olarak ya da almayarak veya terekenin belirli bir payını yahut da diğer mirasçıların elinde olan bir eşya karşılığında mirasçılıktan çıkışına denir³⁵⁵.

Bu tanımdan çıkarılabilecek sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz. Mirastan çıkan kişi sayısı bir veya birden fazla olabilir. Çıkan kişi ya da kişiler, hiçbir şey almadan ayrılabilir. Çıkan kişi ya da kişiler, hisselerini bir veya birden fazla kişi yahut kalan varislerin tamamı lehine bırakabilir. Bu bırakılan hisse, lehine bırakılan kişilere, bırakan kişi ya da kişilerin belirlediği orana göre veya bırakılan kişilerin kendi oranlarına göre geçebilir. Çıkan kişi ya da kişiler belirli bir mal almak suretiyle de ayrılabilir. Bu mal terekeye dahil olan bir mal olabileceği gibi doğrudan varislerin kendi mülklerine de dahil olabilir. Ayrıca çıkan kişi ya da kişiler terekenin belirli bir oranını almak suretiyle de mirastan ayrılabilir.

Teharüc yoluyla sulh yapılırken, çıkan kişinin alacağı mal terekeye dâhil olan bir malsa, bu kişinin hissesinin diğer varislere kendi oranlarına göre geçtiği; çıkan kişinin alacağı mal varis olanların kendi malları ise, çıkan kişinin hissesinin varislerin bu mal üzerindeki mülkiyet oranlarına göre geçtiği kabul edilmektedir³⁵⁶. Ancak, teharücün sadece bazı varislerin kendi arasında yapılabilmesinin de caiz olduğunun kabul ederek³⁵⁷, bu oranlara bağlı kalınmayabileceğini kabul etmek gerekir.

Teharüc halinde kalan mirasçıların paylarının ne olacağı çok farklı durumlara tabidir. Bunun için temel işlemler geliştirildiği görülmektedir³⁵⁸. Ancak bunların temelinde kalan varislere oranları nispetince hisse verilmesini kabul edilmektedir. Bu ise bir ihtimali kapsamaktadır. Çünkü çıkan varisler sadece bir kişi lehine de çıkabilir. Biz bunun yerine her olayın kendi denklemi kurularak yapılması gerektiği kanaatini taşımaktayız.

³⁵³ Atar, Fahrettin (2009), 'Sulh', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:37,SS: 481-485, s. 481.

³⁵⁴ Ali Haydar Efendi, *Teshilü'l Feraiz*, (Sadeleştiren ve Notlar: Çeker, Orhan, (1984), İslam Miras Hukuku, Konya, Tekin Kitapevi), s. 97. Atar, Fahrettin (2009), s. 481.

³⁵⁵ Aktan, Hamza (2011), 'Teharüc', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:40, SS: 319, s. 319.

³⁵⁶ İbn-i Abidin, *Redd'ül- Muhtar*, (terc: Mazhar Taşkesenlioğlu, İstanbul, Şamil Yayınevi), C:13, s. 359; Ali Haydar Efendi, s. 97.

³⁵⁷ Ali Haydar Efendi, s. 97.

³⁵⁸ Ali Haydar Efendi, s. 97 vd; Aktan (2011), s. 319.

İslam miras hukukuna göre alacağı paydan sulh yapmak suretiyle daha az alan varisin aradaki miktarı hibe ettiği kabul edilir³⁵⁹. Hibe, Hanefiler göre, sahih bir mülkiyetle bir mala sahip olan kişinin, malını malın hibe edileceği kimseden bir bedel alma şartına bağlamaksızın hayatta iken mülküne geçirmesidir³⁶⁰. Ancak karşılığında bedel alınan hibelerin de geçerli olduğunu söylemek gerekmektedir³⁶¹.

İcap ve kabul ile kurulan bir akit olan hibede hibe eden, lehine hibe edilen ve hibe edilen mal kavramları için ayrı ayrı ve detaylı geçerlilik şartları bulunmakla birlikte burada sadece, konu ile ilgisi bulunan, hibe edenin akıllı, kısıtlı olmaması ve küçük olmaması³⁶² şartlarını bildirmek yeterli kabul edilecektir. Ayrıca hibede lehine hibe edilenin belirli olması şart değildir³⁶³. Örneğin varis kendine düşen malları hibe ederken hangi malın hangi varise gideceğini söylemeksizin hibe ederse geçerlidir.

Miras mallarının paylaşılmasına ilişkin hususlar esasen İslam hukukunda taksim-kısmet (malların bölüştürülmesi) başlığında dağınık şekilde bulunmaktadır³⁶⁴. Kısmetin kaynağı Kur'an³⁶⁵ ve Sünnettir³⁶⁶. Bu bahis uzun olduğu için kısa tutulacaktır.

Taksim iki şekilde yapılır. Kazaen taksim; varislerden en az biri tarafından tereke paylaşımının hakim önüne götürülmesi ya da varisler arasında vesayet altında bulunan kişiler bulunması halinde terekenin hakim (ya da hakem) tarafından paylaşılmasıdır³⁶⁷. Tereke malların cinsleri ve farklı cinste malların birlikte bulunması gibi çeşitli durumlarda paylaşım farklı usullere tabidir³⁶⁸.

Rızai taksim; mirasçılarının karşılıklı rıza ile malları aralarında taksim etmesi olup, rıza dayanan bu paylaşım denkleğe dayanmasa bile geçerlidir³⁶⁹. Çünkü taksim edilme bakımından ortakların miras kalan bir şeye ortak olmalarıyla satın aldıkları bir şeye ortak

³⁵⁹ Şener (1984), s.72.

³⁶⁰ Ceziri, C:5, s. 1960.

³⁶¹ Ceziri, C: 5, s. 1960-1961.

³⁶² Ceziri, C: 5, s. 1960-1972.

³⁶³ Bilmen, C:4, 239.

³⁶⁴ Serahsi, C:15, s. 1 vd.

³⁶⁵ Onlara, suyun (deve ile) kendileri arasında (nöbetleşe) paylaştırıldığını, bildir. Her su nöbetinde sahibi hazır bulunsun. 54/KAMER, 28: <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#54:28> s.e.t: 06.08.2015.

³⁶⁶ Hz. Peygamberin ganimet ve diğer şeyleri taksim etmesidir. Serahsi, C:15, s. 1.

³⁶⁷ Serahsi, C:15, s. 11 vd.

³⁶⁸ Serahsi, C:15, s. 11 vd.

³⁶⁹ Serahsi, C:15, s. 51.

olmaları veya zaten mülklerinde olan bir mala ortak olmaları bakımından fark yoktur³⁷⁰. Rızai taksimin temelinde ise sulh (teharüc) yatmaktadır.

Mirasçılardan temelde sulh olan teharüc ile İslam miras hukuku hükümlerince tayin olunan oranları fiili olarak değiştirdiği görülmektedir. Oranları değiştirebilme, mirasçılardan hepsinin akıllı ve baliğ ve de karşılıklı rıza ile içerisinde olmalarına bağlıdır³⁷¹. Bu duruma en geniş ifade ile rızai taksim denmektedir. Peki, rızai taksim dinin hükümlerini değiştirmek anlamına mı gelmektedir? Elbette hayır. Dinin hükümleri var olan oranları değiştirmek veya var olan bu oranı vermemek şeklinde olur. Şöyle ki, kocanın hissesi, evlat varken 1/4 olacakken 1/5 hisse olarak hesaplanırsa veya 1/4 hesaplanmakla birlikte buna uygun değerde şey verilmezse bu dinin hükmünü değiştirmektir. Ancak kocaya 1/4 hissesini verdikten sonra bununla ne yapacağı kendisine kalmaktadır. Örneğin kendisine 1/4 hisse karşılığında 40.000 TL kalsa, bununla borcunu ödeyebilir, bir arazi satın alabilir yahut da diğer varislere hibe edebilir. Bütün bu durumlar aynı niteliktedir. Çünkü bu durum kendilerine meşru bir yolla geçen malın yine meşru bir yolla tasarrufundan başka bir şey değildir³⁷².

Taksimatta sırasında varisler arasında vesayet altında bulunan birisi varsa ya da mirasçılardan biri kadıya müracaatında rızai paylaşmaya karşı çıkarsa kadı İslam miras hukuku hükümleri uygular³⁷³.

IV. ÖRFİ MİRAS HUKUKU

Osmanlı hukukundaki örfi ve şer'i hukuk ayırımına ve Osmanlı'daki örfi hukukun temellerine ve kapsamına daha önce değinilmiştir. Osmanlı'da şahsın mülk malları için şer'i hukuk uygulanmaktadır. Ancak şahsın mülkünde olmayan sadece kullanım (yararlanma - menfaat) hakkına sahip olduğu miri arazi, gayri sahih vakıflar, icareteynli ve mukataalı vakıflar örfi hukukla belirlenir ve kuralları yine örfi hukuka göre şekillenir. Kullanım hakkına sahip kişi, mutasarrıf, öldüğünde kuru mülkiyeti başkasına ait olan bu yerlerin kullanım hakkının kime nasıl geçeceğini gösteren örfi hukuk kuralları örfi veya adi

³⁷⁰ İbn-i Abidin, Redd'ül Muhtar, C:15, s. 111.

³⁷¹ Serahsi, C:15, s. 11vd; Döndüren (1983), s. 432.

³⁷² Serahsi, C:15, s. 12.

³⁷³ Döndüren (1983), s. 432.

intikal olarak adlandırılır. Örfi miras hukuku kuralları, şer’i hukukun aksine, zaman içerisinde değişim gösterebilmektedir³⁷⁴.

Örfi hukukun kapsamına giren bu sahalara ait düzenlemelere esasen kanunnamelerden ve fetvalardan ulaşılmaktadır. Örfi hukuk padişah iradesinin tezahürü olduğu için kapsam ve mahiyetine ilişkin gerekli bilgiler, yine esasen padişah iradesine dayanan kanunnamelerde saklıdır. Bunun yanında fetvalarda sorulan sorulara verilen cevaplarda ve Divan-ı Hümayun kararlarını içeren mühimme defterlerindeki hükümlerde bu hususlara ilişkin bilgilere ulaşmak mümkündür.

Bu başlık altında miri arazi ve gayri sahih vakıfların hukuki nitelikleri, İslam ve Osmanlı hukukunda vakıflar ve örfi miras hukukuna dair genel bilgiler verilecektir.

A. MİRİ ARAZİ VE GAYRİ SAHİH VAKIF KAVRAMLARI VE HUKUKİ NİTELİKLERİ

Bu başlık altında Osmanlı’da uygulanan miri arazi sistemi ve bir vakıf türü olan gayri sahih vakıf oluşumu ve hukuki niteliği gibi hususlarda hakkında bilgi verilecektir.

1. Miri Arazi

Osmanlı’da araziler; 1858 Arazi kanunnamesine göre beş kısımdır. Bunlar mülk arazi, miri arazi, metruk arazi, vakıf arazisi ve mevat (ölü) arazidir³⁷⁵. Ancak biz tezimizin içeriğine uygun olarak sadece miri arazi üzerinde duracağız.

Devletin savaş yoluyla fethettiği yerlerde kuru mülkiyeti devlete ait olmak şartıyla devlet adına sorumlu kişiler tarafından çiftçilere belirli hak ve sorumluluk yükleyen sözleşme ile tefviz edilen toprağa miri arazi denir³⁷⁶. Miri arazi Osmanlı toprak sisteminin ve hatta devletin önemli bir müessesesidir.

³⁷⁴ Cin, Halil (2005), *Miri Arazi Ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*, 3. Baskı, Ankara, Çağ Üniversitesi Yayınları s. 215.

³⁷⁵ “Memâlik-i Devlet-i Aliyye’de olan arazi beş kısımdır. Kısım-ı evvel, arazi-i memlûke yani ber-vech-i mülkiyet tasarruf olunan yerlerdir. Kısım-ı sâni, arazi-i miriyedir. Kısım-ı sâlis, arazi-i mevkûfedir. Kısım-ı râbi‘, arazi-i metrûkedir. Kısım-ı hâmis, arazi-i mevâtıdır.” Arazi Kanunnamesi madde 1.

³⁷⁶ Cin (1979), s. 35 vd.

Miri arazi Tımar (Dirlik) sistemi içerisinde değerlendirilmelidir. Tımar sisteminde padişah kimi miri araziyi mülk olarak bağışlar veya bedeli karşılığında satarsa³⁷⁷ da çoğunluğunu savaşan askerleri arasında bölüştürür; asker bu toprağında oturur, köylüden vergi toplar ve düzeni sağlamaktadır³⁷⁸. Tımar sistemi eyaletlerin çoğunluğunda uygulanmaktadır³⁷⁹.

Osmanlı'da bir toprağın miri arazi kabul edilmesi, toprağın fetih sonrası devlete mal edilmesi, mülk arazinin sahibinin vâriissiz ölecek toprağın hazineye intikal etmesi, maliki meçhul arazinin zaman aşımı neticesinde devletçe kazanılması ve toprağın rakabesi devlete ait olmak üzere ihya edilmesi şartlarına bağlıdır³⁸⁰. Ayrıca köy ve şehir içlerinde bulunan araziler de miri arazidir³⁸¹.

İslam hukukunda savaş sonrası fethedilen topraklara ne olacağının takdiri devlet reisinin bırakılmıştır³⁸². İslam toprak hukuku anlayışında fethedilen toprakların kuru mülkiyetinin devlete ait olmak şartıyla üzerindeki tasarruf hakkının şahıslara bırakılması genel esaslardandır³⁸³. Osmanlı'da padişahlar, Hanefi hukukçular dışındaki İslam hukukçuları tarafından kabul edilen, Müslümanlara vakıf anlayışına uygun olan bir toprak sistemini uygulamışlardır³⁸⁴. Miri arazinin aslı haraci arazidir³⁸⁵. İşte Osmanlı Devleti'nde "miri" olarak adlandırılan kuru mülkiyeti (rakabe) devlete ait olmak şartıyla üzerindeki kullanım(tasarruf) hakkının padişahça belirlendiği bu topraklar en sık görülen toprak türüdür³⁸⁶.

³⁷⁷ Şahin, Cemile (2012), 'Osmanlı Toprak Sistemi Hakkında Genel Bir Değerlendirme', The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science, Volume 5 Issue 6, p. 434-461, s. 438.

³⁷⁸ İnalçık, Halil (2002), The Ottoman Empire, The Classical Age, London, Phoenix Press, (Çeviren: Sezer, Ruşen(2013) *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı (1300-1600)*18. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları), s.112.

³⁷⁹ İnalçık, (2013), s.121.

³⁸⁰ Cin (2005), s.55-56.

³⁸¹ Akgündüz, (1990), *I. Kitap*, s.139.

³⁸² Akgündüz, 1990), *I. Kitap*, s.137.

³⁸³ Akın, M. Zeki (1950), 'Osmanlı Kanunnamelerine Göre Miri Arazinin Hukuki Durumu ve İntikali', Adalet Dergisi, C:10, s.1331; Cin (2005), s.10.

³⁸⁴ Akgündüz, (2011), *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, Kamu Hukuku-I*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, s.754-755.

³⁸⁵ Akgündüz, (1992), *Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukukî Tahlilleri, 4. Kitap*, İstanbul, FEY Vakfı Yayınları, s. 77.

³⁸⁶ Barkan, Ömer Lütfi (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi, Tanzimat'ın Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle Neşredilen Kitaptan Alınmış Ayrı Baskı*, Maarif Matbaası, İstanbul, s.3.

Tımar sistemi benzer şekilleriyle İslam ülkelerinde, Bizans ve Sasani'de³⁸⁷ ve hatta eski Türklerde ve Moğollarda görülmüştür ki bu durum tımar sisteminin hiçbir devlet/milletin tek başına eseri olmadığını gösterir³⁸⁸. Ancak Osmanlı Devleti'nde uygulanan sistem Hz. Peygamber'in ve Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu devletlerinin uyguladığı İslam hukukuna dayanan ikta sisteminin bir devamı niteliğindedir³⁸⁹.

Osmanlı'da tımar arazileri, mülkiyet hukukuna göre; mülk tımarlar, mülk olmayan tımarlar; gelirine göre; has, zeamet, tımar; tımar sahiplerinin yaptıkları işlere göre; eşkinci tımarları, mustahfiz tımarları (koruma tımarları), hizmet tımarları; veriliş şekillerine göre; tezkireli tımarlar, tezkiresiz tımarlar, mali bakımdan; serbest tımarlar, serbest olmayan tımarlar³⁹⁰ şeklinde ayrılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde miri arazi rejiminin, son hali itibariyle, ne zaman teşekkül ettiği tespit edilemese de³⁹¹ tarihi, iktisadi ve sosyal şartların etkisiyle yavaş yavaş ve neredeyse kendiliğinden oluştuğu ileri sürülebilir³⁹².

Osmanlı Devleti'nde ilk dönemden itibaren ferman, kanunname, fetva ve emirler aracılığıyla ihdas edilmeye başlayan örfi arazi hükümleri³⁹³ I. Süleyman(1520-1566) döneminde Şeyhülislam Ebussuud Efendi tarafından tedvin edilmiştir³⁹⁴. Ebussuud Efendi, hükümleri genel fıkıh kitaplarında bulunmayıp hükümdar iradesiyle meydana gelen miri arazi rejimini açık bir şekilde tasnif, tarif ve tespit etmiştir³⁹⁵. Bu husustaki önemli örnekler, II. Beyazıt döneminde yazılmış Manastır livası kanunnamesinde³⁹⁶ Üsküp ve Selanik livalarına ve Budin'e ait defterlerinde³⁹⁷ yer almaktadır. Miri arazinin arz-ı haraciyye ve arz-ı öşriyye olmadığını bu ikisinin dışında kendine has özellikleri bulunan

³⁸⁷ İnalçık, Halil (1997), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, Cambridge University Press (çev: Berktaş, Halil (2009), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, C:1: 1300-1600*, İstanbul, Eren yayıncılık), s. 145.

³⁸⁸ Şahin, s. 442.

³⁸⁹ Küçükkalay, Abdullah Mesud (1999), '*Osmanlı Toprak Sistemi-Miri Rejim*' Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C:3, s. 53.

³⁹⁰ Şahin, s.448-450.

³⁹¹ Cin (2005), s.45.

³⁹² Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s.5-6.

³⁹³ Cin (2005), s.53.

³⁹⁴ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s.9.

³⁹⁵ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s.10.

³⁹⁶ Tunçer, Hadiye (1962), *Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Hukuku, Arazi Kanunları ve Kanun Açıklamaları*, Ankara, Gürsoy Basımevi, s.431-432.

³⁹⁷ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s.9.

bir arazi türü olduğunu Şeyhülislam İbn Kemal'in fetvalarında³⁹⁸ görmekteyiz. İbn Kemal Ebussuud Efendiden önce görev yapmıştır. Miri arazinin ne olduğuna dair bilgileri ondan almak da mümkündür. Zira miri arazi uygulamasının tarih olarak çok öncelere dayandığından daha önce bahsettik.

Miri arazinin Budin kanununda yer alan tanımı şu şekildedir; “ ... ve ziraat ve hırsat idegedükleri tarlaları dahi ellerinde mukarrer ola. Lakin zikrolunan malları gibi mülkleri olmayub belki sair memalik-i mahmiyyede arzı-ı miri demekle ma'ruf olan arazi-i memleket gibi rekabe-i arz beyti mal-i müsliminin olup ariyyet tarikiyle tasarrufunda olub³⁹⁹. Anlamı şu yöndedir; reayanın ziraat ettikleri yerler kendilerine bırakılsın. Ancak bu arazileri mülk olmayıp belki diğer yerlerde miri arazi olarak bilinen memleket arazisi gibidir. Kuru mülkiyeti hazinenin olup ariyyet yoluyla tasarrufuna alırlar.

Osmanlı toprak sisteminin ve miri arazinin tanımının yapıldığı başka kanunname örnekleri mevcuttur⁴⁰⁰. Hepsi tek kalemde çıkmışçasına benzer üslupla yazılmıştır. Ayrıca Kanun-ı Cedid'de de İbn-i Kemal(1526-1534)⁴⁰¹ ve Ebussuud Efendi'nin(1548-1575)⁴⁰² fetvalarında toprak türleri ve miri arazinin kullanımı ile ilgili aynı yönlü bilgiler mevcuttur⁴⁰³.

Ebussuud Efendinin miri arazi ile ilgili kaleme aldığı hükümler özellikle halkın yerleşik adetlerinden kopamayarak arazileri hala mülk arazi gibi değerlendirmesinden ve kadınların yetiştirilme tarzlarına uygun olarak örfi hukuktan ziyade şer'i hukuka yakın olmalarından ötürü her dönemde mutlak bir sadakatle uygulanamamıştır⁴⁰⁴. Ayrıca merkezi otoritenin azalması ile miri arazinin mülk ve vakıf arazilerine dönüşerek tımar sisteminin bozulması Osmanlı Devleti'ni zayıflamasına neden olan sebeplerdendir⁴⁰⁵. Bunun ilk

³⁹⁸ İnanır, Ahmet (2011), *Şeyhülislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlı'da Hukuki Hayat*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, s.109.

³⁹⁹ Barkan, Ömer Lütfi (2001), XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları: *Kanunlar(BUDİN KANUNU)*, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, İstanbul, C:1, s.297. Budin kanununun tarihi açıkça belli olmasa da 1541deki fethin hemen ardından yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Açıklama için bkz. Barkan (2001), s.296; Akgündüz, Ahmed (1992), *Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukukî Tahlilleri, 5. Kitap*, İstanbul, FEY Vakfı Yayınları, s.267.

⁴⁰⁰ II. Beyazıt döneminde ve 1568 tarihli Manastır livası kanunnameleri; 1567 tarihli Selanik livası mufassal defteri; 1574 tarihli Sivas livası mufassal defteri; Tunçer, s.125 vd.

⁴⁰¹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, (eski yazıdan aktaran: Kahraman, Seyit Ali (1996), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları) s.224.

⁴⁰² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani 2*, s.439.

⁴⁰³ Akgündüz (2011), s.749 vd.

⁴⁰⁴ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ...* s.11.

⁴⁰⁵ İnalçık (2012), s. 58.

örneklerine daha I. Süleyman dönemine ait tapu defterlerinde⁴⁰⁶ ve mühimme defterlerinde rastlanılmaktadır⁴⁰⁷. Devlet karşılaştığı sorunlara göre yeni çözümler tesis etmek zorunda kalmıştır. Bunun için ilerleyen dönemlerde yeni kanun ve fetvalar yayınlama ihtiyacı duyulmuştur.

2. Gayri Sahih Vakıflar

Kuru mülkiyeti devlete ait olan miri araziden bir parçanın aslında devletin görevi olan bir kamu hizmetini yerine getiren bir vakfa tasarruf hakkının veya vergi gelirinin veyahut her ikisinin tahsis edilmesidir⁴⁰⁸. Vakıflar kısmında daha detaylı bilgi verilecektir.

B. VAKIFLARIN HUKUKİ NİTELİĞİ

Bu kısımda öncelikle vakıf kavramı hakkında genel bilgiler verilecek ve ardından vakıfların çeşitli açılardan türleri incelenecektir.

1. Genel Bilgiler

Vakıf, toplumsal düzenin sosyal adaletin yönünün sağlanmasında önemli bir yer tutan bir müessesedir. Biz burada vakfın kaynağı ve tarihsel süreci, toplum hayatındaki yeri ve önemi gibi hususlara yer vermeyeceğiz. Sadece İslam hukukundaki yerine değindikten sonra Osmanlı'da kadının mirasçılık durumuna yaptığı etkiye incelenecektir.

Vakıf sözlükte alıkoymak, engellemek gibi anlamlara gelir⁴⁰⁹. Hanefi mezhebinde, diğer mezheplerde de, vakfın farklı fıkhi tanımları mevcuttur⁴¹⁰. Ancak biz bu tanım ve tariflerin ayrıntısına girmeden vakfın en geniş manada birkaç tanımını vermekle yetineceğiz. “*Vakıf; menfaati Allah'ın kullarına âit olur vechile bir ayın Cenâb-ı Hakk'ın mülkü hükmünde*

⁴⁰⁶ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s.14. Bahsi geçen defterde, bazı arazilerin kadı hücceti ile satın alındığı sahibi ölünce karısına ve kızına kaldığı; kız kardeşe hibe edildiği; erkek ve kız çocuklara birlikte geçtiği gibi miri arazi hükümlerine aykırı işlemler yapıldığı görülmüştür. Bkz. Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s.14-15.

⁴⁰⁷ Miri arazi olan bazı yerlerin mülk arazi haline getirilmesi ile ilgili olarak “*tahrîr emrolunan kâdîhklarda ba'zı değirmen ü bâğ u bâğçe vü ev ü çayır ve ba'zı mezâri' ve ba'zı yirleri vakf-nâmeleri ve huçec-i şer'iyeleri olmayup ve isbâta kâdir değil iken mülkiyyet tarîkıyla Filibe ve Tatarcık kâdîlarında ve gayride mevkûfât ve Beytü'l-mâl emînleri cânib-i mîrîden ba'zı yirleri ve yaylakları ve mer'âları ve ba'zı keb* dinkleri* ve bunun emsâli yirleri ba'zı kimesnelere ber-vech-i tapu gabn-i fâhîş ile satup temessük virüp hâlâ ol yirlere ba'zı kimesnelere küllî tapu ile tâlib olup ve tahrîr itdüğün ze'âmet ü timârlarun hîn-i tahrîrde haylî ziyâdeleri zâhir olduğın*” http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/7_nolu_muhimme_1.pdf s.e.t: 06.06.2015_s. 476.

⁴⁰⁸ Aydın (2013), s.256.

⁴⁰⁹ Serahsi, C:12, s.45.

⁴¹⁰ Akgündüz (2013), s.62.

olmak üzere temlik ve temellükten mahbus ve memnu' kılmaştır"⁴¹¹. Diğer bir tanıma göre vakıf, bir kimsenin malını sonsuza kadar bir amaca tahsis etmesidir⁴¹².

Vakıf işleminden sonra vakfeden ve varisleri o mal üzerinde tasarrufta bulunamazlar⁴¹³. Vakfedilen malın mülkiyeti vakıf hükmi şahsiyetine geçer⁴¹⁴. İslam hukukçularının çoğunluğu vakıf müessesini kabul etmektedir⁴¹⁵. Vakfa İslam hukukunun asli kaynaklarından Kur'an, sünnet ve icmada kaynak teşkil etmektedir⁴¹⁶.

2. Vakfın Unsurları

Vakfın dört unsuru bulunmaktadır. Vakfeden, irade beyanı, vakfedilen mal ve vakıftan yararlananlardır.

a. Vâkıf

Vâkıf yani vakfeden vakfın kurucusudur⁴¹⁷. Vakfın geçerli olması için vakfedenin temlik ve teberrua ehliyetine sahip olması yani temyiz kudretine sahip, baliğ ve hür olmalı ve de mahcur olmaması gerekir⁴¹⁸. Ayrıca vâkıfın rızası da şarttır⁴¹⁹. Konunun ayrıntısına girilmeyecektir.

b. İrade Beyanı

Osmanlı'da vakfın kurucu unsuru, Hanefî mezhebine göre, vakıf kurma iradesinin varlığıdır⁴²⁰. Bu irade malımı vakfettim veya sadaka-i müebbede ile sadaka ettim gibi vakfın inşasına delâlet eden sözlerle gösterilir⁴²¹. İrade beyanın açıklanması, esasen, açık olmalıdır⁴²². Osmanlı'da, Hanefî mezhebine göre, vakıf tek taraflı bir hukuki muameledir

⁴¹¹ Ömer Hilmi Efendi, (1307), *Ahkâmi'l-Evkâf*, İstanbul, Matbaa-i Amir, s.2.

⁴¹² Berki, Ali Himmet (1957), '*İslam'da Vakıf Sahih ve Gayr-i Sahih Nev'ileri*', Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C:6, S:1, s.23.

⁴¹³ Berki, (1957), s.23.

⁴¹⁴ Akgündüz, Ahmed (2013), *İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları s.171.

⁴¹⁵ Akgündüz, Ahmed (2009), *İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatı Araştırmaları*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 133; Akgündüz (2013) s.61.

⁴¹⁶ Akgündüz (2009), s. 133 vd.; Akgündüz (2013), s.62 vd.

⁴¹⁷ Avcı, s. 288.

⁴¹⁸ Berki, (1957), s.24.

⁴¹⁹ Berki, (1957), s.24.

⁴²⁰ Akgündüz (2013), s.112; Avcı, s. 288.

⁴²¹ Ömer Hilmi Efendi, s.13.

⁴²² Akgündüz (2013), s.112-121.

ve bu nedenle yararlananların, esasen, açık veya zımni kabulü gerekmez⁴²³. Osmanlı'da vakıf muamelesi, Ebu Hanefi'ye uyularak, tescil veya benzeri işlemler yapıldıktan sonra bağlayıcı olur⁴²⁴. Konunun ayrıntısına girilmeyecektir.

c. Vakıf Malı

Vakfedilen malın belirli nitelikleri taşıyor olması gerekmektedir⁴²⁵. Osmanlı ve Hanefi mezhebinde, mal ayn yani menkul veya gayrimenkul olmalıdır⁴²⁶. Ayrıca mal malum ve muayyen olmalıdır⁴²⁷. Mal, mülk yani vâkıfın malı olmalıdır⁴²⁸. Ancak Osmanlı'da kuru mülkiyeti devlete ait olan miri arazinin vakfi mümkündür⁴²⁹. Ancak miri arazinin vakfi padişah iznine tabidir⁴³⁰. Ayrıca Osmanlı'da miri arazi üzerindeki bina veya ağaçların araziden bağımsız vakfi mümkün kılınmıştır ki bu vakıflara mukataalı vakıflar denir⁴³¹. Mal muayyen ve belirli, irade açıklaması esnasında mevcut olmalıdır⁴³². Konunun ayrıntısına girilmeyecektir.

d. Vakıftan Yaralanan

Vakıftan yararlanacak kişiler yabancılar ve hatta gayrimüslimler olabileceği gibi⁴³³, Ebu Yusuf'a göre, vâkıfın kendisi ve ailesi de yaralanabilir ki bu aile vakıflarının doğmasını sağlamıştır⁴³⁴. Konunun ayrıntısına girilmeyecektir.

3. Vakıf Çeşitleri

Bu başlık altında vakıflar çeşitli bakımlardan alt ayrımlara tabi tutulup değerlendirme yapılacaktır. Ancak sadece tezle doğrudan ilgili konuların detayını girilecektir.

⁴²³ Akgündüz (2013), s.125.

⁴²⁴ Akgündüz (2013), s.159.

⁴²⁵ Avcı, s. 290.

⁴²⁶ Ömer Hilmi Efendi, s.19-20.

⁴²⁷ Ömer Hilmi Efendi, s.20.

⁴²⁸ Berki, (1957), s.24; Akgündüz (2013), s.194.

⁴²⁹ Akgündüz (2013), s.196.

⁴³⁰ Aydın (2013), s.257.

⁴³¹ Akgündüz (2013), s.217.

⁴³² Cin& Akyılmaz (2003), s.343-344.

⁴³³ Avcı, s. 292.

⁴³⁴ Aydın (2013), s.253; Avcı, s. 293.

a. Gayelerine Göre Vakıflar

Bu başlık altında vakıfların kuruluş gayelerine göre yani vakıftan yararlanacaklara göre bir alt ayırım yapılmaktadır.

i. Hayri Vakıflar

Vakfın aslından veya gelirinden bütün insanların yararlandığı vakıflardır⁴³⁵. Vâkıf ile vakıf haline getirilmiş gelir kaynakları arasında hiçbir münasebet söz konusu olmamaktadır⁴³⁶.

ii. Aile Vakıfları(Zürri-Ehli-Evlatlık Vakıflar)

Vakıftan yararlananların öncelikle vâkıfın, vâkıf ölmesinden sonra vâkıfın belirlediği kişilerin olduğu vakıflardır⁴³⁷. Osmanlı'da Ebu Yusuf'un aile vakıflarına izin veren görüşüne uygun olarak çok sayıda aile vakfı kurulmuştur⁴³⁸. Aile ve evlatlık vakıflar arasında küçük bir fark vardır. Vâkıfın evladına lafzı ile bıraktığı vakıflar evlatlık vakıflar oğul ve kızını ifade ederken bunların alt soyunu ifade eden lafızlar koyması onu aile vakfı yapar⁴³⁹. Vakfeden sadece erkek veya kız alt soyunu veya üçüncü kişilerden istediğini yararlanan olarak belirleyebilir⁴⁴⁰.

Aile vakıflarının fiili uygulanmasında müsadereden kurtulmak⁴⁴¹ ve İslam miras hukukunun kurallarını değiştirmek de vardır⁴⁴². Vakfeden vakıf şartını belirlerken bir sınırla karşı karşıya değildir. Böylelikle aile malları hiç parçalanmadan nesilleri boyu koruma imkânını da elde etmektedir⁴⁴³. İslam miras hukukunun değiştirilmesi kadın lehine veya

⁴³⁵ Aydın (2013), s.255; Cin & Akyılmaz (2013), s.350.

⁴³⁶ Yediyıldız, Bahaeddin (1982), 'XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi', Vakıflar Dergisi, S: 15, SS: 23-54, s. 28.

⁴³⁷ Aydın (2013), s.256.

⁴³⁸ Avcı, s. 300.

⁴³⁹ Tazebay, M. Uygur (1986), 'Osmanlıların Kuruluş Dönemindeki Vakıf Türlerindende 'Ailevi ve Yarı Ailevi' Vakıflar', Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları IV, s. 25.

⁴⁴⁰ Yediyıldız (1982) 'XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi' s.28

⁴⁴¹ Aksi görüş için bkz. Berki, Ali Himmet (1958), 'İslam'da Vakıf Zağanus Paşa ve zevcesi Nefise Hatun Vakfiyeleri', Vakıflar Dergisi, S:4 SS: 18-39, , s. 21.

⁴⁴² Cin & Akyılmaz, s.339.

⁴⁴³ Çağatay, Neşet (1978) 'İslam'da Vakıf Kurumunun Miras Hukukuna Etkisi', Vakıflar Dergisi, S:11, SS: 1-6, s. 3.

aleyhine olabilmektedir⁴⁴⁴. Bizim bundaki kriterimiz erkek ve kıza birli ikili hisse dışındaki bir oranla yararlanma imkânı sunulmuş olmasıdır.

iii. Yarı Ailevi Vakıf

Vakıf gelirinin değişik tarzlarda vâkıf ve ailesi ve de sosyal müesseseler arasında paylaştırıldığı vakıf türüdür⁴⁴⁵. Bu vakıf türü vakıf senedinde hayri ve zürri vakfın unsurlarını birada taşıması ile doğmaktadır⁴⁴⁶. Ailevi ve yarı ailevi vakıflar için genel bir kullanım olarak evlatlık vakıflar tabiri kullanılacaktır. Ancak bu iki vakıf ayrı ayrı değerlendirilmek istenirse yine ayrı ayrı yazılacaktır.

b. Gerçek Anlamda Vakıf Olup Olmamasına Göre

Bu başlık altında vakıf malının vakıf mülkiyetinde olup olmamasına göre bir ayırım yapılmaktadır.

i. Sahih Vakıflar

Mülk malları şahıslar tarafından⁴⁴⁷ çıplak mülkiyeti ve tasarruf hakkını birlikte vakfettiği vakıf türüdür⁴⁴⁸. En sık görülen vakıf türüdür.

ii. Gayri Sahih Vakıflar (İrsadi-Tahsis Kabilinden Vakıflar)

Kuru mülkiyeti devlete ait olan miri arazinin tasarruf hakkının veya vergi gelirinin veyahut her ikisinin aslında devletin görevi olan bir kamu hizmetini yerine getirmek için kurulan bir vakfa tahsis edilmesidir⁴⁴⁹. Yani devlet, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi kamu hizmetlerini yerine getirmek için kurulan vakıflar için miri arazinin gelirini tahsis etmektedir⁴⁵⁰. Miri arazinin vakfi padişah veya onun belirlediği başkalarının izine tabidir⁴⁵¹. Devletten sahih bir temlik alınarak mülk haline getirilen yerlerin vakfı ise sahih vakıftır⁴⁵².

⁴⁴⁴ Cin& Akyılmaz (2003), s.340.

⁴⁴⁵ Yediyıldız (1982) 'XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi', s.28.

⁴⁴⁶ Avcı, s. 300.

⁴⁴⁷ Avcı, s. 299.

⁴⁴⁸ Aydın (2013), s.256.

⁴⁴⁹ Aydın (2013), s.256; Avcı, s. 299.

⁴⁵⁰ Cin& Akgündüz (1990), C:2, s. 50.

⁴⁵¹ Bilmen (BT), C:5, s. 5.

⁴⁵² Bilmen, (BT), C:5, s. 7-8.

Tahsis kabilinden vakıflarda, miri arazinin mülkiyeti hala devlette olmaktadır. Bu yerlerin kullanım hakkını veya gelirini yahut her ikisi vakfa tahsis edilmiştir. Kişi bu yerden elde edeceği menfaati vakfa aktarır.

Çatalcalı Ali Efendi padişahın miri araziden bir kısım yerin gelirlerini bir medresenin ihtiyaçları için vakfetmesinin caiz olduğu hususunda fetva vermiştir⁴⁵³.

Bu vakıflar da uygulamada, salt hayır için kurulanlar varsa da, vakıf kuranın vakfa koyduğu şartlarla kendisine ve aile üyelerine nesiller boyu gelir getirecek bir müessese haline getirilmiştir⁴⁵⁴. Bu şekilde elde edilen bir miri arazinin, çok bereketli bir yer olması kuvvetle muhtemel, sahih temlik ile devletten alınması da şaşırtıcı olmayacaktır.

Gayri sahih vakıfların kullanım hakkı miri arazi gibi değerlendirilerek şer’i hukuka göre değil örfi hukuka göre yapılmaktadır.

c. Vakfa Gelir Getiren Malların Tabi Olduğu Statüye Göre

Bu başlık altında vakıf arazisi üzerinde bulunan ve kiralanan yerlerin kiralama şekillerine göre bir ayırım yapılmaktadır.

i. Tek Kiralı Vakıflar(İcare-i Vahideli Vakıflar)

Bir vakfa gelir getirmek üzere tahsis edilen malların bir veya üç yıllık sürelerle sınırlı şekilde kiralınması şeklinde olan vakıflar⁴⁵⁵. Sürenin dolması ve kiracının ölmesiyle kira sözleşmesi sona erer⁴⁵⁶. Bu vakıflarda kira sözleşmesi süre veya kiracının ölümü ile sona erdiği için kiracının vakıf malı üzerinde intikal hakkı da söz konusu değildir. Tezin kapsamına bu tür vakıflar girmemektedir.

ii. İcareteynli Vakıflar (İki Kiralı Vakıflar)

İcareteyn; İcare-i muaccele ve içere-i müeccele demektir⁴⁵⁷. Vakıf arazisi üzerine yapılan binaya kiracı olanın (mutasarrıf) ilk olarak malın değerine yakın bir bedel vererek (icare-i muaccele) malı kullanmaya başladığı sonrasında belirli aralıklarla ücret verdiği

⁴⁵³ Demirtaş, H. Necati (2014), *Açıklamalı Osmanlı Fetvaları Fetava-yı Ali Efendi, Cild-i Evvel*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, s. 329.

⁴⁵⁴ Yediyıldız, Bahaddin (1982), ‘*Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü*’, Vakıflar Dergisi, S: 14, SS:1-29, s. 9.

⁴⁵⁵ Aydın (2013), s.257.

⁴⁵⁶ Avcı, s. 301.

⁴⁵⁷ Ömer Hilmi Efendi, s.11.

(icare-i müeccele) süresiz kiralama esasına dayanan ve buna bağlı olarak da ferağ ve intikali mümkün olan vakıf türüdür⁴⁵⁸. Arsanın ve üzerindeki binanın mülkiyeti vakfa aittir⁴⁵⁹. İcareteynli vakıfların kurulması hâkimin görüşüne padişahın iznine tabidir⁴⁶⁰.

İcareteynli vakfın kiracısı öldüğünde kira akdi sona ermez; mirasçılara intikal eder⁴⁶¹. Buna adi intikal denir ki İslam miras hukuku dışında bir usulle (örfi hukuk) gerçekleşir⁴⁶².

Osmanlı'da 1785-1875 tarihli arasını kapsayan incelemede murislerin icareteynli vakıflarının değerlerinin tereke değerlerinden fazla olduğu ortaya çıkmıştır⁴⁶³.

iii. Mukataalı Vakıflar

Mukataa, vakıf arazi üzerine bina yapmak veya ağaç yetiştirmek adına vakıf kıymeti üzerinden alınan yıllık muayyen icaredir⁴⁶⁴. Yani mukataalı yerler yıllık belirli bir kira karşılığında kiraya verilen boş ve gelir sağlamayan vakıf arazileridir⁴⁶⁵. Boş araziye kiralayan mutasarrıf, arazi üzerine şahsi mülkü olacak olan bina yapmak veya ağaç dikmek hakkına sahiptir⁴⁶⁶.

Arazi bu bina veya ağaçların mülkiyeti sahibinin, mutasarrıfın, tasarrufunu bağlıdır⁴⁶⁷. Mutasarrıf vakıf mütevellisinin iznine ihtiyaç duymaksızın tasarrufta bulunur; bina veya ağaçları satarsa yerin tasarrufunu da devretmiş olur⁴⁶⁸.

Mutasarrıfın mülkü olan bina veya ağaç şer'i hükümlere göre paylaştırıldığı gibi yerin kullanım hakkı da aynı oranında paylaşılır⁴⁶⁹. Bina veya ağaç sahibi bu bina veya ağaçları vakfederse vakıf getirisinden ilk vakfa bedel öder⁴⁷⁰.

⁴⁵⁸ Ömer Hilmi Efendi, s.85; Aydın (2013), s.258; Avcı, s. 301.

⁴⁵⁹ Cin & Akyılmaz (2003), s. 298; Avcı, s. 301.

⁴⁶⁰ Aydın (2013), s.259; Avcı, s. 301.

⁴⁶¹ Aydın (2013), s.259; Avcı, s. 301.

⁴⁶² Ömer Hilmi Efendi, s.85; Avcı, s. 301.

⁴⁶³ Bozkurt, Fatih (2011), '*Tereke Defterleri Ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*', (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.91-92.

⁴⁶⁴ Ansay, s. 312.

⁴⁶⁵ Üçok & Mumcu & Bozkurt, s.154.

⁴⁶⁶ Yediyıldız, Bahaeddin (1984), '*XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu*', Vakıflar Dergisi, S:18, SS: 5-42, s. 21.

⁴⁶⁷ Üçok & Mumcu & Bozkurt, s.155.

⁴⁶⁸ Bilmen (BT), C:5, s. 19.

⁴⁶⁹ Bilmen (BT), C:5, s. 19.

⁴⁷⁰ Üçok & Mumcu & Bozkurt, s.155.

Vakıf arazi üzerinde bina veya ağaç yoksa kullanım hakkı örfi miras hukuku kurallarına göre gerçekleşmektedir⁴⁷¹.

C. ADİ İNTİKALİN SEBEP ve ŞARTLARI

Osmanlı'da örfi miras hukukuna miri arazi, gayri sahih vakıflar, icareteynli vakıflar ve mukataalı vakıfların konu olduğundan daha önce bahsetmiştik. Örfi miras hukukunun sebep ve şartları İslam miras hukukunun sebep ve şartları büyük oranda benzerlik gösterdiği için ayrıntıya girilmeyecektir. Adi intikalın ve sebep ve şartları kısaca şu şekilde özetlenebilir⁴⁷².

Örfi miras hukukunun sebepleri nesep ve evliliklidir. Vela, şer'i hukukun aksine, bir sebep olarak kabul edilmemektedir.

Örfi miras hukukunun şartları, murisin gerçek ölümü veya üç sene boyunca hayatta olup olmadığından haberdar olunmaması; varisin, cenin payı saklanır, hayatta olması ve miras engelinin olmamasıdır. Miras engeli olarak; kölelik, öldürme ve din farklılığı şer'i hükümlerle aynı olsa da örfi intikalde ülke ayrılığı miras engeli olarak değerlendirilmektedir.

1. Miri Arazi ve Gayri Sahih Vakıflarda İntikal

Osmanlı Devleti'nde miri arazilerin ve gayri sahih vakıfların intikali dönem içerisinde değişmiştir. Tanzimat öncesi dönem ise iki devreye ayrılmaktadır.

Osmanlı'da miri arazilerin ve gayri sahih vakıfların intikali; 1. Dönem; kuruluştan 1567ye kadarki devre 2. Dönem; 1567den 1847ye kadarki devre 3. Dönem; 1847den 1858e kadarki devre 4. Dönem; 1858den 1867ye kadarki devre 5. Dönem; 1867den 1913e kadarki devre 6. Dönem; 1913ten devletin sona erme tarihine kadarki devre⁴⁷³ şeklinde özetlenebilir.

⁴⁷¹ Cin& Akyılmaz (2003), s. 419.

⁴⁷² Bu konunun detayı için bkz. Cin (1979), s. 37-54.

⁴⁷³ Cin& Akyılmaz, s.401-407. Cin, başka bir eserinde tarihsel dönemi sadece ilk 4 devreyi kapsar şekilde 4 devreye bölmüştür. Bkz. Cin (2005), s.233 vd.

2. İcareteynli Vakıflarda İntikal

İcareteynli vakıfların intikalinde üç dönem vardır⁴⁷⁴. Birinci dönem icareteynli vakıfların kuruluşundan 1867 tarihine kadar olan dönem⁴⁷⁵. İkinci dönem 1867 tarihinden 1913 tarihine kadar olan dönem⁴⁷⁶. Üçüncü dönem 1913 tarihinden devletin sonuna kadar olan dönemdir⁴⁷⁷.

3. Mukataalı Vakıflar

Mukataalı vakıfların intikalinde iki dönem vardır⁴⁷⁸. Birinci dönem mukataalı vakıfların ortaya çıkmasından 1913 tarihe kadar olan dönem ve ikinci dönem 1913 tarihinden devletin sona ermesine kadar olan dönemdir⁴⁷⁹.

4. Örfi Miras Hukukunda Kadının Görünümü

Tanzimat'a kadar olan süreçte miri arazi ve gayri sahih vakıflarda kadınların mirasçılıkları genişleyerek devam etmektedir. Önceleri kızlar toprak verilmezken ilerleyen dönemlerde kız, kız kardeş ve ana mirasçı kabul edilmektedir.

İcareteynli ve mukataalı vakıflarda ise kız ve erkek evlat arasında eşitlik güdülerek mirasçılık kabul edilmektedir. Bu durum Tanzimat'a kadar kendini göstermektedir.

V. İSLAM OSMANLI HUKUKUNDA KADININ HUKUKİ STATÜSÜ

İslam ve Osmanlı hukukunda kadının hukuki statüsü belirlenirken evlenme, boşanma, miras, tanıklık, sözleşme yapabilme ve dava ehliyeti, ceza ve siyasal haklar⁴⁸⁰ ve kadının hâkimlik yapması⁴⁸¹ gibi başlıkların değerlendirilmesi gerekmektedir de tezimizde ceza hukuku, evlenme ve boşanma (aile hukuku), hukuki işlem ve dava ehliyeti konuları işlenecektir. Miras bahsi ikinci bölümde anlatılacağı için burada değinilmeyecektir.

⁴⁷⁴ Köprülü, Bülent, 'Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nevi'yetleri ve İcareteynli Vakıflar, Fasıl: IV İcareteynli Vakıflar', İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, C:8, S:1-2, s.226; Avcı, s.330.

⁴⁷⁵ Köprülü, s.226; Avcı, s.330.

⁴⁷⁶ Köprülü, s.228; Avcı, s.330.

⁴⁷⁷ Köprülü, s.226; Avcı, s.330.

⁴⁷⁸ Cin& Akyılmaz, s. 419.

⁴⁷⁹ Cin& Akyılmaz, s. 419.

⁴⁸⁰ Akyılmaz (2000), s. 17 vd.

⁴⁸¹ Fendoğlu, Hasan Tahsin (2000), *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, Filiz Kitapevi, s. 223.

A. CEZA HUKUKUNDA KADIN

İslam Osmanlı ceza hukukunda kadının konumu suç tipleri açısından incelenecektir.

İslam ceza hukukunda (ukubat) üç temel suç türü belirlenmektedir. Bunlar had suçları, kısas (diyet) suçları ve ta'zir suçlarıdır⁴⁸². Bu suçları kısaca açıklamak yerinde olacaktır.

Had, Allah hakkı olarak miktarı Allah tarafından takdir edilmiş cezalardır⁴⁸³. Had kavramı ceza türü olarak kullanıldığı gibi suç tipi olarak da kullanılmaktadır⁴⁸⁴. Bu suçun kapsamına; zina, zina iftirası (kazf), hırsızlık (sirkat), yol kesme (hırab),⁴⁸⁵ devlete karşı isyan (bağy) ve içki içme (şirb), dinden dönme (ridde) suçları girmektedir⁴⁸⁶. Had suçlarının hukuki şartlarına girilmeden kısaca kadın açısından uygulanışına değinilecektir.

Zina eyleminde suç sabit olmuşsa, muhsan⁴⁸⁷ kişiler için recm, muhsan olmayan kişiler için sopa cezası öngörülmüştür⁴⁸⁸ ve bunlarda kadın-erkek ayrımı yoktur⁴⁸⁹. Recm cezanın uygulanmasında kadının avret yerinin görünmemesi için çukur kazılır ve giysileri üzerine bağlanır ayrıca kadın hamile ise doğuma kadar ve hatta çocuğun yemek bulabilecek yaşa gelmesine kadar beklenmesi kabul edilebilmektedir⁴⁹⁰.

Kadın için zina ve içki içme suçunun cezası olarak sopa vurulurken, kadının giysisi çıkartılmaz ve kadın yerde oturur halde ceza uygulanır⁴⁹¹.

Yol kesme suçunda kadınlar uygulanacak ceza bakımından mezhepler arasında cinsiyete dayalı farklar mevcuttur⁴⁹². Ebu Hanefi'ye göre bu suçu işleyen kadınlara ceza

⁴⁸² Avcı, s. 151.

⁴⁸³ Ceziri, C:6, s. 2859.

⁴⁸⁴ Cin & Akyılmaz, s. 200.

⁴⁸⁵ Hanefi hukukçulara göre Ceziri, C:7, s. 2879.

⁴⁸⁶ Diğer mezheplere bunlar da had cezası kapsamındadır. Mezhepler arasındaki farklar için bkz. Ceziri, C:7, s. 2879 vd.

⁴⁸⁷ Hür, Baliğ, Akıllı bir kişinin aynı şartlara sahip bir karşı cinsle sahih nikâh kıyıp cinsel birliktelik yaşaması halinde sahip olduğu vasıf şeklinde tanımlanabilir. Ceziri, C:7, s. 2948 vd.

⁴⁸⁸ Ceziri, C:7, s. 2948 -2955.

⁴⁸⁹ Ünal Özkorkut, Nevin (2007), 'İslam Ceza Hukukunda Kadın', AÜHFD, C:56, S:2, SS: 83-95, s. 89.

⁴⁹⁰ Ceziri, C:7, s. 2952; Serahsi, C: 9, 122.

⁴⁹¹ Ceziri, C:7, s. 2954.

⁴⁹² Cin & Akyılmaz, s. 223-232; Ünal Özkorkut, s. 90-91.

verilmezken Ebu Yusuf ve diğer mezhep hukukçularına göre kadın cezaya maruz kalmaktadır⁴⁹³.

Dinden çıkma suçunun ölüm cezasında, Ebu Hanefi'ye göre bu suçu kadın işlemişse öldürülmez, hapsedilir ancak genel kabul erkek ve kadın arasında fark olmadığıdır⁴⁹⁴.

Kıyas ve diyet suçları, kişinin yaşam hakkına ya da vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçları ifade etmekte olup ceza miktarı Kur'an, sünnet ve icma tarafından tayin olunmuştur⁴⁹⁵. Bu suçun kapsamına; adam öldürme, yaralama ve hamile kadının çocuğunun düşürülmesi eylemleri girmektedir⁴⁹⁶.

Adam öldürme bakımından mezhepler kadın ve erkek arasında kisası mutlak eşitlikle uygularken yaralamada Hanefi mezhebine göre kadın ve erkek arasında kisas uygulanmaz⁴⁹⁷. Can ve daha azı (öldürme ve yaralama) için ödenecek diyetlerde kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısı kadardır⁴⁹⁸. Ceninin düşürülmesinde ödenecek tutar bakımından erkek ve dişi farkı yoktur⁴⁹⁹.

Ta'zir cezası gerektiren suçlar, yapılması Kur'an ve sünnet tarafından yasaklanmakla birlikte cezası tayin olmayan veya mübah olmakla birlikte çeşitli sebepler altında devlet tarafından suç kapsamında dâhil edilen eylemlerdir⁵⁰⁰. Ta'zir cezaları, normalde had ve kisası gerektiren bir eylem olmakla birlikte çeşitli vesilelerle bu kapsamdan düşen suçlara da uygulanabilmektedir⁵⁰¹.

Ta'zir suçlarında ceza uygulaması kadınlarla erkekler arasında bir fark gözetilmeksizin yapılır⁵⁰².

⁴⁹³ Cin & Akyılmaz, 227.

⁴⁹⁴ Karaman (2013), s. 206.

⁴⁹⁵ Ceziri, C:7, s. 3214.

⁴⁹⁶ Ceziri, C:7, s. 3214 vd.

⁴⁹⁷ Ceziri, C:7, s. 3274-3275.

⁴⁹⁸ Serahsi, C:26, s. 123-123.

⁴⁹⁹ Serahsi, C:26, s. 123.

⁵⁰⁰ Avcı, s. 151-152.

⁵⁰¹ Bu konunun Osmanlı uygulamasındaki detaylı incelemesi için bkz. Yakut, Esra (2014), Osmanlı Ceza Hukukunda Tazir Cezaları, Ankara, Seçkin Yayıncılık s. 69-90.

⁵⁰² Serahsi, C:24, s. 53.

B. AİLE HUKUKUNDA KADIN

İslam ve Osmanlı aile hukukunda kadının durumu daha çok evlenmede kadının rızası, evlenme ehliyeti, çok eşlilik, boşanma hakkının ağırlıklı olarak kocaya tanınması gibi hususlar⁵⁰³ belirlemektedir.

Osmanlı Devleti'nde aile hukukuna ilişkin konularda İslam hukuku kurallarının daha sık görüldüğünü söylenebilir⁵⁰⁴.

İslam hukukunda evlenme ehliyeti akıllı, buluğ ve hür olmayı gerektirmektedir⁵⁰⁵. Mezhepler arasında, evlenme ehliyetine sahip olan kadınların velileri tarafından ancak onların rızaları ile evlendirilebilecekleri hususunda fikir birliği vardır⁵⁰⁶. Ancak Hanefi mezhebinde velinin, küçük kız ve erkeğin ve de büyük olsalar da akıllı olmayanları evlendirme yetkisi mevcuttur⁵⁰⁷. Bu durumu yumuşatmak adına ise, ergenlik çağına geldiklerinde evliliği bozma hakkı (hıyar'ul buluğ) kabul edilmektedir⁵⁰⁸.

Hanefi mezhebinde İmam Azam ve Ebu Yusuf'a göre evlenme ehliyetine sahip bir kadın kendisiyle denk olan bir erkekle kendi tasarrufu ile evlenebileceği gibi velisinin bunu engellemek adına kadını kısıtlaması da uygun görülmemiştir⁵⁰⁹. Hanefi mezhebinden İmam Muhammed ve diğer üç mezhep bu durumda kızın iradesinin yanında velinin izni de şarttır⁵¹⁰.

Osmanlı Devleti'nde kuruluştan itibaren 1544 senesine kadar Ebu Hanefi ve Ebu Yusuf'un görüşlerine uygun olarak kadınların tek başlarına kıydıkları nikâh kıymasına müsaade edilmektedir⁵¹¹.

⁵⁰³ Akyılmaz, Gül (2002), 'Osmanlı Aile Hukukunda Kadın', Türkler Cilt: 10, SS: 664-673, s. 664.

⁵⁰⁴ Akyılmaz, Gül (2000), s. 25.

⁵⁰⁵ Ceziri, C:5, s. 2063.

⁵⁰⁶ Ceziri, C:5, s. 2081.

⁵⁰⁷ Ceziri, C:5, s. 2081; annenin de küçük kızının evlenmesine izin verebileceğine dair örnek mevcuttur. "Kebşud kazâsına tâbi' Dadı nâm karyeden Mehmed bin Durmuş kibelinden husus-u âtiü'z-zikre berâhü tarikü's-sübût şer'an vekâleti sâbite olan fahrü'l-kuzât Mevlânâ Ramazan Efendi yine kârîye-i mezbûreden Durbule nâm hâtûn mahzarında takrîr-i kelâm idüb mezbûre Durbule sulbiyye kızı olan Sünbile'yi beni tevkil idüb mezbûr Mehmed'e tezvic eylemişdir suâl olunmasını taleb iderim didikde mezbûre Durbule fi'l-vâki' mezbûre kızım Sünbile'yi sagire iken mûmâ-ileyh Efendi'yi tevkil iden Mehmed'e nikâh ve tezvic eyledim deyü ikrâr u i'tirâf bi't-taleb kayd-ı sicill olundu." Aygün, Sevgi (2005), '692 No'lu Balıkesir Şer'İye Sicil Defteri (Transkripsiyon Ve Değerlendirme)', (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.136-137.

⁵⁰⁸ Akyılmaz (2000), s. 29.

⁵⁰⁹ Ceziri, C:5, s. 2106-2107.

⁵¹⁰ Serahsi, C:5, s. 14.

⁵¹¹ Akyılmaz (2000), s. 27.

Osmanlı Devleti'nde Ebussuud Efendi'nin maruzatında “*Sene ihdâ ve hamsın ve tis'a-mi'ete tarihinde kuzât veli izinsiz nikâhı kabûl etmemekle me'murlardır.*”⁵¹² demek suretiyle Hicri 951 (M. 1544) senesinde kadılar veli izni olmaksızın nikah kabul etmemekle memur kılınmıştır. Bu tarihten itibaren İmam Muhammed'in görüşüne uygun olarak, kadılar izinsiz nikâh kıymadıkları gibi veli izni olmaksızın kılınan nikâhların sıhhatine de hükmetmemişlerdir⁵¹³.

Aile hukuku ile diğer mesele çok eşliliğindir. Çok eşliliğin dinen helal kılınması Kur'an'da yer alan Nisa suresi 3. ayetiyle⁵¹⁴ sabittir. Ayette eşler arasında adaletli davranma çok eşlilik için esas tutulmaktadır. Ancak yine Nisa suresinin 129. ayetinde⁵¹⁵ istenirse de gerçek anlamda adaletli davranılamayacağı söylenmektedir.

Osmanlı Devleti'nde tek eşlilikle alakalı birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Manisa'da 1535-1555 yıllarında 6 numaralı sicilde görülen tek eşlilik % 85dir⁵¹⁶. Balıkesir'de 1670-1700 yılları arasını kapsayan sicillerde görülen 140 evlilikten 125 tanesi (%89) tek eşli şeklindedir⁵¹⁷. Antep'te 1711-1712 yıllarında görülen 88 evlilikten 73 tanesinde (%83) tek eşlilik görülmektedir⁵¹⁸. Kıbrıs'ta 1839-1856 yıllarını kapsayan dönemde 539 evlilikten 517 tanesi (%95) tek eşli aile yapısındadır⁵¹⁹.

Aile hukuku kısmında değinilecek son konu boşanmadır. Aile birliğini sona erdiren hukuki bir durum olan boşanma, İslam hukukunda talak olarak adlandırılmış ve esasen

⁵¹² Akgündüz (1992), 4. *Kitap*, s. 38.

⁵¹³ Akyılmaz (2000), s. 28; Bundan başka, devletin aile hukukuna ilişkin verdiği çok sayıda hüküm bulunmaktadır. Detay anlatım için bkz. Avcı, s. 339-342.

⁵¹⁴ Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o taktirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur. 4/NİSA, 3: <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:3> s.e.t: 06.06.2015.

⁵¹⁵ Ne kadar üzerine düşseniz de kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birine büsbütün kapılıp da diğerini askıda imiş gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve Allah'a itaatsizlikten sakınırsanız bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, engin rahmet sahibidir. 4/ Nisa,129: <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:129> s.e.t: 06.06.2015.

⁵¹⁶ Uzun, Turgut (2002), ‘*Manisa'nın 6 Numaralı H.942-973 (M.1535-1565) Tarihli Şer'iyeye Sicil Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*’, (Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 210.

⁵¹⁷ Er, İlker (2008), ‘*Balıkesir Tereke Kayıtları Üzerinde Bir Değerlendirme (1670–1700)*’, (Yüksek Lisans Tezi) Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 18.

⁵¹⁸ Narinç, Ökkeş (2010), ‘*64 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi (H.1123-1124/M.1711-1712)*’, (Yüksek Lisans Tezi), Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 342-343.

⁵¹⁹ Erdönmez, Celal (2004), ‘*Şer'iyeye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)*’, (Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 168.

erkeğe tanınmış bir haktır⁵²⁰. Boşanma erkeğin tek taraflı iradesine bağlı olduğu için sonuç doğurması bakımından hakim kararına da muhtaç değildir⁵²¹.

İslam hukukunda boşanma hakkı esasen erkeğe tanınmışsa da, koca karısına nikâh sırasında veya ilerleyen dönemlerde evliliği bitirme hakkı vermesi (tefvizu't- talak) da kabul edilmektedir⁵²². Osmanlı Devleti'nde bu tarz bir boşanma hakkına sık rastlanmamaktadır⁵²³. Çünkü bu yetki daha çok güçlü kadınların sahip oldukları bir hakktır⁵²⁴. Özellikle padişahlar kızlarını evlendirirken bu uygulamaya başvurmaktadır⁵²⁵.

İslam hukukunda, kadının kocasından kendisini bir bedel karşılığında boşamasını (muhalaa veya hul) istemesi de kabul edilmektedir⁵²⁶. Anlaşarak boşanma olan muhalaa, kadın için evliliğin çekilmez haline gelmesi durumunda başvurduğu bir yöntem olup Osmanlı Devleti'nde boşanmaların çoğunluğunu oluşturmaktadır⁵²⁷.

Boşanma ilgili son olarak tefrik (adli boşanma) konusuna değinilecektir. Tefrik, kadının belirli şartlar altında mahkemeye başvurarak hakimden boşanma kararının alınması sağlayan bir yöntemdir⁵²⁸. Hanefi mezhebi tefrik için sınırlı gerekçelere dayanması gerektiğini ileri sürmekte olup, Ebu Hanefi ve Ebu Yusuf sadece erkeğin iktidarsızlığı halinde bunu kabul etmekte, İmam Muhammed ise kocanın iktidarsızlığına ek olarak cüzzama ve akıl hastalığı gibi sebeplerle de tefrik için gerekçe kabul etmektedir⁵²⁹. Tefriki boşanmada hastalık ve bedeni kusur, gaiplik, hapis ve kocanın nafaka sağlayamaması, şiddetli geçimsizlik genel gerekçelerdir⁵³⁰. Hanefilere göre, kocanın gaipliği, kocanın hapse girmesi, kocanın fakirlikten dolayı nafaka temin edememesi ve kocanın kötü muamelesi hallerinde, esasen, boşanma talep edilemez⁵³¹. Kötü muamele halinde, Hanefi ve bazı Şafii ve Hanbeli hukukçulara göre boşanma istenemezken; Maliki mezhebi

⁵²⁰ Serahsi, C:6, s. 1; Akyılmaz (2000), s.41.

⁵²¹ Akyılmaz (2000), s.41-42.

⁵²² Serahsi, C:6, s. 300vd; Akyılmaz (2000), s.44.

⁵²³ Akyılmaz (2000), s.44.

⁵²⁴ Tucker, Judith E. (2008), *Women, Family, And Gender In Islamic Law*, Cambridge University Press, s. 92.

⁵²⁵ Cin & Akyılmaz, s. 364.

⁵²⁶ Serahsi, C:6, s. 259; Akyılmaz (2000), s.45.

⁵²⁷ Akyılmaz (2000), s.45-46.

⁵²⁸ Acar, H. İbrahim (2001), 'Tefrik', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:40, SS:277-279, s.277.

⁵²⁹ Acar, s. 277.

⁵³⁰ Acar, s. 277-279.

⁵³¹ Acar, s. 278.

hukukçuları ve yine bazı Şafii ve Hanbeli mezhebi hukukçularına göre boşanma istenebilir⁵³².

Osmanlı Devleti'nde belirli bir döneme kadar tefriki boşanmada özellikle gaiplik ve nafaka gerekçeleri ile boşanma talepleri Şafii mezhebinin bu hususta gösterdiği kolaylık neticesinde Şafi hukukçularının görüşlerine uygun olarak yapıldıysa da XVI. yüzyılın ortalarından itibaren bu durum yasaklanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde, zorunluluk olmamasına rağmen, boşanmalar sicillerine kaydedilmekte bunda da ileride çıkabilecek muhtemel sorunlara karşı delil olarak kullanma gayesi vardır.⁵³³

C. HUKUKİ İŞLEM VE DAVADA TARAF OLABİLME EHLİYETİ BAKIMINDAN KADIN

İslam hukukunda ayırt etme gücüne sahip, buluğa ermiş ve reşit olan kadın ve erkek her türlü hukuki işlemi yapma yetkisine sahiptir⁵³⁴. Konunun detaylarına girmeden şer'iyeye siciline yansıyan bir kaydı paylaşmayı uygun görüyoruz. İlgili kayıt şu şekildedir,⁵³⁵

“Medîne-i Ayntabda Şarkıyan Mahallesi sükkânından iken bundan akdem vefât eden Mehmed bin Turmetin verâseti zevce-i metrukesi Hatice binti Osman ile sulbi kebir oğulları İbrahim ve Mehmed'e ve kebir kızları Esmâ ve Şemsiye ve sagîre kızları Emine ve Ümmügülsüme münhâsıran olduğu şeran zâhir ve mütehakkik olduktan sonra zevce-i mezbûre Hatice kendi nefisine asâleten ve sagirat mezbûrat Ümmügülsüm ve Eminenin mansûbe vasileri olmağla vesâyeten mahfil kazada mezbûre Esmanın zevci ve tarafundan zikr-i ati da'vâya husûmet ve red-i cevaba vekil-i müsecceli olan işbu râfi'ul- kitâb Ali Beşe bin Hamo nâm kimesne mahzarında asâleten ve vesâyeten üzerine davâ ve takrîr-i kelâm edüb zevcem müteveffâ-yı merkûm Mehmedin muhâlefâtından bir tencere ve bir süzgeç ve iki tas ve üç nalbik ve bir sini ve iki yorgan ve iki kalice ve bir hamam leğeni ve bir el leğeni ve on bir sahan ve bir haşîye ve bir çuval ve bir kat'a mezbûr hallac dizgahı basatıyla ve bir kahve ibrîğı ve üç kara sandukunu müvekkile mezbûre Esmâ zabt etmeğle suâl olunur eşyayı mezkûreden hisselerimiz aliverilmek matlubumdur.”

Kaydın anlamı şu yöndedir; “Antep'in Şarkıyan mahallesinde oturuyorken ölen Mehmet'in mirası şer'i hukuka göre karısı Hatice, oğulları İbrahim ve Mehmet ve kızları Esmâ, Şemsiye, Emine ve Ümmügülsüm'e kalmıştır. Hatice kendisi ve vasisi olduğu

⁵³² Acar, s. 278.

⁵³³ Akyılmaz (2000), s.43.

⁵³⁴ Cin & Akyılmaz, s. 252-254.

⁵³⁵ Narinç, s.53-54.

küçük kızları Ümmügülsüm ve Emine adına diğer kızı Esmâ ve Esmâ'nın kocası aleyhine mirastan kendilerine kalan bazı eşyalarına el koydukları gerekçesi ile dava açıp eşyaların geri alınmasını talep etmiştir.”

Kayıttan öne çıkan sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür; Osmanlı'da kadınlar vasi olabilmektedir. Kadınlar kendileri adına ve vasisi buldukları adına doğrudan kadıya başvurarak dava açabilmektedir. Kadınlar davacı olabildikleri gibi davalı da olabilmektedir. Böylelikle Osmanlı'da kadınların İslam miras hukukuna göre mirastan pay almalarının yanında mirasa ilişkin haklarını savunma imkânı da tanınmıştır.

Osmanlı'da 18. yüzyılda kadınların toplum içerisindeki konumu odaklı çalışılan bir eserden şunları öğrenmekteyiz⁵³⁶; kadınlar emlak alım-satımı; borç alma-verme, vakıf kurma, vasiyet bırakma, ticari işletme sahibi olma gibi işlemleri yapabilme imkanına sahiptir.

Osmanlı'da kadınlar lehine vasiyet bırakılabilmekte⁵³⁷ ve kadınlar vasiyet bırakabilmektedir⁵³⁸.

Kısacası, Osmanlı Devleti'ne ait kayıtlardan anlaşıldığı üzere, kadınların haklara sahip olması esas olup bazı haklardan mahrum olması istisnai bir durum arz etmektedir.

⁵³⁶ Baş, Esra (2006), 'Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Y. Y. Osmanlı Toplum Hayatında Kadın', (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 67-96.

⁵³⁷ Barkan (1966), s. 87.

⁵³⁸ Güdeloğlu, Ayşe (2013), '131 Nolu Şer'îye Sicil Defterine Göre Gaziantep'in Kültürel, Sosyal Ve Ekonomik Durumu', (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 57.

2. BÖLÜM

KADIN AÇISINDAN FERAİZ HÜKÜMLERİNİN OSMANLI UYGULAMASINDAKİ GÖRÜNÜMÜ

Bu başlık altında ilk olarak mezheplerin İslam miras hukukuna ilişkin üzerinde ittifak ettikleri ve ihtilaf ettikleri hususlar değerlendirildikten sonra kadının miras hukukundaki durumları kısaca özetlenecektir. Ardından Osmanlı Devleti'nde gerek tek başına bir defterde tutulan gerekse şer'iyeye sicillerinde diğer kayıtlarla birlikte bulunan tereke örnekleri yüzyıl bölümleriyle ve her yüzyıl içerisinde zaman bakımından sıralama ile aktarılacaktır. Diğer kısımda Osmanlı Devleti'nde çeşitli dönemde verilmiş fetva örnekleri incelenecektir. Her iki kaynaktan öncelikle kadının mirasçı olduğu ve üzerinde fikir ayrılığı bulunan örnekler seçilecektir. Böylelikle ilk bölümde teorik olarak anlatılan İslam miras hukuku hükümlerinin Osmanlı Devleti'ndeki uygulaması, ulaşılan veriler ışığında, ortaya konulacaktır. Üçüncü kısımda ise İslam miras hukukunun diğer teorik kurallarının Osmanlı'daki uygulamalarına değinilecektir.

I. MEZHEPLERİN İTTİFAK VE İHTİLAFA ETTİKLERİ KONULAR VE KADININ İSLAM MİRAS HUKUKUNDAKİ DURUMUNA GENEL BAKIŞ

Bu başlık altında, Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerinin İslam miras hukukuna ilişkin temel görüşlerini tekrar aktarmayı uygun görüyoruz. Ayrıca İslam miras hukuku başlığı altında anlatılan hususlardan kadını ilgilendiren durumlar, konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına, detaya girmeden bu başlık altında tekrar incelenecektir.

A. MEZHEPLERİN İTTİFAK ve İHTİLAFA ETTİKLERİ KONULAR

Dört mezhebin tamamı Kur'an, sünnet ve icma ile belirlenmiş ve içerisinde kadınların da mirasçı olarak kabul edildiği ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılığını kabul etmektedir. Ayrıca kimlerin ashab'ül feraiz ve asabe mirasçı olduğu hususunda fikir birliği içerisinde değildir. Ancak bazı mirasçıların niteliği farklılıklar da mevcuttur.

Red yoluyla mirasçılıkta sahabe arasında reddin varlığı ve kimler lehine red yapılacağı hususunda fikir ayrılığı vardır. Hz Ali reddin karı ve koca lehine yapılamayacağını söylerken Hz Osman karı ve koca lehine de yapılabileceğini

söylemektedir⁵³⁹. Karı ve koca lehine red yapılamaması aynı zamanda Hanefi mezhebince de kabul edilmiştir.

Abdullah b. Mesud, karı, koca, öz kızla birlikte bulunan oğul kızı, ana baba bir kız kardeşe birlikte bulunan baba bir kız kardeş, anayla birlikte bulunan A bir kardeşler ve ashab'ül feraiz herhangi biri ile birlikte bulunan nine lehine yapılamayacağını söylemektedir⁵⁴⁰. Bu aynı zamanda Ahmet b. Hanbel'in de görüşüdür⁵⁴¹.

Zeyd b. Sabit ise ashab'ül feraizden hiç kimse lehine yapılamayacağını söylemektedir⁵⁴². Bu aynı zamanda İmam Şafi'nin de görüşüdür⁵⁴³.

Şafii ve Maliki mezheplerinde sebep yönüyle sonra red yapılmaz; mal hazineye intikal eder⁵⁴⁴. Şafii mezhebince beytülmalın intizamı bozulması durumunda red mirasçılarını kabul edilmektedir⁵⁴⁵.

Zevi'l erham murise kan hısımlığı bulunan ancak ashab'ül feraiz ve asabe sınıfından olmayan ve bunlar bulunmadığında mirasçı olabilen mirasçılara denir⁵⁴⁶.

Zevi'l erham mirasçılığı sahabeden Ömer, Ali, İbni Mesud, ve de Hanefi ve Hanbeli hukukçuları tarafından kabul edilmiştir⁵⁴⁷. Buna karşılık Zeyd b. Sabit'in görüşünü takip eden ilk dönem Şafii ve Maliki hukukçularına göre bu tür bir mirasçılık yoktur ve tereke hazineye kalmaktadır⁵⁴⁸. Ancak ilerleyen dönemlerde Şafii ve Maliki hukukçuları beytülmalın bozulmasından dolayı zevi'l erham mirasçılığını kabul eden görüşlerde bulunmuşlardır⁵⁴⁹.

Mirasın zevi'l erham mirasçılarını arasında paylaşılması hususunda Hanbeli, Şafii ve Maliki hukukçular Hanefi hukukçulardan farklı bir yol izlemiştir.

⁵³⁹ Serahsi, C:29, s. 262.

⁵⁴⁰ Serahsi, C:29, s. 262.

⁵⁴¹ Serahsi, C:29, s. 262.

⁵⁴² Serahsi, C:29, s. 262.

⁵⁴³ Serahsi, C:29, s. 262.

⁵⁴⁴ Bilmen (BT), C:5, s. 240

⁵⁴⁵ Bilmen (BT), C:5, s. 240.

⁵⁴⁶ Aktan (2013), s.307; Ansay, s.281; Şener, s.42.

⁵⁴⁷ Canan, C:13, s.151; Serahsi, C:30, s. 2.

⁵⁴⁸ Canan, C:13, s.151; Serahsi, C:30, s. 2.

⁵⁴⁹ Döndüren (1983), 2. 531.

Bir kimse iki sebeple mirasçı olursa Ebu Hanife ve İmam Hanbel'e göre iki sebebin mirasını da alırken İmam Malik ve İmam Şafi'ye göre sadece kuvvetli sebep vasıtasıyla hisseyi alır⁵⁵⁰.

B. KADININ İSLAM MİRAS HUKUKUNDAKİ DURUMUNA GENEL BAKIŞ

Kadının ashab'ül feraiz mirasçılığı; İslam miras hukukunda kadının ashab'ül mirasçılığı karı, ana, kız, oğlun kızı, ana baba bir kız kardeş, baba bir kız kardeş, ana bir kız kardeş ve nine olmak üzere sekiz adettir. Ancak daha önce anlatıldığı için burada detaylı bir anlatım olmayacaktır.

Karının hissesi evlat ve oğlun evladı olup olmamasına göre, 2 halde, 1/4 veya 1/8 olarak gerçekleşmektedir. Miras taksiminde birden fazla karı varsa, karılar 1/4 veya 1/8 olan hisseyi kendi aralarında eşit paylaşırlar. Hiçbir meselede karı mirastan tamamen mahrum kalmaz.

Ananın murisin evladı ve oğlunun evladı... ve de cinsiyeti ve yakınlığı önemli olmaksızın iki ve daha fazla kardeşi varsa 1/6 alır. Murisin evladı ve oğlunun evladı veya cinsiyeti ve yakınlığı önemli olmaksızın iki ve daha fazla kardeşi yoksa 1/3 alır. Murisin babası, koca/ karısı ile birlikte mirasçı olursa koca veya karı hissesini aldıktan sonra kalanın 1/3ünü alır. Bunlar Kur'an ve icmaya dayanır. Hiçbir paylaşımında ana mirastan tamamen mahrum kalmaz.

Kız, murisin oğlu yok ve 1 tane kız varsa 1/2 alır. Murisin oğlu yok ve 2 ve daha fazla kız varsa 2/3 alır. Aralarında eşit paylaşırlar. Oğul varsa asabe olur ve artanı birli ikili alır. Kızın mirasçılığı Kur'an hükmüne dayanır. Hiçbir meselede kız mirastan tamamen mahrum kalmaz.

Oğlun kızı, murisin oğlu, oğlun oğlu... ve murisin kızı yok ve 1 tane oğlun kızı varsa 1/2 alır. Murisin oğlu, oğlun oğlu... ve murisin kız yok ve 2 ve daha fazla oğlun kızı varsa 2/3 alır. Murisin oğlu olmayıp 1 tane kızı ile mirasçı olursa 1/6 alır. Murisin oğlu olmayıp kendisiyle eşit veya alt derecede bulunan oğlun oğlu, oğlun oğlunun oğlu gibi

⁵⁵⁰ Abdurrah ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 336.

mirasçı ile asabe olur. Artanı birli ikili paylaşır. Murisin 2 ve daha fazla kızı varsa mirasçı olamaz. Asabe olması istisnadır. Murisin oğlu varsa mirasçı olamaz.

Oğlun kızının mirasçılığı sünnet ve icma ile tespit edilmiştir. İcma hem Kur'an ayetine hem de sünnete dayanmaktadır. Oğul ve kız yokluğunda kız gibi değerlendirilmektedir. Ashab'ül feraiz mirasçılığı yanında asabe mirasçılığı da söz konusudur. Oğul ile mirastan mahrum kalmaktadır.

Ana baba bir kız kardeş; murisin evladı, babası ve babasının babası yok ve 1 tane ana baba bir kız kardeş varsa $1/2$ alır. Murisin evladı, babası ve babasının babası yok ve 2 ve daha fazla ana baba bir kız kardeş varsa $2/3$ alır. Murisin evladı, babası ve babasının babası yok ve ana baba bir kız kardeş, ana baba bir erkek kardeşle birlikte ise asabe olur. Artanı birli ikili alır. Murisin oğlu, babası ve babasının babası ve de ana baba bir erkek kardeş yok ve ana baba bir kız kardeş murisin kızı(ları), oğlunun kızı... ile birlikte mirasçı olursa asabe olur. Murisin oğlu, oğlunun oğlu...; babası, babasının babası... varsa mirasçı olamaz.

Ana baba bir kız kardeşin mirasçılığı Kur'an ve sünnete dayanmaktadır. Ashab'ül feraiz mirasçılığı yanında asabe mirasçılığı da söz konusudur. Oğlu, oğlunun oğlu...; babası, babasının babası... ile mirastan mahrum kalmaktadır.

Baba bir kız kardeşin mirasçılığının kaynağı icmadır baba bir kız kardeşin mirasçılığı; murisin evladı, oğlunun evladı... babası, babasının babası... ve de ana baba bir erkek ve kız kardeşi yok ve 1 tane baba bir kız kardeş olursa $1/2$ alır. Murisin evladı, oğlunun evladı... babası, babasının babası... ve de ana baba bir erkek ve kız kardeşi yok ve 2 ve daha fazla baba bir kız kardeş olursa $2/3$ alır. Murisin evladı, oğlunun evladı... babası, babasının babası... ve ana baba bir erkek kardeşi yok baba bir erkek kardeşle mirasçı olursa asabe olur. artanı birli ikili alır. Murisin evladı, babası, babasının babası, ana baba bir erkek kardeşi yok ve 1 tane ana baba bir kız kardeşi ile birlikte ise $1/6$ alır. Murisin oğlu, babası, babasının babası... ve ana baba bir erkek ve kız kardeşi, baba bir erkek kardeşi yok ve murisin kızı, oğlunun kızı ile birlikte mirasçı olursa asabe olur. İki ve daha fazla ana baba bir kız kardeşle mirasçı olursa mirasçı olamaz. Asabe olması istisnadır. Murisin oğlu, oğlunun oğlu... babası, babasının babası... ve ana baba bir erkek kardeşi varsa mirasçı olamazlar.

Baba bir kız kardeşin mirasçılığı Kur'an hükmüne ve icmaya dayanmaktadır. ana baba bir kız kardeş için yapılan açıklamalar baba bir kız kardeş için de geçerlidir.

Ana bir kız kardeş; murisin evladı ve oğlunun evladı... babası, babasının babası... yok 1 tane ana bir kız kardeş varsa 1/6 alır. Murisin evladı ve oğlunun evladı... babası, babasının babası... yok 2 ve daha fazla ana bir kız kardeş varsa 1/3 payı aralarında eşit paylaşırlar. Murisin evladı ve oğlunun evladı ... babası, babasının babası... varsa mirasçı olamaz.

Ana bir kız kardeşin mirasçılığı Kur'an hükmüne dayanmaktadır. Ana cihetinden olan akrabalık asabelik olmadığı için erkek ve kadına eşit pay verilmiştir⁵⁵¹. Mirastan mahrum kalma bakımından, ana baba bir ve baba bir kız kardeşten farklı, kız ve oğul aynı konumdadır.

Nine; nine tek başına iken 1/6 alır. Birden fazla iseler 1/6 hisseyi aralarında pay ederler. Ana her iki nineyi; baba, baba tarafından nineyi mirastan mahrum bırakır.

Kadının asabe mirasçılığı; Asabe, esasen, erkek tarafından mirasçılığı ifade etse de bazı durumlarda kadınlar da asabe sıfatıyla mirasçı olabilmektedir. Bu şekilde iki tür asabe mirasçılığı vardır.

Asabe bigayrihi; yalnız başlarında bulduklarında ashab'ül feraiz mirasçısı olan kadınların erkek kardeşleri ile birlikte bulduklarında onların vasıtasıyla asabe olmalarına denir.

Oğul ile birlikte bulunan kız, oğlunun oğlu ile birlikte bulunan oğlun kızı, ana baba bir erkek kardeşi ile ana baba bir kız kardeş ve baba bir erkek kardeşi ile birlikte bulunan baba bir kız kardeş asabe bigayrihi olurlar. Bütün bu durumlarda asabe olan kadın ve erkek mirası birli ikili şekilde paylaşır.

Asabe magayrihi; Ashab'ül feraiz mirasçısı olduğu halde başka bir kadınla beraber bulunduğu onun vasıtasıyla asabe olan kadındır. Bu sınıfta, murisin kızı veya oğlunun kızı ile birlikte bulunan ana baba bir kız kardeş ve murisin kızı veya oğlunun kızı ile birlikte bulunan baba bir kız kardeş mevcuttur.

⁵⁵¹ Serahsi, C:29, s. 211.

Asabe-i sebebiyye; sebep yönünden asabe olan kimseler mevla'l itaka, kadın olsun erkek olsun bir köleyi veya cariyeyi ivazlı ve ivazsız azat eden kimse, ve onun asabe mirasçılarınıdır. Sebep yönünden asabelikte kadın ve erkek ayrımı yoktur.

Kadının red yoluyla yapılan mirasçılığı; ashab'ül feraiz mirasçıları hisselerini aldıktan sonra geriye kalanı alacak bir asabenin bulunmadığı durumda ashab'ül feraiz mirasçıların, karı ve koca hariç, payları oranında artanı paylaşmasına reddiye denir⁵⁵². Bu görüş, reddi kabul edenlerden, Hanefi mezhebinin görüşüdür. Karı ve koca yararlanamaz. Red yoluyla mirasçılıkta kadın ve erkek arasında fark yoktur.

Kadının zevi'l erham mirasçılığı; Zevi'l erham mirasçılığı dört sınıftır. Kadınlar bunların tamamında yer alır. Eşit durumda buldukları erkeklerle, istisna mevcut, mirası birli ikili paylaşırlar.

İslam miras hukukunda kadın mirasçı olabilmektedir. Kadın ashab'ül feraiz, asabe, red, zevi'l erham durumlarında çeşitli miktarlarda miras payına hak kazanmaktadır. Kadınları mirasçılıkları ve mirastan aldıkları paylar beraber mirasçı oldukları kişilere göre değişebilmektedir. Kadınların mirasçılıkları ve mirastan aldıkları paylar erkekler birlikte değişebildiği gibi diğer kadınlarla birlikte bulunmaları ile de değişebilmektedir. Ancak kız, ana ve ana tarafından sahih nine erkek mirasçı ile birlikte mirastan mahrum kalmazlar.

II. OSMANLI DEVLETİ'NDE KADI SİCİLLERİNE GEÇMİŞ TEREKE ÖRNEKLERİN SEÇMELER

Bu kısımda her yüzyıl için ayrı değerlendirme yapılacaktır. Aynı yüzyıl içerisinde farklı kayıtlar ise kronolojik olarak sıralanacaktır. İlk kayıt 15. yüzyıla aittir. Bu kaydın daha eskisinin olması ya da 15. yüzyılda başka bir şehre ait bir kayıt olması muhtemelse de, bizim ulaştığımız en eski ve tek kayıt budur. Sicillerin incelenmesine 1839 yılı itibariyle son verilecektir.

A. XV. YÜZYIL

Milli kütüphane bulunan en eski tarihli şer'iyye sicili 15. yüzyıla ait Bursa A1 numaralı şer'iyye sicilidir. Teze kaynaklık edecek tereke örneklerine bu sicilden alınan kayıtlarla başlanacaktır. Tereke kayıtlar sicil içerisinde dağınık halde tutulmuştur.

⁵⁵² Döndüren (1983), s. 508.

1. Bursa (A1 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)⁵⁵³

Tereke defterindeki bazı kısımlar çeşitli sebeplerden dolayı okumaya elverişli değildir. Bu yüzden bazı bilgiler eksiktir. Ama eksikler muhtevaya ait değerlendirmelere engel olmadıkları için kayıtları yazmakta sakınca görmedik.

Murisin	Adı	Okunamadı	Terekenin	Miktarı	7834	
	Baba Adı	Mahmut		Kayıt Tarihi	09.02.1463	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	A1	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(koca)	A.F	3917	1/2	Yüzde	Miktar
	AB kız kardeşin kızı	Z.E	3917	1/2	%50	3917

Tablodan anlaşılacağı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını ve ana baba bir kız kardeşinin kızını bırakmıştır. Koca ashab'ül feraiz mirasçısıdır. Kocanın çocuk veya oğul çocukları ile birlikte bulunduğu mirasın yarısını alacağı ancak koca lehine red yapılmayacağı hususlarında mezhepler görüş birliği içerisinde. Ana baba bir kız kardeşin kızı üçüncü sınıf zevi'l erham mirasçısıdır. Tek başına bulunduğu için kocadan artan kısmın tamamını almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygundur.

Murisin	Adı	Hasan	Terekenin	Miktarı	392	
	Baba Adı	Yazılmamış		Kayıt Tarihi	29.02.1463	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	A1	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Ana	A.F	78	1/5	Yüzde	Miktar
	AB kız kardeş	A.F	235	3/5	%100	392
	B kız kardeş	A.F	78	1/5		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında anasını, ana baba bir kız kardeşini ve baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Bu tereke kaydındaki örnekte reddiye bulunmaktadır. Taksimatı yapan kişi hisseleri reddiye işlemi yaparak dağıtmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygundur. Sahabeden Abdullah bin Mesud ve İmam Ahmed bin Hanbel ana baba bir kız kardeşlerle birlikte bulunan baba bir kız

⁵⁵³ Milli Kütüphane, Bursa, A1 Numaralı Şer'iyeye Sicili.

kardeşler için red yapılmayacağı görüşündedir. Baba bir kız kardeşin mirasçılığı icma ile tespit olunmuştur.

Ana baba bir kız kardeş tek başına olduğu içi mirasın yarısına hak kazanmış ve baba bir kız kardeşin pay almasına imkan sağlamıştır. Baba bir kız kardeşin ana baba bir tek kız kardeşle birlikte bulunduğu 1/6 alması ana baba bir kız kardeş ile birlikte hisselerinin 2/3 tamamlanıyor olmasındandır.

Ananın hissesinin iki tane kardeşle beraber bulunduğu için 1/3ten 1/6ya indirdiği görülmektedir. Ananın hissesini 1/3ten 1/6ya indiren kardeş sayısında, cinsiyetinde ve türünde sahabe arasına tartışma bulunda da⁵⁵⁴ mezhep hukukçularına göre sayısı en az iki olan erkek ve(veya) kız kardeş ister AB, ister B, ister A bir olsun anayı 1/3ten 1/6ya indirir⁵⁵⁵.

Murisin	Adı	Nuruz	Terekenin	Miktarı	54	
	Baba Adı	Abdullah		Kayıt Tarihi	29.02.1463	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	A1	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Koca	A.F	27	1/2	Yüzde	Miktar
	Beytülmal	B.M	27	1/2	%00	00

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında sadece kocasını bırakmıştır. Koca her ne kadar ashab'ül feraiz mirasçısı olsa da çocuğun olmadığı durumlarda alacağı 1/2 den fazlasını reddiye yolu ile kazanamaz. Başka da bir mirasçı olmadığı için artan kısım devlet hazinesine kalmıştır.

Murisin	Adı	Kenan	Terekenin	Miktarı	4178	
	Baba Adı	Yazılmamış		Kayıt Tarihi	29.02.1463	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	A1	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	522	1/8	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	1827	4/8	%56	2349
	Azat eden	S.A	1827	3/8		

⁵⁵⁴ Serahsi, C:29, s.196.

⁵⁵⁵ Serahsi, C:29, s.196-197.

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, kızını ve kendini azat edenini bırakmıştır. Bu tereke kaydında yer alan örneğin hisse dağıtımında bir takım sıkıntılar bulunmaktadır. Karının hissesi 572 yazılmış ancak bunun bir hesap hatası değil yazım hatası olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca karının hissesi verildikten sonra kız ve asabe için baki yazılmış ve kız ve azat edene eşit hisse verilmiştir. Ne var ki kızın ashab'ül feraiz olarak toplam hisselerin yarısını; azat edenin asabe sıfatıyla kalanı alması gerekmektedir⁵⁵⁶. Bu yönüyle tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygun düşmediğini düşünmek mümkündür. Ancak rızai taksim olduğunu varsaymak mümkündür.

Murisin	Adı	Zeynep	Terekenin	Miktarı	164	
	Baba Adı	Yazılmamış		Kayıt Tarihi	21.03.1463	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	A1	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(koca)	A.F	41	9/36	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	27	6/36	%36	59
	Oğul	N.A	64	14/36		
	Kız	N.A	32	7/36		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, anasını, oğlunu ve kızını bırakmıştır. Tereke kaydında evlat olduğu için kocaya 1/4 ve anaya 1/6 hisseleri İslam miras hukukuna uygun şekilde verildikten sonra oğul ve kızın hisseleri beraber yazılmış ancak taksim edilmemiştir. Tabloya biz İslam miras hukukuna uygun olarak yazdık. Zira oğul ve kızın miras taksiminin birli ikili yapılması nassla sabittir⁵⁵⁷. Tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygundur.

Murisin	Adı	Safiye	Terekenin	Miktarı	863	
	Baba Adı	Bayezit		Kayıt Tarihi	19.06.1463	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	A1	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Koca	A.F	431	3/6	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	143	2/6	%17	143
	AB erkek	N.A	287	1/6		

⁵⁵⁶ 4/ NİSA, 11, ... Eğer kız bir ise mirasın yarısı onundur. Bkz. <http://kuran.diyinet.gov.tr/Kuran.aspx#4:11> s.e.t: 06.06.2015.

⁵⁵⁷ Münzir, s.48.

	kardeş					
--	--------	--	--	--	--	--

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, anasını ve bir tane ana baba bir erkek kardeşini bırakmıştır. Tereke kaydında yer alan meselede ananın hissesi 2/6, ana baba bir erkek kardeşin hissesi 1/6 olması gerekirken ana 1/6 (belgede sadece 14 ibaresi okunmaktaydı 143 olduğuna biz kanaat getirdik), ana baba bir erkek kardeş 2/6 almıştır. Tek başına bulunan ana baba bir erkek kardeş hiçbir mezhepte anayı 1/3ten 1/6ya indiremez⁵⁵⁸. Bu yönüyle tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygun değildir. Rızai taksim muhtemeldir.

Murisin	Adı	Mustafa	Terekenin	Miktarı	3000	
	Baba Adı	Yazılmamış		Kayıt Tarihi	Yok	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	A1	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Ana	A.F	1000	1/3	Yüzde	Miktar
	Baba	N.A	2000	2/3	%33	1000

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında anasını ve babasını bırakmıştır. Çocuk olmadığı için ana 1/3; baba asabe olarak artanı almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygundur.

Murisin	Adı	Bekir	Terekenin	Miktarı	294	
	Baba Adı	Yazılmamış		Kayıt Tarihi	30.03.1463	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	A1	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Kız	A.F	147	1/2	Yüzde	Miktar
	AB erkek kardeşin oğlu	N.A	147	1/2	%50	147

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında kızını ve ana baba bir erkek kardeşin oğlunu bırakmıştır. Kız tek başına mirasçı olduğu için mirasın yarısının almıştır. Üçüncü sınıftan asabe mirasçısı olan ana baba bir erkek kardeşin oğlu artanı almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygundur.

⁵⁵⁸ 4/ Nisa11... Eğer kardeşleri varsa anasının hissesi altıda birdir <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:11> s.e.t 06.06.2015.

Murisin	Adı	Kıyler?	Terekenin	Miktarı	980	
	Baba Adı	Yazılmamış		Kayıt Tarihi	30.03.1463	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini			Sicil No	A1	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	122	9/72	Yüzde	Miktar
	Kız(3)	A.F	658	48/72		
	B erkek kardeş	N.A	80	6/72		
	B kız kardeş(3)	N.A	40-120	9/72		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, üç kızını, baba bir erkek kardeşini ve üç tane baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Murisin kendisinin ve varislerinin isimlerinden Müslüman olmadığı anlaşılmaktadır. Taksimat ise İslam miras hukukuna uygun olarak yapılmıştır.

Murisin	Adı	Okunamadı	Terekenin	Miktarı	3122	
	Baba Adı	Yazılmamış		Kayıt Tarihi	10. 05. 1463	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	A1	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	390	4/32	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	1561	16/32		
	AB erkek kardeş	N.A	326	6/32		
	AB kız kardeş(2)	N.A	163-326	6/32		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, kızını, ana baba bir erkek kardeşini ve 2 adet ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Kendisinin ve babasının ismine ulaşamadığımız murisin Müslüman olduğuna varislerin isimlerinden kanaat getirdik. ana baba bir kız kardeşler ana baba bir erkek kardeşle birlikte buldukları için asabe bigayrihi olmuşlar ve artanı birli ikili şekilde paylaşmışlardır. Tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygundur.

Murisin	Adı	Adile	Terekenin	Miktarı	5091	
	Baba Adı	Yazılmamış		Kayıt Tarihi	10. 04. 1463	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Bursa	

	Dini	Müslüman		Sicil No	A1	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(koca)	A.F	1272	4/16	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	850	3/16	%75	3819
	Kız	A.F	2969	9/16		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, anasını ve kızını bırakmıştır. Bu tereke kaydında yer alan örnekte reddiye bulunmaktadır. Öncelikle koca 1/4 hissesini almıştır. Ardından ana ve kız için payları oranında artış yapılması gerekmektedir⁵⁵⁹. Ancak ananın hissesi 3/16 olması gerekirken 1/6 olarak hesap edilerek 954 yerine 850 verilmiştir. Aradaki 104 ise kızın hissesine eklenmiştir. Bu yönüyle tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygun değildir. Ancak rızai taksim olduğunu varsaymak mümkündür.

Murisin	Adı	Ayşe	Terekenin	Miktarı	8872	
	Baba Adı	Okunamadı		Kayıt Tarihi	10.05.1463	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	A1	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	AB kız kardeş	A.F	4436	1/2	Yüzde	Miktar
	AB erkek kardeşin oğlu	A	4436	1/2	%50	4436

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında ana baba bir kız kardeşin ve ana baba bir erkek kardeşin oğlunu bırakmıştır. Ana baba bir kız kardeş tek başına bulunduğu için mirasın yarısını almıştır. Ana baba bir erkek kardeşin oğlu da asabe olduğu için ana baba bir kız kardeşten artanı almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygundur.

İncelenen tereke örneklerinde ashab'ül feraiz, asabe, red yoluyla mirasçı, zevi'l erham ve beytülmal mirasçı olarak görülmektedir. Mirasçılığı icma ile tespit edilen baba bir kız kardeş de mirasçı olmaktadır. Paylaşımların çoğunluğu İslam miras hukuku hükümleri ile uyumludur. Dört mezhebin koca lehine red yapılamayacağına dair ittifakı incelenen örneklerde mevcuttur. Ayrıca gayrimüsliminin terekesi İslam miras hukukuna uygun olarak paylaştırılmıştır.

⁵⁵⁹ Serahsi, C:29, s. 262.

İncelenen tereke örneklerin bazıları İslam miras hukuku hükümlerine uymamaktadır. Tek başına bulunduğu anda ashab'ül feraiz mirasçısı olarak terekenin yarısını alması gereken kız sebep yönünden asabe olan azat edenle birlikte asabe gibi değerlendirilerek pay almıştır. Ayrıca ananın tek kardeşle hissesinin indiği tereke taksimi de mevcuttur.

Bununla birlikte taksimatın başka bir mezhebe göre veya Hanefi mezhebin içerisindeki farklı görüşlerden birine göre yapıldığını söylemek güçtür. Zira taksimatlar, meselelerin çözümleri ile ilgili verilen hükümlerin hiçbirine uymamaktadır. Uygulamadaki bu durumun gerçek sebebini kestirmek güçtür. Kadı siciline geçen bir tereke taksiminin İslam miras hukuku hükümlerine bizzat kadı tarafından aykırı yapıldığı veya varislerden en az birinin rızası olmaksızın yapıldığı varsayımları düşüktür. Bunun yerine varislerin mirası aralarından rızai taksime göre paylaştırdıktan sonra kadıya bir tür hüccet niteliğinde kaydettirildiği varsayımı daha güçlüdür.

B. XVI. YÜZYIL

Tereke incelemelerine 16. yüzyılda dört şehrin sicilleri devam edilecektir. Şehirlerin sıralaması sicillerin kayıt tarihlerine göredir.

1. Bursa (A 194-800, A 15-15, A 513, A 194-800, 75-85, 78-91, 9 ve 61 Numaralı Şer'iyeye Sicillerine Göre)

Bursa köylerine ait terekelerden, Arap alfabesiyle aktarılmış, 46 tereke kaydından⁵⁶⁰ 7 tanesi kullanılacaktır. Yalnız kayıtların tarihi vasıtasıyla sicil numaralarına ulaşmak bizim için mümkün değildir. Zira herhangi bir yıla ait kayıtlar birden fazla sicil numarasında yer alabilmektedir. Onun için biz sicil numaralarının tamamını burada aktarıyoruz. Sicil numaraları: A 194-800, A 15-15, A 513, A 194-800, 75-85, 78-91, 9, 61.

Murisin	Adı	Resul	Terekenin	Miktarı	10212
	Baba Adı	Yusuf		Kayıt Tarihi	15.08.1521
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Bursa
	Dini	Müslüman		Sicil No	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası

⁵⁶⁰ İnalçık, Halil (1993), 'Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicilleri: III. Köy Sicil ve Terekeleri', TTK Belgeler, C: XV, S:19, SS:111-167.

	Eş(karı)	A.F	1276	2/16	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	5106	8/16		
	Erkek kardeş(2)	N.A	1914-3828	6/16		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, kızını ve 2 adet ana baba bir erkek kardeşini bırakmıştır. Bu tereke kaydının gerek yekun kısmında gerekse taksim edilecek miktarında farklılık mevcuttur. Biz verilen paylar üzerinde yola çıkarak bir miktar yazdık. Tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygundur.

Murisin	Adı	Bölce?	Terekenin	Miktarı	345	
	Baba Adı	Martak		Kayıt Tarihi	02.03.1532	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini			Sicil No		
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(koca)	A.F	86	4/16	Yüzde	Miktar
	Oğlu	N.A	129	6/16	%38	130
	Kız(2)	N.A	65-130	6/16		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, oğlunu ve 2 tane kızını bırakmıştır. Murisin gerek kendi isminden gerek babasının isminden Müslüman olmadığını varsayıyoruz. Miras İslam miras hukukuna göre paylaştırılmıştır. Kız ve oğlan birli ikili şekilde pay almıştır.

Murisin	Adı	Bali	Terekenin	Miktarı	181	
	Baba Adı			Kayıt Tarihi	17.06.1533	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No		
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	23	1/8	Yüzde	Miktar
	Oğul(2)	N.A	52- 104	2/3(kalanın)	%43	77
	Kız	N.A	54	1/3(kalanın)		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 2 tane oğlunu ve kızını bırakmıştır. Bu tereke kaydında karı çocukla birlikte mirasçı olduğu için 1/8 hissesin almıştır. Ancak geriye kalan hisse asabe mirasçısı olan oğul ve kız arasında birli ikili şekilde değil eşit şekilde paylaşılmıştır. Ayrıca taksimat sonrasında karının da öldüğü anlaşılmakta ve kadına düşen 23 akçe 15 oğlanlara 8 kıza verilmek suretiyle, yine eşit

şekilde, paylaştırılmıştır⁵⁶¹. Bu yönüyle tereke taksimi İslam miras hukukuna uygun değildir. Ancak rızai taksim olduğunu varsaymak mümkündür.

Murisin	Adı	Selçuk	Terekenin	Miktarı	855	
	Baba Adı	Halil		Kayıt Tarihi		
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No		
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Koca	A.F	243	6/24	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	142	4/24	% 17	142
	Oğul(2)	N.A	233-466	14/24		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, anasını ve 2 tane oğlunu bırakmıştır. Kocanın payının 214 akçe olması gerekirken 243 almıştır⁵⁶². Aradaki fark oğulların payını etkilemiştir. Oğulların payı 499 olması gerekirken 466 olarak yazılmıştır. Bu yönüyle tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygun değildir. Bu durumda rızai taksim muhtemeldir. Ayrıca bir tarih kaydına rastlanılmamıştır.

Murisin	Adı	Tursun	Terekenin	Miktarı	602	
	Baba Adı	Mustafa		Kayıt Tarihi	23.08.1533	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No		
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Ana	A.F	100	1/6	Yüzde	Miktar
	Erkek kardeş(2)	N.A	200-400	4/6	% 33	200
	Kız kardeş	N.A	100	1/6		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında anasını, ana baba bir 2 erkek kardeşini ve ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Ana 3 kardeşle birlikte mirasçı olduğunda ise tüm sahabilere göre ve dört mezhep hukukçularına göre 1/6 hisse alır. Tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygundur.

Murisin	Adı	Ahmet	Terekenin	Miktarı	6631
----------------	------------	-------	------------------	----------------	------

⁵⁶¹ 4/ NİSA, 11, Allah size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:11> s.e.t: 06.06.2015.

⁵⁶² 4/ NİSA, 12, “Eğer çocukları yoksa, karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir.” Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:12> s.e.t 06.06.2015.

	Baba Adı	İsa		Kayıt Tarihi	05.10.1533	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No		
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	729	12/96	Yüzde	Miktar
	Oğul(4)	A	985-3940	56/96	%41	2697
	Kız(4)	A	492-1968	28/96		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 4 oğlunu ve 4 kızını bırakmıştır. Bu tereke kaydında karıya 1/8 hissesi karşılığında 829 birim verilmeyip 100 birim az verilerek hesap edilmiş⁵⁶³ bahsi geçen 100 birim kız ve oğlanlar arasında birli ikili şekilde paylaştırılmıştır. Bu yönüyle tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygun değildir. Bu durumda rızai taksim muhtemeldir.

Murisin	Adı	İbrahim	Terekenin	Miktarı	400	
	Baba Adı	Abdullah		Kayıt Tarihi	18.11.1533	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Bursa	
	Dini	Müslüman		Sicil No		
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	50	5/40	Yüzde	Miktar
	Oğlan (2)	N.A	140-280	28/40	%30	120
	Kız	N.A	70	7/40		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını 2 oğlunu ve kızını bırakmıştır. Bu tereke kaydında hazır bulunmayan bir erkeğin payının aynen verildiği görülmüştür. Kişinin hamil kaydı değil gaip kaydı vardır. Muhtemelen miras paylaşımı sırasında başka bir diyardır.

İncelenen tereke örneklerinde ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları görülmektedir. Örneklerde bir gayrimüslimin terekesinin bu yüzyılda da İslam miras hukukuna uygun olarak paylaştırıldığı görülmektedir.

İncelenen tereke örneklerin bazıları ise İslam miras hukuku hükümlerine uymamaktadır. Oğul ve kızın eşit aldığı bir örnek mevcuttur. Ayrıca mirasçılardan bazılarının eksik alıp diğer mirasçıların fazla aldığı örnekler de mevcuttur. Bununla birlikte

⁵⁶³ 4/ NİSA, 12, Eğer sizin çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri onlarıdır. Eğer çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarıdır. Bkz. <http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#4:12> s.e.t: 06.06.2015.

taksimatin başka bir mezhebe göre veya Hanefi mezhebin içerisindeki farklı görüşlerden birine göre yapıldığını söylemek güçtür. Zira taksimata konu olan varisler üzerinde bir tartışma mevcut değildir. Uygulamadaki bu durumun gerçek sebebini kestirmek güçtür. Ancak rızai taksim meselesi yine açıklamaya en yakın kurumdur.

2. Edirne (2, 4, 11 ve 16 Numaralı Şer'iyeye Sicillerine Göre)

XVI. yüzyıla ait ikinci kaynak Edirne'ye aittir. Ulaşılan kaynaklar içerisinde, askeri sınıftan mensup kişilerin terekeleri içermesi ve mirasçılarının çeşitliliği bakımından Edirne Askeri Kassamına ait tereke defterinden⁵⁶⁴ çevrilmiş örnekler incelenecektir. Eserde 16. yüzyıla ait olan 21 kayıttan 6 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Halil	Terekenin	Miktarı	25600	
	Baba Adı	Üveys		Kayıt Tarihi	07.04.1546	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Müslüman		Sicil No	2	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	3200	15/120	Yüzde	Miktar
	Kız(5)	N.A	3000- 15000	80/120	%77	19704
	AB erkek kardeş(2)	N.A	3000- 6000	20/120		
	Kız Kardeş	N.A	1500	5/120		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 5 kızını, 2 ana baba bir erkek kardeşin ve ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Tereke kaydında tereke miktarı 25600 olarak yazılmışsa da bunu yanlış kabul etmek gerekmektedir. Çünkü işlemlerde verilen sayılar itibariyle 25690 olmalıdır. Yine de küçük hesap hataları mevcuttur. Beş kızın hissesi 2/3 yani 17.126 olması gerekirken⁵⁶⁵ 15.000 olarak verilmiştir. Karı ve kızıdan geriye kalan 7.500 asabe olan kardeşler arasında birli ikili şekilde paylaştırılmıştır. Bu yönüyle tereke taksimi İslam miras hukukuna uygun değildir. Bu durumda rızai taksim muhtemeldir.

⁵⁶⁴ Barkan (1966), s. 85-159.

⁵⁶⁵ 4/ NİSA, 176, ... Eğer kız kardeşler iki iseler, (erkek kardeşin) bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:176> s.e.t: 06.06.2015.

Murisin	Adı	Manol	Terekenin	Miktarı	160.000	
	Baba Adı	Todoridis		Kayıt Tarihi	16.09.1546	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Hristiyan		Sicil No	2	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Ana	A.F	26666	28/168	Yüzde	Miktar
	Eş(karı)	A.F	20000	21/168		
	Oğul(2)	A	32381- 64762	68/168		
	Kız(3)	A	16191- 48573	51/168		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 2 oğlunu ve 3 kızını bırakmıştır. Bir Hristiyan'ın terekesi İslam miras hukukuna göre paylaştırılmıştır. Paylaşımına konu olan varislerin durumu mezhepler arasında ihtilafli değildir. Onun için bir mezhep tespiti mümkün değildir.

Murisin	Adı	Behram	Terekenin	Miktarı	93.963	
	Baba Adı	Abdullah		Kayıt Tarihi	13.06.1548	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Müslüman		Sicil No	2	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	11745	1/8	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	82218	7/8		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını ve kızını bırakmıştır. Bu meselede reddiye vardır. Karı lehine yine red yapılmadığı için 1/8 hissesi verilmiştir. Kızdan başka bir ashab'ül feraiz ve asabe mirasçısı olmadığı için, 7/8 hissenin tamamı kıza düşmüştür. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Muslihiddin	Terekenin	Miktarı	287.613	
	Baba Adı	Abdullah		Kayıt Tarihi	19.07.1548	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Müslüman		Sicil No	2	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)(2)	A.F	17975- 35950	8/64	Yüzde	Miktar
	Oğul(3)	N.A	62915-188745	42/64		
	Kız(2)	N.A	31457- 62915	14/64		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris ve arkasında 2 karısını, 3 oğlunu ve 2 kızını bırakmıştır. İki karı 1/8 hisseyi kendi aralarında eşit olarak paylaşmıştır. Birden çok karının bir karı üzerinden değerlendirilerek hisse alacakları hususunda, mezhepler fikir birliği içerisinde⁵⁶⁶.

Murisin	Adı	Hasan Çelebi	Terekenin	Miktarı	205.322	
	Baba Adı	Hacı İskender		Kayıt Tarihi	30.12.1554	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Müslüman		Sicil No	4	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Ana	A.F	41064	1/5	Yüzde	Miktar
	A erkek kardeş	A.F	41064	1/5	%80	164.257
	B kız kardeş	A.F	123193	3/5		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında anasını, ana bir erkek ve baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Bu örnekte reddiye vardır. 1/6 alması gereken ana ve ana bir erkek kardeş 1/5; 1/2 alması gereken baba bir kız kardeş 3/5 almıştır. Sahabeden Abdullah bin Mesud ve İmam Ahmed bin Hanbel'e göre ana ile birlikte bulunan A kardeşler lehine red yapılmaz. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Nastro	Terekenin	Miktarı	17.809	
	Baba Adı	Yani		Kayıt Tarihi	27.12.1581	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Hristiyan		Sicil No	16	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	2226	1/8	Yüzde	Miktar
	3 kız + hamil		15582			

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 3 kızını ve ana karnındaki cenini bırakmıştır. Bu tereke kaydında karı hamile olduğu için, karı payını aldıktan sonra, tereke paylaşırılmamış, doğacak çocuğun cinsiyetine göre taksim olunacağı ibaresi eklenmiştir. Ceninle ilgili detaylara Müslümanlara ait tereke örneklerinde yer verilecektir.

⁵⁶⁶ Münzir, s.47.

İncelenen tereke örneklerinde ashab'ül feraiz, asabe ve red yoluyla mirasçılık söz konusudur. Ayrıca bir tereke kaydında mirasçılar arasında mevla (azat eden) da mevcuttur. Ancak o örnekte tereke paylaşırma yapılmamıştır.

Karı lehine red yapılmamaktadır. Birden fazla karının 1/8 hisse aldıkları örnek mevcuttur. Gayrimüslimlere ait 2 örnek yine İslam miras hukukuna uygun taksim edilmiştir. İncelenen terekelerde kız kardeşlerin eksik aldığı örnek İslam miras hukuku hükümlerine uymamaktadır. Uygulamadaki bu durumun gerçek sebebini kestirmek güçtür. Taksimatı yapanın bunları varislerin rızaları ve talepleri ile yapmış olması daha muhtemeldir.

3. Manisa (6 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)

Manisa'ya ait 6 numaralı şer'iyeye sicilinden çevrilmiş 70 adet tereke kaydından⁵⁶⁷ 2 tanesini kullanılacaktır. Manisa 16. yüzyıla ulaşılan kaynaklar arasında sayıca fazla tereke örneği barındırması bakımından öne çıkmaktaysa da çevirilerin bir kısmı temel bilgileri taşımamaktadır.

Murisin	Adı	Muhammed	Terekenin	Miktarı	4770	
	Baba Adı	Mustafa		Kayıt Tarihi	28.12.1536	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Manisa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	6	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)(2)	A.F	597	13/104	Yüzde	Miktar
	Oğul(5)	N.A	642- 3210	70/104	%33	1560
	Kız(3)	N.A	321-963	21/104		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında 2 karısını, 5 oğlunu ve 3 kızını bırakmıştır. Orijinal metinde miktarın (beynel verese) binler ve yüzler basamağı okunabilmekte idi. Yazılı hisselerin toplamından giderek 4770 sayısına ulaşılmıştır. Bu takdirde varislerin hisse dağılımı da olması gereken oranlarına uygun verilmiş olmaktadır. 2 karı 1/8 hisseyi aralarında eşit olarak paylaşmaktadır. Oğul ve kızlar geri kalanın asabe sıfatıyla birli ikili paylaşmaktadır. Küçük noksanlar bulursa da, İslam miras hukukuna uygundur.

⁵⁶⁷ Uzun, s.50-198.

Murisin	Adı		Terekenin	Miktarı	1018	
	Baba Adı	Bektaş		Kayıt Tarihi	13.09.1554	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Manisa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	6	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	127	11/88	Yüzde	Miktar
	Oğul(4)	N.A	162-648	56/88	%36	370
	Kız(3)	N.A	81-243	21/88		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 4 oğlunu ve 3 kızını bırakmıştır. Karı 1/8 olan hissesini aldıktan sonra oğul ve kız artanı birli ikili almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Sicildeki birçok tereke örneği incelenebilmekten uzaktır. Bir kayıтта ölen bir kadının terekesinin yarısının beytülmalâ kaldığından bahsedilse de ayrıntılı bilgi yoktur. Sağlıklı olarak değerlendirilebilen örneklerde ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları görülmektedir. İki karının 1/8 hisse aldıkları örnek en öne çıkan tereke paylaşımıdır.

4. Balıkesir (692 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)

Balıkesir'e ait 692 numaralı şer'iyeye sicilinden çevrilmiş 14 adet tereke kaydından 4 tanesi kullanılacaktır⁵⁶⁸. Balıkesir'e ait bu sicil 16. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir. Tereke örneklerinin zaman bakımından incelenmesi yönüyle öne çıkmaktadır. Buradan farklı değerlendirmelere açık 3 örnek seçilecektir.

Murisin	Adı	Memi	Terekenin	Miktarı	4.600 akçe	
	Baba Adı	Kara Hamza		Kayıt Tarihi	1.07.1593	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Balıkesir	
	Dini	Müslüman		Sicil No	692	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	575	3/24	Yüzde	Miktar
	Oğul	N.A	2683	14/24	%42	1897
	Kız	N.A	1322	7/24		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, oğlunu ve kızını bırakmıştır. Verili hisselerin toplamı 4580 etmekte ve kızın hissesi eksik gibi görülse de,

⁵⁶⁸ Aygün, s.189-450.

yanlış yazılmış olsa gerek, 20 akçe kızın hissesine eklendiği vakit hem sayısal denklik hem İslam miras hukukuna uygunluk sağlanmaktadır.

Murisin	Adı	Bekir	Terekenin	Miktarı	16340	
	Baba Adı	Bostan		Kayıt Tarihi		
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Balıkesir	
	Dini	Müslüman		Sicil No	692	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)(3)	A.F	682- 2042	3/24	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	8000	12/24	% 100	16340
	AB kız kardeş	N.A	5960	9/24		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında 3 karısını, kızını ve ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Öncelikle hisselerin toplamı ile tereke miktarı farklıdır. Ancak karıların hissesi (1/8) toplam tereke üzerinden hesap edildiğinde uygun çıkmaktadır. Ayrıca ana baba bir kız kardeş ile kızın hissesi, bu örnekte 3/4 oranında olmalıdır. Dağıtımına yansımayan 338 akçeyi açıklayamamaktayız. 338 akçenin 170 akçesi kızın, diğer kalanı ana baba bir kız kardeşin olmalıdır. Üç karı 1/8 hisse almaktadır.

Murisin	Adı	Hüseyin	Terekenin	Miktarı	30000 akçe	
	Baba Adı	Ali		Kayıt Tarihi	30.06.1593	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Balıkesir	
	Dini	Müslüman		Sicil No	692	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	3750	6/48	Yüzde	Miktar
	Kız(2)	A.F	10000-20000	32/48	% 79	23750
	AB erkek kardeş(2)	N.A	3125-6250	10/48		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 2 kızını ve 2 ana baba bir erke kardeşini bırakmıştır. Karı 1/8 hissesini ve iki kız 2/3 hissesini aldıktan sonra artan üçüncü sınıf asabe olan ana baba bir erkek kardeşlere kalmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

İncelenen tereke örneklerin ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları mevcuttur. Ayrıca sicilde karı ve iki kızın mirasçı olduğu bir örnekte karı için 1/8 hisse verilmişse de kızların hanesi boş bırakılmıştır. Muhtemelen kızlar 7/8 hissenin tamamı red yoluyla

almıştır. Ancak kesin olmadığı için buraya aktarmadık. Üç karının 1/8 hisse aldıkları örnek görülmektedir. Cenin için erkek hissesinin ayrılarak diğer mirasçılarının hisselerinin dağıtıldığı 2 örnek ve ana baba bir kız kardeşin kız ile birlikte bulunduğu için asabe magayrihi olduğu örnekler göze çarpmaktadır. Bir örnekte ise tereke toplamı ile varislere dağıtılan hisseler farklıdır. Sebebine dair makul bir açıklamamız yoktur.

16. Yüzyıla ait dört şehrin farklı sicillerindeki tereke örneklerinde, ashab'ül feraiz, asabe ve red mirasçılıkları görülmektedir. Paylaşımların büyük çoğunluğu İslam miras hukuku hükümleri ile uygunluk göstermektedir. Kadınlardan ashab'ül feraiz, asabe ve red mirasçılıkları olanlar fıkıh hükümlerine uygun olan paylarını almaktadır. Karı lehine red yapılmaması ve birden fazla kadının 1/8 hisse almaları hususu örneklerde aynen uygulanmaktadır. Ceninle ilgili bulunan örneklerde, cenin için erkek hissesi ayrılarak hesap edilmektedir ve paylaşımın yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bir gayrimüslimin terekesinde karı hissesini aldıktan sonra kalan miktar paylaştırılmayarak çocuğun cinsiyetine göre taksim edileceği kaydı konulmuştur. İncelenen Edirne şehrine ait tereke kayıtları askeri sınıfa aittir. Askeri sınıf ile reaya arasında paylaşım farklılığı görülmemektedir.

Tereke örneklerinde İslam miras hukuku hükümlerine uygunluk göstermeyen hususlar ise istikrar göstermemektedir. Uygunsuzluk çoğu kez o örnek için geçerlidir. Bununla birlikte taksimatın başka bir mezhebe göre veya Hanefi mezhebin içerisindeki farklı görüşlerden birine göre yapıldığını söylemek güçtür. Çünkü birçoğu küçük meblağların varisler arasında dağıtılması şeklinde veya tereke toplamı ile varislere dağıtılan hisselerin farklı olması şeklinde gerçekleşmektedir. Yaşanan bu uyumsuzluklar taksimatı yapan kişiden sadır olabileceği gibi çeviriyi yapanlardan veyahut bizim yanlış okumamız veya yanlış hesaplamalarımızdan kaynaklanmış olabilir. Ancak böyle bir varsayımdansa rızaya dayalı bir paylaşım yapıldığı varsayımı yapmak akla daha yakın gözükmemektedir.

İslam miras hukukuna uygun olmayan paylaşımların doğrudan kadın aleyhine olmadığını söylemeye imkan verecek örnek mevcuttur. Ulaşılan bir tereke kaydında oğul ve kızın eşit hisse aldıkları görülmektedir. İslam miras hukuku hükümleri ile örtüşmeyen bu paylaşım, dini kuralların kadın lehine olacak şekilde değiştirilebildiğini göstermesi açısından önemlidir.

C. XVII. YÜZYIL

Tereke örneklerinin incelenmesine 17. yüzyılda Edirne, Diyarbakır, Kayseri, Balıkesir ve Rusçuk'a ait sicillerle devam edilecektir. Şehirlerin seçiminde coğrafi farklılık ve tereke örneklerindeki farklı türdeki mirasçılıkların varlığı esas tutulmuştur.

1. Edirne (21, 23, 25, 26 ve 28 Numaraları Şer'iyeye Sicillerine Göre)

Ömer Lütfi Barkan'ın Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defteri (1545-1659) adlı eserinden 17. yüzyıla ait 72 tereke kaydından⁵⁶⁹ 7 tanesini kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Meryem	Terekenin	Miktarı	60.000 akçe	
	Baba Adı	Mustafa		Kayıt Tarihi	12-20.01.1605	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Müslüman		Sicil No	23	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(koca)	A.F	15000	9/36	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	10000	6/36	%69	41777
	Kız	A.F	30000	18/36		
	B erkek kardeş	N.A	3333	2/36		
	B kız kardeş	N.A	1777	1/36		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, anasını, kızını, baba bir kız kardeşini ve baba bir erkek kardeşini bırakmıştır. Koca, ana ve kız ashab'ül feraiz mirasçıları olarak hisselerine düşen kısmı almıştır. Bunlardan artan kısım asabe olan baba bir erkek ve baba bir kız kardeşe kalmıştır ve birli ikili şekilde paylaşılmıştır. Baba bir kız kardeş baba bir erkek kardeş ile mirasçı olduğunda asabe bigayrihi mirasçısı olur. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Mehmed	Terekenin	Miktarı	143.637 akçe	
	Baba Adı	Mustafa		Kayıt Tarihi	21.11.1605	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Müslüman		Sicil No	23	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	35909	9/36	Yüzde	Miktar
	Ananın anası	A.F	23937	6/36	%94	123687

⁵⁶⁹ Barkan (1966), s.158-434.

	AB kız kardeş	A.F	53864	18/36		
	B erkek kardeş	N.A	19950	2/36		
	B kız kardeş	N.A	9975	1/36		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, ananın anasını, ana baba bir kız kardeşini, baba bir erkek kardeşini ve baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Ana baba bir kız kardeşin payı $1/2^{570}$ yani 71819 akçe olmalı iken, 17954 akçe eksik verilmiştir. Baba bir erkek ve kız kardeş ahab'ül feraizden artan 11969 akçe ve ana baba bir kız kardeşe verilmeyen 17954 akçeden oluşan 29925 akçeyi kendi aralarında birli ikili şekilde paylaşmışlardır. Bu yönüyle tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uymamaktadır. Rızai taksime başvurulmuş olması ihtimal dahilindedir.

Murisin	Adı	Bekir Beşe	Terekenin	Miktarı	72.802	
	Baba Adı	Abdullah		Kayıt Tarihi	27.05.1607	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Müslüman		Sicil No	21	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	9100	3/24	Yüzde	Miktar
	Oğul(2)	N.A	21234 – 42468	14/24		
	Hamil	N.A	21234	7/24		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 2 oğlunu ve 1 hamil bırakmıştır. Bu tereke kaydında cenine yine erkek hissesi verilmiştir. Tereke kaydının devamında bir tarlanın üç çocuk arasında paylaşılacağı yazmaktadır. Bunun da gerekçesi olarak kadının alakasının olmaması gösterilmektedir. Burada da rızai taksim söz konusu olabileceği gibi arazinin miri arazi olma ihtimali de mevcuttur.

Murisin	Adı	Ali	Terekenin	Miktarı	41380 akçe	
	Baba Adı	Hamza		Kayıt Tarihi	6.12.1634	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Müslüman		Sicil No	26	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	10344	3/12	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	6896	2/12	%58	24146

⁵⁷⁰ 4/ NİSA, 176 ... Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa bıraktığı malın yarısı onundur... Eğer kız kardeşler iki iseler, (erkek kardeşin) bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:176> s.e.t: 06.06.2015.

	A kız kardeş	A.F	6896	2/12		
	AB erkek kardeş	N.A	17240	5/12		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, anasını ve ana bir kız kardeşini bırakmıştır. Karı evlat olmadığı için 1/4 hissesini almıştır. Bir tane ana bir kız kardeş ve bir tane ana baba bir erkek kardeş ananın hissesini 1/3ten 1/6ya indirmiştir. ana bir kız kardeş de ashab'ül feraiz mirasçısı olarak 1/6 hissesini aldıktan sonra artan kısım asabe olan ana baba bir erkek kardeşe kalmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Fatıma	Terekenin	Miktarı	200962	
	Baba Adı	Mustafa		Kayıt Tarihi	16.05.1636	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Müslüman		Sicil No	26	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(koca)	A.F	50240	3/13	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	33493	2/13		
	Baba	A.F	33493	2/13		
	Kız	A.F	83736	6/13		
					%62	117229

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, anasını, babasını ve kızını bırakmıştır. Kayıtta yer alan örnekte avl vardır. Ancak bu örnekte koca, ana ve baba için avl uygulanmamıştır⁵⁷¹. Koca 1/4, ana 1/6, baba 1/6 hisse almıştır. Bu üçünün hissesi 7/13 olması gerekirken 7/12 olmuştur. Aradaki 7/156 hisse olan 9015 akçe kızın payından düşürülmüştür. Zira kızın payı 6/13 yani 92752 akçe olmalıdır.

Avl yapılırken tüm varisler payları oranında bir azaltmaya uğrar. Burada görülen tek varisten azaltma İslam miras hukuku hükümlerine aykırıdır. Aykırılık tüm mezhepler için de geçerlidir. Durumu açıklamaya en yakın hukuki kavram yine rızai taksimdir.

Murisin	Adı	Ahmed	Terekenin	Miktarı	903.738	
	Baba Adı	Mehmed		Kayıt Tarihi	08.10.1639	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edirne	
	Dini	Müslüman		Sicil No	28	

⁵⁷¹ Avl icma ile tespit edilmiştir. Her mirasçı payı oranında bir indirim tabidir. Bu konuda mezhepler fikir birliği içerisindedir. Bkz. Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 337.

Mirasçılarım	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
					Yüzde	Miktar
	Eş(karı)	A.F	225934	2/8		
	AB erkek kardeşin kızı(2)	Z.E	338902-677804	6/8	%100	903738

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 2 ana baba bir erkek kardeşinin kızını bırakmıştır. Üçüncü sınıf zevi'l erham mirasçısı olan ana baba bir erkek kardeşin kızları mirası eşit paylaşmışlardır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Mehmed	Terekenin	Miktarı	188.487 akçe
	Baba Adı	Abdurrahman		Kayıt Tarihi	17.02.1655
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edirne
	Dini	Müslüman		Sicil No	38
Mirasçılarım	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası
	Eş(karı)(2)	A.F	11785-23570	4/32	Yüzde Miktar
	Kız	A.F	123698	21/32	
	Oğul kızı	A.F	41235	7/32	

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında 2 karısını, kızını ve oğlunun kızını bırakmıştır. Karılar evlat ve hatta oğlun evladı oldukları için 1/8 hissesini ve kız tek başına bulunduğu için 1/2 hissesini ashab'ül feraiz mirasçısı olarak almıştır. Oğul kızının kız ile birlikte bulunduğu kızın aldığı 1/2 hisseyi 2/3 hisseye tamamlamak için 1/6 almaktadır. Mezhepler bu konuda fikir birliği içerisindedir. Ayrıca bu örnekte reddiye bulunmaktadır. Sahabeden Abdullah bin Mesud ve İmam Ahmed bin Hanbel'e göre kız ile birlikte bulunan oğlun kızı lehine red yapılmaz.

İncelenen örneklerde ashab'ül feraiz, asabe, red ve zevi'l erham mirasçılıkları görülmektedir. Baba bir kız ve baba bir erkek kardeşlerin mirasçılığı icma ile tespit edilmiştir. Ve uygulamasında istikrar mevcuttur. Bir örnekte de avl vardır. Avl üzerinde bulunan icmada tüm mirasçılarının hisselerinden bir eksiltme söz konusudur. Ancak avliye bulunan taksimat genel bilgilerin dışında, koca, ana ve baba aleyhine avl uygulanmaksızın yapılmıştır. Fazla olarak aldıklarının miktarı ise kızın hissesinde düşmüştür. Bir örnekte karı ile birlikte zevi'l erham mirasçılığı vardır. Bu örnek zevi'l erham mirasçılığını gösterdiği

gibi karı lehine red yapılmadığını da göstermektedir. Birden fazla karı yine 1/8 hisse almıştır. Örneklerde bir tane ananın anası olan nine görülmektedir.

Askeri sınıfa ait olan kayıtlarda yer alan örneklerden İslam miras hukukuna tam hem uyanlar reaya ile farklılık arz etmemektedir. Uymayanlar ise burada da örneğe özgü niteliktedir.

Tereke kayıtlarında İslam miras hukuku hükümlerine uygun olmayan örnekler mevcuttur. Bunlarda bazı varislerin hisselerinin diğer hissedarlara dağıtıldığı görülmektedir. Burada da rızai taksim olduğunu varsaymak mümkündür.

2. Diyarbakır (3715 Numaralı Şer‘iyye Siciline Göre)

Diyarbakır’a ait 3715 numaralı şer‘iyye sicilinden 2 adet tereke örneği kullanılacaktır⁵⁷².

Murisin	Adı	Ali	Terekenin	Miktarı	20 guruş	
	Baba Adı			Kayıt Tarihi	16.04.1655	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Diyarbakır	
	Dini	Müslüman		Sicil No	3715	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	5	1/4	Yüzde	Miktar
	Kız kardeşin kızı	Z.E	15	3/4	%100	20

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında ve arkasında karısını ve kız kardeşinin kızını bırakmıştır. Kayıt diğer tereke örneklerinden farklıdır. Kayıt varislerin paylarını aldıklarını ve tereke ile ilgili birbirlerine dava açmayacaklarına ilişkindir. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	İbrahim	Terekenin	Miktarı	3060 akçe	
	Baba Adı	Mehmed		Kayıt Tarihi	15.04.1655	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Diyarbakır	
	Dini	Müslüman		Sicil No	3715	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Kız kardeş	A.F	3060	1	Yüzde	Miktar
					%100	3060

⁵⁷² İzgörer, Ahmet Zeki (Editör), (2013), Diyarbakır Şer‘iyye Sicilleri Amid Mahkemesi, C:1, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, s. 67 vd.

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında kız kardeşini bırakmıştır. Kayıt bir kız kardeşin ağabeyinden kendisine miras kalan miktarı aldığına ilişkindir. Kız kardeş tek başına olduğu için red yoluyla mirasın tamamını almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

İncelenen tereke örneklerinde ashab'ül feraiz, red ve zevi'l erham mirasçılıkları görülmektedir. Karı lehine red yapılmadığı için zevi'l erham mirasçısı olduğu için kız kardeşin kızı mirastan hisse almıştır.

3. Kayseri (82/3 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)

Kayseri'ye ait 82/3 numaralı şer'iyeye sicilinde yer alan 6 tereke kaydından 2 tanesi kullanılacaktır⁵⁷³.

Murisin	Adı	İbrahim	Terekenin	Miktarı	8500 guruş	
	Baba Adı	Hasan		Kayıt Tarihi	22.08.1674	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Kayseri	
	Dini	Müslüman		Sicil No	82/3	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	10632*	1/8	Yüzde	Miktar
	Oğul(3)	N.A	2125-6375	6/8	%25	2125
	Kız	N.A	1062	1/8		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 3 oğlunu ve kızını bırakmıştır. Çeviride karının payı 10632 guruş olarak gösterilmişse de bunun basit bir çeviri hatası olduğu bellidir. Zira karının payı 1062 akçe olmalıdır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Erhaman	Terekenin	Miktarı	910	
	Baba Adı			Kayıt Tarihi	14.11.1674	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Kayseri	
	Dini			Sicil No	82/3	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	113	9/72	Yüzde	Miktar
	Oğul(4)	N.A	178-712	56/72	%22	202
	Kız	N.A	89	7/72		

⁵⁷³ Atik, Süreyya (2010), '82/3 Numaralı Kayseri Ser'iyeye Sicili (H.1085/M.1674-1675) Transkripsiyon Ve Değerlendirmesi', (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.162-181.

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 4 oğlunu ve kızını bırakmıştır. Kayıtta yer alan kendi isimden ve varislerinin isminden Müslüman olmadığını varsaydığımız murisin miras İslam miras hukukuna uygun olarak yapılmıştır.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları görülmektedir. Ayrıca bir gayrimüslimin terekesi İslam miras hukuku hükümlerine göre paylaştırılmıştır. Kayıtlarda İslam miras hukuku hükümlerine uymayan bir örneğe rastlanmamaktadır.

4. Balıkesir (703 ve 709 Numaralı Şer'iyeye Sicillerine Göre)

Balıkesir'e ait çeşitli şer'iyeye sicillerde yer alan tereke kayıtlarından 7 tanesi ekler listesine konarak çevrilmiştir⁵⁷⁴. Bunlardan 2 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Zülfikar	Terekenin	Miktarı	55100 akçe	
	Baba Adı			Kayıt Tarihi	08.04.1675	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Balıkesir	
	Dini	Müslüman		Sicil No	703	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	6888	6/48	Yüzde	Miktar
	Oğul(2)	N.A	16080-32160	28/48	%42	22958
	Kız(2)	N.A	8035-16070	14/48		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 2 oğlunu ve 2 kızını bırakmıştır. Karının payı 2888 olarak çevrilse de 6888 olmalıdır. Karı evlat olduğu için 1/8 hissesini ashab'ül feraiz mirasçısı olarak almıştır. Artan kısım oğullar ve oğul ile birlikte iken asabe olan kızlar arasında birli ikili şekilde paylaşılmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Halil	Terekenin	Miktarı	216 guruş	
	Baba Adı			Kayıt Tarihi	29.05.1695	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Balıkesir	
	Dini	Müslüman		Sicil No	709	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	54	1/4	Yüzde	Miktar
	Kız kardeşin oğlu(2)	Z.E	81-162	3/4	%25	54

⁵⁷⁴ Er, İlker (2008), 'Balıkesir Tereke Kayıtları Üzerinde Bir Değerlendirme (1670-1700)', (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.79-104.

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını ve kız kardeşinin 2 oğlunu bırakmıştır. Karı evlat olmadığı için 1/4 hissesini almış ancak artan kısım karı lehine red yapılmadığı için zevi'l erham mirasçısına kalmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

İncelenen tereke kayıtlarında yer alan örneklerde ashab'ül feraiz, asabe ve zevi'l erham mirasçılıkları görülmektedir. Zevi'l erham mirasçılığının olduğu örnekte karı da mirasçidir. Ancak karı lehine red yapılmadığı için başka ashab'ül feraiz mirasçısı ve asabe olmadığı için miras zevi'l erham mirasçısına kalmıştır. Bir örnekte cenin için yine oğul hissesi ayrılmıştır. İncelenen tüm örnekler İslam miras hukuku hükümlere uygundur.

5. Rusçuk (R-3 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre)

Rusçuk' a ait R-3 numaralı şer'iyye sicilinden çevrilmiş 11 adet tereke kaydından⁵⁷⁵ 2 tanesi kullanılacaktır. Bunlardan bazıları tamamlanmamış tereke kayıtlarıdır.

Murisin	Adı	Abdullah Çelebi	Terekenin	Miktarı	216388 akçe	
	Baba Adı			Kayıt Tarihi	27.03.1686	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Rusçuk	
	Dini	Müslüman		Sicil No	R-3	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	27048	12/96	%65	139751
	Ana	A.F	36064	16/96		
	Oğul	N.A	76639	34/96		
	Kız(2)	N.A	38319-76639	34/96		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, anasını, oğlunu ve 2 kızını bırakmıştır. Karı evlat olduğu için 1/8 hissesini ve ana evlat olduğu için 1/6 hissesini ashab'ül feraiz mirasçısı olarak almıştır. Artan kısım oğul ve oğul ile birlikte iken asabe olan kızlar arasında birli ikili şekilde paylaşılmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Ayşe	Terekenin	Miktarı	46073 akçe	
	Baba Adı			Kayıt Tarihi	03.04.1686	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Rusçuk	

⁵⁷⁵ Tanıd, Duygu (2013), 'R-3 Numaralı Rusçuk Şer'iyye Sicilinin Çeviriyazısı ve Tahlili (H.1093-1100/M.1682-1688)', (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.80-214.

	Dini	Müslüman		Sicil No	R-3	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Kız	A.F	23037	4/8	Yüzde	Miktar
	Oğlun oğlu	N.A	11518	2/8		
	Oğlun kızı(2)	N.A	5759-11518	2/8		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kızını, oğlunun oğlunu ve oğlunun kızını bırakmıştır. Kız tek başına bulunduğu için 1/2 hissesini ashab'ül feraiz mirasçısı olarak almıştır. Oğlun kızı ashab'ül feraiz iken oğlun oğlu ile birlikte asabe olmuş ve kızdan artan yarı payı birli ikili şekilde almıştır. Oğlun kızının mirasçılığı icma ve sünnetle ile belirlenmiştir. İcmanın dayanağı ise Kur'an ve sünnettir.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları görülmektedir. Bunun dışında iki tereke örneği beytülmal için tutulmuştur. Bunlar hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Oğul ile birlikte bulunan kız ve oğlun oğlu ile birlikte bulunan oğlun kızı ashab'ül feraiz mirasçılığından çıkarak asabe bigayrihi mirasçı olmuşlar ve mirası birli ikili şekilde almışlardır. Kız, oğlun oğlu ve oğlun kızının mirasçı olduğu bir paylaşımında İbn-i Mesud dışındaki sahabeler oğlun oğlu ile oğlun kızını asabe mirasçısı yaparken İbn-i Mesud bu paylaşımında oğlun kızına miras düşmeyeceği görüşündedir. Tereke kayıtlarında yer alan örnekler İslam miras hukuku hükümlere uygundur.

17. yüzyıla ait tereke örneklerinde ashab'ül feraiz, asabe, red ve zevi'l erham mirasçılıkları görülmektedir. Bu yüzyıla ait örneklerden öne çıkanlar şu şekilde sıralanabilir. Cenin için oğul hissesi verilmeye devam edilmektedir. Ananın hissesi 2 kardeşle 1/3ten 1/6ya düşmektedir. Avl örneği mevcuttur. Avl icma ile belirlenmiştir. Kız ile birlikte bulunan oğlun kızı lehine red yapılmıştır. Karı lehine red yapılmamıştır. Kız, oğlun oğlu ve oğlun kızının mirasçı olduğu bir paylaşımında oğlun kızını asabe mirasçısı olmuştur. Oğlun kızının hükümleri icma ve sünnetle belirlenmiştir. Red yapılan örneklerde, esasen, Hanefi mezhebi hükümleri uygulanmıştır. Birden fazla karı 1/8 hisse almışlardır. Bir örnekte bulunan nine 1/6 hisse almıştır.

İncelenen tereke örneklerinde İslam miras hukuku hükümlerine uymayan taksimatlar görülmektedir. Varislerden bir kısmı aleyhine avl uygulanmaması, kariya tarladan hisse verilmemesi ve varislerden birinin hissesinin diğer varisler arasında dağıtılması gibi şekillerle gerçekleşen aykırılık için mezhebe dayalı bir açıklama mümkün

değildir. Bunun için yine İslam hukukçularının da kabul ettiği rızai taksim kurumu devreye girebilmektedir.

D. XVIII. YÜZYIL

18. yüzyıl şer'iyeye sicilleri bakımından verinin çok olduğu bir dönemdir. Ulaşılan kaynaklar arasından seçilen şehirlerde coğrafi farklılık esas alınacaktır. Mirasçıları bakımından daha seyrek görülen tereke örnekleri üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

1. Gaziantep (64 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)

Gaziantep'e ait 64 numaralı şer'iyeye sicilinden çevrilmiş 17 adet tereke kaydından⁵⁷⁶ 3 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Mehmet	Terekenin	Miktarı	33 guruş	
	Baba Adı	Kaya		Kayıt Tarihi	11.04.1711	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	64	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)(2)	A.F	2-5	1/8	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	28	7/8	%100	33

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında 2 karısını ve kızını bırakmıştır. Kız red yoluyla karı hissesini aldıktan sonra terekenin tamamını almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Fatma	Terekenin	Miktarı	598 guruş	
	Baba Adı	Kabad		Kayıt Tarihi	08.03.1712	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	64	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Oğlun oğlu(2)	N.A	199-398	4/6	Yüzde	Miktar
	Oğlun kızı(2)	N.A	100-200	2/6	%34	200

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında 2 oğlun oğlu ve 2 oğlun kızını bırakmıştır. Oğlun oğlu ile oğlun kızının mirasçılıkları icma ve sünnet ile tespit edilmektedir. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

⁵⁷⁶ Narinç, s.13-253.

Murisin	Adı	Fatma	Terekenin	Miktarı	137 guruş	
	Baba Adı	Mehmed		Kayıt Tarihi	11.03.1712	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	64	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(koca)	A.F	32	3/13	Yüzde	Miktar
	Baba	A.F	21	2/13		
	Ana	A.F	21	2/13		
	Kız	A.F	63	6/13		
					%62	84

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, babasını, anasını ve kızını bırakmıştır. Tereke örneğinde avl vardır. Buradaki paylaşım genel kurallara uygun olarak yapılmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

İncelenen tereke örneklerinde ashab'ül feraiz, asabe ve red mirasçılıkları görülmektedir. Diğer hususlar kısaca şöyledir; birden fazla karının 1/8 aldığı görülmektedir. Ayrıca karı lehine red uygulanmamıştır. Sicilde 2 tereke örneğinde cenin için oğul hissesi ayrılmıştır. Bir gayrimüslimin terekesi İslam miras hukukuna göre paylaştırılmıştır. Yine icma ile tespit edilen avl uygulaması mevcuttur. Tereke kayıtlarında İslam miras hukuku hükümlerine aykırı örneğe rastlanmamaktadır.

2. Edremit (1229 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre)

Edremit'e ait 1229 numaralı şer'iyye sicilinden çevrilmiş 9 adet tereke örneğinden 3 tanesi kullanılacaktır⁵⁷⁷.

Murisin	Adı	Halime	Terekenin	Miktarı	9960 guruş	
	Baba Adı	Abdi		Kayıt Tarihi	18.08.1712	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Edremit	
	Dini	Müslüman		Sicil No	1229	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık Sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	AB erkek kardeşin kızı(2)	Z.E	2760-5520	12/21	Yüzde	Miktar
	AB kız kardeşin oğlu	Z.E	1840	4/21		
	AB kız kardeşin	Z.E	1380	3/21		
					%71	6900

⁵⁷⁷ Ayas, Tuğba, (2015) '1229 Numaralı Edremit Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi', (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü s. 197-298.

	<i>oğlu</i>					
	AB kız kardeşin kızı	Z.E	960	2/21		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında 2 ana baba bir erkek kardeşinin kızını, 2 ana baba bir kız kardeşinin oğlunu, ana baba bir kız kardeşin kızını bırakmıştır. Tereke örneğinde üçüncü sınıf zevi'l erham mirasçıları görülmektedir. Usulden sıfat fürudan adet alınarak yapılan hesaplama İslam miras hukukuna uygundur. Ancak çeviride bir tane ana baba bir kız kardeş var gibi görünse de iki tane olmalıdır. Eğik şekilde verilen mirasçı ikinci ana baba bir kız kardeşin oğludur. Ayrıca ana baba bir kız kardeşin kızının hissesi 960 olarak çevirdiyse de 920 olmalıdır.

Murisin	Adı	Veli	Terekenin	Miktarı	30400 guruş	
	Baba Adı	Abdullah		Kayıt Tarihi	21.10.1712	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edremit	
	Dini	Müslüman		Sicil No	1229	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	7600	1/4	Yüzde	Miktar
	Beytülmal	B.M	22800	3/4	%25	7600

Tablodan anlaşıldığı üzere erkek muris arkasında sadece karısını bırakmıştır. Karı evlat olmadığı için 1/4 hisse almıştır. Karı lehine red yapılmadığı için artan kısım beytülmal kalmıştır. Kaynak eserde karının hissesi 720 olarak yazılmışsa da bunun orijinal metnin okunamamasından dolayı olduğu veya basit çeviri hatası olduğu açıktır.

Murisin	Adı	Muharrem	Terekenin	Miktarı	551 guruş	
	Baba Adı	Mahmud		Kayıt Tarihi	06.06.1712	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Edremit	
	Dini	Müslüman		Sicil No	1229	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	69	13/104	Yüzde	Miktar
	Oğul(4)	N.A	74-296	56/104		
	Hamil	N.A	74	14/104		
	Kız(3)	N.A	37-111	21/104		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 4 oğlunu, hamili ve 3 kızını bırakmıştır. Kaynak eserin çevirisinde dört kız üç oğul gibi görünse de hisse

dağılımından ve varis isminden kız olarak yazılanlardan birinin oğul olduğunu kabul etmek gerekir. Cenin için yine oğul hissesi ayrılmıştır

Tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz, asabe, zevi'l erham ve beytülmal mirasçılıkları görülmektedir. Zevi'l erham mirasçılarının miras paylaşımı İmam Muhammed'e göre yapılmıştır. Karının tek başına bulunduğu bir paylaşımda karı 1/4 hissesini almış ancak lehine red yapılmadığı için artan beytülmala kalmıştır. Cenin için yine oğul hissesi ayrılmıştır Çevirilerde küçük hatalar mevcuttur. İslam miras hukuku hükümlerine aykırı örneğe rastlanmamaktadır.

3. Gaziantep (65 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)

Gaziantep'e ait 65 numaralı şer'iyeye sicilinden çevrilmiş 56 adet tereke kaydından 4 tanesi⁵⁷⁸ kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Ahmet	Terekenin	Miktarı	110 guruş	
	Baba Adı	Ali		Kayıt Tarihi	15.06.1714	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	65	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	14	1/8	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	48	4/8	%100	110
	AB kız kardeş	N.A	48	3/8		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, kızını ve ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Ana baba bir kız kardeş kız ile birlikte bulunduğu asabe olur ve ashab'ül feraizden artanı alır. Meselede kızın 4/8 (55 guruş), ana baba bir kız kardeşin 3/8 (41 guruş) alması gerekirken mirası eşit olarak paylaşmışlardır. Ana baba bir kız kardeşin kız ile asabe olması, sünnetle sabittir⁵⁷⁹ ve dört mezhep tarafından kabul edilmiştir. Tereke taksimi, bu yönüyle İslam miras hukuku hükümlerine aykırıdır. Uygulamaya dair yapılacak varsayımlar çok olabileceksede bizim varsayımımız bunun yine rızai taksimle olabileceği yönündedir.

⁵⁷⁸ Yüksel Kayaçağlayan, Naime (2011), '1714–1715 Tarihleri Arasında Gaziantep'te Sosyal, Siyasî Ve İktisadî Yapı (65 Numaralı Gaziantep Şer'iyeye Sicili Metin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi)', s.145-272.

⁵⁷⁹ ... Rasûlullah (s.a.v.)'in verdiği hüküm gibi hüküm vereceğim: “Yarısı kızındır, oğlun kızına ise altıda bir düşer böylece üçte ikinin tamamlanması olarak oğlun kızınıdır, geri kalan ise kız kardeşindir. Tirmizi, feraiz 4, 2094.

Murisin	Adı	İbrahim	Terekenin	Miktarı	705 guruş	
	Baba Adı	Ahmed		Kayıt Tarihi	15.10.1714	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	65	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)(2)	A.F	88	3/13	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	118	2/13	%100	705
	AB kız kardeş	A.F	353	6/13		
	B kız kardeş(2)	A.F	147	2/13		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında 2 karısını, anasını, ana baba bir kız kardeşini ve 2 baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Meselenin çözümünde hatalar bulunmaktadır. Mevcut mirasçıların bulunduğu bir meselede avl vardır. Ortak payda 12 iken 13 olmalıdır. Bu hususa dikkat edilmemiştir⁵⁸⁰. İşlem doğru yapılmış olsa idi; karılar 163, ana 108, ana baba bir kız kardeş 325, baba bir kız kardeşler 108 guruş almış olacaktı. Anlaşılan baba bir kız kardeşler asabe olarak düşünülmüştür. Zira diğer mirasçıların hisseleri hesap edilip toplam hisseden çıkartıldığında 147 guruş kalmaktadır. Bir başka hata ise, karıların evlat olmadığı için 1/4 alacakken 1/8 almış olmalarıdır. Karılardan artan 75 guruş diğer mirasçılar tarafından paylaşılmıştır. Bu yöneyle tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine aykırıdır. Rızai taksime dayandığı varsayımında bulunmak mümkündür.

Murisin	Adı	Ali	Terekenin	Miktarı	18 guruş	
	Baba Adı	Kaya		Kayıt Tarihi	22.11.1726	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	65	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	4,5	2/8	Yüzde	Miktar
	AB erkek kardeşin kızı(2)	Z.E	3-7	3/8	%100	18
	AB erkek kardeşin kızı(2)	Z.E	3-7	3/8		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 4 ana baba bir erkek kardeşinin kızını bırakmıştır. Tereke örneğinde muris ashab'ül feraiz mirasçısı olarak

⁵⁸⁰ Avl icma ile tespit edilmiştir. Her mirasçı payı oranında bir indirim tabidir. Bu konuda mezhepler fikir birliği içerisindedir. Bkz. Abdurrah ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 337.

karısını bırakmıştır. Evlat olmadığı için 1/4 hissesini alan karı lehine red yapılmadığı için kendisinden artan kısım üçüncü sınıf zevi'l erham mirasçısı olan ana baba bir erkek kardeşlerin kızlarına kalmıştır. Örnekte iki tane ana baba bir kız kardeş mevcuttur. Hesaplardaki küçük kusurları yazmadık. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Ömer	Terekenin	Miktarı	155 guruş	
	Baba Adı	Abdurrahman		Kayıt Tarihi	22.12.1714	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	65	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	19	3/24	Yüzde	Miktar
	Baba	A.F	26	4/24		
	Nine	A.F	26	4/24		
	Oğul	N.A	84	13/24		
					%29	45

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, babasını, ninesini ve oğlunu bırakmıştır. Tereke örneğinde muris karısını, babasını, ninesini ve oğlunu bırakmıştır. Evlat olduğu için karı 1/8 hissesini, baba oğul olduğu için 1/6 hissesini ve nine ana olmadığı için 1/6 hissesini ashab'ül feraiz mirasçısı olarak almıştır. Geriye kalan asabe olan oğula kalmıştır. Ninenin ananın anası olması muhtemeldir.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz, asabe ve zevi'l erham mirasçılıkları görülmektedir. Koca, ana, baba ve kızın mirasçı olduğu bir örnekte icma uygulama genel kurala uygun paylaştırılmıştır. Karı lehine red yapılmadığı için zevi'l erham mirasçısı mirastan pay almıştır. İslam miras hukuku hükümlerine aykırı örnekler de mevcuttur. Kız ve ana baba bir kız kardeşin mirasçı oldukları bir örnekte ikisi de asabe gibi değerlendirilerek eşit hisse almışlardır. Başka bir örnekte ise izahı güç bir paylaşım söz konusudur. Aykırı durumlar mezheplerin hepsi için geçerlidir. Yine rızai taksime dayandığı varsayımında bulunmak mümkündür.

4. Adana (30 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre)

Adana'ya ait 30 numaralı şer'iyye sicilinden çevrilmiş 10 tereke kaydından 2 tanesi kullanılacaktır⁵⁸¹.

⁵⁸¹ Yıldırım, M. Zahit (1996), '30 Numaralı Adana Şer'iyye Sicil Defteri 1115/1703-1171/1757', (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 311-434.

Murisin	Adı	Hüseyin	Terekenin	Miktarı	726 guruş akçe	
	Baba Adı	Abdülğaffar		Kayıt Tarihi	09.04.1726	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Adana	
	Dini	Müslüman		Sicil No	30	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	91	3/24	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	363	12/24	%79	576
	Oğlun kızı	A.F	121	6/24		
	Amca	N.A	150	5/24		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, kızını, oğlunun kızını ve amcasını bırakmıştır. Karı evlatla birlikte mirasçı olduğu için 1/8 hisse almıştır. Oğlun kızınının, kız ile birlikte bulunduğu kızın aldığı 1/2yi 2/3e tamamlamak için 1/6 almaktadır. Mezhepler bu hususta fikir birliği içerisindedir⁵⁸². Dördüncü sınıf asabe mirasçısı olan amca ashab'ül feraizden artan kısmı almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	İsmail	Terekenin	Miktarı	616 guruş	
	Baba Adı	Halil		Kayıt Tarihi	09.07.1727	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Adana	
	Dini	Müslüman		Sicil No	30	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	77	1/8	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	539	7/8	%100	616

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını ve kızını bırakmıştır. Karı mirasçılar arasında evlat olduğu için 1/8 hissesini ashab'ül feraiz mirasçısı olarak almıştır. Karı lehine red yapılmadığı için karıdan artanın tamamı kıza kalmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

İncelenen tereke örneklerin ashab'ül feraiz, asabe ve red mirasçılıkları görülmektedir. Oğlun kızı, bir kız ile mirasçı olduğu için 1/6 hisse almıştır. Karı lehine red yapılmadığı için kız karıdan artanın tamamını almıştır.

Tereke örneklerinde İslam miras hukukuna uymayan bir örneğe rastlanılmamaktadır.

⁵⁸² Münzir, s.46.

5. Gaziantep (98/1 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)

Gaziantep' ait 98/1 numaralı şer'iyeye sicilinden çevrilmiş 27 adet tereke kaydından⁵⁸³ 2 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Ümmühan	Terekenin	Miktarı	268 guruş	
	Baba Adı	Mehmed		Kayıt Tarihi	01.06.1742	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	98/1	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(koca)	A.F	134	3/7	Yüzde	Miktar
	B kız kardeş(2)	A.F	67-134	4/7	%50	134

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını ve 2 baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Mevcut mirasçılarının bulunduğu bir meselede avl vardır. Ortak payda 6 iken 7 olmalıdır. Ancak bu hususa dikkat edilmemiştir⁵⁸⁴. Ayrıca 2 tane baba bir kız kardeş terekenin 2/3 hissesini alacak iken yarısını almıştır. Buna göre baba bir kız kardeşlerin hissesi 179 iken avl ederek 153; Kocanın mirası 134 iken avl ederek 115 olmalıdır. Bu durumda da rızai taksime dayanmak mümkündür.

Murisin	Adı	Ümmühan	Terekenin	Miktarı	97 guruş	
	Baba Adı	Abdülhalim		Kayıt Tarihi	23.07.1742	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	98/1	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(koca)	A.F	49	3/6	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	16	1/6	%17	16
	Baba	N.A	33	2/6		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, anasını ve babasını bırakmıştır. Bu tereke kaydında yer alan mesele sahabe döneminde tartışılmıştır. İbni Abbas'a göre koca yarım; ana üçte bir; baba asabe olarak artan altıda bir kalmalıdır⁵⁸⁵. Ömer, Ali ve Zeyd gibi sahabeler kocaya yarım hisse verdikten sonra kalanın üçte birinin

⁵⁸³ Yılmaz, Ömer Faruk (2010), '98/1 Numaralı Gaziantep Ser'iyeye Sicili (H.1155/M.1742-1743) Transkripsiyon ve Değerlendirme', (Yüksek Lisans Tezi), s. 86-109.

⁵⁸⁴ Avl icma ile tespit edilmiştir. Her mirasçı payı oranında bir indirim tabidir. Bu konuda mezhepler fikri birliği içerisindedir. Bkz. Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 337.

⁵⁸⁵ Serahsi, C:29, s.199.

anaya, bundan kalan üçte ikinin de babaya verilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir⁵⁸⁶. Dört mezhep hukukçularına göre ana, koca payını aldıktan sonra kalanın 1/3ünü almaktadır⁵⁸⁷. Bu durumda koca 1/2, ana 1/6, baba 1/3 hisse almaktadır. Örnek tereke de bu şekilde paylaştırılmıştır.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz, asabe ve red mirasçılıkları görülmektedir. Avl bulunan bir örnekte kocanın hissenin avl yapılırken bundan muaf tutulması nedeniyle İslam miras hukuku hükümlerine uymamaktadır. Rızai taksime dayalı bir taksimat olmalıdır.

6. Rodosçuk (Tekirdağ) (1751 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)

Rodosçuk'a (Tekirdağ) ait 1751 numaralı şer'iyeye sicilinde yer alan 55 tereke kaydından⁵⁸⁸ 3 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Mehmet	Terekenin	Miktarı	38105* akçe	
	Baba Adı	Osman		Kayıt Tarihi	26.02.1768	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Tekirdağ	
	Dini	Müslüman		Sicil No	1571	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Ana	A.F	5204	4/12	Yüzde	Miktar
	AB kız kardeş	A.F	7806	6/12	%83	13010
	AB amcaoğlu(2)	N.A	1301-2602	2/12		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında anasını, ana baba bir kız kardeşini ve 2 ana baba bir amcaoğlunu bırakmıştır. Tereke miktarı olarak çevrilen tutar yanlışır. Çeviride yer alan alacak ve borçlar değerlerinden çıkan sonuç 15612 akçedir. Bu değer varislere verilen miktarları da karşılamaktadır. Ana evlat ve birden fazla kardeş olmadığı için 1/3 hissesini ve ana baba bir kız kardeş tek başına bulunduğu için 1/2 hissesini ashab'ül feraiz mirasçısı olarak aldıktan sonra artanı dördüncü sınıf asabe olan ana baba bir amcaoğulları almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Vartan	Terekenin	Miktarı	206650 akçe	
	Baba Adı	Sarabyon		Kayıt Tarihi	11.03.1768	

⁵⁸⁶ Serahsi, C:29, s.199.

⁵⁸⁷ Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 333-334.

⁵⁸⁸ Cengiz, Emine (2008), '1751 No'lu Rodosçuk (Tekirdağ) Seriyeye Sicili Transkripsiyon Ve Tahlili', (Yüksek Lisans Tezi), Edirne Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.34-91.

	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Tekirdağ	
	Dini	Hristiyan		Sicil No	1571	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	51666	2/8	Yüzde	Miktar
	AB kız kardeş(2)	A.F	77494-154988	6/8	%100	206650

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını ve 2 ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Kayıtta Ermeni milletinden olduğu yazılı olan kişinin miras İslam miras hukukuna göre paylaştırılmıştır. Yine kayıtta sehim (hisse) olarak 8 gösterilmiş 2 sehmin karıya 6 sehmin kız kardeşlere verildiği yazılır. Örnekte reddiye de bulunmaktadır. Küçük işlem hataları mevcuttur.

Murisin	Adı	Aişe	Terekenin	Miktarı	36014 akçe	
	Baba Adı	İbrahim		Kayıt Tarihi	05.03.1768	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Tekirdağ	
	Dini	Müslüman		Sicil No	1571	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Kız	A.F	18007	1/2	Yüzde	Miktar
	B kız kardeş	N.A	18007	1/2	%100	34014

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kızını ve baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Kızın varlığı baba bir kız kardeşi asabe sıfatıyla mirasçı yapmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları görülmektedir. Mirasçılığı icma tespit edilmiş olan baba bir kız kardeş kızla birlikte asabe magayrihi mirasçısı olmaktadır. Dört adet gayrimüslim terekesi İslam miras hukukuna göre paylaştırılmıştır. Kayıtlarda İslam miras hukuku hükümlerine uymayan örneğe rastlanılmamaktadır.

7. Gaziantep (131 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre)

Gaziantep'e ait 131 numaralı şer'iyye sicilinden çevrilen 48 tereke kaydından⁵⁸⁹ 2 tanesi kullanılacaktır.

⁵⁸⁹ Güdeleolu, s.77- 198.

Murisin	Adı	Ayşe	Terekenin	Miktarı	149 guruş	
	Baba Adı	Ahmet		Kayıt Tarihi	31.10.1781	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	131	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(koca)	A.F	75	3/6	Yüzde	Miktar
	Nine	A.F	49	1/6	%17	49
	Baba	N.A	24	2/6		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, ninesini ve babasını bırakmıştır. Kayıtta bahsi geçen ninenin (cedde) murisin anasının anası mı yoksa babanın anası mı olduğu yazılı değildir. Hz peygamber ana olmadığı zaman nineye hisse verdiği için, ananın her iki nineyi de mirastan mahrum bırakması sünnet ile tespit edilmiştir⁵⁹⁰. Babanın anası olan nine baba ile birlikte bulunduğu zaman, Hanbeli mezhebi hariç, mirasçı olamaz⁵⁹¹. Baba evlat olmadığı için sadece asabe sıfatı ile mirasçı olmuş ve artanı almıştır.

Murisin	Adı	Mehmet Emin	Terekenin	Miktarı	5,5 guruş	
	Baba Adı	Mehmet		Kayıt Tarihi	02.12.1781	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	131	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	82 akçe	15/60	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	110 akçe	10/60		
	AB erkek kardeş(2)	N.A	186-372 akçe	28/60		
	AB kız kardeş	N.A	93 akçe	7/60		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, anasını, 2 ana baba bir erkek kardeşini ve ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Kayıtta verili miras payları miras oranları ile denk düşmemektedir. Zira oran olarak en yüksek alması gereken eş en az payı almış olarak gösterilmiştir. Paylar toplamı 657 olmaktadır.

⁵⁹⁰ Serahsi, C:29, s. 231.

⁵⁹¹ Abdurrah ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 333.

İlk kayıta geçen 5,5 guruşun 660 akçeye karşılık geldiğini kabul edilirse eşin hissesi $1/4^{592}$ 165; ananın hissesi 110 (uygun); ana baba bir erkek kardeşlerin her biri için 154 ve ana baba bir kız kardeşin hisse 77 olmalıdır. Bu yönüyle tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uymamaktadır. Rızai taksim muhtemeldir.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları görülmektedir. Sicilde bir gayrimüslimin terekesi İslam miras hukukuna göre paylaştırılmıştır. Cenin için yine oğul hissesi ayrılmıştır. Mirasçılığı sünnetle belirlenmiş nine mirasçı olmuştur. Birden fazla karı $1/8$ hisseyi aralarında paylaşmışlardır. İslam miras hukuku hükümlerine uygun olmayan bir örneğe rastlanmaktadır. Bunda yine rızai taksime dayalı bir paylaşım olduğu sonucuna varmak mümkündür.

8. Karaferye (10 Hk. 1447 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre)

Karaferye'ye ait 10 Hk. 1447 numaralı şer'iyye sicilinden çevrilmiş 10 adet tereke kaydından⁵⁹³ 3 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Fatıma	Terekenin	Miktarı	26391 akçe	
	Baba Adı	Mehmed		Kayıt Tarihi	29.01.1787	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Karaferye	
	Dini	Müslüman		Sicil No	10 Hk. 1447	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(koca)	A.F	6000	9/36	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	4398	6/36	% 17	4398
	Baba	A.F	4398	6/36		
	Oğul	N.A	7330	10/36		
	Kız	N.A	3665	5/36		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, anasını, babasını, oğlunu ve kızını bırakmıştır. Tereke örneğinde mirasçıların hisseleri toplamı ile tereke miktarı farklıdır. Kocanın hissesi yanlış çevrilmiştir ve 6000 değil 6598 olmalıdır. Tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygundur.

Murisin	Adı	Buhuru	Terekenin	Miktarı	37309 akçe
---------	-----	--------	-----------	---------	------------

⁵⁹² 4/ NİSA, 12, Eğer sizin çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri onlarıdır. Eğer çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarıdır. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:12> s.e.t: 06.06.2015.

⁵⁹³ Çatal, Hazım (2012), 'Karaferye Kazası Hicri 1201-1202 (Miladi 1787-1788) Tarihli Şer'iyye Sicili (Transkripsiyon Ve İnceleme)', (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 66-70.

	Baba Adı	Yano		Kayıt Tarihi	26.01.1787	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Karaferye	
	Dini	Hristiyan		Sicil No	10 Hk. 1447	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Kız(2)	A.F	12436-24872	2/3	Yüzde	Miktar
	AB kız kardeş	N.A	12436	1/3	%100	37309

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında 2 kızını ve ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Bir Hristiyan'a ait olan tereke kaydı İslam miras hukuku hükümlerine göre taksim edilmiştir.

Murisin	Adı	Mehmed	Terekenin	Miktarı	872944 akçe	
	Baba Adı	Mustafa		Kayıt Tarihi	14.02.1787	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Karaferye	
	Dini	Müslüman		Sicil No	10 Hk. 1447	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	109080	4/32	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	190890	7/32	%100	872944
	Kız	A.F	572670	21/32		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, anasını ve kızını bırakmıştır. Karı evlat olduğu 1/8 hisse almıştır. Ana evlat olduğu için 1/6, kız tek başına olduğu için 1/2 alacak iken kendileri lehine red yapılarak hisseleri artmıştır.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz, asabe ve red mirasçılıkları görülmektedir. 2 adet gayrimüslim terekesi İslam miras hukuku hükümlerine göre paylaştırılmıştır. Çeviride küçük hatalar mevcuttur. İslam miras hukuku hükümlerine uygun olmayan örneğe rastlanılmamaktadır.

9. Kastamonu (69/1 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre)

Kastamonu'ya ait 69/1 numaralı şer'iyye sicilinden çevrilmiş 44 tereke kaydından⁵⁹⁴ 3 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Derzi	Terekenin	Miktarı	648 guruş	
	Baba Adı	Dimitri		Kayıt Tarihi	07.11.1795	

⁵⁹⁴ Ay Kurumlar, Zaliha (2006), '69/1 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili (H.1210-1211/M. 1795-1796) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi', (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 69-100.

	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Kastamonu	
	Dini			Sicil No	69/1	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	81	27/216	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	108	36/216		
	Oğul (3)	N.A	102-306	102/216		
	Kız (3)	N.A	51-153	51/216		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, anasını, 3 oğlunu ve 3 kızını bırakmıştır. Tereke örneğinde muris gayrimüslimdir ve terekesi İslam miras hukukuna göre paylaştırılmıştır.

Murisin	Adı	Fatıma	Terekenin	Miktarı	244 guruş	
	Baba Adı	Halil		Kayıt Tarihi	28.02.1796	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Kastamonu	
	Dini	Müslüman		Sicil No	69/1	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(koca)	A.F	122	1/2	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	122	1/2	%50	122

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını ve anasını bırakmıştır. Bu kayıta yer alan meselede reddiye vardır. Koca lehine red yapılamadığı ve asabe mirasçısı olmadığı için ana 1/3 alması gerekirken 1/2 almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Şerife	Terekenin	Miktarı	594	
	Baba Adı	Hasan		Kayıt Tarihi	25.01.1796	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Kastamonu	
	Dini	Müslüman		Sicil No	69/1	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	A kız kardeş	A.F	99	3/18	Yüzde	Miktar
	AB erkek kardeş	N.A	330	10/18	%44	264
	AB kız kardeş	N.A	165	5/18		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında ana bir kız kardeşini, ana baba bir erkek kardeşini ve ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Ana bir kız kardeş oğul veya kız veya bunların çocukları olmadığı için ashab'ül feraiz olarak 1/6 almış artanı ana

baba bir erkek ve kız kardeş asabe sıfatı ile birli ikili şekilde paylaşmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz, asabe ve red mirasçılıkları görülmektedir. Koca lehine red yapılmamıştır. Avl bulunan bir örnek İslam miras hukuku hükümlerine uygun olarak paylaşılmıştır. Ayrıca bir gayrimüslimin terekesi İslam miras hukuku hükümlerine göre paylaştırılmıştır. İslam miras hukuku hükümlerine uygun olmayan bir örneğe rastlanılmamaktadır.

10. Sivas (6 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre)

Sivas'a ait 6 numaralı şer'iyye sicilinden çevrilmiş 7 adet terke kaydından⁵⁹⁵ 2 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Kerime	Terekenin	Miktarı	828 guruş	
	Baba Adı	Osman		Kayıt Tarihi	11.08.1799	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Sivas	
	Dini	Müslüman		Sicil No	6	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(koca)	A.F	207	5/20	Yüzde	Miktar
	Oğul(2)	N.A	148-496	12/20	% 15	124
	Kız	N.A	124	3/20		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, 2 oğlunu ve kızını bırakmıştır. Koca evlat olduğu için 1/4 hissesini ashab'ül feraiz mirasçısı olarak almıştır. Artan kısım oğullar ve kız arasında birli ikili paylaşılmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Abraham	Terekenin	Miktarı	919 guruş	
	Baba Adı	Biros		Kayıt Tarihi	31.01.1799	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Sivas	
	Dini			Sicil No	6	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	114	18/144	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	135	24/144	% 100	919

⁵⁹⁵ Özdemir, Zafer (2010), 'Sivas'ın İki Yılı (6 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicil Defteri H.1214-1215/ M.1799-1800) Transkripsiyon ve Değerlendirme', (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.65-100.

	Kız(3)	A.F	204-613	96/144		
	AB kız kardeş(2)	N.A	19-39	6/144		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, anasını, 3 kızını ve 2 ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Milleti veya dini hakkında bir bilgiye rastlamayan zimminin mirası İslam miras hukukuna uygun paylaştırılmıştır.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları görülmektedir. Bir adet gayrimüslim terekesi İslam miras hukuku hükümlerine göre paylaştırılmıştır. Tereke kayıtlarında İslam miras hukuku hükümlerine uygun olmayan örneğe rastlanılmamaktadır.

İslam miras hukuku hükümleri bu yüzyılda da uygulanmaya devam etmiştir. Ashab'ül feraiz, asabe, red, zevi'l erham mirasçılıkları görülmüştür. Bunun dışında öne çıkan bilgiler şunlardır; birden fazla kadın 1/8 hisse almıştır. Koca ve karı lehine red uygulanmamıştır. Cenin için oğlu hissesi verilmiştir. Ananın baba ve koca ile mirasçı olduğu örneklerde payı 1/6 olarak verilmiştir. Mirasçılar arasında ninenin olduğu örnekler mevcuttur. Avl uygulaması gereken bazı örneklerde avle uygun taksimat yapılmamıştır. Çok sayıda gayrimüslimin terekesi İslam miras hukuku hükümlerine göre paylaştırılmıştır. Zaman zaman çeviri hataları görülmüştür.

Baba bir kız kardeşlerin bigayrihi ve magayrihi asabelik dışında kendi başlarına asabe gibi pay alması (bu durum yazılı değildir; paylardan yola çıkarak bizim yargımızdır), koca aleyhine avl uygulanmaması, varisler arasında farklı hisse dağıtılması gibi İslam miras hukuku hükümlerine uymayan haller mevcuttur. Bunların hiçbirini mezhep farklılıklarına dayandırmak mümkün değildir. Elde kalan son ihtimal yine rızai taksim kurumudur. Çünkü hemen her İslam miras hukukuna uymayan örnek kendine özgü bir mirasçılık taşımaktadır. Bu nedenle uyumsuzluk da kendine özgü olmaktadır. Ayrıca taksimatın neden farklı olduğuna dair bir bilgi de mevcut değildir.

E. XIX. YÜZYIL

Tezin kapsamında incelenecek son yüzyıl olan 19. yüzyıla ilişkin çok sayıda kaynak mevcuttur. Tanzimat Fermanına kadar olan dilimde yine coğrafi farklılıklar esas

alınarak şehirler seçilecektir. Tereke örneklerinde ise daha seyrek bulunanlar kullanılacaktır.

1. Gaziantep (137 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre)

Gaziantep'e ait 137 numaralı şer'iyye sicilinden çevrilmiş 4 adet tereke kaydından⁵⁹⁶ 2 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Hüseyin	Terekenin	Miktarı	505 guruş	
	Baba Adı	Mehmet		Kayıt Tarihi	15.04.1805	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	137	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	63	8/64	Yüzde	Miktar
	Oğul(3)	N.A	110-331	42/64	%34	118
	Kız(2)	N.A	55-111	14/64		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 3 oğlunu ve 2 kızını bırakmıştır. Karı evlat olduğu için 1/8 hissesini ashab’ül feraiz mirasçısı olarak almıştır. Geriye kalan kısım oğul ve kızlar arasında birli ikili paylaştırılmıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Mustafa	Terekenin	Miktarı	311 guruş	
	Baba Adı	Hasan		Kayıt Tarihi	03.10.1805	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Gaziantep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	137	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	39	1/8	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	101	4/8	% 63	140
	Amcaoğlu	N.A	116	3/8		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, kızını ve amcaoğlunu bırakmıştır. Kayıttaki kızıya verilen pay 100 guruş 60 akçe olarak çevrilmişse de bu pay 155 guruş 60 akçe olmalıdır. Çeviri hatası vardır. Zira mevcut hali ile toplandığında

⁵⁹⁶ Acioğlu, Serpil (2012), ‘137 Numaralı Ayntâb Şer’iyye Sicilinin (H. 1216-1220/M. 1801-1806) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi’, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.321-329.

sonuç 256 guruş olmaktadır. Buradaki amcaoğlu babanın ya ana baba bir ya da baba bir erkek kardeşinin oğludur.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları görülmektedir. Bir örnekte çeviri hatası vardır. İslam miras hukuku hükümlerine uygun olmayan örneğe rastlanılmamaktadır.

2. Kütahya (7 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre)

Kütahya'ya ait 7 numaralı şer'iyye sicilinden çevrilmiş 32 adet tereke kaydından⁵⁹⁷ 2 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Abdurrahman	Terekenin	Miktarı	2341guruş	
	Baba Adı	Halil		Kayıt Tarihi	21.08.1805	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Kütahya	
	Dini	Müslüman		Sicil No	7	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	292	21/168	Yüzde	Miktar
	Ana	A.F	390	28/168		
	Oğul(2)+hamil	N.A	473-1419	102/168		
	Kız	N.A	237	17/168		
				%39	919	

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, anasını, 2 oğul ve hamilini ve kızını bırakmıştır. Kayıta cenin için erkek hissesi verilmiştir. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Hatice	Terekenin	Miktarı	375	
	Baba Adı	İbrahim		Kayıt Tarihi	11.05.1805	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Kütahya	
	Dini	Müslüman		Sicil No	7	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(koca)	A.F	92	3/12	Yüzde	Miktar
	Ananın anası	A.F	62	2/12		
	Oğul	N.A	216	7/12		
					%17	62

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, ananın anasını ve oğlunu bırakmıştır. Kayıta varisler arasında dağıtılan miktar 375 olarak verilmişse de 370

⁵⁹⁷ Üçdemir, Ersin (2010), '7 No'lu Kütahya Şer'iyye Sicili Defterinin (2. Bölüm) Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği', (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.132-228.

olmalıdır. Bunun da çeviri hatası olması muhtemeldir. Ananın anası ashab'ül feraiz mirasçısı olarak 1/6 hisse almıştır.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları görülmektedir. Cenin için oğul hissesi ayrılmıştır. Koca, ana ve 2 kızın mirasçı olduğu bir örnekte avl uygulamasına uygun davranılmıştır. Gayrimüslim terekesi İslam miras hukukuna göre paylaştırılmıştır. Küçük çeviri veya yazım hataları vardır ancak bunları göz ardı ederek, İslam miras hukuku hükümlerine uygun olmayan örneğe rastlanılmamaktadır.

3. Tokat (10, 15, 20, 40 ve 50 Numaralı Şer'iyeye Sicillerine Göre)

Tokat'a ait 9 farklı tereke defterinden çevrilmiş 50 adet tereke kaydından⁵⁹⁸ 5 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Emine	Terekenin	Miktarı	778 guruş	
	Baba Adı	Muhammed		Kayıt Tarihi	06.03.1806	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Tokat	
	Dini	Müslüman		Sicil No	10	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(koca)	A.F	389	4/8	Yüzde	Miktar
	Kız kardeşin oğlu	Z.E	184	2/8	%25	184
	Kız kardeşin kızı(2)	Z.E	97-184	2/8		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, kız kardeşinin oğlunu ve kız kardeşinin 2 kızını bırakmıştır. Ana baba bir, ana bir veya baba bir kız kardeşin çocukları üçüncü dereceden zevi'l erham mirasçılarıdır. Örnekteki kız kardeşin oğlu ve kızı derece itibariyle eşittirler. Mirası birli ikili paylaşmışlardır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Salih	Terekenin	Miktarı	1214 kuruş	
	Baba Adı	Muhammed		Kayıt Tarihi	09.04.1830	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Tokat	
	Dini	Müslüman		Sicil No	30	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	

⁵⁹⁸ Çelik, Nazik Betül (2008), 'Tereke Defterlerine Göre II. Mahmut Döneminde Tokat'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı', (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.62-219.

	Teyze oğlu	Z.E	876	2/3	Yüzde	Miktar
	Teyze kızı	Z.E	438	1/3	%34	438

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında teyze oğlu ve teyze kızını bırakmıştır. Dördüncü sınıf zevi'l erham mirasçısı olan teyze çocukları derece itibariyle eşittir. Kuvvet bakımından da eşit oldukları için kadın ve erkekler asabe gibi birli ikili paylaşırlar. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Emine	Terekenin	Miktarı	656 guruş	
	Baba Adı	Mehmet		Kayıt Tarihi	16.01.1816	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Tokat	
	Dini	Müslüman		Sicil No	20	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(koca)	A.F	164	3/12	Yüzde	Miktar
	Baba	A.F	109	2/12		
	Nine	A.F	109	2/12		
	Oğul(2)	N.A	109-218	4/12		
	Kız	N.A	55	1/12		
					%25	164

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, babasını, ninesini, 2 oğlunu ve kızını bırakmıştır. Babanın anası olan nine baba ile birlikte bulunduğu, Hanbeli mezhebi hariç, mirasçı olamaz⁵⁹⁹.

Murisin	Adı	Ahmet	Terekenin	Miktarı	619 guruş	
	Baba Adı	Süleyman		Kayıt Tarihi		
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Tokat	
	Dini	Müslüman		Sicil No	40	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	155	1/4	Yüzde	Miktar
	AB erkek kardeşin kızı	Z.E	464	3/4		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını ve ana baba bir erkek kardeşinin kızını bırakmıştır. ana baba bir erkek kardeşin kızı üçüncü sınıf zevi'l erham mirasçısıdır. Tek başına bulunduğu için karıdan artanın tamamını almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

⁵⁹⁹ Abdurrah ed-Dimeşki el-Osmani eş-Şafii, s. 333.

Murisin	Adı	Efrumiye	Terekenin	Miktarı	1823 guruş	
	Baba Adı	Mehmet		Kayıt Tarihi	08.06.1838	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Tokat	
	Dini	Müslüman		Sicil No	50	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Oğlun oğlu	N.A	911	2/4	Yüzde	Miktar
	Oğlun kızı(2)	N.A	455-911	2/4	%50	911

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında oğlunun oğlu ve oğlunun 2 kızını bırakmıştır. Oğlun kızı ashab'ül feraiz iken ve oğlun oğlu birlikte varis olursa asabe sıfatıyla mirasçı olur. Bu kayıttaki meselede hiçbir ashab'ül feraiz olmadığı için mirasın tamamını birli ikili şekilde paylaşmışlardır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz, asabe, zevi'l erham ve beytölmalı mirasçılığı görölmektedir. Üçüncü ve dördüncü sınıf zevi'l erham mirasçıları derece ve kuvvet bakımından eşit olup ashab'ül feraiz veya asabe çocukları değillerse kadın ve erkekler birli ikili pay alırlar. Bir örnekte karı lehine red yapılmadığı için zevi'l erham mirasçı olmuştur. Ninenin mirasçı olduğu örnekte baba da mirasçıdır. Üç mezhebe göre, nine ananın anası olmalıdır. İslam miras hukuku hükümlerine uygun olmayan örneğe rastlanılmamaktadır. Sicillerde varisi bulunmadığı için 3 murisin terekesi hazineye kalmıştır.

4. Trabzon (1951/137 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)

Trabzon'a ait 1951/137 numaralı şer'iyeye silinden çevrilmiş 10 adet tereke kaydından⁶⁰⁰ 3 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Mehmet	Terekenin	Miktarı	1480 guruş	
	Baba Adı			Kayıt Tarihi		
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Trabzon	
	Dini	Müslüman		Sicil No	1951/137	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)(2)	A.F	92-185	2/16	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	740	8/16	%63	925

⁶⁰⁰ Bazna, Yalçın (2013), '1951/137 Numaralı (1810-1811 M. Tarihli) Trabzon Şer'iyeye Sicili', (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.175-203.

	AB Amca	N.A	555	6/15		
--	---------	-----	-----	------	--	--

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında 2 karısını, kızını ve ana baba bir amcasını bırakmıştır. İki eş 1/8 hisseyi kendi aralarında paylaşmışlardır. Dördüncü sınıf asabe olan ana baba bir amca karılardan ve kızdan artan kısmı almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Mahmut	Terekenin	Miktarı	1242 guruş	
	Baba Adı			Kayıt Tarihi	05.09.1810	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Trabzon	
	Dini	Müslüman		Sicil No	1951/137	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Oğul	N.A	828	2/3	Yüzde	Miktar
	Kız	N.A	414	1/3	%33	414
Murisin	Adı	İsmail	Terekenin	Miktarı	306 guruş	
	Baba Adı	Mahmut		Kayıt Tarihi	05.09.1810	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Trabzon	
	Dini	Müslüman		Sicil No	1951/137	
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	39	1/8	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	153	4/8	%100	306
	Kız kardeş	N.A	114	3/8		

Tablolardan anlaşıldığı üzere her iki muris erkektir. Bu son iki kayıt bir arada tutulmuştur. Çünkü münasaha vardır. Münasaha; tereke taksiminden evvel varislerden birinin veya birkaçının ölmesi halinde bunlara düşen hissenin kendi varislerine geçmesi anlamına gelmektedir⁶⁰¹. İkinci ölenin terekesi için yeni bir taksimat yapılır⁶⁰². Şöyle ki ilk kayıta ölen Mahmut geriye eşini, kızını ve oğlunu bırakmıştır. Kayıt tutulmadan önce ilk olarak eş, sonra oğul ölmüştür. Eşin mirası kız ve oğula kalmıştır. Bunun için ilk örnek de sadece oğul ve kız vardır. Oğul ölünce de geriye eşini, kızını ve kız kardeşini bırakmıştır. İkinci örnek oğul içindir. Tereke taksimleri İslam miras hukukuna uygundur.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları gözlenmektedir. Birden fazla karı 1/8 hisse almışlardır. Münasaha olan bir durumda iki

⁶⁰¹ Döndüren (1983), s. 519.

⁶⁰² Ansay, s. 278.

kayıt ardı ardına tutulmuştur. İslam miras hukuku hükümlerine uygun olmayan örneğe rastlanılmamaktadır.

5. Halep (209 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre)

Halep'e ait 209 numaralı şer'iyye sicilinden çevrilmiş 17 adet tereke kaydından⁶⁰³ 2 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Mustafa	Terekenin	Miktarı	790 guruş	
	Baba Adı	Mustafa		Kayıt Tarihi	24.07.1827	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Halep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	209	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Ana	A.F	263	1/3	Yüzde	Miktar
	Baba	N.A	526	2/3	%33	263

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında anasını ve babasını bırakmıştır. Ana evlat olmadığı için 1/3 almış; baba da aynı gerekçe ile asabe olmuş ve artanı almıştır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Hüseyin	Terekenin	Miktarı	502 guruş	
	Baba Adı	Abdullah		Kayıt Tarihi	19.06.1827	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Halep	
	Dini	Müslüman		Sicil No	209	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Ana	A.F	84	1/5	Yüzde	Miktar
	AB kız kardeş(2)	A.F	209-418	4/5	%100	502

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında anasını ve 2 ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Ana ve ana baba bir kız kardeşin birlikte bulunduğu ve asabe olmadığı bir meselede reddiye vardır. Ana iki kardeş ile beraber bulunduğu için 1/3 alacak iken reddiye ile 1/5; ana baba bir kız kardeşler 2/3 alacak iken reddiye ile 4/5 almışlardır.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz, asabe ve red miraslıkları görülmektedir. İslam miras hukuku hükümlerine uygun olmayan örneğe rastlanılmamaktadır.

⁶⁰³ Vilgenoğlu, Hacer (2010), '209 Numaralı Halep Şer'iyye Sicili (H. 1242/M. 1827) Transkripsiyon ve Değerlendirme', (Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.20-120.

6. Manisa (273 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre)

Manisa'ya it 273 numaralı şer’iyye sicilinden çevrilmiş 331 adet tereke kaydından⁶⁰⁴ 7 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Emine	Terekenin	Miktarı	785 guruş	
	Baba Adı	Mustafa		Kayıt Tarihi	18.07.1836	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Manisa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	273	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Ana	A.F	262	1/5	Yüzde	Miktar
	AB kız kardeş(2)	A.F	261-523	4/5	%100	785

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında anasını ve 2 ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Ana ve iki kız kardeşin bulunduğu bir meselede reddiye bulunmaktadır. İki ana baba bir kız kardeş anayı 1/3ten 1/6ya indirmiştir. Red bu indirim üzerinden gerçekleşmiştir.

Murisin	Adı	Mehmet	Terekenin	Miktarı	110 guruş	
	Baba Adı	Hasan		Kayıt Tarihi	16.08.1836	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Manisa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	273	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının Mirası	
	Eş(karı)	A.F	27,5	1/4	Yüzde	Miktar
	AB kız kardeşin oğlu(3)	Z.E	27,5-82,5	3/4	%25	27,5

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını 3 ana baba bir kız kardeşinin oğlunu bırakmıştır. Karı evlat olmadığı için 1/4 almıştır. ana baba bir kız kardeşin oğulları zevi’l erham mirasçısı olarak, lehine reddiye yapılamayan karıdan, artanı kendi aralarında eşit olarak paylaşmışlardır. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Hüseyin	Terekenin	Miktarı	1157 guruş	
	Baba Adı	Ahmed		Kayıt Tarihi	26.08.1837	

⁶⁰⁴ Çağlar, İlker Mümin (2005), ‘273 Numaralı Manisa Şer’iyye Sicil Defteri (1252-1253/1836-1837) Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi’, (Yüksek Lisans Tezi) Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 111-578.

	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Manisa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	273	
Mirasçılarım	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Ana	A.F	192	1/6	Yüzde	Miktar
	A erkek kardeş	A.F	192	1/6		
	A kız kardeş	A.F	192	1/6		
	AB amca oğlu	N.A	578	3/6		
					%34	384

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında anasını, ana bir erkek kardeşini, ana bir kız kardeşini ve ana baba bir amca oğlunu bırakmıştır. Ana bir erkek ve ana bir kız kardeş eşit pay almıştır. Ayrıca tek başlarına buldukları için hisselerinin toplamı 1/3 olmuştur. Tereke taksimi İslam miras hukukuna uygundur.

Murisin	Adı	Abdullah	Terekenin	Miktarı	800	
	Baba Adı	Abdullah		Kayıt Tarihi	14.07.1836	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Manisa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	273	
Mirasçılarım	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	200	1/4	Yüzde	Miktar
	Azat eden	S.A	600	3/4	%25	200

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir. Kayıtta zenci Abdullah olarak bahsedilen muris arkasında eşini ve kendisini azat eden bir erkeği bırakmıştır. Karı evlat olamadığı için 1/4 hisse almıştır. Artan kısım sebep yönünden asabe olan azat edene kalmıştır. Sicilde azat edenin erkek olduğu 7 adet daha örnek mevcuttur. Bunlardan başka azat edenin asabesi olan oğlu, oğlunun oğlu ve ana baba bir erkek kardeşinin oğlu da mirasçı olmuştur.

Murisin	Adı	Hoşkadem	Terekenin	Miktarı	270	
	Baba Adı	Abdullah		Kayıt Tarihi	10.12.1836	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Manisa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	273	
Mirasçılarım	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(koca)	A.F	135	1/2	Yüzde	Miktar
	Azat eden	S.A	135	1/2	%25	200

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır. Kayıtta zenciye Hoşkadem olarak bahsedilen murise arkasında eşini ve kendisini azat eden bir kadını bırakmıştır. Koca evlat

olmadığı için 1/2 hisse almıştır. Artan kısım sebep yönünden asabe olan azat edene kalmıştır. Sicilde azat edenin kadın olduğu 5 tane daha örnek mevcuttur.

Murisin	Adı	Kezban	Terekenin	Miktarı	1712	
	Baba Adı	Ali		Kayıt Tarihi	09.01.1837	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Manisa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	273	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(koca)	A.F	856	1/2	Yüzde	Miktar
	Beytülmal	B.M	856	1/2	%25	200

Tablodan anlaşıldığı üzere kocasından başka bilinen mirasçısı olmayan kadın murisin mirasının yarısı kocaya verildikten sonra artan kısım devlet hazinesine kalmıştır. Hazinenin mirasçı olduğu 9 örnek daha mevcuttur. Sicilde ayrıca bir kadın ve dört erkek gayrimüslimin terekesi de hazineye kalmıştır.

Murisin	Adı	Fatıma	Terekenin	Miktarı	1985	
	Baba Adı	Ahmet		Kayıt Tarihi	02.02.1837	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Manisa	
	Dini	Müslüman		Sicil No	273	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Baba	N.A	331	5/6	Yüzde	Miktar
	Ananın anası	A.F	1654	1/6	%18	331

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında babasını ve anasının anasını bırakmıştır. Ananın anası ana olmadığı için 1/6 hisse almıştır. Baba evlat olmadığı için evlat olmadığı için asabe olmuş ve nineden artanı almıştır. Bu tereke kaydındaki Fatıma'nın ölen annesinin tereke kaydı bu kayıttan 3 gün önce tutulmuştur. Anne Hatice, arkasında kızı Fatıma, kocası Ahmet, anası Fatıma ve babası Mehmed'i bırakmıştır. Buradan küçük Fatıma öldüğünde anasının babası olan Mehmed'in sağ olduğu varsaymak mümkündür. Ananın anası ashab'ül feraiz mirasçısı olarak mirastan pay alırken ananın babası ikinci sınıf zevi'l erham mirasçısı olduğu için ashab'ül feraiz ve asabe mirasçıları olduğu için mirasçı olamamaktadır.

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz, asabe, red, zevi'l erham ve hazinenin mirasçılıkları görülmektedir. Ananın anası baba ile mirasçı olmuştur. Asabe mirasçılıklarında hem nesep hem sebep yönünden asabelik mevcuttur. Sebep yönünden

asabe olan azat edenler ve bunlar bulunmadığında bunların nesep yönünden asabeleri mirasçı olmuştur. Sebep yönünden asabe olanlara kadın azat edenler de girmektedir. Örneklerde sebep yönünden asabe olan kadının asabelerinin mirasçı oldukları bir örneğe rastlanılmamaktadır. Karı ve koca lehine red yapılmadığı için zevi'l erham mirasçılarında miras düşmüştür. Gayrimüslimler terekelerinin İslam miras hukukuna göre paylaştırıldığı örnekler görülmüştür. Hem Müslüman ve gayrimüslim murislerin terekelerinden hazineye intikal etmiş örnekler mevcuttur. Sicilde 6 cenin için oğul hissesi ayrılmıştır.

7. Konya (75 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre)

Konya'ya ait 75 numaralı şer'iyeye sicilinde yer alan 320 tereke kayıdan⁶⁰⁵ 7 tanesi kullanılacaktır.

Murisin	Adı	Mehmet	Terekenin	Miktarı	16420	
	Baba Adı	Ömer		Kayıt Tarihi	09.06.1837	
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Konya	
	Dini	Müslüman		Sicil No	75	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	2052	1/8	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	7184	4/8	%100	16420
	AB kız kardeş	N.A	7184	3/8		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, kızını ve ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Tereke taksiminde İslam miras hukukuna uymayan bir durum vardır. Kız ve kız kardeş eşit pay almıştır. Lakin kızın 1/2 hissesi olan 8210 kuruşu; ana baba bir kız kardeşin asabe olarak artan miktar olan 6158 kuruşu alması gerekmektedir⁶⁰⁶. Rızai taksime dayalı bir paylaşım olduğunu varsaymak mümkündür. Aynı sicilde başka bir örnekte aynı mirasçılıkla ana baba bir kız kardeş asabe olarak karıdan ve kızıdan artanı almıştır.

Murisin	Adı	Şerife	Terekenin	Miktarı	1026	
	Baba Adı	İbrahim		Kayıt Tarihi	25.07.1837	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Konya	
	Dini	Müslüman		Sicil No	75	

⁶⁰⁵ Aydoğmuş, Abdullah (2012), '75 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi', (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.37-388.

⁶⁰⁶ ... Rasûlullah (s.a.v.)'in verdiği hüküm gibi hüküm vereceğim: "Yarısı kızındır, oğlun kızına ise altıda bir düşer böylece üçte ikinin tamamlanması olarak oğlun kızınıdır, geri kalan ise kız kardeşindir. Tirmizi, feraiz 4, 2094.

Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
					Yüzde	Miktar
	Eş(koca)	A.F	513	3/8	%50	513
	Ana	A.F	342	1/8		
	AB Kız kardeş(2)	A.F	86-171	4/8		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, anasını 2 ana baba bir kız kardeşini bırakmıştır. Tereke taksimin İslam miras hukukuna tam uygun değildir. Öncelikle meselede avl vardır. Ortak payda 8 hisse olmalıdır. Ancak koca ve ana için avl yapılmaksızın payları verilmiştir. Ayrıca ananın hissesi 1/6 yerine 1/3 olarak verilmiştir. Bunlardan artan da ana baba bir kız kardeşlere verilmiştir. Böyle bir uygulama hiçbir mezhebe uygun değildir. Rızai taksime dayalı bir paylaşım olduğunu varsaymak mümkündür.

Kocanın hissesi 384 kuruş, ananın hissesi 128 kuruş ve kız kardeşlerin hissesi 513 kuruş olmalıdır.

Murisin	Adı	Ayşe	Terekenin	Miktarı	2850 kuruş					
	Baba Adı	Mehmet		Kayıt Tarihi	12.01.1838					
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Konya					
	Dini	Müslüman		Sicil No	75					
Mirasçılarının	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası					
					Eş(koca)	A.F	713	3/12	%58	1662
					Baba	A.F+A	475	3/12		
					Kız	A.F	1662	6/12		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris kadındır ve arkasında kocasını, babasını ve kızını bırakmıştır. Baba, oğul yok ama kız varken hem ashab'ül feraiz hem asabe mirasçısı olur⁶⁰⁷. Meselede ashab'ül feraiz hissesini almışsa da asabe hissesini almamıştır. Asabe hissesi olan eksik 238 kuruş kızın payına eklenmiştir. Baba 475 kuruş değil 713 kuruş almalıdır. Bu yönüyle tereke taksimi İslam miras hukuku hükümlerine uygun değildir. Rızai taksime dayalı bir paylaşım olduğunu varsaymak mümkündür.

Murisin	Adı	Hasan	Terekenin	Miktarı	336*
	Baba Adı	Mehmet		Kayıt Tarihi	Yok
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Konya

⁶⁰⁷ Serahsi, C:29, s. 195. İlgili hadis: Payları sahiplerine veriniz. Kalan ölene en yakın erkeğindir. Bkz. Buhari, Feraiz, 4.

	Dini	Müslüman		Sicil No	75
Mirasçılarım	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası
	Ana	A.F	112	1/6	Yüzde
	AB kız kardeş	A.F	168	3/6	Miktar
	A erkek kardeş	A.F	40	1/6	
	Amca	N.A	40	1/6	

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında anasını, ana baba bir kız kardeşini, ana bir erkek kardeşini ve amcasını bırakmıştır. Varislere dağıtılan hisse toplamı ile tereke miktarı farklıdır. Biz tereke miktarını esas alarak değerlendirme yaptık. Ana bir erkek kardeş ve amcanın hisselerinin zaten yanlış yazıldığını varsayarak ananın payını 1/3'ten 1/6'ya indiren kardeşlerle ilgili yaptığımız açıklamaya⁶⁰⁸ uymayan bir taksimat mevcut görünmektedir. Ananın 2 kardeşle 1/3'ten 1/6'ya ineceği hususunda mezhepler fikir birliği içerisindedir. Rızai taksime dayalı bir paylaşım olduğunu varsaymak mümkündür.

Murisin	Adı	Musa	Terekenin	Miktarı	906 kuruş
	Baba Adı	Halil		Kayıt Tarihi	Yok
	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Konya
	Dini	Müslüman		Sicil No	75
Mirasçılarım	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası
	Eş(karı)	A.F	114	3/24	Yüzde
	Kız(2)	A.F	264-528	16/24	Miktar
	AB erkek kardeş	N.A	264	5/24	

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, 2 kızını ve ana baba bir erkek kardeşini bırakmıştır. Tereke taksiminin İslam miras hukukuna tam uygun değildir. İki kız üçte iki hisse⁶⁰⁹ olan 604 kuruş yerine 528 kuruş almıştır. Aradaki eksik 76 kuruş ana baba bir erkek kardeşe verilmiştir. Rızai taksime dayalı bir paylaşım olduğunu varsaymak mümkündür.

Murisin	Adı	Hüseyin	Terekenin	Miktarı	648* kuruş
	Baba Adı	Ali		Kayıt Tarihi	07.09.1838

⁶⁰⁸ Nisa suresi 4/11 ...Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır... Eğer kardeşleri varsa anasının hissesi altıda birdir... <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:11> s.e.t 06.06.2015.

⁶⁰⁹ 4/ NİSA, 11 Allah size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Bkz. <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:11> s.e.t: 06.06.2015.

	Cinsiyeti	Erkek		Kayıt Yeri	Konya	
	Dini	Müslüman		Sicil No	75	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	Eş(karı)	A.F	80	1/8	Yüzde	Miktar
	Kız	A.F	284	4/8		
	AB erkek kardeş	N.A	284	3/8		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında karısını, kızını ve ana baba bir erkek kardeşini bırakmıştır. Varislere dağıtılan hisse toplamı ile tereke miktarı farklıdır. Biz varislerin hisselerinin toplamını esas aldık. Zira terekenin detayında gelir 840 kuruş gider 192 kuruş gösterilmiş ki fark 648 kuruş olmaktadır. Tereke taksimin İslam miras hukukuna uygun değildir. Karının payı 81; kızın payı $1/2^{610}$ yani 324 kuruş olmalıdır. Aradaki eksik 41 kuruş erkek kardeşe verilmiştir. Rızai taksime dayalı bir paylaşım olduğunu varsaymak mümkündür.

Murisin	Adı	Anakadın	Terekenin	Miktarı	2900*	
	Baba Adı	Hüseyin		Kayıt Tarihi	15.09.1838	
	Cinsiyeti	Kadın		Kayıt Yeri	Konya	
	Dini	Müslüman		Sicil No	75	
Mirasçıların	Yakınlığı	Mirasçılık sebebi	Miras Payı	Miras Oranı	Kadının mirası	
	AB erkek kardeşin kızı (2)	Z.E	917-1834	18/27	Yüzde	Miktar
	A erkek kardeşin oğul ve kızları(9)	Z.E	107-966	9/27		

Tablodan anlaşıldığı üzere muris erkektir ve arkasında 2 ana baba bir erkek kardeşinin kızını ve 9 ana bir erkek kardeşinin oğul ve kızlarını bırakmıştır. ana baba bir erkek kardeşin kızları için 916 kuruş yazılsa da bunun çeviri hatası olduğu açıktır. Üçüncü sınıf zevi'l erham mirasçısı olan ana baba bir erkek kardeşin kızları ve ana bir erkek kardeşin çocukları atalarının alacağı hisse üzerinden pay almışlardır.

Sicilde incelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz, asabe, red, zevi'l erham mirasçılıkları görülmektedir. Görünüm kısaca şöyledir; karı lehine red yapılmamıştır. ana

⁶¹⁰ 4/ NİSA, 11 ... Eğer kız bir ise mirasın yarısı onundur. Bkz. <http://kuran.diyinet.gov.tr/Kuran.aspx#4:11> s.e.t: 06.06.2015.

baba bir erkek kardeşin kızı ve ana bir erkek kardeşin çocukları hususunda Hanefi mezhebi içerisinde yer alan farklı görüşlerden İmam Muhammed'in görüşü esas alınmıştır.

İncelenen kayıttta çok sayıda İslam miras hukuku hükümlerine uymayan örnek de mevcuttur. ana baba bir kız kardeşin kız ile birlikte mirasçı olduğu iki kayıttan birinde asabe gibi değerlendirilerek eşit hisse almıştır. Koca ve ana aleyhine avl uygulanmamıştır. Baba hem ashab'ül feraiz hem asabe olması gereken mirasçılıkta sadece ashab'ül feraiz payını almıştır. Ana iki kardeşle birlikte mirasçı olmasına rağmen eksiltmeye uğramamıştır. Bunlardan hiçbirisi başka bir mezheple ilişkilendirilebilecek niteliğe sahip değildir. Ayrıca kadınlar kimi örneklerde kadın lehine kimi örnekler kadın aleyhine paylaşım görülmektedir.

Sicilde ayrıca 11 adet tereke kaydında beytülmal mirasçılığı, 5 adet tereke kaydında azat edenin oğlu sebep yönüyle asabe mirasçılığı, 2 adet gayrimüslim terekesi vardır. 5 adet tereke kaydında ise cenin için oğul hissesi ayrılarak paylaşım yapılmıştır. Bunlara ek olarak, bir adet tereke örneğinde mirasçılar arasında bulunan kız mecnune olarak yazılmış ve payı için vasi atanmıştır.

19. yüzyılın ilk 39 yılındaki tereke örneklerinde ashab'ül feraiz, asabe, red, zevi'l erham ve hazinenin mirasçılıkları görülmektedir. Tereke örneklerinde öne çıkan hususlar şunlardır; mirasçılığı doğrudan icma ile tespit edilmiş olan baba bir kız ve baba bir erkek kardeşler mirasçı olmuşlardır. Baba ile mirasçı olan bir nine görülmektedir ki bunun ananın anası olması daha muhtemeldir. Münasaha ile taksim edilmiş tereke örneği mevcuttur. Karı lehine yine red yapılmamıştır.. Sebep yönünde asabe olan erkek ve kadın mirasçılar görülmektedir. Cenin için yine oğul hissesi ayrılmıştır. Gayrimüslim terekeleri bu yüzyılda da İslam miras hukukuna göre paylaşılmaya devam etmektedir.

İncelenen örnekler de İslam miras hukuku hükümlerine uymayan taksimatlar da söz konusudur. Daha önceki dönemlerde de avl ile yapılması gereken paylaşımların buna uygun yapılmaması durumu bu yüzyılda da mevcuttur. Bunun dışındaki paylaşımlar örneğe özgü şekilde gerçekleşmiştir.

F. TEREKE KAYITLARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

İncelenen tereke kayıtlarında ashab'ül feraiz, asabe, red, zevi'l erham ve beytülmal mirasçılıkları görülmektedir. Mirasçılar, tereke kaydının giriş kısmında şer'i hukuka göre

tespit edildiklerini gösteren ifadelerle tek tek yazılıdır. Hiçbir tereke kaydında ilgili örnekte İslam miras hukukuna göre mirasçı olamayacak biri asla yazılmamakta ve mirastan pay almamaktadır. Yani mirasçılar arasında oğul varken ana bir kardeşlerin mirasçı olduğu gibi bir örnek mevcut değildir. Ancak sağ ve yakın akraba olmasına rağmen murise mirasçı olamadığı için yazılı olmayanlar mevcuttur. Bundan anlaşılan, kadı veya yardımcısı murisin arkasında bıraktığı çok sayı ve türde akrabaları arasından İslam miras hukukuna göre mirasçıları tespit etmekte ve tereke kaydına buna göre yazmaktadır. Mirasçıların mirasçılık sebepleri ise ayrıca yazılmamaktadır. Bu mirasçılık türlerini incelemek gerekmektedir.

Ashab'ül feraiz mirasçılığı her yüzyılda görülmektedir. Ancak hiçbir örnekte, gözden kaçanlar müstesna, dedeye rastlanılmamaktadır. Dede dışındaki tüm ashab'ül feraiz mirasçılarından en az biri her yüzyılda mevcuttur ve kadınlar ashab'ül feraiz mirasçısı olarak pay almaktadır. Mirasçılığı Kur'an ve sünnetle belirlenmiş karı, ana, kız, oğlun kızı, ana baba bir kız kardeş, ana bir kız kardeş ve nine ve de doğrudan icma ile belirlenmiş baba bir kız kardeş kendilerine ait şartları sağlamaları halinde her zaman mirasçı olmaktadır. Mezhepler arasında bu kişilerin mirasçı olacakları hususunda bir tartışma söz konusu değildir. Sadece nine tanımı içerisine kimlerin girdiği ve ninelerin kiminle birlikte mirasçı olduklarında mirastan mahrum kalacakları farklıdır. Uygulamadaki nineye dair örnekler bir mezhebe kesin olarak işaret etmemektedir.

Asabe mirasçılığında hem nesep yönüyle hem sebep yönüyle mirasçı bulunmaktadır. Nesep yönüyle asabelikte asabe binefsihi, asabe bigayrihi ve asabe magayrihi mirasçılıkları pay sahibi olmaktadır. Nesep yönüyle asabelik her yüzyılda görülmektedir. Sebep yönüyle asabelik azat edenin erkek ya da kadın olmasına bağlı değildir. Hem erkek hem kadınların sebep yönüyle asabe olduğuna örnek mevcuttur. Buna ek olarak, azat edenin asabesi (asabe binefsihi) mirasçılığı görülmekle birlikte azat edenin sebep yönünden asabesine rastlanılmamaktadır. Sebep yönüyle asabe seyrek olarak bulunmaktadır. Kadınlar hem nesep yönüyle hem sebep yönüyle mirasçı olmaktadır.

Red yoluyla mirasçılık tüm yüzyıllarda mevcuttur. Red mirasçılığının varlığı kimlere yapılacağı hususunda gerek sahabe gerekse mezhepler arasında fikir ayrılığı mevcuttur. Uygulamada red mirasçılığı vardır ve Hz Ali ve Hanefi mezhebinin görüşü uygulanmaktadır. Bunların ortak özelliği karı ve koca lehine yapılmaması ve mirasçılardan

birinin mirası eksilmesi gerekiyorsa önce eksilip sonra red yapılmasıdır. Reddin bu şekilde uygulaması hususunda istikrar mevcuttur. Red uygulaması kadınlar lehine (aslında ana bir erkek kardeş dışında reddeden yararlananlar kadın mirasçılardır) uygulanmaktadır.

Zevi'l erham mirasçılığı tüm yüzyıllarda mevcuttur. Zevi'l mirasçılığının varlığı sahabe arasında tartışmalıdır. Mezheplerde ise Hanefi ve Hanbeli mezhepleri ilk dönemden itibaren kabul ederken Şafii ve Maliki mezheplerinde ilk dönem kabul edilmemekle birlikte ilerleyen dönemlerde kabul edilmektedir. Uygulamada ise her yüzyılda görülmektedir. Hisselerin zevi'l erham mirasçıları arasında dağıtımında İmam Muhammed'in görüşü esas alınmaktadır. Tereke kayıtları bağlamında, uygulamaya yansımış zevi'l erham mirasçılığı sık değildir. Bunda zevi'l erham mirasçılarının pay alabilmeleri için, karı/koca hariç, hiçbir ashab'ül feraiz ve asabe mirasçısının olmaması gerekliliğidir. Konu tersten ele alınırsa, zevi'l erham mirasçılığının var olduğu tereke sayısı en fazla terekelerde görülen beytülmal mirasçılığı kadardır. Bunda seyrekir. Kadınlar zevi'l erham mirasçısı olarak her dönem pay almaktadır.

Hazinenin mirasçılığı da hemen her dönemde görülmektedir. Hem kadın hem erkek murisin; hem Müslüman hem gayrimüslim terekesi hazineye kalmaktadır. Muris kadınsa ve kocasından başka yakını yoksa terekenin yarısı; muris erkekse ve karısından başka yakını yoksa terekenin dört üçü ve de murisin hiçbir mirasçısı yoksa terekenin tamamı hazineye kalmaktadır.

Tereke kayıtlarındaki mirasçılıkları inceledikten sonra miras paylaşımını etkileyen diğer hususların uygulama yansımalarına değinmek gerekmektedir.

Tereke kayıtlarında çok sayıda avliye örneği mevcuttur. Avl icma ile tespit edilmiş bir uygulamadır. Uygulamada dikkat çeken husus bazı örneklerde bazı mirasçıların bundan muaf tutulmasıdır. Özellikle, koca aleyhine avl uygulanmadığı örnek sayısı uygulanması gereken sayının neredeyse yarısı kadardır. Koca aleyhine uygulanmanın istikrar gösterecek derecede olmasının sebebini kestirmek güçtür. Zira avl fıkıh kitaplarında mevcuttur ve tüm mezhepler tarafından mirasçıların tamamına uygulanacağı hususu kabul edilmektedir. Bu durumu rızai taksimle açıklamak mümkündür. Ancak akla şu hususta gelmektedir; koca sebep yönden ashab'ül feraiz olduğu için payının toplam tereke üzerinden hesap edileceği (ana, baba ve koca mirasçılığında kocanın terekenin yarısını doğrudan alması gibi) gibi bir mantıkla hareket edilmiş olabilir mi? Buna bir çırpıda evet demek zordur. Buna evet

demeyi zorlaştıran en önemli etken, avlin ana ve baba aleyhine de uygulanmadığına ilişkin örneklerin mevcudiyetidir.

Tereke kayıtlarında yer alan örneklerde ceninin mirasçılığı mevcuttur. Tüm örneklerde cenin payı oğul olarak hesap edilmekte; tereke mevcut mirasçılara arasında buna göre paylaştırılmakta ve ceninin kendi hissesi saklı tutulmaktadır. Sadece bir Hristiyan'a ait tereke örneğinde hissesi doğacak çocuğun cinsiyetine göre değişmeyecek olan karının hissesi verildikten sonra artan kısım ceninin doğması ile cinsiyetine göre paylaştırılacağı kaydı ile paylaştırılmamaktadır.

Tereke kayıtlarında hacb, hacb-i noksan şekilde mevcuttur. Ancak bir kişiyi mirastan tamamen mahrum bırakan hacb-i hirman görülmektedir. Bunun sebebi mirasçı olamayacakların kayıtlara yazılmıyor olmasıdır. Örneğin kişinin oğlu varsa ana 1/3 hisseden 1/6 hisseye düşer ve bu görünür. Ancak erkek kardeşi varsa bu görünmez.

Tereke kayıtlarında münasaha mevcuttur. Münasaha aslında farklı bir işlem değildir. Sadece bir murisin hissesinin dağıtılmadan bir mirasçının ölmesi ve bu kişinin de ardında mirasçı bırakması halinde ilk ölenin terekesinden sonraki ölenin mirasçılara geçecek olan miktarı hesaplama işidir.

Sicillerde gayrimüslim terekeleri de görülmektedir. Ancak bunlar için genel bir değerlendirme yapmak güçtür. Zira paylaştırılan tereke sayısı düşüktür. Bu düşük oran aynı zamanda, Osmanlı'da gayrimüslimler miras hukuku bakımından İslam miras hukukunu uygulamaktadır yargısını da engellemektedir. Tabi bizim bu yorumumuz kendi ulaştığımız örnekler bakımından böyledir. Yoksa başka bir araştırma neticesinde başka sonuçlara ulaşmak da mümkündür.

Tereke kayıtlarında mirasçılık ve paylaşımına ilişkin hususlar açıklandıktan sonra tereke örneklerinde İslam miras hukuku hükümlerine uymayan paylaşımların değerlendirmesi yapılacaktır. Ancak uymayan durumlar burada tekrar yazılmayacaktır.

Tezimizin içeriği bakımından şunu hemen belirtmeliyiz ki İslam miras hukuku hükümlerine uymayan durumların tamamının kadınlar aleyhine yorumlanabilecek bir görünümü yoktur. Bazı kayıtlarda erkek hissesinden kadın hissesine geçiş yaşanmaktadır. Ayrıca kadınlar arasında hisse değişimi de görülmektedir.

Var olan aykırılıklar çoğu kez o örnek için geçerlidir. Ancak incelenen sicillerde içerisine, iki durum birden fazla kere tekrar etmiştir. İlki, mirasçılar arasında kocanın olduğu ve avl yapılması gereken bazı paylaşımlarda koca aleyhine avl yapılmamıştır. Buna avl değerlendirmesi kısmında değinilmiştir. İkinci olarak, ana baba bir kız kardeşin kızla mirasçı olduğunda asabe olarak ashab'ül feraizden artanı alması gerektiği tüm mezhepler tarafından kabul etmektedir. Ancak ana baba bir kız kardeş ana baba bir erkek kardeşi olmaksızın, 1 tane kız ve ashab'ül feraizden diğer mirasçılarla ile birlikte mirasçı olduğu beş kaydın üçünde kızla eşit hisse almaktadır. Bu üç kayıt hem şehir hem yüzyıl olarak farklıdır.

İncelenen her yüzyılın en az bir şehirde İslam miras hukuku hükümlerine uymayan paylaşımlar söz konusudur. İslam miras hukuku hükümlerine uymayan (ve aslında uyanlar) kayıtlarda paylaşımın neden o oranlarla yapıldığına dair bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Bu verinin eksikliği örneklerden İslam miras hukuku hükümlerine uymayanlara dair getirilecek açıklamalara sınır çekmektedir. Bu duruma ilişkin olarak, mirasçıların karşılıklı rıza ile anlaşması yani sulh yapması en makul açıklamadır.

Sulh; yani mirasçıların karşılıklı rıza ile mirasçılık paylarını değiştirmesi veya içlerinden birine daha az ya da daha fazla vermesi yahut da içlerinden birinin mirastan ivazlı ya da ivazsız çıkması (teharüc) (en genel ifade ile rızai taksim), İslam hukukuna aykırı değildir. Çünkü İslam miras hukukunda kişinin ölümü ile tereke kendisininmiş gibi kabul görmeye bir süre devam eder. Kişinin borçları, gömülme harcamaları vs. ödendikten sonra mirasçılara geçer. Bu aşamadan sonra mirasçıların tereke üzerindeki tasarrufları sağlar arası işlem olmaktadır. Varisler kendilerine düşen hisseyi satabilecekleri gibi başkasına ve hatta diğer varislere hibe edebilir⁶¹¹. İşte temelinde hibe olan sulh (veya miras hukukundaki adı ile teharüc) ile gerçekleşen rızai taksimin söz konusu olduğu bir paylaşım İslam miras hukuku hükümlerine (yani her mirasçılık için belirlenen oranlara) uymamakta ise de İslam hukukunun tamamına aykırı düşmemektedir. Çünkü gerçekleşen işlem miras hukukuna ilişkin değildir.

Bununla ilgili olarak daha önce yapılan açıklamalara ek niteliğinde birkaç tane fetva örneğini paylaşmakta fayda vardır.

⁶¹¹ Ekinci, Ekrem Buğra (2010), '*İslâm Fıkhdında Alış-Veriş Bilgileri*', <http://www.ekrembugraekinci.com/pdfs/beyvesirarisalesi.pdf> s.e.t: 18.08.2015, s. 13.

Neticet'ül Fetava'da⁶¹² “Zeyd fevt olup zevcesi Hind'i ve kızı Zeyneb'i ve li-ebeveyn ammi oğulları Amr ve Bekir ve Beşir'i terk ettikde Amr ve Bekir ve Beşir hisselerinden bir miktar nesne üzerine Hind ve Zeyneb ile ala tariki't-teharuc sulh ve kabz-ı bedel eyleseler tereke-i bakiyenin beş sehinden bir sehmi Hind'e, dört sehmi Zeyneb'e verilse sahih olur mu? El-cevap: Olur (Mehmed Sahih Efendi)” denmektedir. Soru şu yöndedir; Zeyd ölüp arakasında karısını, kızını ve 3 tane ana baba bir amcaoğlunu bırakmıştır. Bu 3 ana baba bir amca oğlu terekeden bir miktar eşya alıp teharüc yoluyla sulh olmuşlardır. Geriye kalan kısım, 5 hisse üzerinden değerlendirilerek karıya 1 hisse kıza 4 hisse verilmiştir. Sahih midir? Fetva veren şeyhülislam bu paylaşımına sahih demektedir.

Bu fetva varislerin tereke üzerinde diledikleri gibi tasarrufta bulunabildiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü mirasçılardan bir kısmı terekeden belirli miktar eşya almak suretiyle çıkmaktadır. Ardından karı ve kız kalan terekeyi karıya 1 hisse kıza 4 hisse şeklinde paylaşmaktadır. Ancak bu oran İslam miras hukuku hükümlerinde var olan oranlara uygunluk göstermemektedir. Bu dağılımın karı için 1 hisse kız için 7 hisse şeklinde olması icap ederdi. Demek oluyor ki, mirasçılar kendilerine kalan mirası (küçük, akıl hastası vs. yokken) diledikleri gibi paylaşabilmektedir.

Fetvadan çıkan bu sonuca göre incelenen tereke örneklerinde İslam miras hukuku hükümlerinde var olan oranlara aykırı bulunan paylaşımların rızai taksim ile yapılmış olması en kuvvetli seçenek haline gelmektedir. Peki bunu sicile neden kaydettirmektedirler? Buna dair açıklamamız şu yöndedir:

Osmanlı'da miras taksimi esasen kadı huzurunda yapılma mecburiyeti taşımamaktadır. Mirasçılar arasında reşit olmayanlar veya murisin vasiyeti söz konusu ise kadı doğrudan el koyar. Mirasçılardan tamamı reşitse ve aralarında anlaşamazlarsa da kadıya gidebilirler. Buna ek olarak, mirasçılardan tamamı reşitse ve de aralarında anlaşılırlarsa bu anlaşma mirasçılık hisselerini değiştirmeyi bile içeriyorsa kadıya gidebilirler. Bunda ki amaç ileride çıkabilecek muhtemel sorunlara karşı bir delil kazanmaktır. Bununla ilgili sicillere yansımış iki örnek vermek yerinde olacaktır.

⁶¹² Seyyid Ahmed Efendi & Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedusi, *Neticet'ül'- Fetava Şeyhülislam Fetvaları*, (Demiray, Mustafa (Editör), (2014) *Neticet'ül'- Fetava Şeyhülislam Fetvaları*, İstanbul, Klasik Yayınları), s. 305-306.

Kayseri'ye ait 100/1 numaralı şer'iyye sicilinde 1693 tarihli olarak yazılan kaydın ilgili kısım şu şekildedir⁶¹³;

“İlyas cevabında kız karımdasım müvekkile-i mezbûre Rukiye babası müteveffâ-yı mezbûr Süleyman dede'den tashih-i merkum üzre elli altı sehm hissesi mukabelesinde alâ tariki-t tehârucci-ş şer'i müteveffâ-yı mezbûrdan bir çift altın küpe ve gümüş düğmeli iki verâyi kaftan... bundan akdem yedinden ahz-ü kabz-u kabul edip babamız müteveffâ-yı mezbûrun mirasına müte'allika da'vâdan zimmetini ibra ve iskat etmisidi deyu”

Metnin anlamı şu şekildedir. Mirastan kendisine düşün kısmın verilmediğini iddia eden Rukiye kardeşi İlyas'ın parasını vermesi için kadıya gitmiştir. İlyas da cevabında kardeşi Rukiye'nin kendisine düşen 56 hisse karşılığında bir çift altın küpe ve gümüş düğmeli iki kaftan... alarak babasının mirasın çıktığını ve mirasa ilişkin davadan vazgeçtiğini söylemiştir.

Kayseri'ye ait 100/2 şer'iyye sicilinde 1692 tarihli olarak yazılan kaydın ilgili kısım şöyledir⁶¹⁴;

“...murisleri müteveffâ-yı evvel Osman dedenin muhallelatını beynlerinde tevzi' ve taksim eylediklerinde müteveffâ-yı mezbûrun terekesinden bağı Sehrîbaniye ve harabe bağı Fahriye'ye yüz on beş guruluk tecemmülâthâne Esmâ'ya hisse ta'yîn ve tahsis olundukda anlar dahî ahz ve kabz ve kabûl edüb karımdasları müteveffâ-yı mezbûr Ahmed'in terekesine müte'allik âmme-i de'âvi ve mutâlebâtan karımdasları mezbûran Mehmed ve Halid'in zimmetlerini ibrâ ve iskat eylediler...”

Metnin anlamı şu şekildedir. Osman Dede'nin mirasçıları terekeyi kendi aralarında tevzi (bölüşürme) ve taksim etmişlerdir. Kız kardeşlerden her biri tereken bağı ve ev eşyası gibi belirli şeyler almıştır. Kardeşlerine karşı babalarının terekesine ilişkin her türlü davadan vazgeçmişlerdir.

İki örneğin ortak sonucu, mirasçılar ister teharüc yoluyla mirastan çıksınlar isterse de terekeye dahil olan malları kendi aralarında diledikleri gibi dağıtsınlar bunu kadı siciline kaydetmektedirler. Bundaki temel gaye birbirlerini ibra ederek ilerideki muhtemel sorunlara karşı delil sağlamaktır. İbra; bir kimsenin başka bir kimsede bulunan hakkından

⁶¹³ Gergin Kalan, Şenay (2011), '100/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1104/M.1692) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi', (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 148.

⁶¹⁴ Yılmaz, Emel (2010), '100/2 Numaralı Kayseri Ser'iyye Sicili (H.1104 / M.1692) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi', (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 104-105.

tamamen veya kısmen vazgeçmesini⁶¹⁵ ve o hakka bağlı davadan kişiyi beri kılmasını ifade eder⁶¹⁶. İşlemin temelinde sulh olduğu için varisler birbirlerini ibra da etmektedir.

Tereke kayıtlarında ve tereke incelemesi yapan eserlerde, kadı murisin terekesini (malların kıymetlerinden murisin borçları vs. çıkartılarak hesap edilir) ve mirasçılardan hisselerini belirledikten sonra kadının paylaşımın belirlenen bu oranlarla yapıp yapılmadığını kontrol ettiğine dair bir bilgiye rastlamadık. Bize göre böyle bir şey mümkün de değildir. Çünkü son iki kayıta da görüldüğü üzere, mirasçılar tereke mallarından hangilerini alacaklarını rıza ile belirleyebilmektedir. Bu durum kadıya gidilip İslam miras hukuku hükümleri uygulanırsa da böyledir. Çünkü kadının paylaşımında gösterdiği oran soyut bir veridir. İstisnası olsa da, tereke malları satılıp elde edilen miktar mirasçılar arasında oranlara sadık kalınarak paylaşılıyor değildir. Mirasçılar, ister İslam miras hukukuna uygun olsun ister olmasın karşılık rıza ile gerçekleştirdikleri tereke taksimini kadıya götürdükleri takdirde sadece malların mülkiyetine ilişkin bir hüccet almış olmaktadır.

III. OSMANLI DEVLETİ'NDE VERİLMİŞ FETVALARDA KADININ MİRASÇILIK DURUMU

Osmanlı Devleti'nde şer'i hükümlerin uygulanmasının ikinci mecrası şeyhülislam fetvalarıdır. Bunun için ilk bölümde açıklanan fetva müessesesinden esasen kadına ilişkin fetva örneklerini aktarmayı uygun buluyoruz.

A. FETVALARDAN SEÇMELER

Osmanlı dönemine ait çok sayıda ve değişik formlarda fetva mecmuası (çoğunluğu günümüz Türkçesine çevrilmemiştir) mevcuttur⁶¹⁷. Bunlardan en muteber olan eserler; Fetava-yı Ali Efendi, Fetava-yı Fevziye, Behcetü'l Fetava, Neticetü'l Fetava, Fetava-yı Ebussuud Efendi⁶¹⁸, ve İbni Kemal'in fetvalarıdır⁶¹⁹. Ancak eserlerin bazıları diğer birçok şeyhülislamın fetvasını da içermektedir.

⁶¹⁵ Apaydın, H. Yunus (2000), 'İbra', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:21, SS: 263-266, s. 263.

⁶¹⁶ Bilmen (BT), C:8, s. 29.

⁶¹⁷ Özen, Şükrü (2005), 'Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü', Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S: 5 C:3, SS: 249-378, s. 249 vd.

⁶¹⁸ Cin& Akyılmaz, s. 56.

⁶¹⁹ Özen, 376.

Eserler yine tarih sırasına göre incelenecektir. Sıkça görülen örnekler ve kadı kayıtlarında açıklananlar için tekrar açıklama yapılmayacaktır.

1. Şeyhülislam İbn Kemal (1526-1534)

Şeyhülislam İbn Kemal (1526-1534)⁶²⁰ tarafından verilmiş fetvalarından⁶²¹ 5 adet fetva örneği kullanılacaktır.

Mes'ele: Zeyd fevt olup iki kızını bir amcasını kosa ve bir li-ümmün karındaşını li-ümmün olana miras değer mi? El cevap: müşterek üçü beraber bölüşürler, karındaşına değmez.

Soru		Cevap	
Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	Kız(2)	A.F	1-2
	AB veya B amca	N.A	1
	A kardeş	A.F	0
			3

A kardeşler evlat ile birlikte bulunduğu anda varis olamazlar. Bu yüzden iki kız 2/3 hisse almışlardır. Geriye kalan asabe ana baba bir veya baba bir amcaya kalmıştır. Amca A bir olmuş olsa idi zevi'l erham olduğu için mirastan pay alamazdı.

Mes'ele: Zeyd fevt olup anasının anasını ve babasının babasını ve li-ebin ve ümmün amcasını ve mezkûr amcasının anasını kosa, şer'an Zeyd'in mirası nice olur? Elcevap: Anasına südüs, diğer kalanı dedesinindir.

Soru		Cevap	
Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	Ananın anası	A.F	1
	Babanın babası	N.A	5
	AB amca	N.A	0
	AB amcanın anası	Z.E	0
			6

Ananın anası A.F mirasçısı olarak 1/6 almıştır. Geriye kalan babanın babası tarafından asabe olarak alınmıştır. İkinci dereceden asabe olan babanın babası varken dördüncü sınıf asabe ve zevi'l erham miras olamamaktadır.

⁶²⁰ Turan, Şerafettin (2002), 'Kemalpaşazade' Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 25, SS: 238-240, s. 238.

⁶²¹ İnanır, Ahmet (2011), 'Şeyhülislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlı'da Hukuki Hayat', İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 79-82.

“Mes’ele: Zeyd fevt olup anasını li-ümmin er karındaşını ve bir dahi li-ebin er karındaşını koyup dört dahi li-ebin kız karındaşını kosa, şer’an hisseleri nedir? Elcevap: anasına südüs, li-ümmin olana da südüs, diğerk kalanın li-ebin olanlar erkekler kadınların iki katı bölüşürler.”

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	Ana	A.F	3	18	
	A erkek kardeş	A.F	3		
	B erkek kardeş	N.A	4		
	B kız kardeş(4)	N.A	2-8		

Ana birden fazla kardeş ile mirasçı olduğu için 1/6 ve ana bir kardeş tek başına olduğu için 1/6 hisse almıştır. Artan kısım asabe olan baba bir erkek ve kız kardeşlere birli ikili şekilde kalmıştır.

“Mes’ele: Zeyd fevt olup anasını ve cedd-i sahih babasının anasını ve bir amcası kalsa, şer’an miras nice olur? Elcevap: anasına sülüs, diğerk kalanı ceddindir.”

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	Ana	A.F	1	3	
	Babanın anası	A.F	2		
	Amca	N.A	0		

Tereke taksimine ilişkin yanlışlık söz konusudur. Ancak çeviride bir hata olmalıdır. Çünkü ana ile birlikte bulunan babanın anası mirasçı olamaz. Olduğu kabul edilse bile, ana 2/6, babanın anası 1/6 hisse alıp geri kalanın amcaya kalması gerekmektedir. Kanaatimiz, soruda aslından babanın anası değil, babanın babası olmasıdır. Bu takdirde cevapta verilen oranlar yerli yerinde olmaktadır. Zaten cevap kısmında ceddindir demektir.

“Mes’ele: Zeyd’in mut’akı olan Bekir, fevt olup avratı kalsa, bu avrattan bir kızı kalsa li-ebin ve ümmün bir kız karındaş kalsa, mezkûr Zeyd’i mu’tak kosa, şer’an miras nice olur? Elcevap: avratına semen, kızına nısf, diğerk kalanı karındaşındır.”

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	Karı	A.F	1	8	
	Kız	A.F	4		
	AB kız kardeş	N.A	3		
	Azat eden	S.A	0		

Karı kız olduğu için 1/8 hisse almıştır. Kız oğul olmadığı için 4/8 hisse almıştır. Artan kız ile birlikte bulunduğu anda asabe magayrihi olan ana baba bir kız kardeşe kalmıştır. Sebep yönünden asabe olan azat eden ise, sebep yönünden birisi olduğu için mirastan mahrum kalmıştır.

2. Çivizade Muhyiddin Mehmed Efendi

Çivizade Muhyiddin Mehmed Efendi'nin (1538-1543)⁶²² çeşitli eserlerde yer alan fetvalarından⁶²³ 3 tanesini kullanılacaktır.

“Hind fevt olup anasının anası Zeyneb'i ve babası Zeyd'i terk eylese kısmet-i teriken nicedir? El-Cevap: Südüs Zeyneb'e bâkî Zeyd'edir. Ketebehu'l-fakîr Şeyh Muhammed”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	Ananın anası	A.F	1	6
	Baba	N.A	5	

Baba, babanın anasını mirastan mahrum bırakırken ananın anasına bir etki yapamaz. Bu Hanbeli mezhebi hariç diğer üç mezhebin üzerinde birlik sağladığı görüştür.

“Zeyd fevt olsa li-eb ve ümm kız karındaşının bir er oğlun terk eylese ve li-eb ve ümm er karındaşının kızı oğlu Bekr'i terk eylese muhallefât-ı Zeyd'e hangisi varis olur? El-Cevap: Cümle tereke kız karındaşının oğluna verilir.”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	AB kız kardeşin oğlu	Z.E	1	1
	AB kız kardeşin kızının oğlu	Z.E	0	

Her ikisi de üçüncü sınıf zevi'l erham mirasçısı olan varislerden ana baba bir kız kardeşin oğlu derece cihetiyle ana baba bir kız kardeşin kızının oğlundan önce geldiği için mirasın tamamına hak kazanmıştır.

“Zeyd fevt olup anası Hind'i ve li-ümm er karındaşı Amr'ı ve li-eb Ammi Bekr'i terk eylese nice olur? El-Cevap: Sülüs Hind'e, südüs Amr'a ve bâkî Bekr'e verilir. Ketebehû Şeyh Muhammed Çivizâde”

⁶²² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C:4, s. 1108.

⁶²³ Aydın, Ahmet (2006), *Çivizade Muhyiddin Mehmed Efendi'nin Fıkıh Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.209-212.

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	Ana	A.F	2		
	A erkek kardeş	A.F	1		
	B amca	N.A	3		

Ana evlat olmadığı için 1/3 ve A kardeş 1/6 hisse almıştır. Artan dördüncü sınıf asabe mirasçısı olan baba bir amcaya kalmıştır.

3. Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi

Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendinin (1674-1686, 1692)⁶²⁴ kendi fetvalarından⁶²⁵ oluşan Fetava-yı Ali Efendi eserinden⁶²⁶ 14 tanesi kullanılacaktır. Esere ait ilk yazılı nüshalar 1689 ve 1691 tarihlidir⁶²⁷.

“Zeyd fevt olub annesi Hind’i ve babasının babası Amr’ı ve li- ebeveyn er karındaşları Bekir ve Beşir’i terk eylese kısmet-i tereke nicedir? El cevab: südüs Hind’e, baki Amr’a değer.”

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	Ana	A.F	1	6	
	Babanın babası	N.A	5		
	AB erkek kardeş(2)	N.A	0		

Ananın hissesini 1/3ten 1/6ya düşüren sebeplerden biri birden fazla erkek kardeşin varlığıdır. Hatta kardeşler mevcut varislerinden birinin mevcudiyeti ile mirastan mahrum kalsalar bile bu durum aynıdır⁶²⁸. Bu örnekte de ana bu gerekçeler ile 1/6 hisse almıştır. Dede baba olmadığı için onun gibi mirasçı olmuş ve anadan artanı asabe sıfatıyla almıştır. ana baba bir erkek kardeşler ise deden dolayı mirasçı olamamışlardır. Ana baba bir erkek kardeşin dede ile birlikte bulunduğu mirastan mahrum olacağı görüşü Ebu Hanife'ye

⁶²⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C:1, s. 252.

⁶²⁵ İpşirli, Mehmet (1993), ‘Çatalcalı Ali Efendi’, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:8, SS: 234-235.s. 234.

⁶²⁶ Kefevi, Salih b. Ahmed, Fetava-yı Ali Efendi, (sadeleştiren: Dinç, Nevfel, Fetava-yı Ali Efendi KİT-SAN Yayıncılık) C:2, s.373-379.

⁶²⁷ Kaller, Cengiz (1995), *Fetava-yı Ali Efendi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:12, SS: 438, s. 438.

⁶²⁸ Bilmen (BT), s.238.

göredir⁶²⁹. Diğer mezhepler ve Hanife mezhebinden Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bu görüşün aksini savunur⁶³⁰.

“Zeyd, fevt olub li-üm er karındaşı Amr’ın oğlu Bekir ile Amr’ın kızı Hind’i terkeylese kısmet-i tereke nicedir? El-cevab: beraber iktisam ederler.”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	A erkek kardeşin oğlu	Z.E	1	2
	A erkek kardeşin kızı	Z.E	1	

Ana bir erkek kardeşin çocukları üçüncü sınıf zevi'l erham mirasçılardır. Ana bir erkek kardeşin kızı ve ana bir erkek kardeşin oğlu miras almada derece, varis ve akrabalık kuvvetleri bakımından eşit durumdadır. Dördüncü taksim şartı cinsiyete göredir. Ne var ki mirasçılar A çocukların alt soyu ise iki farklı görüş bulunmaktadır. Ebu Yusuf a göre bu durumda erkeğe iki kadın hissesi verilmesi gerekiyorken Ebu Muhammed'e göre kız ve erkek eşit hisse verilmelidir⁶³¹. Görüldüğü üzere İmam Muhammed'in görüşü uygulanmıştır.

“Zeyd, fevtolub li-üm er karındaşı Amr’ın oğulları Bekir ve Beşir ile kızı Hind’i ve li-üm kız karındaşı Zeyneb’in kızları Hadice ve Fatıma ve A’işe ve Rabia’yı terk eylese kısmet-i tereke nicedir? El-cevab: cümlesi beraber iktisam ederler.”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	A erkek kardeşin oğlu(2)	Z.E	1-2	7
	A erkek kardeşin kızı	Z.E	1	
	A kız kardeşin kızı(4)	Z.E	1-4	

Ana bir erkek ve kız kardeşin erkek ve kız çocukları mirası eşit olarak paylaşmışlardır. Burada yine İmam Muhammed'in görüşü esas alınarak ana cihetinden olan mirasçılar arasında cinsiyet gözetilmemiştir.

“Zeyd, fevtolub li-ebeveyn kız karındaşı Hind’in oğlu Amr ile Hind’in kızı Zeyneb’i ve li-üm a’mmisi Bekir’i terkeylese kısmet-i tereke nicedir? El-cevab: Amr ve Zeyneb li’z-zekeri mislü hazzı’l-ünseyeyn kısmet edilir.”

⁶²⁹ Zuhayli, C:10, s.360-361; Bilmen (BT), s.247.

⁶³⁰ Zuhayli, C:10, s.361; Bilmen(BT), s.247.

⁶³¹ Zuhayli, C:10, s.438, Cin& Akyılmaz, s.394; Bilmen (BT), s.297.

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	AB kız kardeşin oğlu	Z.E	2	3	
	AB kız kardeşin kızı	Z.E	1		
	A amca	Z.E	0		

Üçüncü sınıf zevi’l erham mirasçısı olan ana baba bir kız kardeşin oğlu ve kızı dördüncü sınıf zevi’l erham mirasçısı olan ana bir amca’yı mahrum etmiş ve mirası birli ikili şekilde paylaşmışlardır.

“Zeyd, fevtolub li-ebeveyn kız karındaşı Hind’in oğlu Amr ile kızı Zeyneb’i ve li-üm kız karındaşı Hadice’nin oğlu Bekir ile kızı A’işe’yi ve li-eb kız karındaşı Fatıma’nın oğlu Beşir ile kızı Rabia’yı terkeylese kismet-i tereke nicedir? El-cevab: on sekiz sehinden sekizi Amr’a, dördü Zeyneb’e üç sehmi de Bekir ile saire gider.”

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	AB kız kardeşin oğlu	Z.E	8	18	
	AB kız kardeşin kızı	Z.E	4		
	A kız kardeşin oğlu	Z.E	3		
	A kız kardeşin kızı	Z.E	3		
	B kız kardeşin oğlu	Z.E	0		
	B kız kardeşin kızı	Z.E	0		

Fetva İmam Muhammed'e göre verilmiştir. Ana baba bir kız kardeş, baba bir kız kardeş, ana bir kız kardeş birlikte bulduklarında paylaşırma fer'ilerinin adedince hükmedilerek yapılır. Paylaşırılan miktar gerçek varislere yukarıda anlatılan usullerle verilir. Yani 2 tane ana baba bir kız kardeş 2 tane ana bir kız kardeş ve 2 tane baba bir kız kardeş birlikte bulunduğunda 2 ana baba bir kız kardeş $\frac{2}{3}$, 2 ana bir kız kardeş $\frac{1}{3}$ alırken baba bir kız kardeş(ler) birden fazla ana baba bir kız kardeşle birlikte mirasçı oldukları için hacb olmuşlardır. Ana baba bir kız kardeşin oğlu ve kızı mirası annelerine düşen hisseyi birli ikili şekilde alırken ana bir kız kardeşin oğlu ve kızı annelerine düşen hisseyi eşit şekilde almışlardır.

Ebu Yusuf' a göre tüm miras ana baba bir kız kardeşin çocuklarına kalmalıdır ve oğlu ve kız arasında birli ikili paylaşılmalıdır⁶³².

“Hind fetvolub li-ebeveyn kız karındaşı Zeyneb'in oğlu Amr ile kızı Hadice'yi li-eb kız karındaşı Aişe'nin oğlu Bekir ile Aişe'nin kızı Fatma'yı terkeylese kısmet-i terke nicedir? El-cevab: üç sehinden iki sehmi Amr'a bir sehmi Hadice'ye gider.”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	AB kız kardeşin oğlu	Z.E	2	3
	AB kız kardeşin kızı	Z.E	1	
	B kız kardeşin oğlu	Z.E	0	
	B kız kardeşin kızı	Z.E	0	

Mirasçı olarak 2 tane ana baba bir kız kardeş ve baba bir kız kardeşi kalmış olsaydı baba bir kız kardeş mirastan yoksun olacak ve tüm mirası ana baba bir kız kardeşler alacaktı. Bunların altsoyları için de kural, aynı şekilde, işletilmiştir.

“Hind fetvolub li-ebeveyn kız karındaşı Zeyneb'i ve li-eb kız karındaşı oğulları Amr ve Bekir'i ve li-ebeveyn a'mmesi oğlu Beşir'i terk eylese kısmet-i nicedir? El-cevab: sekiz sehinden altı sehmi Zeyneb'e birer sehmi Amr ve Bekir'e değer.”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	AB kız kardeşin kızı	Z.E	6	8
	B kız kardeşin oğlu(2)	Z.E	1-2	
	AB halanın oğlu	Z.E	0	

Ana baba bir halanın oğlu dördüncü sınıf zevi'l erham mirasçısıdır. Üçüncü sınıfta yer alan mirasçılarla birlikte mirasçı olamaz. Ana baba bir kız kardeş ve 2 tane baba bir kız kardeş mirasçı olsalardı ana baba bir kız kardeş 3/4; baba bir kız kardeş 1/4 (reddiye vardır) alacaktı ki bu çocuklarına aynen geçmiştir.

“Zeyd, fetvolub zevcesi Hind'i ve li-eb er karındaşı kızı Zeyneb'i ve li-eb kız karındaşı oğulları Amr ile Bekir'i terkeylese kısmet-i tereke nicedir? El-cevab: otuz iki sehinden sekiz sehmi Hind'e on sekiz sehmi Zeyneb'e üçer sehmi Amr ve Bekir'e gider.”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse

⁶³² Bilmen (BT), s.298.

Varisler	Eş(karı)	A.F	8	32
	AB kız kardeşin kızı	Z.E	18	
	B kız kardeşin oğlu(2)	Z.E	3-6	

Karıya toplam terekenin 1/4 hissesi verilmiştir. Geriye kalan için ana baba bir kız kardeş ve baba bir kız kardeş tek başlarına mirasçı olsalardı ana baba bir kız kardeş 3/4; baba bir kız kardeş 1/4 (reddiye vardır) alacaktı ki bu çocuklarına aynen geçmiştir. Bu mesele karı 4/16, ana baba bir kız kardeşin kızı 9/16; baba bir kız kardeşin oğulları 3/16 şeklinde de gösterilebilir.

“Zeyd, fevtolub li-ebeveyn halesi (teyzesi) Hind’i ve li-üm ammi Amr’ı terkeylese kismet-i tereke nicedir? El-cevab: üç sehinden bir sehmi Hind’e iki sehmi Amr’a değer.”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	AB teyze	Z.E	1	3
	A amca	Z.E	2	

Ana baba bir teyze ve ana bir amca dördüncü sınıf zevi'l erham mirasçılardır. Bu örnekte ana baba bir teyze ana tarafından mirasçı olduğu için 1 hisse; ana bir amca da baba tarafından mirasçı olduğu için 2 hisse almaktadır⁶³³.

“Zeyd, fevtolub li-ebeveyn ammisi Hind’i ve li-ebeveyn halesi Zeyneb’i ve li-üm a’mmi Bekir’i terkeylese kismet-i tereke nicedir? El-cevab: üç sehinden iki sehmi Hind’e bir sehmi Zeyneb’e değer.”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	AB hala	Z.E	2	3
	AB teyze	Z.E	1	
	A amca	Z.E	0	

Bu örnekte ana baba bir teyze anne tarafından mirasçı olduğu için 1 hisse almıştır. Kalan iki hisse ana baba bir halaya kalmıştır. Çünkü ana bir amca ve ana baba bir hala birlikte bulunduğu anda aynı derece bulunsalar da kuvvet bakımından ana baba bir hala tek mirasçı olur.

“Zeyd, fevtolub babasının li-ebeveyn kız karındaşı oğlu Amr’ı ve annesinin li-ebeveyn kız karındaşı Hind’i terk eylese kismet-i tereke nicedir? El-cevab: üç sehinden iki sehmi Amr’a bir sehmi Hind’e değer.”

⁶³³ Bilmen (BT), s. 300.

		Soru		Cevap		
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse		
		Babasının AB kız kardeşin oğlu	Z.E	2	3	
		Anasının AB kız kardeşin kızı	Z.E	1		

Bu örnekte dördüncü sınıf zevi'l erham mirasçıları mevcuttur. Baba tarafından olan 2 hisse ana tarafından olan 1 hisse almaktadır.

“Zeyd, fevtolub zevcesi Hind'i ve liebeveyn a'mmi kızları Zeyneb ve Hadice'yi ve li-ebeveyn hali kızı A'îşe'yi ve li-ebeveyn halası oğlu Amr'ı terkeylese kısmet-i tereke nicedir? El-cevab: on iki sehinden üçer sehim Hind ve Zeyneb ve Hadice'ye, iki sehim A'îşe'ye bir sehim Amr'a değer.”

		Soru		Cevap		
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse		
		Eş(karı)	Z.E	3	12	
		AB amca kızı (2)	Z.E	3-6		
		AB dayı kızı	Z.E	2		
		AB teyze kızı	Z.E	1		

Karı evlat olmadığı için 1/4 hissesini almıştır. Ana baba bir amca kızları baba tarafından varis oldukları için kalanın 2/3ünü almışlardır. Ana baba bir dayı ve ana baba bir teyze kızı, üçüncü sınıftaki gibi, atalarının aldıkları - dayı 2, teyze 1- hisseye hak kazanmışlardır. Ebu Yusuf ile İmam Muhammed arasındaki, üçüncü sınıfa dair yapılan, görüş ayrılığı burada da geçerlidir.

“ Hind fevtolub li- ebeveyn hali Zeyd'in oğulları Amr ve Bekir ile Zeyd'in kızı Zeyneb'i ve li-ebeveyn halesi Hadice'nin oğlu Beşir'i terkeylese kısmet-i tereke nicedir? El cevab: otuz beş sehinden on ikişer sehim Amr ve Bekir'e, altı sehim Zeyneb, beş sehim Beşir'e değer.”

		Soru		Cevap		
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse		
		AB dayı oğlu(2)	Z.E	12-24	35	
		AB dayı kızı	Z.E	6		
		AB teyze oğlu	Z.E	5		

Varislerin hepsi ana tarafından mirasçısıdır. Derece ve kuvvet açısından da eşittirler. Bu şartlarda İmam Muhammed'in görüşü ile usulden sıfat ve fer'iden adet alınarak taksimat yapılır. Ana baba bir dayı için üç erkek- altı kadın- hissesi, ana baba bir teyze için bir kadın hissesi verilir. Ana baba bir dayının oğul(ları) içinse yine iki kadın hissesi-toplamda dört-

verilir. O halde meselenin mahreci 35 kabul edilir, 30 hisse dayıya 5 hisse teyzeye verilir. Dayıya verilen 30 hisse de yine erkeğe iki kadın hissesi şeklinde paylaşılır.

“Zeyd fevtolub zevcesi Hind’i ve li-ebeveyn hali Amr’ın oğulları Bekir ve Beşir ve Halid’i ve li-ebeyen hali Velid’in kızı Zzeyneb’i ve li-ebeyn halesi Hadice’nin oğlu Nezir ile kızları Fatıma ve Rabiya’yı ve ahar halesinin kızı Rukiye’yi terk eylese kısmet-i tereke nicedir? El cevab: altmış dört sehinden on altı sehım Hin’e sekizer sehım Bekir ve Beşir ve Halid ve Zeyneb’e altı sehım Nezir’e üçer sehım Fatıma ve Rabia’ya ve dört sehım Rukiye’ye değer.”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	Eş(karı)	Z.E	16	64
	AB dayı oğlu(3)	Z.E	8-24	
	AB dayı kızı	Z.E	8	
	AB teyze oğlu	Z.E	6	
	AB teyze kızı(2)	Z.E	3-6	
	AB teyze kızı	Z.E	4	

Örnekte iki ayrı dayı ve teyze vardır. Dayıların altsoy sayısı 4 -8 kadın hissesi-teyzelerin altsoy sayısı 4tür. Dayılara düşen hisse 32, teyzelere düşen hisse 16dır. Teyzelere düşen 16 hisse altsoy sayısına bölünmüş ve ikinci teyzenin kızına 4 hisse düşmüştür. İlk teyzeye düşen 12 hisse de erkeklere 2 kız hissesi verilecek şekilde paylaşmıştır. Dayılara düşen hisse için de aynı usul geçerlidir.

4. Yenişehirli Abdullah Efendi

Yenişehirli Abdullah Efendi’nin (1718-1730)⁶³⁴ Behcetü’l fetava adlı eserinden⁶³⁵ 4 tanesi kullanılacaktır.

“ Hind fevtolub babasının li-ebeveyn ammi oğlu olan zevci Zeyd’i ve babasının ahar li-ebeveyn ammi oğlu Amr ve Bekir ve Beşir’i terk eylese kısmet-i tereke mezburlar beyninde nicedir? El cevab: sekiz sehinden beş sehım Zeyd’ e, birer sehım Amr, Bekir ve Beşir’e değer”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
	Eş(koca)	A.F	5	8

⁶³⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C:1, s. 62.

⁶³⁵ Demiray, Mustafa (Editör), (2012), *Behcetü’l-Fetâvâ Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi*, İstanbul, Klasik yayınları, s. 652-657.

Varisler	AB amca oğlu(3)	N.A	1-3	
-----------------	-----------------	-----	-----	--

Soruda kocanın karının ana baba bir amcaoğlu kaydının düşülmüştür. Anlaşılan o ki koca yarı hisseyi aldıktan sonra ana baba bir amcaoğulları ile birlikte birer hisse almış ve 8 hissenin 5 hissesini almıştır.

“Zeyd fevt olup li-ebeveyn er karındaşı kızı Zeyneb’i ve li-ebeveyn kız karındaşı oğlu Amr’ı terk eylese kısmet-i tereke nicedir? El-Cevab: Üç sehinden iki sehim Zeyneb’e, bir sehim Amr’a değer.”

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	AB erkek kardeşin kızı	Z.E	2	3	
	AB kız kardeşin oğlu	Z.E	1		

Ana baba bir erkek kardeşin ana baba bir kız kardeşle birlikte mirasçı olması halinde ana baba bir erkek kardeşin sahip olacağı 2 hisse kızına ana baba bir kız kardeşin sahip olacağı 1 hisse oğluna geçmiştir. İmam Muhammed’in görüşünün uygulandığını görmekteyiz.

“Hind fevt olup zevci Zeyd’i ve li-ebeveyn halesi(teyze) Zeyneb’in oğlu Amr ile kızı Hatice’yi ve li-ebeveyn hali(dayı) kızı Fatıma’yı terk eylese kısmet-i tereke nicedir? El-Cevab: Yirmi dört sehinden on iki sehim Zeyd’e, dört sehim Amr’a, iki sehim Hatice’ye, altı sehim Fatıma’ya değer.”

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	Eş(koca)	A.F	12	24	
	AB teyze oğlu	Z.E	4		
	AB teyze kızı	Z.E	2		
	AB dayı kızı	Z.E	6		

Ana baba bir teyze çocukları ve dayı çocukları cihet, derece ve kuvvet bakımından eşit mirasçılardır. Ana baba bir teyze iki alt soya sahiptir ve iki kadın olarak hesaplanır. Ana baba bir dayı tek alt soya sahiptir ve iki kadın olarak hesaplanır. Bu şartlarla; koca ashab’ül feraiz olarak çocuk olmadığı için mirasın yarısını alır. Geriye kalan hisse 6 teyzeye 6 hisse dayıya aktarılır. Teyzeye aktarılan hisse kız ve erkek arasında birli ikili paylaşılır.

Sorudaki meselenin mahreci 24 değil de 12 olsaydı da kesirsiz bir sonuç elde edilebilecekti.

“Zeyd fevt olup babasının li-eb hali kızının oğlu Amr ile babasının halesi oğlunun oğlu Bekir’i terk eylese kısmet-i tereke nicedir? El-Cevab: Üç sehimden iki sehim Amr’a, bir sehim Bekir’e değer.”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	Babanın B dayı kızının oğlu	Z.E	2	3
	Babanın ... teyze oğlunun oğlu	Z.E	1	

Teyzenin hangi cihetten mirasçı olduğu yazılmamıştır. Ancak baba bir olması durumunda yukarıdaki cevaba ulaşmak mümkündür. Eğer teyze ana baba bir olsaydı baba bir dayının altsoyu; A olsaydı kendi altsoyu mirasçı olamazdı.

5. Şeyhülislam Feyzullah Efendi

Şeyhülislam Feyzullah Efendinin (1688, 1695-1703)⁶³⁶ kendi fetvalarından oluşan Fetava-yı Fevziye adlı eserinden⁶³⁷ 4 tanesi kullanılacaktır. Eserin bilinen en eski nüshası 1712 yılına aittir⁶³⁸.

“Hind fevt olup zevci Zeyd’i ve anası Zeyneb’i ve babasının babası Amr’ı terk eylese kısmet-i tereke nicedir? El-Cevab: Altı sehimden üç sehim Zeyd’e, iki sehim Zeyneb’e, bakisi Amr’a isabet eder.”

	Soru		Cevap	
	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	Eş(koca)	A.F	3	6
	Ana	A.F	2	
	Babasının babası	N.A	1	

Babanın babasının baba gibi değerlendirilmediği görülmektedir. Bu tutum Ebu Hanife ve İmam Muhammed’in görüşüdür. Ebu Yusuf ise aksi görüştedir.

⁶³⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C:2, s. 533.

⁶³⁷ Demiray, Mustafa, (Editör), (2009), *Fetava-yı Fevziye Şeyhülislam Feyzullah Efendi*, İstanbul, Klasik Yayınları, s. 481-484.

⁶³⁸ Ögüt, Salim (1995), ‘Fetava-yı Fevziye’, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:12, SS: 443, s. 443.

“Zeyd fevt olup li-ebeveyn kız karındaşı Hind’in oğlu Amr ile Hind’in kızı Zeyneb’i ve li-ebeveyn ahar kız karındaşı Hatice’nin kızı Aişe’yi terk eylese kısmet-i tereke nedir? El-Cevab: Li’z-zekeri misli hazzi’l-ünseyeyn.”

Soru		Cevap	
Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	AB kız kardeşin oğlu	Z.E	2
	AB kız kardeşin kızı	Z.E	1
	AB kız kardeşin kızı	Z.E	1
			4

Soruda 2 tane ana baba bir kız kardeş bulunmaktadır. Ana baba bir kız kardeşlerin çocukları zevi’l erham mirasçısıdır. Eşit durumda olan kız ve erkek birli ikili pay almaktadır. Taksimatla ilgili erkek iki kadın mislidir yazılmakla yetinilmiştir.

“Zeyd fevt olup zevcesi Hind’i ve anasının li-ebeveyn er karındaşı Amr’ın oğlu Bekir ile Amr’ın kızı Zeyneb’i ve anasının li-ebeveyn kız karındaşı Hatice’nin oğulları Beşir ve Halid ile Hatice’nin kızı Fatıma’yı terk eylese kısmet-i tereke nicedir? El-Cevab: Yüz kırk sehmin otuz beşi Hind’e, kırkı Bekir’e, yirmisi Zeyneb’e, on sekizi Beşir ve Halid’e, dokuzu Fatıma’ya isabet eder.”

Soru		Cevap	
Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	Eş(karı)	A.F	35
	AB dayıoğlu	Z.E	40
	AB dayıkızı	Z.E	20
	AB halaoğlu(2)	Z.E	18-36
	AB halakızı	Z.E	9
			140

Karı 1/4 hissesini almıştır. Ana baba bir dayının iki altsoyu olduğu için 4 kız, ana baba bir halanın 3 altsoyu olduğu için 3 kız hissesi düşergesi vardır. Yani 105 hissenin 4/7 si ana baba bir dayı tarafına 3/7si ana baba bir hala tarafına düşmektedir. İki tarafa düşen hisselerin paylaşılması sonraki aşamadır. Ana baba bir dayının oğlu ve kızı mirası birli ikili paylaşmıştır. Aynı işlem ana baba bir hala çocukları için de geçerlidir.

“Zeyd fevt olup babasının babasının anasının babası Amr’i ve babasının anasının babasının babası Bekir’i ve anasının babasının babasının babası Beşir’i ve anasının babasının anasının babası Halid’i terk eylese kısmet-i tereke nicedir? El-Cevab: Dokuz sehinden dört sehim Amr’a, iki sehim Bekir’e, bir sehim Beşir’e, iki sehim Halid’e değer.”

Soru		Cevap	
Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse
Varisler	Babanın babasının	Z.E	4
	anasının babası		

	Babanın anasının babasının babası	Z.E	2	9
	Ananın anasının babasının babası	Z.E	1	
	Ananın babasının anasının babası	Z.E	2	

Babanın babasının anasının babası ve babanın anasının babasının babası erkek üst soyu oldukları için ikişer kadın hissesi; ananın anasının babasının babası ve ananın babasının anasının babası kadın üst soyu oldukları için birer kadın hissesi alırlar. Sonra bu iki grup arasında ayrıca taksimat yapılır.

6. Ömer bin Salih el-Kırımı

Ömer bin Salih el-Kırımı'nın 1730-1746 yıllarını kapsayan Tuhfetu'l-Fetava adlı eserinden⁶³⁹ 2 adet fetva kullanılacaktır.

“Zeyd fevt olup kızı Zeyneb'i ve zevcesi Hind-i hamili terk eylese kısmet-i tereke nicedur? El-cevab kırk sekiz sehinden altı sehm Hinde on dört sehm Zeyneb'e virilup yirmi sekiz sehm haml için tevkif olunur eğer Hind inkıza-yı iddet ikrar itmedin iki sene tamamına deg erkek togursa sehm-i mevkuף ana virilur ve eğer kız togursa sehm-i mevkuףdan yigirmi bir sehm ana virilup yedi sehm Zeyneb'e virilur.”

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	Eş(karı)	A.F	6	48	
	Kız	---	14+(7)		
	Hamil	---	28-(7)		

Soruda eşin hamile olduğu belirtilmiştir. Cevapta karıya 6 hisse kız 14 hisse verileceği cenin içinse 28 hisse ayrılacağı belirtilmiştir. Doğacak çocuk erkek olursa 28 hissenin tamamını alacak ancak kız olursa 7 hisseyi kız kardeşine verecektir.

“Zeyd fevt olup zevcesi Hindi ve kızı Zeyneb'i ve oğlunun oğulları Amr ve Bekri terk itdukde Hind Zeyneb ve Amr ve Bekr ile hissesinden terekeden şu kadar akçe üzerine tehariuc tarikiyla sulh- sahih ile sulh ve kabz-ı bedel idup mabeynlerinden ihrac olindukdan sonra tereke-yi Zeyd'in bakisi on dört sehm alınup sekiz sehmi Zeyneb'e üç sehmi Amr ve Bekr'e virilse sahih olur mu? El-cevab olur.”

⁶³⁹ Bilgin, Emrah (2010), 'Tuhfetu'l-Fetava (İnceleme – Tenkitli Metin – Tıpkıbasım)', (Yüksek Lisans Tezi), Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.262-263.

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	Eş (karı)	A.F	---	14	
	Kız	A.F	8		
	Oğlun oğlu(2)	A	3-6		

Soruda varislerin aralarında bir bedel karşılığında mirastan çıkma anlaşması yaptıktan sonra 14 hisseden 8 hisse kıza 6 hisse oğlun oğullarına bırakılmasının uygun olup olmadığı sorulmuştur. Cevapta uygun olacağı bildirilmiştir.

7. 1730-1795 Dönemi Şeyhülislamlar

Seyyid Ahmed Efendi ve Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedusi'nin 1730 - 1795 yılları arasında görev yapmış olan şeyhülislamlar tarafından verilen fetvalardan derledikleri Neticetü'l- Fetava⁶⁴⁰ isimli fetva kitabından 1 tane fetva örneği kullanılacaktır.

“Hind fevt olup li-ebeveyn hali oğlu olan zevci Zeyd'i ve li-üm ammi oğlu Amr'i terk ettikde tereke-i Hind'in altı sehinden dört sehimi Zeyd'e iki sehimi Amr'a verilse sahih olur mu? El-cevab: Olur.”

		Soru		Cevap	
Varisler	Yakınlık	Mirasçılık Sebebi	Hisselerin Dağılımı	Toplam Hisse	
	AB dayı oğlu (Eş)	Z.E ve A.F	4	6	
	A amca oğlu	Z. E	2		

Fetva örneğinde koca karının aynı zamanda dayısının oğludur. Bu durumda koca öncelikle yarım hissesini almıştır. Daha sonra kalan miktardan payına düşen üçte bir hissesini de almıştır. Son durumda toplam altı hisseden dördünü almıştır. Geriye kalan 2 hisse ise ana bir amca oğluna kalmıştır.

B. DEĞERLENDİRME

İncelenen çok sayıda fetva örneğine göre Osmanlı Devleti'nde tereke meseleleri Hanefi fıkının İslam miras hukuku hükümlerine göre paylaştırılmaktadır. Red yoluyla mirasçılık ve zevi'l erham mirasçılığı kabul edilmektedir. Zevi'l erham mirasçılığında esasen İmam Muhammed'in görüşleri uygulanmaktadır. Osmanlı döneminin önemli eserlerinden Mülteka'nın zevi'l erham bahsinde Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşleri aktarıldıktan sonra İmam Muhammed'in görüşüyle fetva verileceği

⁶⁴⁰ Seyyid Ahmed Efendi/ Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedusi, s. 441-446.

söylenmektedir⁶⁴¹. Bu uygulama tüm dönemlerde görülmektedir. Babanın babası, koca ve ananın mirasçı olduğu durumda İmam Muhammed ve Ebu Hanefi'nin görüşüne uygun olarak babanın babası, baba gibi değerlendirilmektedir. Ana baba bir erkek kardeşlerin babanın babası ile birlikte bulunduğu mirastan düşmektedir. Bu görüş Ebu Hanefi'ye göredir. Diğer mezheplere göre dede ana baba bir ve baba bir erkek kardeşleri mirastan düşüremez. İçerisinde cenin bulunan bir fetvada cenin için erkek hisse ayrılmaktadır. Bu da mezheplerin esasen ittifak ettikleri bir durumdur.

Kadınları hisselerine ait olarak var olan fetvaların yanı sıra miras hukuku ile ilgili diğer hususlar için de verilmiş fetvalar mevcuttur. Kadının miras hukukundaki konumunu detaylandırmak için bu bilgilere değinmeyi uygun görüyoruz.

İlk fetva örneği katil olan kadınla ilgilidir. Fetava-yı Fevziye'de⁶⁴² “*Hind zevci Zeyd'i bi-gayr-i hak alet-i cariha ile cerh ve katleylese Hind Zeyd'e varise olur mu? El-Cevab: Olmaz.*” denmektedir. Yani bir kadın kocasını öldürmeye elverişli olmayan bir alet ile öldürse kadın kocasına varis olur? Cevap: Olmaz. Kadınların mirastan mahrumiyeti erkek gibidir. Yani kadın olmak mirasçı olmaya engel olmadığı ayrıcalık da içermez.

İkinci fetva örneği Müslüman koca ile gayrimüslim eşi arasındadır. Fetava-yı Fevziye'de⁶⁴³ “*Zeyd-i Müslim Hind-i nasraniyeyi tezevvüc ettikten sonra Hind İslam'a gelmeden fevt olsa Zeyd Hind'e varis olur mu? El-Cevab: Olmaz.*” denmektedir. Yani Müslüman olan koca öldüğünde, Hristiyan olan karsını Müslüman olmamışsa varis olur mu? Cevap: olmaz. İslam hukukunda Müslüman bir erkek, ehli kitap yani Yahudi ve Hristiyan bir kadınla evlenebilir. Ancak miras engeli olarak din ayrılığı, bu karı kocalar için de geçerlidir.

Üçüncü örnek murisin kadın mirasçısının mirastan mahrum bırakma iradesi ile ilgilidir. Fetava-yı Fevziye'de⁶⁴⁴ “*Zeyd 'Kızım Hind'i reddettim, fevtimden sonra terekemden nesne verilmesin' dedikten sonra Zeyd fevt olup Hind'i ve sair veresesini terk eylese Hind terekeden hissesini almak istedikde sair verese mücerred 'Zeyd seni reddetmekle Zeyd'e varise olmazsın' deyu Hind'i men'a kadir olurlar mı? El-Cevab: Olmazlar.*” denmektedir. Yani bir kişi kızımı reddettim, mirastan hisse almasın der ve sonra ölürse, diğer varisler bu söze dayanarak kızın mirasçılığına

⁶⁴¹ İbrahim Halebi, *Mülteka'l-ebhur* (çev: Vanlıoğlu, Hüsameddin (2009) *İslam Fıkhi, Yeni Mülteka Tercümesi*, İstanbul, Yasin Yayınevi) C:6, s. 523-524.

⁶⁴² Demiray (2009), s. 479.

⁶⁴³ Demiray (2009), s. 479.

⁶⁴⁴ Demiray (2009), s. 480.

engel olabilirler mi? Cevap: Olmazlar. İslam miras hukukunda miras engeli taşımayan bir varisin mirastan mahrumiyeti muris veya diğerk bir kimse tarafından mirasçılığına engel olunamaz.

3. BÖLÜM

KADIN AÇISINDAN ÖRFİ MİRAS HÜKÜMLERİNİN OSMANLI UYGULAMASINDAKİ GÖRÜNÜMÜ

Osmanlı'da miri araziler sipahiler aracılığıyla halka dağıtılmaktadır. Ancak bu durum Osmanlı Devlet yönetiminin halkı sipahi ile baş başa bıraktığı sonucunu doğurmamaktadır. Miri araziler dağıtılırken padişah sipahilere halkın haklarına riayet etmelerini emir ve nasihat etmiştir⁶⁴⁵. Zamanla padişah ile sipahi ve sipahi ile halkın ilişkilerini düzenleyen ferman ve kanunnameler çıkarılmaya başlanmıştır⁶⁴⁶. Bu sayede miri arazi, şer'i hukukun dışında, devletin kendi belirlediği kurallara (örf) göre idare edilmiştir⁶⁴⁷. Miri arazinin varislere örfi hukuka göre geçmesi durumu, kanunnamelerde de görüleceği üzere, intikal terimi ile karşılanmıştır⁶⁴⁸.

Osmanlı Devleti'nin arazi rejimi ilgili dönemin şartlarına göre tesis ettiği veya değiştirdiği bu hükümlerden bazıları şer'i hukuka göre farklılık arz edebilmekteydi⁶⁴⁹. Bunlardan bir tanesi de arazinin miras yoluyla devri hususunda görülmüştür. Farklılığın en bariz örneklerden bir tanesi, bir ailenin geçimini temin edebilecek büyüklükte olan çift arazinin daha alt birimlere bölünmesinin devletçe, varislerin belirlenmesi suretiyle, engellenmesidir⁶⁵⁰.

Bu başlık altında öncelikle intikale ilişkin kavram açıklanacaktır. Ardından miri arazi ve gayri sahih vakıflarda intikal süreci anlatılacaktır. Ve nihayet, icareteynli ve mukataalı vakıflarda intikal ve evlatlık vakıflar hususlarını incelenecektir.

I. İNTİKALE İLİŞKİN KAVRAMALAR

Miri arazinin ve gayrisahih vakıfların intikali anlatmazdan evvel konuya ilişkin bazı kavramların tanım ve tarifinin yapılması gerekmektedir. Kavramlar açıklanırken Tanzimat sonrası çıkartılan kanunname ve nizamnamelere atıf yapılacaktır.

⁶⁴⁵ Cin (2005), s.53.

⁶⁴⁶ Cin (2005), s.53.

⁶⁴⁷ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s. 6; Cin (2005), s.53.

⁶⁴⁸ Hatemi, Hüseyin (1999), *İslam Hukuku Dersleri*, 3. Baskı, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, s. 191.

⁶⁴⁹ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ...* s.8.

⁶⁵⁰ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s.8.

Tefviz; miri toprakların rakabe devlete ait olmak üzere, hizmetleri karşılığında asker(sipahi) ve saray ve hükümet görevlileri gibi şahıslara verilir⁶⁵¹. Tefviz, miri arazinin, devleti temsilen yukarıdaki şahıslar tarafından, kuru mülkiyeti devlette kalmak üzere tasarruf hakkının belirli bir bedel karşılığında halka belirli şartlar altında işlemek üzere verilmesine imkân veren bir sözleşmedir⁶⁵². Tasarruf sahibine mutasarrıf denmektedir.

Çift; bir ailenin geçimini sağlayacak asgari toprak parçası(tarla ve çayır) olup toprağın verimine göre farklı yüz ölçümlerine sahip olabilmektedir⁶⁵³.

İntikal hakkı; bir mutasarrıf öldüğünde miri arazinin kanunla belirlenen kişilere bir bedel ödetilmeksizin geçmesidir⁶⁵⁴. Osmanlı Devleti'nde intikal hakkına sahip kişiler esasen sınırlı tutulmuştur⁶⁵⁵.

Tapu hakkı; miri araziye bedelsiz olarak alma hakkına sahip olan kişiler olmadığı takdirde arazinin kanunen belirlenmiş kişilere tapu bedeli vermek suretiyle geçmesidir⁶⁵⁶. Miri arazinin intikal hakkı sahipleri olmadığı için kanunen belirlenmiş kişilere bedel karşılığında verilmesi durumu *tapuya müstehik* veya *müstehik-i tapu* olarak adlandırılır⁶⁵⁷.

Tapu hakkı sahipleri diğer kimselere karşı öncelik hakkına sahiptir. 6 numaralı mühimme defterinde tapu hakkına sahip kişilerin korunmasına dair hüküm şu şekildedir;

“İskenderiyye sancağı beğine ve kâdisına hüküm ki: Sen ki sancak beğisin, mektûb gönderüp; İskenderiyye müstahfızlarınınun tîmârları karyeleri mezkûr karye civârında ve sâyir eknâf u havâlisinde vâkı' olup zikrolunan tîmârları toprağında zirâ'at idenlerden ba'zı vefât idüp evlâd-ı zükûri ve karındaşı kalmayup yirleri kânûn üzre tapuya müstehik olup kurâ-i mezbûre ahâlîsinün yire şiddet-i ihtiyâcları variken mezbûr husâr-erenleri anlara virmeyüp kendü oğullarına ve hüdmetkârlarına virmekle re'âyâ ziyâde zarûret çeküp zulm ü hayf olunduğın" i'lâm itmişsin. Buyurdum ki:

Vardukda göresin; arzolunduğı gibi ise fevtolanların evlâd-ı zükûri ve karındaşı kalmayup kânûn üzre tapuya müstehik olup âhara virilmek lâzım gelen yirleri kurâ-i mezbûre re'âyâsinun yire şiddet-i

⁶⁵¹ İnalçık (2013), s.121.

⁶⁵² Cin (2005), s.87.

⁶⁵³ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ...* s. 4; II. Beyazıt Dönemi Menteşe livası kanunnamesinden “Zira has yerden yetmiş seksen dönüm, mutavassıt'ul-h'al yerden yüz dönüm dahi edna yerden yüz elli donum bir çiftlik i'tibar olunur.” denilmek suretiyle çift; has yerlerde 70-80, orta yerlerde 100, daha az verimli yerlerde 150 dönüm arazi bir çift kabul edilmektedir. Akgündüz, Ahmed (1990), *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 2. Kitap*, İstanbul Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 256.

⁶⁵⁴ Cin (2005), s.216.

⁶⁵⁵ Cin (2005), s.216-217.

⁶⁵⁶ Cin (2005), s.216.

⁶⁵⁷ Cin (2005) s. 93.

ihtiyâcları olup tâlibler iken âhara virdürmeyüp hakk-ı karârıyla(?) anlara virdürüp kânûn ve emrûme muhâlif kimesneye nizâ‘ itdürmeyesin.”

“ İskenderiye sancağı beyine ve kadısına: sancak beyinin mektup gönderip ‘ kale muhafızı olan askerlerin tımarlarını işleyenlerden erkek evladı ve kardeşi kalmayıp yerleri kanun üzere köy ahalisinden ihtiyacı olduğu için tapuyu hak edenler olduğu halde askerlerin kendi oğullarına ve hizmetkârlarına verdiklerini ve halkın zorluk çektiğini’ yazmışsın. Buyurdum ki:

Ölenlerin erkek evladı ve kardeşi kalmayıp tapu almaya hakkı olan köy ahalisinden yere ihtiyaç duyanlar tapuya talip iken yeri tapu bedeli ile onlara verip kimseyi kanun ve emrime karşı hareket ettirmeyesin”

Mühimme defterinden anlaşıldığı üzere miri arazinin kullanım hakkı önce oğul ve kardeşe aittir. Oğul ve kardeşin araziye intikal hakkı ile mi tapu hakkı ile mi kullanacağı açık değildir. Ancak bunlar olmadığı takdirde arazinin kullanımı kanun ile arazinin bulunduğu köydeki ihtiyaç sahiplerine tapu bedeli karşılığında verilmektedir. Tapu hakkına sahip olanlar araziye talip iken tımar sahipleri araziye başkasına veremez.

Tapu bedeli (tapu misli, misli-i tapu, tapu resmi); miri araziye devlet adına kiraya vermek ve idare etmek yetkisine sahip kişilere araziye kullanma karşılığında verilen peşin (icare-i muaccele) kiradır⁶⁵⁸. Tapu bedeli ile ilgili hükümlerde sıklıkla “ il verdiğin”, “bi-garaz kimesneler ne miktar tapu takdir ederlerse” ve “ehli hibre ne miktar tapu takdir ederlerse” şeklinde ibarelerle hak tanındığı görülmektedir. Bu kavramlar üzerinde de durmak gerekmektedir.

Tapu bedeli tecrübeli ve tarafsız kişiler tarafından belirlenir. Bu kişilere genel olarak bi-garaz kimesne veya bi-garaz Müslümanlar denilmektedir. Yerin bedelinin işin ehli kişiler tarafından belirleneceği ile ilgili kanunnamede geçen hükmün ilgili kısmı şöyledir;

“...sipahi müteveffanın karındaşlarının tapuların ziyade almak için bir kimesneyi suret edub düzme eyleyüb nesne taleb ederse, ol yerün kudemasından ehl-i hibre kimesneler ve kadı ol yerun üzerine varub tapusu için evvelden anun gibi yerde ne denli tapu verilmek zahir olursa sipahiye ol denli akçe vereler...”

⁶⁵⁸ Cin (2005), s.216.

“ Sipahi kardeşlerden daha fazla tapu bedeli almak için bir kişi tutarak düzme kurup bedel talep ederse, kardeşler o yerin önde gelen kişilerinden ehli hibrenin (bilirkişi, işinde iyi kimse) ve kadının o yer gibi yerler için önceden verilen tapu bedeline ne kadar derlerse sipahiye o kadar akçe verirler.

Osmanlı’da ehli hibre, daha çok loncalara bağlı olarak üretim ve kalite kontrolü için resmi olarak atanmış bilirkişiler için kullanılırken; bi- garaz kimesneler ifadesi sorun olan bir konuda bilgisine güvenilen ve fiili olarak (atanmış değil) bilirkişilik yapan kişiler için kullanılan geniş bir kavramdır⁶⁵⁹. İncelenen kaynaklarda genelde bi- garaz kimesneler ifadesi kullanılmıştır.

Barkan’a göre, tapu bedeli, tapu hakkı sahiplerine “il verdiği” şeklinde bir ibare ile geçiyorsa, bu bedel toprağın satış kıymetidir ve mirasçıları ikinci kez ekonomik bir yük altına sokabilmektedir.⁶⁶⁰. Tapu bedeli, tapu hakkı sahiplerine “bi-garaz kimesneler ne miktar tapu takdir ederlerse” şeklinde bir ibare ile geçiyorsa, intikal harcı niteliğinde olup bedel tespiti tarafsız kişilerce yapılmaktadır ve mirasçılar için ilkinde göre daha az bir yük getirmektedir⁶⁶¹.

“İl verdiği” tapu bedeli, kanaatimizce de, toprağın satış bedeli olarak kabul edilmelidir. Ancak bizim tapu bedeli ile ilgili olarak, incelediğimiz kaynaklardan ulaştığımız diğer bilgilere getirdiğimiz yorum biraz daha farklıdır. “İl verdiği” tapu bedeli arazi ile ilgisi hiç olmayan “ahar” bir kişinin vereceği bedele karşılık gelmektedir. Ancak bu bedel hem erkek kardeşler için hem kızlar ve diğer tapu sahipleri için öngörülmüş ve miktarı “ bi-garaz kimesneler” tarafından tayin olunmuştur. Yani il verdiği tapu ile bi-garaz kimesnelerin takdir ettikleri bedel iki farklı miktara karşılık gelmemektedir. Sadece bi- garaz kimesneler il verdiği tapu bedelini takdir etmektedirler. Başka bir açıdan durum şöyledir; kanunnamelerde tapu hakkı sahipleri için hakk-ı tapu, il verdiği tapunun yarısı olup bi- garaz kimesnelerin takdir ile tayin olunur gibi bir ifade de bulunabilirdi. Buna ek olarak, tapu bedeli başka bir ücret (miktar) ile de tespit edilebilir. Bu görüşlerimizi destekleyecek iki örneği paylaşıyoruz.

⁶⁵⁹ Abacı, Nurcan (2002), ‘Osmanlı Dönemi Bilirkişilik Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma’, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:3, SS:75-84 s. 77vd.

⁶⁶⁰ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ...* s. 16-17.

⁶⁶¹ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ...* s. 17-18.

Yavuz Sultan Selim kanunnamesinde kardeşin tapu hakkını ilişkin olarak sairlerin verdiklerini verdiklerinde onlara verileceği hükmünde haşiye olarak “*bi garaz müslümanlar mikdar-ı tapuyu ta‘yin ederler ise, karındaşından ol mikdar tapu alınır*” denmektedir⁶⁶².

Anlam şu yöndedir; kardeşler tapuya, bilirkişiler tarafından tespit edilmiş, miktarı ise başkasının vereceği kadar olan tapu bedeli ile sahip olmaktadır.

983(1575) tarihli Bozok sancağı kanunnamesinde⁶⁶³ “*Ve bir kimesne fevt olub oğlu kalmayub kızı kalsa veya evladı kalmayub ata ve ana bir karındaşı kalsa, müteveffanın toprağı bir yılda ekildiği takdirce ne mikdar galle hasil olursa, behresi alındıktan sonra baki kalan terekenin narh-ı cari üzere bahası resm-i tapu alınub yer ahara verilmeyub bu makule müteveffanın kızına veya karındaşına verilmek ferman olunmuşdur. ...*” denilmektedir.

“ Ve bir kişi ölse oğlu kalmayıp kızı kalsa veya evladı kalmayıp ana baba bir kardeşi kalsa, toprağın bir yıllık mahsulün vergisi alındıktan sonra kalanın miktarın piyasa fiyatı olan kıymeti tapu bedeli olarak alınır. Bu şekilde kızına veya kardeşine vermek ferman olunmuştur; ahara verilmesin...”

Buradaki tapu bedeli başka bir miktar ile tespit edilmiştir. Bir yıllık ürünün vergileri ödendikten sonraki kısmının piyasa fiyatı tapu bedeli olarak öngörülmüştür. Başkasının vereceği tapu bedeli ile kıyaslandığında bu miktar tapuyu daha ucuz bir şekilde elde etme imkânı sağlamaktadır

Tapu hakkına sahip kişiler bu haklarını kullanmayı reddederlerse, arazi esasen müzayede satışa çıkarılıp talip olan kişilere tefviz edilir⁶⁶⁴.

Miri araziye tasarruf eden mutasarrıf her sene çift akçesi veya resm-i çift adında maktu bir parayı⁶⁶⁵ ve belirli oranlarda ürünü yani öşrünü⁶⁶⁶ (icare-i müeccele gibi kabul

⁶⁶² Akgündüz, Ahmed (1991), *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, 3. Kitap, İstanbul, FEY Vakfı Yayınları, s. 97-98.

⁶⁶³ Tunçer, s.335.

⁶⁶⁴ Cin (1979) s. 75.

⁶⁶⁵ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s. 4. Bu vergi Osmanlı Devletinde, miri araziden alınması gereken haraç-ı muvazzaf yerine, onun şer‘i hükümlerine uygun olarak tespit edilen bir vergidir. Haraç-ı muvazzaf; gayrimüslimlerin ellerinde bulundurdukları arazinin yüzölçümü esas alınarak ve maktu bir şekilde dönüm başına senede belli bir miktar akçe alınan vergidir. Bkz. Akgündüz, (1990), *1. Kitap*, s. 185 vd.

⁶⁶⁶ Osmanlı vergi hukukunda miri araziden, haracı arazi olması hasebiyle, alınması gereken haraç-ı mukasemeye öşür denir ancak bunun dini bir vergi olan zekâtla ilişkisi yoktur. Haraç-ı mukaseme ise, haracı araziden elde edilen ziraî ürün ve meyvelerden arazinin verimliliğine göre, 1/10’dan 1/2’ye kadar alınabilen vergiye denir. Bkz. Akgündüz (1990), *1. Kitap*, s. 185 vd.

edilebilir) devlete vermek zorundadır⁶⁶⁷. Vergiler hususunda Ebussuud Efendi'nin fetvası şu şekildedir⁶⁶⁸;

“Mesele: Bi haseb 'iş-şer' iş-şerif arz- hârâciyye ve arz-ı öşriyye nedir? Tafsîlen beyân buyurulub müsâb oluna.

... Belki arz-ı memleketdir ki, rakabesi beyt'ül-malındır, tasarrufu re'âyâya içere tarîki ile asıldan tapuya verilmiştir. Tasarruf edüb, harâc-ı muvazzafını ve harâc-ı mukâsesini sipahiye verirler ...”

“ Soru: İslam hukukuna göre haraci arazi ve öşri arazi nedir? Ayrıntılı izah edile.

... Arz-ı memleketdir ki, kuru mülkiyeti hazinenindir, tasarrufu reaya kiralama yoluyla tapuya verilmiştir. Tasarruf eder, haraç-ı muvazzafını ve haraç-ı mukasemesini sipahiye verirler.”

Haraç-ı muvazzafını ve haraç-ı mukasemesini ifadesi yine Ebussuud Efendi'nin fetvasında görülmektedir⁶⁶⁹.

“Mes'ele: Arz-ı mirî, kitâblarda arz-ı öşriyye dedikleri midir? Yohsa arz-ı harâciyye midir? ...

...Aslı harâciyyedir; amma kimesneye temlik olunmayub beyt'ül-mal için ifraz olunub tasarruf edenlere içere tarîki ile verilmiştir. Eküb biçüb harâc-ı muvazzafın çift akçesi adına verir ve harâc-ı mukâsesin öşür adına edâ edüb...

Soru: miri arazi, kitaplarda öşri arazi dedikleri midir? Yoksa haraci arazi midir? ...

Aslı haracidir; ama bir kişiye devredilmeksizin beytülmal için ayrılıp tasarruf edenlere kira yoluyla verilmiştir. Ekip biçerler. Haraç-ı muvazzafı için çift akçesi ve haraç-ı mukasemesi için öşrünü verir...”

Fetvadan anlaşıldığı üzere miri arazi esasen haraci arazidir. Miri arazi üzerinden alınan iki vergi açıklanmaktadır. Miri arazinin aslı haraci toprak olduğu için bu vergilerin adı kanunnamelerde şer'i hükümlere uydurularak öşür ve çift akçesi olarak girmektedir.

Mahluliyet⁶⁷⁰; miri arazinin devlete dönmesini ifade eder. İki türüdür. Mutlak mahluliyet; mutasarrıf öldüğünde intikal ve tapu hakkı sahibi kimse bulunmaması yahut her iki hak sahibinin bu haklarını kullanmamasından dolayı mahluliyettir. Nisbi

⁶⁶⁷ Cin (2005), s.92.

⁶⁶⁸ Akgündüz (1992), 4. Kitap, s. 80.

⁶⁶⁹ Akgündüz (1992), 4. Kitap, s. 81.

⁶⁷⁰ Cin 1858 Arazi Kanunnamesi hükümlerinden yola çıkarak detaylı bir anlatım yapmıştır. Bkz. Cin (1979), s. 80-88.

mahluliyet; mutasarrıf öldüğünde intikal hakkına sahip olan kimse yoksa arazi tapu bedeli ile verilmesidir.

Açıklanan kavramlar üzerinden miri arazi sistemini kısaca tekrar açıklamak gerekirse; köylü, çift olarak adlandırılan toprağa toprağı devlet adına kiraya vermek ve idare etmek yetkisine sahip bu sipahi veya emine tapu bedeli adı altında alınan bir peşin kirayı vermek ve belirli yükümlülükleri de yüklenmek suretiyle sahip olur⁶⁷¹. Köylünün bu ilişkideki rolü *daimi ve irsi bir kiracılık*⁶⁷² şeklindedir. Yani köylü bir tam mülkiyet sahibinin sahip olduğu hukuki yetkileri haiz olmamakla birlikte kiranın toprağın mahsul verim kabiliyetine göre mahsul üzerinden bir tür vergi şeklinde alınması ve toprağın babadan oğula geçmesi⁶⁷³ kolaylıklarıyla sıradan kiracılıktan ötede bir konumdadır.

II. MİRİ ARAZİ VE GAYRİ SAHİH VAKIFLARDA İNTİKAL

Osmanlı'da miri arazinin intikalinde altı devre olduğu⁶⁷⁴ esas kabul edilse de tezin zaman bakımından sınırlandırılmasını göz önünde tutarak Tanzimat'a kadar olan süreç anlatılacaktır. Onun için birinci ve ikinci başlıkları aynen kullanıp alt ayrımlara daha fazla değinecek, ancak diğer devrelere ait bilgilere yer verilmeyecektir.

A.1. DÖNEM; OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULMASI İLE 1567 TARİHİNE KADAR OLAN DEVRE

Bu devreyi erkek ve kadın mirasçıları ayrı ayrı içerecek şekilde başlıklandırılacaktır. Kanunnamelerin, ekseriyetle, mirasçılık(intikal hakkı) bakımından birbirine uygun ve/veya birbirini teyit edici olduğu görülmektedir. Mirasçı olabilecekleri ya da olamayacakları yazılı mirasçı sayısı azdır.

⁶⁷¹ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s.4; İncalcık, (2012), s.113.

⁶⁷² Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s.4; İncalcık, (2012), s.113.

⁶⁷³ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ...*s.4; İncalcık, (2012), s.113.

⁶⁷⁴ 1. Dönem; kuruluştan 1567ye kadarki devre 2. Dönem; 1567den 1847ye kadarki devre 3. Dönem; 1847den 1858e kadarki devre 4. Dönem; 1858den 1867ye kadarki devre 5. Dönem; 1867den 1913e kadarki devre 6. Dönem; 1913ten devletin sona erme tarihine kadarki devre. Cin& Akyılmaz, s.401-407. CİN başka bir eserinde tarihsel dönemi sadece ilk 4 devreyi kapsar şekilde 4 devreye bölmüştür. Bkz. Cin (2005), s.233 vd.

1. Oğul, Torun ve Kardeşin Mirasçılığı

İlk dönemde mutasarrıfın (raiyet) ölmesi halinde arazinin tasarruf hakkı ilk olarak oğula geçmektedir. Eldeki veriler arazinin oğula esasen bedelsiz geçtiğini ancak belirli bir dönem oğuldan da tapu bedeli alındığını göstermektedir.

Oğulun arazi kullanıma tapu bedeli ödemeksizin (meccanen) sahip olacağına ilişkin örnekler şu şekilde gösterilebilir. II. Beyazıt (1481-1512) döneminde yazılmış Manastır kanunnamesinde⁶⁷⁵ “ ... arzı memlekettir ki arz-i miri demekler maruftur. Fevt oluncaya değin nice dilerler ise tasarruf ederler. Fevt oldukta oğulları kendülerin makamların kaim olup mufassalü mezbur üzerine tasarruf ederler.” denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; miri toprak denilen memleket arazisini kullananlar ölünceye dek tasarruf ederler. Ölünce oğulları kendi yerlerine geçip arazi üzerinde tasarruf ederler.

Budin kanununda (1541)⁶⁷⁶ “ ... madem ki arzı tatil itmeyüb kema yenbağı ziraat ve hırsaset ve tamir iderler ve bi kusur hukukun eda ideler kimesne dahl ve tearuz eylemeye. Fevt oluncaya değin tasarruf ideler fevt oldukta oğulları kendileri makamına kaim olup tafsil-i mezkur üzerine tasarruf ideler.” denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; toprağı boş bırakmayarak hakkıyla ziraat ve tamir edenlere ölünceye dek kimse müdahale etmesin. Öldüklerinde oğulları kendi yerlerine arazi üzerinde tasarruf ederler.

Bolu livası kanunnamesinde(1528)⁶⁷⁷ “ raiyet atasının tapulu yeri mülkü mevrusu gibi itibar olunur.”⁶⁷⁸ şeklinde anlatıldığı üzere miri arazinin tasarrufu oğula mülk arazi gibi, bedelsiz (meccanen), geçmektedir⁶⁷⁹.

Kanuni devrinde Nişancı olan Celal-zade Mustafa Çelebi “... oğlu zapt eylediği yerleri meccanen zabt eder. Kanun-ı kadimdir ve hala muteberdir.” diyerek oğulun babasından kalan miri araziye bedelsiz olarak sahip olacağını göstermiştir⁶⁸⁰.

⁶⁷⁵ Tunçer, s.432.

⁶⁷⁶ Barkan (2001), s.297; benzer intikal anlatımları için; 1568 tarihli Manastır livası kanunnamesi; 1567 tarihli Selanik livası mufassal defteri; Tunçer, s.126 vd.

⁶⁷⁷ Barkan (1943), s.28; Akgündüz (1992), 5. Kitap, 94.

⁶⁷⁸ Tunçer, s.369; Barkan (1943), s.30.

⁶⁷⁹ Aksi görüş için, Tunçer, s.18 ve 21.

⁶⁸⁰ Akgündüz (2011), s.760.

Miri arazinin tasarruf hakkının oğula bedelsiz geçeceğini bildiren kanunname hükümlerinin yanında bir zamanlar tapu bedeli alındığını ancak bunun yeniden yasak olduğunu bildiren kanunname örnekleri de mevcuttur.

Hüdavendigar kanunnamesinde (1467)⁶⁸¹ “ ... öksüz tapusu bit’atı merdude memnuadır. Atasının yeri mülk-i mevrusu gibi itibar olmuştur...”⁶⁸² ve II. Beyazıt döneminde Menteşe livası kanunnamesinde⁶⁸³ “*Ve öksüz tapusu bid’aten memnu’dur.*” ifadelerinden arazinin belli bir dönem oğulların için de tapu bedeli ile verildiği, sonrasında bunun yasaklandığı sonucuna varmak mümkündür⁶⁸⁴.

İntikalde erkek kardeş şu şekildedir. Bolu livası kanunnamesinde(1528)⁶⁸⁵ “ ... Müteveffa raiyetin oğulları ataları müsağ ve müşterek mutasarrıf iken biri fevt olsa oğlu kalsa oğla intikal eder. Karındaşa intikal etmez. Anın gibi olacak müteveffanın hissesi ecnebiye verilmeye el verdiği karındaşlara verirlerse gerü karındaşlara verile. Meğerki karındaşları rağbet etmeye. Ol vakit sahibi tımar kime dilerse vere...”olarak kabul edilmiştir.

Aydın livası kanunnamesinde (1528)⁶⁸⁶ “... bir raiyet fevt olub müteaddit oğlu kalsa ataları yerlerine tafzili sabık üzere müşa ve müşterek mutasarrıf iken cümleden biri vefat eylese oğlu kalsa hissesi oğluna intikal eder. Ve oğlu kalmasa karındaşının yeri karındaşına intikal eylemez. Anın gibi olacak müteveffanın hissesi ecnebiye verilmeyüb el verdiği karındaşları verirse karındaşlarına verile. Meğerki karındaşları rağbet eylemiyeler...” denilerek yukarıdaki hükme benzer bir tekrarlanmaktadır.

Anlam şu yöndedir; ölen bir mutasarrıfın birden fazla oğluna kalan arazi üzerinde oğullar hisseleri belirli ortaklık ile mutasarrıf iken içlerinden biri ölürse hissesi oğluna kalır. Oğlu kalmazsa yer kardeşine intikal etmez. İntikalden maksat bedelsiz geçmesidir. Ölenin hissesi yabancıya verilmeyip başkasının vereceği tapu bedelini kardeş verirse arazi kardeşe verilir. Meğerki buna talip olmasın. Kardeşler tapu bedeli ile arazi kullanımında rüçhan hakka sahiptir. Eğer talip olmazlar ise tımar sahibi dilediğine vermek de özgürdür.

Kardeşler babalarından kalan bir araziyi beraber işliyorken birisi ölürse tasarruf hakkı ölenin oğluna geçmektedir. Eğer oğul yoksa kardeş, bedelini vermek şartıyla, öncelikli alma hakkına sahiptir. Ayrıca 1548 tarihli İzvornik (Svornik) kanunnamesinde “...

⁶⁸¹ Barkan’ın eserinde Hüdavendigar livası kanunnamesinin tarihi 1487dir. Bkz. Barkan (1943), s.1.

⁶⁸² Tunçer, s.499; Bkz. Barkan (1943), 17.cümle(paragraf), s.3.

⁶⁸³ Akgündüz (1990), 2. *Kitap*, s. 257.

⁶⁸⁴ Cin & Akyılmaz (2003), s. 411.

⁶⁸⁵ Tunçer, s.369 vd; Akgündüz (1992), 5. *Kitap*, 94.

⁶⁸⁶ Akgündüz (1992), 5. *Kitap*, s. 76.

*oğlu kalmayub karındaşı kalsa, tapuya müstahıkk olur...*⁶⁸⁷ denilerek oğuldan sonra kardeşin, araziyi ortaklaşa işletme şartı aranmaksızın, araziyi almada öncelikli olduğu belirtilmiştir.

Erkek kardeşlerin bir arazi ister babalarından kalsın ister sonradan satın alma şeklinde olsun araziye tapu bedelini ödeyerek kullanacağı şeklinde verilen Divan-ı Hümayun hükmünün ilgili kısmı şu řekildedir⁶⁸⁸;

“Lala Mustafa Beg'e hüküm ki:

... İmdi, anun gibi re'âyadan biri fevt olsa ve yâhüd üç yıl ale't-tevâlî bilâ-mâni' boz kalmak ile tapuya müstahıkk anun gibilerin karındaşları var ise karındaşı var iken âhara virilmez. Ammâ karındaşı yirine bî-garaz Müslimânlar ne miktar tapu takdîr iderler ise il virdüğün karındaşı virüp almak kânûn-ı mukarrerdür. Ger yir babalarından kalmış eger sonradan kendü alduğı yir olup fark yokdur.

Buyurdum ki: Bu husúslarda ol cânibden hüküm virilmelü oldukda bu kânûn-ı kadîm üzere virilüp...”

“Lala Mustafa Bey' e hüküm ki:

şimdi bunun gibi reayadan biri ölse veya üç yıl boyunca sebepsiz işlemeyip boş bıraksa arazi tapuya müstehik olur. Bunun gibilerin kardeşleri varken başkasına verilmez. Ancak kardeşlerin yere, bilirkişilerin başkasının vereceği tapu bedelinin kıymeti ne kadarsa onu ödeyerek alması kanun-ı kadimdir. Yer babalarından kalmışsa da kendileri almışsa da durum aynıdır.

Buyurdum ki: bu hususlarda hüküm bu yönde olup kanun-ı kadim üzere verilip...

Hüküm Mustafa Bey'in Karaman defterinde kardeşler için sipahi tapu alamaz kaydı için gönderdiği mektup üzerine yazılmıştır. Buna göre kardeşler ilk dönemde tapu mirasçısı olarak kabul edilmektedir. “bî-garaz Müslimânlar ne miktar tapu takdîr iderler ise il virdüğün karındaşı virüp” ifadesinden kardeşlerin vereceği tapu bedelinin bir başkası tarafından verilen tapu bedeli aynı olduğu ve bu bedelin tecrübeli bilirkişilerin arazi için takdir ettikleri miktar olduğu anlaşılmaktadır. şu halde kardeşler aynı bedeli verecek kimselere göre öncelik hakkına sahip olsa da bedelin miktarı hususunda bir ayrıcalığa sahip değildir.

⁶⁸⁷ Akgündüz (1992) 5. Kitap, s.302.

⁶⁸⁸ 3 Numaralı Mühimme Defteri 966–968 / 1558–1560, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 12, Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: I, <http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/3%20NOLU%20M%C3%9CH%C4%B0MME.pdf> s.e.t: 08.08.2015, s. 586.

Torunun(erkek) mirasına çok az rastladık. 1530⁶⁸⁹ tarihli Aydın kanunnamesinde babası dedesinden önce ölmüş bir torunun mirası “ ... raiyetin oğlu var ve oğlunun oğlu var. Ol raiyetin oğlu ölse badehu kendü fevt olub oğlunun oğlu kalsa müteveffanın yeri oğluna intikal eylemek nice kanun ise oğlunun oğluna intikal eylemek dahi anun gibidir. Bu makule husus vaki oldukda oğluna deden yeridir baban yeri değildir deyu sipahi dahl edüb elinden almaya ve resmi tapu dahi taleb etmiye...”⁶⁹⁰ şeklinde tarif edilmiştir.

Anlam şu yöndedir; mutasarrıf sağlığında oğlu olan oğlu ölürse, sonra kendi de ölürse oğluna intikal ettiği gibi oğlunun oğluna da aynen intikal eder. Sipahi dedenin yeridir; babanın değil deyip müdahale edip elinden almasın ve hatta tapu bedeli istemesin denilmektedir.

Torunun dedenin yerini intikal alamayacağı ama tapu bedelini verecek olursa da ona verilmesi gerektiğine dair bilgiler içeren kanunnameler de mevcuttur. 1540 tarihli Erzurum kanunnamesinde⁶⁹¹ “ ... raiyetin oğlu var ve oğlunun oğlu var. Ol raiyetin oğlu ölse badehu kendü fevt olub oğlunun oğlu kalsa müteveffanın yeri oğluna intikal eylemez. Karındaşı yeri karındaşa intikal eylemediği gibi. Amma hakkı karar ile tapuyu alub ol isterken ecnebiye virilmeye” denmektedir.

Anlam şu yöndedir; mutasarrıf sağlığında oğlu olan oğlu ölürse, sonra kendi de ölürse oğlunun oğluna intikal etmez. Kardeşin yeri kardeşe intikal etmediği gibidir. Amma hakk-ı karar⁶⁹² ile tapu alırsa başkasına verilemez.

İlk döneme ait kaynaklardan oğlun araziye bir esasen bedel ödemediği tasarrufuna geçirdiği anlaşılmaktadır. Bunun gerekçesi daimi ve irsi bir kiracılık anlayışı ile devlet gelirinin devamlı surette belirli bir seviyede tutulmasıdır. Kardeşlerin intikal hakkı yoktur. Tapu bedelini vermek suretiyle öncelikli olarak tasarruf edebilirler. Torunlar bakımından ise farklı sayılabilecek hükümler bulunmaktadır. Ancak oğlun oğlunun, oğul gibi kabul edildiğini söylemek mümkündür.

⁶⁸⁹ Barkan'ın ve Akgündüz'ün eserlerinde Aydın livası kanunnamesi 1528 tarihli olarak verilmiştir. Barkan, (1943), s.6; Akgündüz (1992), 5. *Kitap*, s.74.

⁶⁹⁰ Tunçer, s. 458; Barkan (1943), (19. Paragraf), s.9.

⁶⁹¹ Barkan (1943), s.64.

⁶⁹² Bir kimse arazi-i mîriye ve mevkûfeyi bilâ-nizâ' on sene ziraat ve tasarruf etmiş olur ise hakk-ı kararı sâbit olup gerek yedinde ma'mûlün-bih sened bulunsun ve gerek asla sened bulunmasın ol araziye mahlûl nazarıyla bakılmayıp yedine meccânen ve müceddeden tapu senedi verilmek lâzım gelir. Arazi Kanunnamesi md. 78. Kişinin devletçe kanunlarda tayin edilmiş bir müddet ile, tapulu bulunmayan bir araziye çekişmesiz ve aralıksız malik sıfatıyla tasarruf edip arazinin tasarruf yetkisini alma hakkıdır. Bkz. Ekinci (2010), s. 12.

2. Kadın ve Kızın Mirasçılığı

Kadın ve kızın mirasçılığı esasen kadın ve kızın mirasçı olamamalarını ifade etmektedir. Kanunnamelerde sıkça tekrarlanan hususlar oldukları için buraya almayı uygun görüyoruz.

Bolu livası kanunnamesinde (1528) “... bir hatun kişi ki bir tımarı yer tasarruf etse boş koymayup öşrünü ve rüsumun eda ettükden sonra sipahi hatun kişiye yer yoktur deyü elinden almaya. Amma bir yer mahlûl olsa bir hatun kişi el verdüğün tapuyu ben veririm dese avrata yer vermek kanunda yokdur...”⁶⁹³ denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; bir kadın kişi tımarı yer tasarruf etse boş bırakmasa (işlese) ürün üzerinden yıllık vergisi olan öşrünü ve maktu vergisi olan resm-i çiftini eda ederse sipahi kadınlara yer yoktur deyip elinden almaya. Ama bir yer mahlul olsa yani toprak devletin eline dönse kadına toprak vermek kanun değildir.

İncelenen kaynaklarda hatun kişi ile karı olan kadının kastedildiğini varsaymak mümkündür. Nitekim 1541 tarihli Çemişgezek sancağı kanunnamesinde⁶⁹⁴ “oğlu ve karındaşı kalmasa, kızı ve hatunu ... anların zira'at olunur yere medhali yokdur, ol vakit sipahileri muhtardır; her kime dilerse verir.” denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; oğlu ve kardeşi kalmayan bir mutasarrıfın kızı ve hatunu kalırsa onlar ziraat edilen yerlere girmezler; sipahi tapuyu dilediğine verir. Zaten bu kişiyi rasgele biri olmadığı açıktır. Çünkü miri arazinin kullanımı sıkı denetimler ve kurallar altında yapılmaktadır. Devlet rasgele birinin miri araziyi kullandırmayacağını; kullandıracaksa da bunun bir erkek olacağını varsaymak mümkündür. Burada karı araziyi intikal alıyor değildir. Ölen kocasının arazisini fiilen işlediği bu korumadan yararlanmaktadır. Korumanın diğer şartı öşür ve çift akçesinin düzenli ödenmesidir.

İncelenen kaynaklardaki ilk döneme ait bilgilerde miri arazinin kadına intikal bırakılabileceğine dair bir hükme rastlamadık. Bilakis bunun yasak olduğu bildirilmiştir. Yerin mahlûl olmasından maksat zaten devletin elinde olan bir yer midir? Ya da kadının tasarruf ediyor olduğu yerin bir şekilde mahlûl olması mı demektir? Bu hususlar açık değildir. Ama burada kastedilenin ikicisi olduğu varsaymak gerekmektedir. Çünkü ilk

⁶⁹³ Tunçer, s.369 vd; Akgündüz (1992), C:5, 94.

⁶⁹⁴ Akgündüz (1992), 5. Kitap, s. 529; aynı yönde açıklama için; Bkz. Tunçer, s. 21; İnalçık, Halil (1965) ‘Adaletnameler’, TTK Belgeler, S:3-4 C:2, SS. 49- 159, s. 59.

zaten bilinen bir şey olduğu için özel duruma dair bir açıklama olması daha muhtemeldir. Ancak her iki durumda da kadının pozisyonu değişmemektedir.

Kadına yer verilmesinin yasak olduğu bildirilmekle birlikte “*amma bir avret bir tarikle yer tasarruf etse*”⁶⁹⁵ yani *bir kadın bir yol ile yer tasarruf etse yer onun elinden alınamaz da denmektedir. Kadının kullanımına kalmış arazinin hangi şekillerle kalabileceğine dair bir bilgiye rastlamadık. Ancak bir yol ile ifadesinin hakkı olmasa da fiili şekilde kullanmaya başlayıp devam ettiği bir duruma karşılık geldiği kanaatindeyiz. Mesela sipahi savaşa gittiğinde mutasarrıf olan kocası ölen bir kadın araziyi kullanmaya devam ederse ve sorumluluklarını yerine getirirse arazi kadının elinden alınamaz.*

Erkek mutasarrıf ölüp arkasında oğul bırakmadığı takdirde tapunun başkasına verilmesi suretiyle sipahi gelir elde edeceği için kadının elinden alma girişimi engellenmiş olmaktadır. Ancak mahlul arazi için tapu bedeli ile arazi kullanımı imkanı verilmemiştir.

Kızın mirasçılığı ile ilgili çok sayıda kanunname hükmü mevcuttur. II. Beyazıt döneminde yazılmış Aydın kanunnamesinde “*Ve müteveffâ olan ra'iyetin oğlı kalmayub kıza kalsa, kıza atasından kalan yerin hakkından gelürin dese, sipahi atası yerin kıza vermek memnûüdür, vermeye, âhara tapuya vere.*”⁶⁹⁶ denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; mutasarrıfın oğlu kalmayıp kıza kalsa, kız babasından kalan yeri işleyebileceğini de söylese sipahi yeri kıza vermeye yasaklıdır, vermesin, başkasına tapu bedeli ile versin.

Kanuni devrinde⁶⁹⁷ yazılmış Karaman vilayeti kanunnamesinde “*... bir raiyet fevt olup oğlu ve kıza kalsa çiftçiliği oğluna değer kıza hisse yokdur...*”⁶⁹⁸ denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; bir mutasarrıf ölse hem oğlunu hem kızını bıraksa yer oğluna kalır; kızına kalmaz. 1528 tarihli Bolu sancağı kanunnamesinde⁶⁹⁹ de “*Ve müteveffa olan ra'iyetin oğlu kalmayub kıza kalsa, kıza, atası yeri verilmez.*” denilerek aynı hüküm yinelenmiştir.

⁶⁹⁵ Akgündüz (1991), 3. Kitap, s. 99.

⁶⁹⁶ Akgündüz (1990), 2. Kitap, s.155.

⁶⁹⁷ Barkan eserinde Karaman vilayeti kanunnamesinin tarihinin, yazılı olmasa da, 1528e ait olduğu belirtilmiştir. Barkan (1943), s.45.

⁶⁹⁸ Tunçer, s.507; Akgündüz (1993), 6. Kitap, s.45.

⁶⁹⁹ Akgündüz (1992), 5. Kitap, s. 94.

Kanunnamelerden anlaşıldığı üzere, mutasarrıfın oğlu var ise öldüğünde arazi oğula kalır. Kıza bir hisse düşmez. Oğlu olmadan ölen bir mutasarrıfın kızı araziye bakabileceğini bile ileri sürse sipahi kıza tapu vermez. Zira kıza yapılacak tasarruf intikalinin yasak olduğu belirtilmektedir. Ayrıca tapu bedeli ile de verilebileceğine dair bir bilgi mevcut değildir. Şu halde oğlu olmadan ölenin arazisi kızına verilmez; sipahi araziye başka birine tapu bedeli vermektedir.

Aydın livası kanunnamesinde (1528)⁷⁰⁰ kadının ve kızın mirasçılığına dair ayrı ayrı zikredilen hususlar bir arada verilmiştir;

“... bir hatun kişi bir tımar da yer tasarruf edüb boz koymayub tasarruf eylediği yerin hakkından gelüb öşrün ve rüsumun sahibi tımara eda eylese sonra gelen sipahi hatun kişiye yer yoktur deyu elinden alamaz. Amma bir yer ki mahlül olsa bir hatun kişi el verdiği tapuyu ben verirüm dese avrata yer vermek emri padişahide yoktur. Ve müteveffa olan raiyetin oğlu kalmayub kıza kalsa kıza atasından kalan yerin hakkından gelirim dese sipahi atası yerin kıza vermek memnudur vermeye...” denmiştir.

Anlam şu yöndedir; kadın tımar da işliyor olduğu bir araziye boş bırakmayarak vergilerini ödüyorsa sipahi araziye kadına yer yoktur diyerek kadının elinden alamaz. Ancak yer mahlul olursa kadına yer vermek kanun değildir. Ve mutasarrıfın oğlu kalmayıp kıza kalsa, kıza babasından kalan yerin hakkından gelirim dese de sipahi yeri kıza veremez.

İzornik (İzvornik - Svornik) livasının 1604⁷⁰¹ tarihli kanunnamesinde H. 957 M. 1550 senesinde devlet tarafından kızın mirasçılığı ile ilgili olarak bir karardan bahsedilmektedir. Şöyle ki kanunnamede⁷⁰²

“... vefat eden kimesnenin evladı zükürü ve karındaşı kalmayınca sahibi arz kime dilerse vermek kanunu kadimdir lakin sene seb'a ve hamisn ve tis'a miada paye-i serir-i a'laya arz olundukda vefat eden kimesnenin evladı zükuru ve karındaşı kalmadığı yerde şol yer ki müteveffanın baltasile açılıp tarla veyahut çayır olup bil-cümle akçesi harç olunub açılmış olan, ol yerleri ve çayırları kızları olub talip olsalar kızlarına verilmek emr olundu... kızları olası yerlere ve çayırlara talip olunan bigaraz kimesneler takdir ettikleri tapuyu vereler ahara verilmeyib anlara verile...” denilmektedir.

Kanunnamede kişinin baltasıyla açtığı toprak ve çayırdan bahsedilmektedir. Balta ile açılan toprak ve çayırın ihya, mevât⁷⁰³ bir araziye ekilebilir hale getirme, edilmiş bir yer

⁷⁰⁰ Tunçer, s. 457; Barkan (1943), s.7.

⁷⁰¹ Tunçer, s.362. Akgündüz İzvornik kanunnamesi için 1548 tarihini koysa da içerdeki tarih kendisinden sonradır. Bkz. Akgündüz (1992), 5. *Kitap*, s.296.

⁷⁰² Tunçer, s.362; Akgündüz (1992), 5. *Kitap*, s.302.

olduğunu düşünmek gerekmektedir. Zira Osmanlı'da mevat arazi ihya edildiğinde, esasen padişah iznine tabidir, mülkiyet ihya edene bırakılabileceği gibi devlet kuru mülkiyeti elinde tutarak ihya edene sadece tasarrufunu da bırakabilir⁷⁰⁴. Bahsi geçen çayırın Osmanlı'da metruk arazi hükmünde olan çayır olmadığı kanaatindeyiz. Bu yerler, istisnai olarak kiralansa da hukuki işlemlere konu olamazlar⁷⁰⁵. Buradaki çayır balta ile açılıp çayır haline getirilmiş yer olmalıdır.

Hükümün başlangıcında, mutasarrıfın oğlu ve erkek kardeşi olmaksızın öldüğünde sipahinin yerlerin tapusunu dilediğine vermesinin kanun-ı kadim olduğu söyledikten sonra 957 senesinde bazı yerlerin bundan müstesna tutulduğunu söylenmektedir. İşte bu yerler, kızlar talep eder ve tarafsız bilirkişiler tarafından tespit edilen tapu bedelini ödenirse, kızlara verilir. Burada sipahiye bir seçme hakkının tanındığı söylenemez. Zira emrolundu denilmektedir. Benzer bir hüküm H. 973 M. 1565 tarihli Bosna kanunnamesinde de mevcuttur⁷⁰⁶.

Ebussuud Efendinin var olan içtihatlarından birini kamu yararı için seçilmesi itibariyle bütün kadıları bağlaması için Kanuni'ye sunduğu Ma'ruzat mecmuasında verdiği bir fetva şu şekildedir⁷⁰⁷.

Mes'ele: Bir kimesne kendi çapası ve baltasıyla orman açub zirâ'at için tarla ve çayır etse veyahud kır yer olub çifti ile ihya eylese, ol kimesne fevt oldukda bir oğlun ve bir kızın korsa, çapası ve çifti ile ihyâ etdüğü yerlerden kızına hisse değer mi ve değdüğü takdirce tapu verilir mi?

El-Cevâb: Emr-i Padişahide yer oğluna intikâl eder; kıza hisse verilmez. Meğer defterde mülk kayd oluna. Eğer vefat eden kimesnenin oğlu olmayub hemân kıza kalsa, kıza verilmeyüb sâhib-i tumar kime dilerse tapuya verirler idi. Sene semân ve hamsın ve ti s'a-mi'etede anın gibi baltası ve çapası ile orman ve dağ açub mezra'a ve çayır eylese vel-hâsıl akçe ve emek harç eylemiş olsa, anın gibi yerler âhare tapuya verildiği takdirce kıza babalarının hare eylediği maldan mahrum olmak lâzım gelmeğin, kızlara verilmek emr

⁷⁰³ Tapusu kimsenin olmayan ve evvelden yani minel kadem kasabalar ve karyeler ahâlîsine tahsis kılınmayan ve yüksek sesli bir kimsenin sayhası o aksa-yı umrandan işitilmeyecek kadar kasabalara ve karyelere uzak bulunan kûhi, taşlık, kıraç, pıynarlık ve otlak gibi hâli mahaller arazi-yi mevattandır. Arazi Kanunnamesi md. 103.

⁷⁰⁴ Cin& Akyılmaz, s. 427.

⁷⁰⁵ Cin& Akyılmaz, s. 429-430.

⁷⁰⁶ Vefât eden kimesnenin evlâd-ı zükûn ve baba bir karındaşı kalmadığı yerde, şol yer ki, müteveffanın baltasıyla açılıb tarla veyahud çayır olub 'ark-ı cebîni ile emeği ve akçesi harç olunub açılmış olsa, ol yerleri ve çayırları kızları olub tâlibe olsalar kızlarına verilmek ferman olunmuşdur. Lâkin kızları dahi karındaşı gibi bî garaz müslümanların takdir etdikleri tapuyu sipahiye vereler. Mâdâmâ ki, kızları ol asıl yerlere tâlibe olub bigaraz müslümanlar takdir eyledikleri tapuyu vereler, âhara verilmeyüb anlara vereler. Akgündüz (1993), C:6, s.463.

⁷⁰⁷ Akgündüz, Ahmed (1992), 4. Kitap, s. 33-38.

olunmuştur. Lâkin kız, karındaşı yerine kıyâs olunub, bi-garaz kimesneler ne miktar tapu takdir ederlerse, kızı verüb almak buyurulmuştur.

Soru; bir kişi çapası ve baltasıyla ormandan yer açıp toprak ve çayır yapsa ya da kır bir yeri çift sürerek ekilebilir hale getirirse öldüğünde oğlu ve kızı varsa kızına hisse verilir mi verilirse tapu verilir mi?

Cevap; oğluna verilir; kızına verilmez. Mülk kaydedilmişse böyle değildir. Oğlu kalmasa kızı kalsa sipahinin tapuyu istediğine verirdi. 958de balta ve çapa ile orman ve dağ açıp mezra ve çayır yapsa kızının bundan mahrum olmaması için kızlara vermek emredilmiştir. Ancak kızlar, mutasarrıfın erkek kardeşine intikali kıyas edilerek bilirkişilerce takdir edilen tapu bedeli ile bu arazi alacaktır.

Bir kişinin emek ve para harcayarak ölü bir araziyi tarıma veya hayvancılığa elverişli hale getirmesi halinde ilgili yer mülk olarak kaydedilebileceği gibi kuru mülkiyeti devlette kalmak üzere kişiye sadece tasarruf yetkisi de verilebilir⁷⁰⁸. Mülk olarak kabul edilmişse şer'î hukuka göre verilir. Ancak kuru mülkiyeti devlete kalıp kişiye tasarruf hakkı verilmişse başlangıçta diğer miri araziler gibi hükmedilerek kıza hisse verilmemektedir. Ancak bu kural ilerideki dönemlerde esnetilerek kızlara tapu hakkı tanınmaktadır. Kızlar bu yerlere tapu bedeli vermek suretiyle sahip olabilmektedir.

Fetvanın soru ve cevap kısmında yeri ihya edenin kadın olma şartına dair emare yoktur. Ancak ilk döneme ait genel anlayış mahlul olan bir arazinin kadına kesin surette verilmeyeceği olduğu için buna kıyasla bir yeri ihya eden kadın yerin mutasarrıfı olamaz. Ancak devlet mülk olarak kaydedilmiş olursa buna engel olmayacağı kanaatindeyiz. Yani bu kural çıkmazdan evvel bu tarz bir ihya işlemi ile mülk olarak kaydedilen toprak miri arazi olmadığı için İslam miras hukukuna göre kıza düşebilecektir. Ancak kaynaklarda buna dair bir kanun bulamadık.

Kızlara bu şekilde bir yer verilmesinin temelinde, kişinin emek ve para sarf etmesi karşılığında öldüğünde oğlu bulunmadığı takdirde kıza hak tanınmamasından dolayı yerin mahlul olması endişesidir. Çünkü fetvadan anlaşıldığı üzere ihya edilen arazi miri arazi kabul edilmektedir.

⁷⁰⁸ Cin & Akyılmaz, s. 427.

Maruzattaki fetva ile İzvornik kanunnamesini bir arada değerlendirmek gerekir. Maruzatlar, uygulamadaki mezheplere dayanan farklı fikirlerin sebep olduğu tartışmalara son vermek adına şeyhülislamın en uygun gördükleri fetvayı padişaha sunarak onaylattırılan fetvalar müteşekkil olup uygulaması şeyhülislam Ebussuud Efendi ile başlamıştır⁷⁰⁹. Maruzatlarda fetvanın padişaha sunulduğu belirten kalıp bölümler vardır ve böyle bir bölüme sahip fetvalar doğrudan maruzat metinleri içerisinde yer alabileceği gibi kanunname ve fetva mecmualarında geçebilir⁷¹⁰.

İzvornik kanunnamesinde kızın belirli toprak parçalarını kullanmasına imkan veren hüküm biçim olarak maruzat olarak değerlendirmeye müsaittir. Ebussuud Efendi'nin maruzat şeklinde sunup onaylattığı fetvalardan olup kanunname içerisinde yer bulduğu açıktır. Ancak bu fetvanın kanunnameye sonradan eklendiği varsaymak gerekmektedir.

Kanunnamelerde miri arazinin esas varisinin oğul olduğu görülmektedir. Arazilerin oğula, esasen, bedelsiz geçtiği anlaşılmaktadır. Oğula ister bedelsiz ister bedelli intikal etsin oğul dışında gerçek manada bir mirasçı kabul edilmemiştir. Oğulun kıza, aslında diğer mirasçılara, tercih edilmesindeki temel nokta irsî kira zihniyetinin oluşturulması ve arazinin hiç boş bırakılmayarak devletin iktisadi ve mali devamlılığı korumaktır⁷¹¹.

İlk dönemde kadınları esasen mutasarrıf olamazlar. Ancak kadınların bazı vesilelerle sahip oldukları kullanım hakları yükümlülüklerin yerine getirilmesi şartıyla ellerinden alınmamıştır. Kullanım hakkına ne vesile elde edebileceğine dair bir bulguya rastlamadık. Ancak bunun hakka dayanmayan fiili bir kullanımın korunması şeklinde olması daha muhtemeldir.

İhya edilen arazinin kullanım hakkı tapu bedeli ile kızına bırakılabilmektedir. Ancak bu ayrıcalık kariya tanınmamıştır. Kıza tanınan bu hakkın ilerideki dönemde yaşanacak değişikliklerin habercisi olduğu açıktır.

Bunun yanında kadının mutasarrıf iken öldüğünde araziye ne olacağına dair bir bilgiye ise rastlamadık. Ancak ilerleyen dönemlerde kadın mutasarrıfın ölümünün ardından

⁷⁰⁹ Düzenli, Pehlül (2012), *Şeyhülislam Ebussuud Efendi ve Fetvaları*, İstanbul, OSAV, s. 65-68.

⁷¹⁰ Düzenli, s. 67.

⁷¹¹ Akın, M. Zeki (1950), *İslam Miras Hukukunun Esasları ve Osmanlı Kanunnâmelerinde Buna Aykırı Hükümler*, Adalet Dergisi, C: XI, s.1442.

araziye ne olacağına dair düzenleme vardır. Celal-zade kanunnamesi II'de⁷¹² “vâlideden yer oğluna meccânen intikâl etmez. Lâkin on seneye dek tapu ile alır deyü hükm verilür. Ve kızma tapu ile bile verilmez. Sâhib-i arz muhtârdır; dilediğine tapu ile verir deyü hükm verilür. Kız karındaşı yeri kezâlik karındaşına tapu ile verilmez. Sâhib-i arz muhtârdır; dilediğine verir.” denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; anadan oğluna yer bedelsiz geçmez. 10 seneye dek tapu bedeli alır. Kızına tapu ile bile verilemez. Sipahi dilediğine verir. Kız kardeşin yeri de kardeşine kalmaz. Sipahi dilediğine verir.

İleri tarihli bu kayıt ilk dönemde benzer bir kayıt bulunmadığı için önemlidir. İlk dönemde kadın mutasarrıf öldüğünde arazinin esasen devlete döneceği kanaatindeyiz.

İlk döneme ait bilgiler genel olarak bu şekildedir. Ancak şu yorumu yapmak (hukuki olmasa da) mümkündür; bir aile reisi kendisinin ve ailesinin geçimini tedarik etmek için belki büyük bir yükün altına girme pahasına araziye sahip olmaktadır. Ancak ölüp de oğlu kalmadığı takdirde toprak ailenin elinden çıktığı için aile geçinemez hale düşmektedir. Arazi sahibi genç ve evli bir erkek her şeyini toprağı almak için harcıyıp ardından hemen ölse ve arkasında karısını ve küçük bir kızını bıraksa bunların tamamen ortada kalma ihtimali mevcuttur. Belki de bundan olacaktır, ilerleyen dönemlerde yavaş yavaş diğer aile bireylerini de araziden yararlanma hakkı tanınacaktır. Bunun en büyük dönüm noktası ise 1567 yılıdır. Bu bağlamda ikinci devre incelenecektir.

B. 2. DÖNEM: 1567 TARİHİNDEN 1847 TARİHİNE KADAR OLAN DEVRE

İkinci devre II. Selim'in tahta çıkma tarihini izlemiştir. II. Selim kendisinden önceki her padişah gibi tahta çıktığında yeni tahrirler yaptırmıştır⁷¹³. Zira bir padişah öldüğünde dönemde tanzim edilen belge ve senetlerin geçerliği halefinin onaylamasına bağlıdır⁷¹⁴.

İkinci devrede intikale sahip olanlar; oğul, kız, ana baba bir erkek kardeş, ana baba bir kız kardeş, baba, ana, arazi üzerindeki mülk ağaç ve binalara şer'i hükümlere göre

⁷¹² Ancak şunu kesinlikle belirlemek gerekir ki Celal-zade kanunnameleri her ne kadar II. Selim dönemi altında gösterilse de iki ve üçüncü kanunnamelere ilerleyen dönemlerde eklentiler yapılmıştır. II. Selim döneminde tedvin bu kanunnamelerde Celalzade'nin ölümünden sonraki dönemi gösteren tarihler mevcuttur. Açıklama için bkz. Akgündüz (1994), 7. Kitap, s.221.

⁷¹³ Tunçer, s.77.

⁷¹⁴ İnalçık (2012) s. 181.

sahip olanlar, araziye ortak olanlar ve arazide irtifak hakkı olan ve arazinin bulunduğu yerdeki köy halkından ihtiyaç sahibi olanlardır⁷¹⁵. Ancak bu kişiler aynı anda mirasçı kabul edilmemiştir. İkinci devrenin bu son halinin 1700lü tarihlerin başı olarak kabul ederek değerlendirme yapmak gerekmektedir.

III. Ahmet döneminde Hicri 1118 Miladi 1706 yılında yayınlanan kanunnamede yer alan varis (intikal alan) sıralaması ve şartları ikinci devreye ait bilinen genel bilgileri içermektedir⁷¹⁶. Akgündüz, aynı sıralamayı kanunnamelerinde 7. ciltte Celal-zade kanunnameleri ikide⁷¹⁷ çevirmiştir. Aynı sıralama Barkan tarafından Beyazıt Kütüphanesindeki 4798 numaralı kanunnamenin 26. yaprağından⁷¹⁸ alınarak yapılmıştır. Ayrıca 7079 Nolu Manisa kanunnamesinde Hicri 1033 (1623-24) tarihli bir fermanda ve I. Ahmet dönemine ait bir kanunnamede suretinde mevcuttur⁷¹⁹. Bizim ulaşamadığımız, gerek günümüz dilini çevrilmiş gerek çevrilmemiş, belgelerde aynı sıralamayı görmek mümkün olacaktır.

Miri arazinin intikalinde görülen değişikliklerin tarihleri hakkında kesin bir yargıya varmak zordur⁷²⁰. Çünkü süreç içerisinde yeni mirasçılar eklenmektedir. Ayrıca zaman zaman yapılan değişikliklerin geri alınarak önceki kanunların uygulanması söz konusudur⁷²¹. İkinci devrenin intikal sıralaması eserlerdeki sıralamaya göre yapmak gerekmektedir.

1. Oğul

İkinci devrede de mutasarrıf öldüğünde oğlu varsa kullanım hakkının tanındığı ilk kişi oğuldur. Oğula dair Celal-zade kanunnamesi II'de⁷²² “ *Fevt olan kimesnelerin yerlerini ve çayırlarını oğulları meccanen zabt etmek üzere hüküm-i şerif verilir. Sipahi elinde temessük yoktur diyemez ve lazım dahi değildir. Oğluna tapu olmaz, sair emlak gibi intikal eder...*” ve Kanun-ı Cedid'in 1017 (1609) tarihli eklemesinde “... *Ra'iyetten ve erbab-ı tumardan ve gayrıdan yer ve çayır tasarruf*

⁷¹⁵ Cin& Akyılmaz, s. 411.

⁷¹⁶ Ergene, Oğuz (1997), ‘III. Ahmet Dönemi Osmanlı Kanunnamesi’, (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.43.

⁷¹⁷ Akgündüz, Ahmed (1994), 7. Kitap, s.280-281.

⁷¹⁸ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ...* s.27.

⁷¹⁹ Ortaç, Hilal (1987), ‘Manisa Kütüphanesinde Bulunan 7079 no’lu Kanunnamenin Çeviri Yazısı ve Açıklaması’, (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, sayfa 18(a) nın çıkması kısmı, s.53.

⁷²⁰ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ...* s. 25.

⁷²¹ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ...* s. 25-26.

⁷²² Akgündüz (1994), 7. Kitap, s. 280.

edenlerden biri fevt olup kalsa tasarrufunda olan yerleri ve çayırları bila-tapu oğluna intikal eder...”⁷²³ denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; ölen kimselerin yerleri ve çayırları oğullarına bedelsiz geçer. Elinde kullanıma dair belge olmasa bile kullanır. Oğula dair örnekler sabit ve belirgin olduğu için daha fazla ayrıntı verilmeyecektir.

2. Kız

İlk devrede miri arazinin kullanımına kısmi olarak sahip olmaya başlayan kız, ikinci devre tapu hakkı sahibi olmuştur. Bunun kanun kanunlaştırılması 27 cemaziyülevvel 975⁷²⁴ (9 Kasım 1567) yahut 1 Zilka'de 975 (28 Nisan 1568) tarihinde oğul yokken kıza resm-i tapu ile araziye sahip olabilme hakkı verilmesi⁷²⁵ ile gerçekleşmiştir.

Celal-zade kanunnamesi II'de⁷²⁶ “Eğer oğlu yoksa mutasarrıf olduğu çayırları ve yerleri tapuya müstehak olur. Kızı var ise gerek sağîre ve gerek kebîre on seneye değin bigaraz kimesneler takdir ettiği tapuy-ı misli ile alır. On sene mürûrundan sonra alamaz deyü hükm verilir.” denmektedir.

Anlam şu yöndedir; mutasarrıf öldüğünde oğlu yoksa çayırları ve yerleri tapu bedeli ile alınır. Kızı varsa, ister büyük ister küçük olsun, 10 seneye dek tarafsız bilirkişilerin takdir ettikleri tapu bedeli ile alır. 10 senelik zamanaşımından sonra alamaz.

III. Murat dönemi umumi kanunnamesinde “Ve dahi raiyyet fevt ölüb oğlu kalmasa kızı kalsa, atam yeridir hakkından gelürüm deyu taleb etse, sipahi yeri kızına vere, men“ olunmaya.”⁷²⁷ denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; bir mutasarrıf öldüğünde oğlu kalmayıp kıza kalsa işleyebileceğini söyleyip talep etse, sipahi yeri kıza vere, reddedilmesin.

İkinci devreye ait kanunnamelerden kızın tapu bedeli ile mirasçı olacağı kabul edilmektedir. Oğlun yokluğu halinde kız tapu bedelini ödemek suretiyle arazinin kullanımını almaktadır. Ancak bu hakkını kullanacağı 10 yıllık sürenin başlangıcı açık

⁷²³ Akgündüz (2011), s.757.

⁷²⁴ Barkan (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat...* s. 25.

⁷²⁵ Kurt, Yılmaz (2010), ‘I. Ahmed (1603-17) Dönemine Ait Bir Osmanlı Kanunnamesi’, Türk Tarih Belgeler Dergisi, C:XXXI, S:35, s. 25; ORTAÇ, s. 53; Akgündüz (1994), 7 *Kitap*, s.337; Akgündüz (2011), s.765.

⁷²⁶ Akgündüz (1994), 7. *Kitap*, s. 281.

⁷²⁷ Akgündüz, Ahmed (1994), *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 8. *Kitap*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, s.117.

değildir. İlerleyen dönemlerde Celal zade kanunnamesinde bu soruna cevap veren kanun konmuştur.

Celal-zade kanunnamesi III'te⁷²⁸ “*imdi bu makule müteveffanın yerleri talibe olan kızlarına bi-garaz müslümanlar takdir eyledikleri tapu ile verilmek dokuzyuzyetmişbeş Zilkadesi guresinden (1 Zilka'de 975) ferman olunmuşdı. Lakin babası vefatından sonra ne mikdar zamana değin verilmek hususu tasrih olunmamağın ol müteveffanın yerlerin re'aya taifesi sahib-i arzdan tapu ile alub elden ele düşüb zaman geçmiş iken müteveffanın kızları gelüb talibe olub almağla yer ahvali beyne'r- re'aya külli ihtilal bulmağın ne mikdar zamana dek verilmek ferman olunur deyu paye-i serir a'laya arz olundukda bin on dört Ramazanı guresinde (1 Ramazan 1014) oğlu kalmayan müteveffanın yerleri talibe olan kızlarına babalan vefatından sonra on yıla dek verilüb on yıl mürurundan sonra verilmeye deyu ferman olunmuşdur. Kız, gerek sağıre gerek kebire ve baba bir er karındaşı, bu minval üzere ahkam yazılır.*” denilmektedir.

“ Ölenin yerlerinin talip olan kızlarına bilirkişilerin takdir ettikleri tapu bedeli ile verileceği 975 senesinin Zilkade ayının başında ferman olunmuştu. Ancak babalarının vefatından ne kadar süreye dek hususu belirlenmemiştir. Bu arada raiyet yeri sipahiden tapu ile almakta ve yer elden ele düşmektedir. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra ölenin kızları gelip talip olmalarıyla raiyet arasında karışıklık bulunduğundan ne kadarlık bir süreye kadar olduğu padişaha sunulduğunda 1014 Ramazanının başında babasının ölümünün ardından 10 yıl geçmekle zamanaşımına uğraması ferman olunmuştur. Kız ister büyük ister küçük olsun böyledir. Baba bir kardeşler de bu hüküm üzerinedir.”

Kanunname hükmünden kızın tapu bedeli ile araziye kullanma hakkının 28 Nisan 1568 tarihinde kabul edildiği anlaşılmaktadır. Kıza oğlun olmadığı durumlarda tapu bedeli ile araziye sahip olabilme imkânını getirilmiştir. Bu hakkı bilirkişi niteliğinde olan araziye kıymet biçebilecek tecrübeli kimselerin belirlediği tapu bedeli vermek şartıyla kullanılmaktadır. Kız araziye sahip olmak için talepte bulunmalıdır. Talebin varlığı için araziye istediğini bildirmesi yeterlidir. Kızın talep hakkını günümüzdeki yenilik doğuran haklara benzetmek mümkündür.

Hükümde geçen küçük büyük ayrımının neye bağlı olduğu hususunda bir açıklama yoktur. Ancak küçük büyük ifadelerini buluşla ilişkilendirirsek 9 yaşından küçük olan kızlar küçük kapsama girmektedir. Bu durumda küçük kızın hukuki temsilci kız adına tapuyu alır. Kızın 10 yıllık sürede talep etmediği müddette zarfında toprak başkası

⁷²⁸ Akgündüz (1994), 7. Kitap, s.337.

tarafından işletilse de yani sipahi tapuyla bir başkasına verse de bu hak kaybolmaz. Talep etmesi halinde kıza verilir.

Hükümde arazinin ne şekilde kullanılacağına dair bir şart yoktur. Kızların toprağı tek başlarına işleme imkanına sahip olmamaları intikale engel teşkil etmez. Nasıl ki mülk mallar mirasçılara ondan yararlanıp yararlanmayacakları kaydı olmaksızın geçer öyle de toprağın kullanım hakkı da işletilebilmesi kaydıyla geçmez. Kız toprağı işletmesi için bizzat çalışmalarına gerek yoktur. Örneğin evli ise kocası bu toprağı işleyebilir. Kız tarlada bir başkasını da kullanabilir.

Hükümde kıza arazi kullanımına izin verildikten sonra ise sadece kızın araziye talep etme süresi ile ilgili bir sınırlandırmaya gidildiği görülmektedir. Kızın araziye hangi süreyle sahip olacağına netlik olmaması uygulamada sıkıntılar doğurmaktadır. Bu bahisle istenen fermana göre 1 Ramazan 1014 (10 Ocak 1606) tarihinde kızın tapu hakkını, ister küçük ister büyük olsun, babasının ölümünü izleyen 10 yıl içerisinde bu hakkını kullanabileceği hükme bağlanmıştır⁷²⁹. 10 yıllık sürenin kızın belirli bir yaşı doldurmasından sonra değil de babasının ölümü ile başlaması kızın aleyhine bir durum yarattığı izlenimi doğursa da talep süresinin uzun olması o toprağın başkası tarafından kullanılması imkanını sınırlandırmamaktadır. Yani kimse 10 sene içerisinde elinden çıkma ihtimali olan bir arazi için emek sarf etmez. Bu da arazinin yıllarca boş kalması sonucunu doğurur.

Kanunnamedeki hükmün en erken 1606 yılında eklendiği açıktır. Ancak hükümde geriye doğru verilen tarihlerde kızın tapu mirasçılığının 1568 tarihine dayandığı görülmektedir. Kızın arazi intikalindeki durumunu yansıtan diğer örneklere yer vermek uygun olacaktır.

1570 Gürcistan kanunnamesinde “... müteveffanın oğlu kalmasa kıza kalsa il virdiği tapu ile kızına virilir...”⁷³⁰; 1574 tarihli Sivas livası kanunnamesinde “... fevt olduktan sonra oğulları kalmayub kızlar veya karındaşları kalsa elün verdiği tapu ile anlara verilir...”⁷³¹ denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; ölen mutasarrıfın oğlu olmayıp kıza kalsa başkasının verdiği tapu bedeli ile ona verilir. Barkan’ın “il verdiği” tapu bedeli ile “bi- garaz Müslümanların

⁷²⁹ Kurt (2010), s. 25.

⁷³⁰ Barkan (1943), s.197.

⁷³¹ Tunçer, s.342.

takdir ettiği” tapu bedeli arasında fiyat olarak fark olduğu savından yola çıkarak başlangıçta kızın yüksek bir fiyata sahip olduğu araziyi ilerleyen dönemlerde daha ucuz bir bedelle sahip olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Tapu bedeli vermek şartıyla kız ve kardeş mirasçı kabul edilmiştir. Bu konuda daha detaylı bir içerik 1575 tarihli Bozok livası kanunnamesinde “... bir kimesne fevt olub oğlu kalmayub kızı kalsa veya evladı kalmayub ata ve ana bir karındaşı kalsa... resmi tapu alunub bir ahare verilmeyub bu makule müteveffanın kızına ve karındaşına verilmek ferman olunmuşdur. Oğlu ve kızı ve karındaşı olamıyan reayanın toprağını sipahi kime dilerse tapuya verir...”⁷³² denilmek suretiyle verilmiştir.

Örneklere kız miri arazinin tapu bedeli ödemesi şartıyla mirasçısı kabul edilmektedir. Kızın mirasçılığı oğulun yokluğuna bağlanmaktadır. Kızın talebine ilişkin bir hüküm olmasa da bu kızın mirasçılığında bir farklılık yaratmamaktadır. Çünkü kızın başkasının verdiği tapu bedelini vermesi halinde araziye alacağı açıktır. Ancak bu örnekler 10 yıllık zamanaşımı hükmünün verilmesinden önce olduğu için böyle bir açıklama yoktur.

Kızın intikal hakkına ilişkin olarak kanunnamelerde geçen hükümlerden sonra fetvalara yansımış soru ve cevapları incelemek gerekmektedir.

İlk fetva⁷³³; mes’ele: Zeyd-i müteveffanın miri yerlerin kızı Hind ve li ebeveyn karındaşı Amr ve li-eb karındaşı Bekir tapu ile rağıb olsalar kangısma verilür?

El-Cevab: Kızına verilmeğe emr-i ali görülmüştür.

Soru: merhum Zeyd’in miri yerleri için kızı, ana baba bir erkek kardeşi ve baba bir kız kardeşi tapu ile almaya talip olurlarsa hangisini verilir?

Cevap: kızına verilmesi emredilmiştir.

İkini fetva⁷³⁴; Mes’ele: Zeyd vefat etdikde yerlerine ammisi oğlu talib iken sipahi ecnebiye vermeğe kadir olur mı?

El-Cevab: Bu makulede varise verilmek emri merfu’dur. Amma kız karındaşa verilmek merfu’ değildir. Amma yurt yerinde varis evvel talib iken ahare verilmemeğe dahi emr-i ali caridir.

⁷³² Tunçer, s.335.

⁷³³ Akgündüz, Ahmed (1996), *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 9. Kitap, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 399-400.

⁷³⁴ Akgündüz (1996), s. 400.

Soru: merhum Zeyd'in yerlerine amcaoğlu talip iken sipahi başkasına verebilir mi?

Cevap: bu şekilde varise vermek hükümsüzdür. Ama kız kardeşe vermek hükümsüz değildir. Ama yurt üzerinde olan talip iken diğerine verilmemesi hala geçerlidir.

88 numaralı (1636-1638) Mühimme defterinde İlbasan sancağı beyine gönderilen fermanda erkek evladı olmadan ölen mutasarrıfın miri arazilerinin el verdiği tapu bedeli karşılığı kızına teklif edileceği hükmedilmiştir⁷³⁵.

Kızlar ilk dönemde sahip olmadıkları mutasarrıflık hakkına bu dönemde sahip olmuşlardır. Bu durum oğlun yokluğuna bağlıdır. Ayrıca tapu bedelini de ödemek zorundadır. Babanın ölümünü izleyen 10 yıl içerisinde bedelini ödemek kaydıyla toprağa sahip olabilir.

3. Ana baba bir ve baba bir erkek kardeş

İkinci devrede oğul yoksa kız ve kız da yoksa ana baba bir ve baba bir erkek kardeşler araziye kullanım hakkına sahip olmaktadır.

Celal-zade kanunnamesi II'de⁷³⁶ “ ... ol dahi yoğ ise baba bir er karındaşı için hakk-ı tapu verilir. Ol dahi on seneye değin alur, li eb ve liebevyn karındaşları bu hususda beraberlerdir. On sene mürurundan sonra alımaz deyü hükmi şerif verilir.” ve Kanun-ı Cedid'in 1017(1609) tarihli eklemesinde “... kızı kalmayup baba bir er karındaşı kalursa yine bi-garaz kimesneler takdir eyledikleri resm-i tapu ile karındaşına...”⁷³⁷ denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; ölen mutasarrıfın oğul ve kızı yoksa baba bir erkek kardeşi için tapu hakkı verilir. 10 seneye dek bilirkişilerin takdir ettikleri tapu bedeli ile tapuyu alırlar. Baba bir ve ana baba bir kardeşler bu hususta beraberlerdir.

⁷³⁵ Arnavud Belgradı kasabası sâkinlerinden Râmoğlu dimekle ma'rûf nâm kimesne fevt olup evlâd-ı zükûrı kalmayup kasaba-i mezbûrede olan mülk menzili ve Dostun nâm karyede vâkı' çiftlik ve koyun kışlası ve bir âhar çiftliği dahi ve Sâlihzen nâm mahalde olan çiftliği ve Mozer nâm mahalde vâkı' çiftlik ve değirmeni ve Râlrânî nâm mahalde olan çiftliği ve Domruk nâm mahalde vâkı' çiftlik ve koyun kışlası ve sâir çiftlikleri ve zikr olunan çiftliklerin tâbi' tarlaları taraf-ı mîrîden furûht olunmak fermânım olmağın imdi ol çiftlik ve tarlalar il virdüğü bahâ ile kızına teklîf olunup alur ise fihâ ve illâ âhar tâlib olanlara virilüp... Âsîâne-i sa'âdet'üme irsâl ü isâl ve dahi hazîne itdürmenüz bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuşdur buyurdum ki; Vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîli'l-kadrüm mücebince amel idüp dahi müteveffâ-yı mezbûrun çiftlik ve tarlaların il virdüğü bahâ ile kızına teklîf eylesin alur ise fihâ ve illâ âhar tâlib olanlara taraf-ı mîrîden bahâsıyla furûht eyleyüp... Kaytaz, Fatma (2006), '88 No'lu Mühimme Defteri(Transkripsiyon Ve Özet)', (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s.154-155.

⁷³⁶ Akgündüz (1994), 7. Kitap, s. 281.

⁷³⁷ Akgündüz (2011), İOHK, C:1, s.757-758.

Ana baba bir ve baba bir erkek kardeşler miri arazinin intikalinde eşit sayılmış ve Celalzade Kanunnamesi üçte 1 Ramazan 1014 (10 Ocak 1606) tarihinde bu ikisi raiyetin ölümünden itibaren 10 sene içinde tapuyu talep etmek zorundadırlar⁷³⁸.

Ana baba bir ve baba bir erkek kardeşlerin mirasçılığına ilişkin fetva örneği⁷³⁹ incelemek yerinde olacaktır.

“Mes’ele: Zeyd fevt olub li ebeveyn karındaşı Bekr’ i ve li-eb karındaşı Amr’ ı terk eylese, yerlerine ikisi bile talib olsalar kangısına verilir?”

El-Cevab: Kuvvet-i karabet’i olmağla varis Bekr’dir. Bi hasebi’l-meratib mukaddem olana verilmek emrinde ta’arruz olunan Bekr’e verilmekdir. Amma baba bir karındaşına verilmek emrinde li-um dahi olan tercih olunur mı? Ve anda varis olmamağla mahcub olur mı? Bu babda veliyyu’ l-emre müraca’at olunmak gerekdir.

Cevab-ı ahar ile ikisi bile alurlar, miras değildir; i’tibar babayadır.”

“Soru: Merhum Zeyd arkasında ana baba bir erkek kardeşi Bekir’i ve baba bir kardeşi Amr bıraksa ve her ikisi de yere talip olsalar hangisine verilir?”

Cevap: yakınlık kuvvetine göre varis Bekir’dir. Derece bakımından önce olan verilmek emriyle Bekir’e verilmelidir. Ama baba bir kardeşe verilmek emrinde ana tarafından da olan tercih edilir mi? Mirastan mahrum olur mu? Bu hususta emire müracaat olunmak gerekir.

Diğer cevap: ikisi de alır. Miras değildir. İtibar babayadır.”

Soruda, baba bir kardeş ve ana baba bir kardeş araziye talip iseler hangisine verileceğini sorulmuştur. Cevapta, kuvvet bakımından kardeşlerinden ana baba bir olanın baba bir olana tercih edileceğini vurgulamaktadır. Ancak baba tarafından kardeşler iken aynı zamanda ana tarafından da kardeş olanın diğerini mirastan mahrum edip edemeyeceğinin padişaha sorulması gerektiğini söylemektedir. Ek cevapta kardeşliğin baba tarafından olmasının esas olduğunu ve beraber alılar demektedir.

Miri arazi intikali aynı usule sahip olan gayri sahih vakıfların intikaline ilişkin olarak; oğul, kız ve baba bir erkek kardeşi bulunmadığı için tapuya ile başkasının

⁷³⁸ Akgündüz (1994), 7. Kitap, s.337.

⁷³⁹ Akgündüz (1996), s. 401.

kullanımına bırakılan gayri sahih vakıf arazisi ile 82 numaralı mühimme defterine yansıyan hükmün ilgili kısmı şu şekildedir⁷⁴⁰;

“sâbıkâ Vezîr-i A'zam iken fevtolan Ali Paşa'nun evkâfindan taht-ı kazânda vâkı' Karagözli ve Müderris dimekle ma'rûf olan vakıf yaylaka mutasarrıf iken fevtolan Hasan'un evlâdı ve baba bir er karındaşı kalmayup ol yaylak tapuya müstehikk oldukda vakf için resm-i tapusın mütevellisine virüp tapu ile alup eline mühürlü temessük virilüp...”

“ Vezir-i azam iken ölen Ali Paşanın vakıflarından kazanda bulunan Karagözli ve Müderris olarak bilinen vakıf yaylasına mutasarrıf iken ölen Hasan'ın evladı ve baba bir erkek kardeşi kalmadığı için o yaylak tapuya müstehik olduğundan vakıf için tapu bedelini mütevelliyeye verip tapu ile alıp eline mühürlü temessük verilip...”

Miri arazi ve gayri sahih vakıfların intikalinde oğul ve kız yoksa ana baba bir ve baba bir erkek kardeşler tapu hakkına sahip olmaktadır. Ana baba bir ve baba bir erkek kardeşler tapu hakkı bakımından eşit konumda kabul edilmektedir.

4. Kız Kardeş

İkinci devre oğul, kız, baba bir veya ana baba bir erkek kardeşler yoksa mutasarrıfın kız kardeşi arazinin kullanım hakkına sahip olabilmektedir.

Celal-zade III kanunnamesinde⁷⁴¹ kız kardeş için *“evladı ve baba bir er karındaşı kalmayan müteveffanın yerleri yurdu üzerinde oturan kız karındaşına tapu ile verilmek hususu bin on Ramazan guresinde (1 Ramazan 1010) ferman olunmuşdur; dört beş seneye varınca verilir; zaman geçmiş olıcak olmaz.”* denmiştir.

Anlam şu yöndedir; evladı ve baba bir erkek kardeşi kalmayan mutasarrıfın yerleri arazinin bulunduğu yerde oturan kız kardeşlerine tapu verilmesi hususu 1 Ramazan 1010'da ferman olunmuştur. Tapu dört beş seneye dek verilir. Bu zaman aşılsa verilmez.

Kanunmeden anlaşıldığı üzere kız kardeşin tapu hakkı 1 Ramazan 1010 (23 Şubat 1602) tarihinde kabul edilmiştir. Kız kardeşin yurt(arazi ile aynı yerde) üzerinde

⁷⁴⁰ 82 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (1026-1027 / 1617-1618) Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 47, Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi VI, http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/82_NOLU%20M%C3%9CH%C4%B0MME.pdf s.e.t: 08.08.2015, s. 22.

⁷⁴¹ Ortaç, s. 54.

meskûn olma şartı vardır. Ayrıca tapuyu talep etme hakkı 5 yıl ile sınırlandırılmıştır. Değişikliğin gerekçesi şu Kanun-ı Cedid’de şekilde açıklanmıştır⁷⁴²;

“Gurre-i Ramazan 1010 ‘Hatt-ı Hümayun’ ‘münasibdir böyle olsun’

... lakin bazı müteveffanın oğlu ve kızı ve baba bir er karındaşı kalmayup kız karındaşı ve akribası kalup müteveffanın çiftliğinde olan damları ve davarları anlara intikal eyleyüp yerleri verilmek kanun olmayup sahib-i arz muhtar olup dilediğine vermekle müteveffanın varisleri yerlerinden mahrum olduklarından ma’ada davarları yürüyecek yerleri kalmayup çiftlikleri bozulup harab olup biz- zarure damların ve davarların ahara satduklarında yerleri olmamağla kimesne rağbet eylemeyüb alanlar dahi kati cüzi bir bahaya alup... anın gibi oğlu ve kızı ve baba bir er karındaşı kalmayan müteveffaya bi-hasebi’i-meratib mukaddem varis olup damları ve davarları intikal eyleyenlere bigaraz Müslümanlar takdir eyledükleri tapu ile sahib-i arz teklif edüp alırlar ise fiha eğer almayup feragat ederlerse sahib-i arz diledüğine tapuya verse....”.

“Oğlu, kızı, baba bir erkek kardeşi kalmayan mutasarrıfın kız kardeşine ve akrabalarına mirasçı olarak mutasarrıfın çiftlikteki damlar ve hayvanları kalmaktadır. Yerleri vermek ise kanun değildir; sipahi dilediğine vermekte özgürdür. Bundan dolayı bu varisler yerlerinden mahrum olmaları yanı sıra hayvanlarının otlatacağı yer de kalmamaktadır. Bu da çiftliklerin bozulup harap olmasını sebebiyet vermektedir. Damlarını ve davarlarını satmak istediklerinde kimse rağbet etmemekte ya da alanlar da değerinden çok az miktara almaktadır. Bunun gibi oğlu, kızı ve baba bir erkek kardeşi kalmayan ölen mutasarrıfa derece itibariyle önce varis olup damları ve davarları intikal eyleyenlere sipahi bilirkışı Müslümanların takdir ettikleri tapu ile teklif eder. Alırlarsa onlarıdır; feragat ederlerse sipahi dilediğine verir ”

Murisin mülk malları İslam miras hukukuna göre paylaşılır. Oğlu, kızı ve erkek kardeşi yokken mirasçılar malları paylaşır ancak miri arazi sipahi tarafından herhangi birine verilmektedir. Varisler damları ve hayvanları alabilmekte ancak hayvanları otlatacak yeri kalmadığı için kendileri geçinememektedir. Ayrıca damları ve hayvanları başkalarına aynı gerekçe ile satamamakta ya da ederinin çok altında bir meblağa satmaktadırlar. Bu durum onlara zulüm niteliğinde olduğu için sipahinin mirasçı olarak önde bulunana teklif etmesi alırsa ona vermesi almaz ise dilediğine vermesi kararlaştırılmıştır. Bu hükümde kız kardeş açıkça düzenlenmemektedir. Öyle anlaşılıyor ki, kanunnameye bu durum kız kardeş lehine kurallaştırılmaktadır.

⁷⁴² Akgündüz (2011), İOHK, C:1, s.758. Bu hüküm Divan-ı Hümayun’da verilmiştir. Akgündüz bunu dipnotta aktarmaktadır. Kanunnameye ait olması da muhtemeldir.

Kanunname hükmünden kız kardeşler için arazi üzerinde oturma şartı ilerleyen dönemlerde kaldırılmıştır. 1012 Şevval'in 20. günü (22 Mart1604) ol diyarda oturan kız kardeşler için bi-garaz Müslümanların takdir ettikleri tapu bedeli ile intikalden yararlanma hakkı tanınmıştır ancak yurdunda oturan oturmaya tercih edilmiştir⁷⁴³. Böylelikle tüm kız kardeşleri kapsayan bir değişim yaşanmıştır.

Kız kardeşin tapu hakkı 1602 yılında kabul edilmiştir. Oğul, kız, ana baba bir ve baba bir erkek kardeş yoksa kullanım hakkına sahip olmuşlardır. Kabul edilme sebebi esasen yaşamda karşılaşılan sorunlara çözüm bulabilmek adınadır. İlk etapta sadece yurt üzerinde oturan kız kardeşlere tanınan bu imkan 1604 yılında her yerdeki kız kardeşlere tanınmıştır. Böylelikle kız kardeş miri arazide tapu bedeli ile araziyi kullanım hakkına sahip olanlardan biri olmuştur.

5. Baba ve Ana

İkinci devrede oğul, kız, baba bir veya ana baba bir erkek kardeş ve de kız kardeş yoksa baba, baba da yoksa ana kullanım hakkına sahip olabilmektedir. Baba ve ana için Celal-zade kanunnamesi II'de "... hemşiresine, ol dahi yoğ ise hakk-ı tapu babanıdır. Ol dahi yoğ ise validesinindir..."⁷⁴⁴ ve Kanun-ı Cedid'in 1017(1609) tarihli eklemesinde "... hemşiresi olmayup babası kalursa tapu ile babasına, babası kalmayup validesi kalursa tapu ile validesine..."⁷⁴⁵ denilmektedir. Anlam şu yöndedir; ölen mutasarrıfın kız kardeşi de yoksa tapu hakkı babanıdır. O da yok ise ananıdır.

Babanın mirasçılığı 15 Şevval 1012 (17 Mart 1604) ananın mirasçılığı 15 Zilka'de 1017 (6 Şubat 1609) tarihinde kabul edilmiştir⁷⁴⁶. Babanın mirasçılığı kız kardeşin mirasçılığından yaklaşık iki yıl sonra kabul edilmektedir.

1017 tarihli Divan-ı Hümayun kaydında baba ve ananın intikal sebepleri şu şekildedir⁷⁴⁷;

" ... baba ve ana yeri ve çayırı oğullarına verilemek kanun olup amma müteveffanın oğlu yeri ve çayırı babasına ve anasına verilmek kanun olmamağla sahibi arz istediğine verdiği için çiftlikleri bozulub ömrü oldukça bir çiftliğe dahi malik olmaz anın gibi oğlu fevt olup oğlunun evladı ve baba bir er karındaşı

⁷⁴³ Akgündüz (2011), İOHK, C:1, s. 769.

⁷⁴⁴ Ortaç, s. 54.

⁷⁴⁵ Akgündüz (2011), İOHK, C:1, s.758.

⁷⁴⁶ Akgündüz (1994), 7. Kitap, s.338.

⁷⁴⁷ Ortaç, s. 54.

kalmayup babası kalırsa cümle yerleri ve çayırları bigaraz Müslümanlar takdir eylediği resm-i tapu ile babasına verilip babası kalmayup anası aklursa anasına dahi verilemek gerekdir... ”.

“Baba ve ananın yerleri oğullarına vermek kanun olmakla birlikte ölen mutasarrıfın yeri ve çayırları babasına ve anasına vermek kanun olmadığı için sipahi istediğine verdiği için çiftlikleri bozulup ömürleri oldukça bir çiftliğe dahi malik olamazlar... bunun gibi oğlu ölüp evladını ve baba bir er karındaşını kalmazsa baba bigaraz Müslümanların takdir ettikleri tapu bedeli ile babasına, babası yoksa anası verilir...”

Baba ve ananın tapu hakkı sahibi olmalarının gerekçesi kız kardeşinki ile benzerlik göstermektedir. Ancak kız kardeşe göre geç tarihli olmasına rağmen kız kardeşten bahsedilmemektedir. Öyle anlaşılıyor ki, kız kardeş, baba ve ananın durumları ayrı ayrı tespit edilmiştir. Ayrıca halktan gelen taleplerin kanunlaşması ise uzun sürdüğü için, henüz kızın durumu netleşmeden sunulan talebin gerekçesi olabilir.

İkinci devrede kadınların miri araziye kullanım hakkına kavuştuğu görülmektedir. Bununla ilgili verilmiş bir fetva örneği şu şekildedir⁷⁴⁸;

“Mes’ele: Zeyd fevt olub zükur ve inasdan veledi kalmayub tasarrufunda olan yaylağı tapuya müstahak oldukda validesi talibe ve rağibe iken sipahi bin iki yüz akçe resmi alub tefviz etdüğüne yedine tezkere dahi verüb beş yıl mürur etmiş iken ecanibden olan Amr gelüb ben Zeyd’ in ammisi oğlanlarından iştira etdim deyu anasının tasarrufuna mani olmağa kadir olur mı?

El-Cevab: Olmaz. Arz-ı miri istihkakiye değildir; ataiyyedir, dilediğine verir. Çünkü anasına vermiş ola, ammi oğullarının kat'a dahli olmayub anların vermesi lağv olur.”

“ Soru: merhum Zeyd evlat bırakmadığı için tapuya müstehik olan yaylasına anası talip olup sipahinin bin iki yüz akçe bedel alıp araziye tezkire ile vermesinden beş yıl geçmiş iken yabancı bir kişi olan Amr gelip ben Zeyd’in amcaoğullarından satın aldım deyip ananın tasarrufuna engel olabilirler mi?

Cevap: olmaz. Miri arazi mülk mirası gibi kazanılan hak değildir; bağışlama ile kazanılan bir haktır. Dilediğine verir. Anasına verdiğinden amcaoğulları müdahale edemez. Onların vermesi hükümsüzdür.”

⁷⁴⁸ Akgündüz (1996), s. 414.

Fetvanın soru ve cevap kısmından ananın tapu hakkı sahibi olduğu için yaylayı aldığına dair bir emare yok. Bilakis sıradan bir kişi gibi aldığını söylemek daha mümkündür.

Ananın miri araziye mutasarrıf olarak kabul edilmesiyle, ölümü halinde arazinin kullanımının nasıl olacağına kısaca bakmak gerekmektedir.

Anadan oğula intikal için “... anadan mahlul olan yerleri oğluna bin on iki Şevval’in on beşinci günü bi-garaz Müslümanlar takdir eyledikleri tapu ile verilmek ferman olmuştur...”⁷⁴⁹ ve “... Valideden yer oğluna meccanen intikal etmez. Lakin on seneye dek tapu ile alur deyü hükm verilür. Ve kızına tapu ile bile verilmez. Sahib-i arz muhtardır; dilediğine tapu ile verir deyü hükm verilür...” denilmektedir.

Anlam şu yöndedir; anadan mahlul olan yerleri oğluna 1012 senesinin Şevval ayının 15. gününde (17 Mart 1604) bi- garaz Müslümanların verdikleri tapu ile verilir. Bedelsiz verilemez. Oğul tapu hakkını 10 yıl boyunca kullanır. Kızına tapu bedeli ile de verilemez. Sipahi dilediğine verir.

İslam miras hukukunda baba varken ne erkek kardeş ne de kız kardeş mirasçı olabilmektedir. Burada ise önce erkek kardeşler, sonra kız kardeş sonra baba gelmektedir. Bu durumu yine miri arazinin intikalinde görülen devamlılık esasına dayandırıyoruz.

6. Diğer Mirasçılar

Diğer mirasçılar araziye ortak olanlar, arazi üzerindeki mülke İslam miras hukukuna göre mirasçı olanlar ve arazinin bulunduğu köydeki zaruret halindeki kişilerdir ki bunun da bulunmaması halinde sahib-i arz dilediğine verir⁷⁵⁰.

“... ba’dehüm hakk-ı tapu müşa’iyyet üzere müşterek tasarruf edenindir. Müşterek için beş seneye dek hakk-ı taleb vardır...” baba ve ana yoksa tapu araziye ortak olarak işletenindir.

“... ol dahi olmayub ol yerin içinde mülk eşcarı kime intikal ederse anındır...” ortak da yok ise arazi, arazi içerisindeki ağaçların sahibi kim olacaksa ona verilir. Burada mülk arazinin mirasçılı yani İslam miras hukuku geçerlidir.

⁷⁴⁹ Akgündüz (2011), s.762.

⁷⁵⁰ Akgündüz (2011), s.758.

“... Ol dahi yoğ ise ahali-i karyeden yere zarureti olan kimesnenindir; bir seneye de; bir sene geğmiş ise alımaz. Ahali-i karyeden harice verilmek halif-ı kanundur...” şer’i mirasçısı da olamayan müteveffanın arazisi köyden bir kimseye intikal eder. Köylünün tapuyu talep edebilmesi 1 yılla sınırlandırılmıştır.

C. DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti’nde miri arazi sistemi bir yandan halkın geçimini temin etmekte bir yandan da devlet için devamlı bir gelir kaynağı olmaktadır. Miri arazi esasen İslam hukuku hükümlerince tesis edilmediği için kapsam ve muhtevasını belirleme işi devlet yöneticilerine kalmaktadır. Ancak devletin ilk dönemlerinde, miri arazinin kullanımına ilişkin ülke çapında yerleşik kurallardan ziyade daha yerel düzeyde kurallar mevcuttur. Bunda halkın toprağı öteden beri uyguluyor olduğu şekliyle kullanmaya devam etmesi yönünde talebi veya devletin henüz kendi gücünün her yerde aynı kuralları uygulatma seviyesine ulaşmamış olması gerekçe olabilir.

Miri arazinin kullanımı gibi intikali de örfi hukukun bir parçasıdır. Var oluş gayesi ile paralel olarak, oğul ilk dönemden itibaren intikal hakkına sahiptir. Oğlun yanında erkek kardeşe de tapu bedeli ile araziye kullanma imkânı tanınmaktadır. İlk dönemde kızların, babalarının ihya ederek ziraate elverişli kıldığı topraklar üzerinde tapu bedeli kullanım hakkına sahip olmaya başlamaları ikinci evreye geçişin temellerini atmaktadır.

1567 yılının bir dönüm noktası olarak kabul edilmesinin nedeni oğul dışında, tapu bedeli ile de olsa, yeni mirasçılardan kabul edilmeye başlanmasıdır. Ancak bu durumun imparatorluk sathına aynı anda girdiğini ve aynı şekilde uygulandığını söylemek zordur. Ayrıca mirasçı sayısında ve şartlarında yaşanan değişimin istikrarlı olduğu da söylenemez. Yine değişikliklerde kadınların lehine olan hususlar cinsiyet eşitliği sağlamak adına yapılmıştır demek de güçtür. Çünkü esas olan arazinin boş kalmaması ve arazinin üzerinde İslam miras hukukuna göre devredilen ev ve değirmen gibi mülklerin varisleri ile arazinin sahibi olacak kişilerin farklı olmasından kaynaklanan sorunların giderilmesidir. Bu durum da örfi miras hukuku hükümlerinin halktan gelen taleplerle değiştirebildiğini göstermektedir. Ancak yapılan bu değişiklikler sorunları çözmekten uzaktır. Osmanlı’nın ayırt edici sistemlerinden olan miri arazi sistemi dönem içerisinde ilk dönemlerdeki niteliğini kaybetmiştir.

III. İCARETEYNLİ VAKIFLARDA İNTİKAL

İcareteynli vakıfların intikalinde üç dönem vardır⁷⁵¹. Birinci dönem icareteynli vakıfların kuruluşundan 1867 tarihine kadar olan dönem⁷⁵². İkinci dönem 1867 tarihinden 1913 tarihine kadar olan dönem⁷⁵³. Üçüncü dönem 1913 tarihinden devletin sonuna kadar olan dönemdir⁷⁵⁴.

İcareteynli vakıfların intikaline geçmeden önce bu vakıf türünün nasıl ortaya çıktığına dair bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Her ne kadar, paylaşılan kaynak geç tarihli de olsa konunun daha iyi izah edilmesi bakımından gerekli bilgiyi taşımaktadır. 11 numaralı İstanbul mahkemesi defterinde kayıt şu şekildedir⁷⁵⁵;

“Mahmiye-i İstanbul'da ... ceddım merhûm mezbûr bundan akdem mahalle-i mezbûrede vakf ve süknâsı kendimden sonra evlâdına ve evlâd-ı evlâdına şart ve ta'yîn eyleyüp ... ber-mûceb-i şart-ı vâkıf ben sâkin iken bin yetmiş senesi Zilkade'sinin onaltıncı gününde vâkı' olan harıkde menzil-i mezbûr muhterik olup arsa-ı sırf kalmağın ... arsa-i mezbûreden bir mikdârını içere-i mu'accele ve mü'eccele ile âhara icâr ve ücret-i mu'acceleyle arsa-i mezbûrede bâkî kalan yerini ta'mîr ve meremmet olunmak vakf-ı mezbûra enfâ' ve evlâ olmağla hâlâ tevliyetim hasebiyle ... arsayı mezbûr Mustafa'ya üç bin akçe içere-i mu'accele ve senede ecr-i misli olan beş yüz akçe ücret-i mü'eccelesi...”

“ İstanbul'da dedemin kurduğu ve kendi oturduktan sonra evladına ve evlad-ı evladına şart eylediği ve nihayet bana kalan vakıf ve vakfın arsası üzerindeki 16 Zilkade 1070 (16 Temmuz 1660) tarihinde çıkan yangında yanmıştır. Arsadan bir kısmını, yönetici sıfatıyla, icare-i muaccele ve müeccele ile başkasına kiralayıp, peşin kısmını arsayı tamir ve onarım için kullanmak maksadıyla Mustafa'ya üç bin akçe peşin ve senede beş yüz akçe ile kiralamak suretiyle verdim...”

İcareteynli vakıflar ihtiyaçtan doğmuştur. İstanbul'da sıkça yaşanan yangınlarda çoğunluğu ahşap olan gayrimenkuller yanmakta ve kendisinden görülen menfaat yok olmaktadır⁷⁵⁶. Bu sebeple devlet para sarf edip bina yapanların taleplerini yerine getirmektedir ki bu şekilde olacak vakıfların önünü kesmemiş olsun. Bu kaydın geç tarihli olduğundan bahsetmiştik. Erken tarihli bir mühimme defterinde İznik kadısına gönderilen

⁷⁵¹ Köprülü, s.226; AVCI, s.330.

⁷⁵² Köprülü, s.226; AVCI, s.330.

⁷⁵³ Köprülü, s.228; AVCI, s.330.

⁷⁵⁴ Köprülü, s.226; AVCI, s.330.

⁷⁵⁵ Kâhya, Ozan (2011), '11 Numaralı İstanbul Mahkemesi Defteri (H. 1073) Tahlil ve Metin', (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 360-361.

⁷⁵⁶ Köprülü, s.226.

hükümde yangında yanan binaların sahipleri tarafından kargir olarak tekrar inşasına izin verilmektedir⁷⁵⁷. Hükümde icareteynli vakıf açıkça değinilmese de bu şekilde yorumlamak mümkündür.

İcareteynli vakıfların ortaya çıkışına dair yapılan açıklamaların ardından intikal konusuna geçmek mümkündür. İlk dönemde icareteynli vakıfların intikalinde vâkıf, intikal şartlarını İslam miras hukukuna göre belirleyebilir. Eğer vakfeden hiçbir belirleme yapılmamışsa da örfi hukuk uygulanır⁷⁵⁸. Örfi miras hukukuna göre bu dönemde mutasarrıf öldüğünde tasarruf hakkı erkek ve kız çocuklara eşit olarak intikal eder⁷⁵⁹. Mutasarrıfın evladı yoksa tasarruf hakkı vakfa döner⁷⁶⁰. Bu hususlara uygulamadan örnekler vermek yerinde olacaktır.

12 numaralı mühimme defterindeki verilmiş olan bir hükmü burada paylaşmayı uygun buluyoruz⁷⁶¹;

“Bâzergân-zâde Ramazân nâm kimesneye virildi. Fî 24 Şevvâl, sene: 979

Yenişehir kâdisına hüküm ki: Taht-ı kazânda olan erbâb-ı huref ve ahâlî-i dekâkîn Âsitâne-i Sa'âdet-âşiyânüm'a âdem gönderüp; "Bundan akdem kendü mâllarıyla kârgîr dekâkîn ü mehâzin binâ itdürüp veyâhûd akça ile satun alup vefât eyledüklerinde oğullarına ve kızlarına intikâl idüp eytâma sebab-i ma'âş olurdu. Ba'dehû; "Kızlara dükkân ü mahzen virilmeye." diyü mütevellilere ahkâm virilmekle hâl-i hayâtlarında mâ-meleklerin dekâkîn ü mehâzine virenler vefât eyledüklerinde yetîmeleri şiddet-i ihtiyâc ile muhtâc ü zelîl oldukların" bildürüp; "kızlarına virilmek" bâbında istid'â-yı âtîfet eylemeğin mezîd-i merhametümden işbu sene: 978 Cemâziye'l-ülâsı'nın sekizinci gününden kızlarına dahi virilmek emridüp buyurdum ki:

⁷⁵⁷ İznik kâdisına hüküm ki: Mektûb gönderüp nefsi-i İznik'de merhûm Sultân Orhan aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân Câmi'-i şerîfi'nün etrâfi tahta dükkânlar olmağın câmi'ün ihrâkına sebab olduğu ecilden zikr olunan dükkânların yapılmamasına emri-i şerîf vârid olmuştu. Hâliyâ ol dükkânlar kârgîr binâ olınacak, câmi'-i şerîfe dahi enfa' olmağla sâhibleri kârgîr binâ ile yapmağa icâzet-i hümâyûn taleb itdüklerin arz eyledüğün ecilden zikr olunan dükkânlar kârgîr binâ olmasın emri idüp buyurdum ki: Emri-i şerîfüm mücebince dükkânların sâhiblerine kârgîr binâ ile yapdurasın. 3 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ 966-968 / 1558-1560, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 12, Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: I, <http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/3%20NOLU%20M%C3%9CH%C4%B0MME.pdf> s.e.t: 08.08.2015, s.273.

⁷⁵⁸ Aydın (2013), s.332; Köprülü, Bülent, s.226.

⁷⁵⁹ Köprülü, s.228; Ömer Hilmi Efendi, s.85.

⁷⁶⁰ Köprülü, s.228; Ömer Hilmi Efendi, s.85.

⁷⁶¹ 12 Numaralı Mühimme Defteri II (978-979 / 1570-1572), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 33, Dîvân-ı Hümayûn Sicilleri Dizisi: IV, http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/12_nolu_muhimme_2.pdf s.e.t: 09.08.2015, s.171.

Hüküm-i şerîf-i vâcibü'l-ittibâ 'um vardukda, emrüm üzre evkâfa müte'allik dekâkin ü mehâzinün eger kârgîr binâlarıdır ve eger gayridür; anun gibi müste'cirleri vefât eyledüklerinde oğullarına ve kızlarına içere-i mu'ayyene-i câriye ile virdürüp mütevellileri ol bâbda dahl ü ta'arruz itdürmeyüp müste'cirlerden fevtolup evlâdı kalmayanların dekâkin ü mehâzini ve sâyir evkâfa müte'allik yirleri muktezâ-yı şer'-ı şerîf üzre vakıf tarafından mütevellilere zabt u kabz itdürüp şer'-ı şerîfe muhâlif hâricden kimesneyi dahl itdürmeysin ve bu emr-i şerîfümü sicill-i mahfûza kayditdikden sonra ellerinde ibkâ eyleyesin ki, dâyimâ mazmûn-ı hümayûni ile amel oluna, şöyle bilesin."

“Yenişehir kadısına hitaben 10 Mart 1572 yılında gönderilen hüküm;

Sanat erbabı⁷⁶² ve dükkân sahiplerinin saraya gönderdikleri kişinin; bundan önce kendi mallarıyla kagir dükkan ve mahzen bina yapıp veya para ile satın alıp öldüklerinde erkek ve kız evlatlarına intikal edip onlara gelir sağladığını sonra ‘kızlara dükkan vermeye’ şeklinde mütevellilere ahkam verilmesiyle dükkan sahipleri kızlarının muhtaç olacağı kaygısını bildirip ‘kızlara verilmek’ babında talebine istinaden 8 Ekim 1570 kızlara dahi verilmek emredip buyurdum ki;

Vakıflara bağlı kagir olsun olmasın binalar, kiracılar öldüklerinde oğulları ve kızlarından muayyen kirayı almak kaydıyla verilip mütevellilere müdahale ettirmeyip; ölen kiracılardan evladı kalmayanların dükkanları ve vakıflara ait sair yerleri vakıf mütevellilerine verip hariçten kimseye müdahale ettirmeyesin...”

İcareteynli vakıfların çıkışında en büyük etkiye sebep olan unsur yangındır. İstanbul’da 1554, 1555 ve 1569 tarihlerinde yangınlar çıkmış ve birçok binaya zarar vermiştir⁷⁶³.

Osmanlı Devleti’nde herhangi bir sebeple kullanımı imkansız hale gelen vakıf mallarının tekrar işler hale gelebilmesi için belirli emek ve sermaye yatırımı gerekmektedir. Bu emek ve sermayenin vakıf tarafından karşılanması mümkün değildir. Tam bu noktada zanaat ehli kişiler, bu emek ve sermayeyi yüklenmeyi kabul etmektedir. Ancak yaptıkları bu harcama karşısında, kendilerinin ölümü ile sona erecek bir kiralama sözleşmesinden önce kendilerini daha iyi bir kullanıma getirecek bir usul icat ederek vakıf

⁷⁶² Bu kavram Osmanlı devletinde zanaat sayılan her türlü serbest meslek sahibi esnaf için kullanılmaktadır. Bkz. Kazan, Hilal (2004), ‘Topkapı Sarayı’nda Katipler Cemiyetinin (Cema’at-i Katiban-ı Kütüb) Eğitimleri ve Görevleri’, Osmanlı Araştırmaları S: XXIV, SS: 213-242, s. 214.

⁷⁶³ Demirtaş, Mehmet (2004), ‘XVI. Yüzyılda Meydana Gelen Tabii Afetlerin İstanbul’un Sosyal ve Ekonomik Hayatına Etkilerine Dair Bazı Misaller’, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:2 C:4, SS:37-50, s. 45-46.

mallarının kullanım hakkını kendi mirasçılara geçirme şartını ileri sürmektedirler. Vakıf mütevellileri bu işe sıcak bakmasa da mutlak gelir kaybını göze alamayarak vakıf mallarının bu şekilde kullanımına izin vermektedir. Yani ilişkide zayıf olan taraf vakıftır. Ancak neticesi itibariyle böylesi bir vakıf türü bir kazan-kazan sonucu doğurmaktadır.

Osmanlı'da icareteynli vakıfların intikalinde erkek ve kız çocuklar esastır. Bunun da vakıf mallarını kiralayan esnafın talebinin neticesi olduğu açıktır. Adi intikal kurallarının henüz yerleşik hale gelmediği ilk dönemde esnaf sadece oğullarının kullanım hakkına sahip olmasını istememektedirler. Kızlarının ileride maddi bir sıkıntıya düşme endişesi adi intikalden yararlandırımları için bir etken olmaktadır. Bu şekilde oğul olmasa bile kızlar örfi mirasçı olmakta ve malların vakfa dönmesi engellenmektedir.

Vakıf yöneticileri esasen mecbur kaldıkları için izin verdikleri bu yeni vakıf türünde intikalin sadece oğula kalmasını, bu sayede malların vakfa dönmesinin kolaylaşması adına kıza dükkân yoktur şeklinde hükümler almıştır. Biz bu hükmün nerede olduğuna dair bir bilgiye ulaşmadık. Ancak esnafın bu durumdan şikâyetçi olarak olayı divana taşıdığı açıktır. Divan-ı hümayun kararı ile kızların daha önceden intikal hakkı olduğu anlaşıldığı gibi bundan sonra da intikal hakkına sahip olacağı teyit edilmektedir.

İcareteynli vakıfların çıkışından ve intikal hakkına sahip olan kişilerden yola çıkarak, bu vakfın Osmanlı'daki miri arazi ve gayri sahih vakıflardan etkilendiğini söylemek mümkündür. Çünkü temelde kuru mülkiyet sahibi ile kullanma hakkına sahip taraflar başkadır. Esnaflar da daha öncesinden uygulaması olan bir sistemi kendileri için uyarlamış olmaktadır. Bu bakımdan hüküm içerisinde geçen satın alma hususunun intikalin devri olarak kabul etmek gerekmektedir.

12 numaralı mühimme defterinden verilen hükümden sonra 16 numaralı mühimme defterinde de benzer bir karar verilmiştir⁷⁶⁴.

“İstanbul kâdîsına hüküm ki

,... Mahrusa-i İstanbul'da vaki olan erbâb-ı hiref ve ahâlî-i dekâkîn Âsitâne-i Sa'âdetime gelüp bundan akdem kendü mâllarıyla dekâkîn ve mehâzin binâ idüip vefât eyledüklerinde oğullarına ve kızlarına intikâl idüip eytâma sebab-i ma'âş olurdu.

⁷⁶⁴ Barkan (1966), s.157 naklen 16 numaralı mühimme defteri, 187. Yaprak.

Ba'dehû; "Kızlara dükkân ve mahzen virilmeye." diyü mütevellilere ahkâmı şerife virilmekle hâl-i hayâtlarında mâmeleklerin dekâkîn ve mehâzine virenler vefât eyledüklerinde yetîmeleri şiddet-i ihtiyâc ile muhtâc ve zelîl oldukların bildürüp kızlarına virilmek bâbında istid'â-yı inayet ettiklerinde: 978 Cemâziye'l-ûlâsı'nun sekizinci gününden kızlarına dahi virilmek için hükm-i hümayun virildiğün bildirip müecceceden hükm-i şerif talep eylemeğün

Buyurdum ki: Hükm-i şerif-i vâcibü'l-ittibâ'um vardukda, emrüm üzre Ayasofyadır vesayir ecdad-ı ızam enare'l-lallahu burhanihim evkafi ve eğer sayir evkafa müte'allik dekâkîn ve mehâzinün ve kârgîr binâ ve gayrıdır anun gibi müste'cirleri vefât eyledüklerinde oğullarına ve kızlarına içere-i mu'ayyene-i câriye ile virdürüp mütevellileri ol bâbda dahl ü ta'arruz itdürmeyüp müste'cirlerden fevtolup evlâdı kalmayanların dekâkîn ü mehâzini ve sâyir evkâfa müte'allik yerleri muktezâ-yı şer'-ı şerif üzre vakıf tarafından mütevellilere zabt u kabz itdürüp şer'-ı şerife muhalife muhalif iş itdürmeyesün... evasıt-ı cemazeyevvel 985. "

“ İstanbul kadısına hüküm ki;

İstanbul'da iş yapan sanat ehli ve dükkân sahipleri saraya gelip bundan önce kendi malları ile dükkan ve mahzen bina edip vefat ettiklerinde oğullarına ve kızlarına intikal edip yetimlere gelir sağlardı.

Daha sonra vakıf mütevellilerine kızlara intikal yoktur diye hüküm verilmesiyle mallarını dükkân ve mahzenlere harcayanlar vefat ettiklerinde yetimlerinin muhtaç kaldıklarını, kızlara dahi verilmesi 1570 yılının Ekim ayının 8. gününde kızlara da verilmek için hükm-i hümayun verildiğini de bildirip, hükm-i şerif talep eyledi.

Buyurdum ki: emrim üzere, vakıflara bağlı kâgir olsun olmasın binalar, kiracılar öldüklerinde oğulları ve kızlarından muayyen kirayı almak kaydıyla verilip mütevellilere müdahale ettirmeyip; ölen kiracılardan evladı kalmayanların dükkânları ve vakıflara sair yerleri vakfa mütevellilerine verip hariçten kimseye müdahale ettirmeyesin... 31 Temmuz 1577.”

Mühimme defterinde verilen hüküm içerisindeki atıf yapılan 12 numaralı mühimme defterindeki hükmün verildiği tarihtir. Anlaşılan odur ki, vakıf mütevellileri kız çocuklarının intikalden yararlanmaması adına girişimlerine devam etmektedir. Esnaf da kendilerine verilen hükmün teyit edilmesi yolunu seçmektedir.

Edirne'de 1639 yılında vefat eden Abdülbaki'nin mirasçısı olarak bir karısı ve beş oğlu bulunmakta olup, mirasçılar terekedeki mülk malları İslam miras hukukuna uygun

olarak paylaşmıştır⁷⁶⁵. Sicilin devamında icareteynli bir vakfa bağlı beş dükkânı oğulları arasında eşit olarak paylaştırılmıştır⁷⁶⁶.

Edirne’de 1644 yılında iki kız kardeş babalarından kendilerine ve erkek kardeşine (kanun-ı kadim üzerine) kalmış bir dükkân üzerinde bulunan tasarruf haklarını on bir bin akçe karşılığında kardeşine bırakmışlardır⁷⁶⁷.

Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi’nin (1716-1730)⁷⁶⁸ Behcetü’l-Fetava isimli fetva eserinde⁷⁶⁹ “ *icare-i muaccele ve müeccele ile vakıf akara mutasarrıf olan Zeyd muaccelesinin istifa ettikten sonra fevt olup oğlu Amr ile kızı Hin’i terk ettik de mezburla intikal-i adiyeye binaen ol akarı ne vehile tasarruf ederler? El cevab: beraber.*” şeklinde fetva vermiştir.

Anlam şu yöndedir; icareteynli vakıflarda kullanım hakkına sahip olan mutasarrıf öldüğünde arkasında oğlunu ve kızını bırakırsa bunlar eşit şekilde yararlanırlar.

IV. MUKATAALI VAKIFLARDA İNTİKAL

Mukataalı vakıfların intikalinde iki dönem vardır⁷⁷⁰. Birinci dönem mukataalı vakıfların ortaya çıkmasından 1913 tarihe kadar olan dönem ve ikinci dönem 1913 tarihinden devletin sona ermesine kadar olan dönemdir⁷⁷¹. Birinci dönemde, arazi, ağaç veya binanın varlığı durumunda arazi şer’i hukuka göre paylaşılırken bina veya ağaç yok ise örfi miras hukukuna göre paylaşılır⁷⁷².

Mukataalı vakıfların intikaline dair erkek ve kız çocuklarının intikalden yararlanması hususunda yapılan talebin Divan-ı Hümayunda görüşülüp olumlu karşılandığını gösteren 20 numaralı mühimme defterinde hüküm şöyledir⁷⁷³;

“ *Fi 22 Safer, sene: 972 İstanbul kâdisına ve Ayasofya mütevellisine hüküm ki:*

⁷⁶⁵ Barkan (1966), s. 292.

⁷⁶⁶ Barkan (1966), s. 292.

⁷⁶⁷ Barkan (1966), s. 315.

⁷⁶⁸ Mehmed Süreyya, C:1, s. 62.

⁷⁶⁹ Demirbay (2012), s. 291.

⁷⁷⁰ Cin&Akyılmaz (2003), s.419.

⁷⁷¹ Cin&Akyılmaz (2003), s.419.

⁷⁷² Ömer Hilmi Efendi, s.144.

⁷⁷³ 6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564–1565), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 28, Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: III, <http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/6%20NUMARALI%20M%C3%9CH%C4%B0MME.pdf> s.e.t: 09.08.2015, s. 111-112.

Mahrûse-i İstanbul'da Bezzâ[zi]stân etrâfında Ayasofya Vakfı'nda olan dükkân müste'cirleri Atebe-i Ulyâm'a gelüp; "Dükkânlarımız kârgîr olmayup tahta ve ağaç olmağla her bâr âteş oldukça birbirine sirâyet idüp külliyyen harkolmağla bize ve vakfa küllî zarar u ziyân olmakdan hâlî olmaz. Dükkânlarımızın binâsı mülkimüz olup ebnâmuzdan gayri benâtımıza kalmak fermân olunsa kendü mâlümüzla cümlesin kârgîr binâ iderdük. Dükkânlarımızın icâresin vakfun yiri mukâbelesinde bi't-tamâm edâ idelüm, vakfa dahi küllî nef'i olur." diyü istid'â-yı merhamet itdükleri ecilden buyurdum ki:

Mahall-i mezbûrda vakfun yerinde vâkı' olan dükkânların içere-i mu'ayyeneleri ne ise naks u ziyâd olmayup vakfun yiri mukâbelesinde bi't-tamâm vakfa edâ olunup binâları kendülerden sonra oğullarına ve kızlarına kalmak üzere müste'cirlerine kârgîr binâ itdürüp min-ba'd biri vefât itdükde oğulları ve kızları ve şer'le intikâl ider vârisleri var iken âhara virdürmeyüp dâyimâ bu hükm-i hümayûnumun mazmûn-ı adâlet-makrûmî ile amel idüp şer'a ve emre muhâlif kimesneye iş itdürmeyesiz ve ba'de'n-nazar bu hükm-i hümayûnumu ellerinde ibkâ idüp alâmet-i şerife i'timâd kılasız."

“29 Eylül 1564, İstanbul kadısına ve Ayasofya mütevellisine,

İstanbul'da Ayasofya Vakfına ait olan dükkânların kiracıları saraya gelip, “Dükkânlarımız kagir (taş, tuğla vs. ile yapılmış) olmayıp tahta ve ağaç olduğundan her ateş aldığında birbirine sıçrayarak hepsi yandığından bize ve vakfa zararı dokunmaktadır. Dükkânlarımızın binâsı mülkümüz olup oğullarımızın yanında kızlarımıza da kalmak ferman olunursa kendi malımızla hepsini kagir bina ederiz. Dükkânlarımızın icaresini vakfin yeri karşılığında ödeyelim, vakfin da yararınadır.” dediler. Talepleri sebebinden buyurdum ki;

Adı geçen mahalde, vakfin yerinde olan dükkânların düzenli kiralaları ne ise tam karşılığı vakfin yeri karşılığında vakfa ödenip binaları kendilerinden sonra oğullarına ve kızlarına kalmak üzere kiracılara kagir bina yaptırılıp öldüğünde oğullarına ve kızlarına ve şer'i hukuk ile varis olanlara intikal eder. Varisleri var iken başkasına verdimeyip daima bu hüküm üzere amel edip şer'i hukuka ve emre muhalif kimseye iş ettirmeyin...”

Vakıf üzerine inşa karşılığında kira ödenen ve mülk olmayan bina kullanımı icareteynli vakıf olma durumunu barındırmaktadır. Ağaçtan yapılan binaların kolayca yanması kullanım sahibi olanlar için hem de vakıf zarar doğurmaktadır. Onlar da zaten her yıl verdik kirayı icare-i zemin şeklinde ödemeye devam etmek şartı karşılığında, kendi paralarıyla yapacakları kagir binaların mülk haline getirilmesini ve oğulları gibi kızlarına da intikal edebilmesini talep etmişlerdir. Bu sistem mukataalı vakıflara işaret etmektedir.

Devlet de bu isteği kabul etmiş ve intikalin şer’i hukuka göre bu hüküm üzerine olmasını emretmiştir.

Hükümden anlaşılıyor ki, kiracılar zaten icareteynli şekilde kullandıkları yerlerin üzerinde inşa edilen binaların tekrar yok olması sebebiyle bunların yeniden inşası için mukataalı vakıf şeklini tercih etmişlerdir. Bu onlar için daha iyi bir seçenektir. Zira binalar bu kez kendi mülkleridir ve üzerinde diledikleri gibi tasarruf edebilirler. Bu vesileyle oğul ve kızlarının yokluğu halinde binaların tekrar vakfa dönmesinin önüne geçmiş bulunmaktadır. Eğer isterlerse bu binaları vakıf haline getirebilirler ve kullanım gelirlerini yine diledikleri gibi şartlayabilirler.

Çatalcalı Ali Efendi(1684-1686, 1692) mukataa arazisi üzerinde ağaç diken mutasarrıfın ölmesi halinde ağaçların miras şeklinde paylaşılacağı yönünde fetva vermiştir⁷⁷⁴.

Birinci dönemde örfi miras hukukunda erkek ve kız çocuğa eşit şekilde intikal söz konusudur⁷⁷⁵. Pir Mehmed Efendi mukataa mutasarrıfı iken erkek evladı olmadan vefat eden kişinin kızı varsa başka birine veremeyeceğini, kızına tapu ile verileceği yönünde fetva vermiştir⁷⁷⁶.

V. EVLATLIK VAKIFLAR

Osmanlı’nın ilk dönemlerinden itibaren toprağa bağlı bir asil sınıfın oluşmasının önüne geçmek için aile vakıflarının kurulmasına pek fırsat tanınmamıştır⁷⁷⁷. Osmanlı Devleti Rum eyaleti (bugünkü Tokat, Sivas, Çorum civarı) topraklarını fethetmeden önce bölgenin ileri gelenleri lehine imtiyaz tanıyarak malikane-divani sistemi uygulamış; merkezi otoritenin arttığı dönemlerden itibaren bu sistemi yıkabilmek için vakıf kuranların asker göndermesi gibi şartlar koymuştur⁷⁷⁸.

Evlatlık vakıfların doğmasının temelinde, Osmanlı imparatorluğunun arazileri miri arazi olarak kabul ederek toprağa bağlı asil bir sınıfın doğmasını engelleme stratejisinden

⁷⁷⁴ Demirtaş, H. Necati (2014), *Açıklamalı Osmanlı Fetvaları Fetava-yı Ali Efendi, Cild-i Sani*, , İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, s. 561.

⁷⁷⁵ Ömer Hilmi Efendi, s.144.

⁷⁷⁶ Akgündüz (1996), 9. Kitap s.443.

⁷⁷⁷ Tazebay, s.26.

⁷⁷⁸ Taş, Hülya (1998), ‘*XVI. Yüzyılda Rum Eyaletinde Miri Toprakların Mülk Ve Vakfa Dönüştürülmesi*’, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 55 vd.

kaçış ve İslam miras hukukunun mirası çok ele paylaşırması neticesinde mülkün küçülmesi sorunu yatmaktadır⁷⁷⁹. Çünkü aile vakfı haline getirilen bir mülk vâkıfın iradesi uyarınca idare edilir ki bu sayede mülk hem müsadereden korunur hem de İslam miras hukukunun belirlediği kurallar dışında kurallarla yönetilebilir hale gelir⁷⁸⁰.

Evlatlık vakıfların en sık nerede, ne zaman ve kimler tarafından ne amaçla kuruldukları ayrı ayrı incelemeye değer konulardır. Evlatlık vakıflar; reayadan ziyade askeri sınıf tarafından⁷⁸¹, ekonomik varlıkların miriden çok mülk olduğu yerlerde⁷⁸², merkezi otoriterleşmenin yükseldiği dönemde⁷⁸³ kurulmuştur. Bu d akıllara evlatlık vakıfların miras hukuku hükümlerini dolanmak için kullanılabileceği fikrini getirmektedir.

Evlatlık vakıflarda bir hayır düşüncesi olmakla birlikte bunun hayata geçmesi, genellikle, evladın(lehine vakıf kurulan ve altsoyunun) ölmesinden sonraya bırakılmıştır⁷⁸⁴.

Biz vakıflardan örnek verirken hayır kısımlarını aktarmayacağız. Vâkıfın şartları ve şartlara bağlanan sonuçlar, hayatın doğal bir sonucu olarak, çok farklı türde ve sayıda olabilir. Biz bunları tek tek inceleyecek değiliz. Sadece konumuza, kadınları ilgilendiren, kaynaklık teşkil edebilecek sayıda örnek vererek genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Barkan'ın II. Selim devrine ait 729 numaralı İstanbul evkaf defterinden yaptığı çeviriden⁷⁸⁵ aldığımız örnekler şu şekildedir;

Mülk sahibi, evini karısı ve kadın kölesine, kocaya varmamak şartıyla, bırakmış ve hayrı evladının ve kölesinin evladının ölmesinden sonraya bırakmıştır. Böylelikle İslam miras hukuku dolanmış olmaktadır.

⁷⁷⁹ Barkan, Ömer Lütfi, (1940), '*İslam-Türk Mülkiyet Hukuku tatbikatının Osmanlı imparatorluğunda aldığı şekiller I*' İÜHFM, S:1 C:6, SS: 156-158, s.158-159.

⁷⁸⁰ Barkan (1940), '*İslam-Türk Mülkiyet Hukuku tatbikatının Osmanlı imparatorluğunda aldığı şekiller I*' s.160.

⁷⁸¹ Taş, s.68; XVIII. Yüzyıl Türk toplumunda vâkıfların % 80-90'inin askerî sınıfa mensup kişiler ya da onların yakınlarıdır. Geriye kalan % 10 ise reaya tarafından kurulmuştur. Bkz. Yedi yıldız, Bahaeddin (1982), '*Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri (1700-1800)*', Osmanlı Araştırmaları, C: 3, s. 151-154.

⁷⁸² Rum vilayetinin XVI. Yüzyıla kadar toprak mülkiyetinin şahsa veya vakfa ait olan mâlikâne-dîvânî sistemi uygulanmış Osmanlı bu sistemi değiştirme gayreti içine girince mülk sahipleri varlıklarını evlatlık vakfa dönüştürmüştür. Sayı olarak diğer birçok yerden fazla sayıda vakıf kurulmuştur. Bkz. TAŞ, s.79-80.

⁷⁸³ II. Mehmet döneminde Karaman'da çok sayıda vakıf ve mülkü timara dönüştürmüştür. II. Beyazıt döneminde eski hallerine döndürülmüştür. Bkz. Yörük, Doğan (2007), '*Karaman Ey Aletinde Timara Çevrilen Vakıf ve Mülkler (1476-1483)*', Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, S:6, s.61-71.

⁷⁸⁴ Barkan (1940), '*İslam-Türk Mülkiyet Hukuku tatbikatının Osmanlı imparatorluğunda aldığı şekiller I*', s. 160.

⁷⁸⁵ Barkan (1940), '*İslam-Türk Mülkiyet Hukuku tatbikatının Osmanlı imparatorluğunda aldığı şekiller I*', s.171. vd.

Mülk sahibi, mülkünü karısına ve kızına bunların ölmesinden sonra diğer evladına ve onun evladına şartlamıştır.

Mülk sahibi, ev ve dükkânlarının gelirini önce kendisine ölünce sırasıyla kız kardeşinin oğluna iki akçe kölelerine yarım ve bir akçe ve artacak olursa kız ve oğluna eşit şekilde verilir şekilde şartlamıştır.

Mülk sahibi, vakfi önce kendisine öldükten sonra evladına şartlamıştır. Ancak evlat iki olacak olursa erkek iki kadın hissesi alacaktır.

1300-1453 döneminde Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde kayıtlı 157 vakfın; 78 tanesi yarı ailevi, 61 tanesi hayri, 16 tanesi aile vakfidir⁷⁸⁶.

Tırhala'da 1570 tarihinde Mehmet isimli bir kişi kurduğu vakıftan önce kendisi sonra kızı ve evlatları yararlanacak şekilde şart koymuştur⁷⁸⁷. Yine Tırhala'da 1570 yılında İskender isimli bir kişi kurduğu vakıftan önce kendisi sonra evlatları yararlanacak şekilde şart koymuştur⁷⁸⁸.

İstanbul'da 1564 yılında Davut isimli bir kişi, kızı ve kardeşi varken, evini kölesine onun ölmesiyle Medine fukarasına vakfeyleymiş Davut'un ölümü üzerine evin Davut'un kızı ve kardeşine bunlar da öldükten sonra Hasan isimli bir kişi şer'an benimdir dese de vakfiyede yazılı olana uyararak varislik iddiası itibar görmemiştir⁷⁸⁹.

⁷⁸⁶ Tazebay, s. 26.

⁷⁸⁷ Candemir, Hayriye Özlem (2014), *Tırhala Sancağı (Nefs-İ Tırhala): 1454-1570*, (Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.78.

⁷⁸⁸ Candemir, s.78.

⁷⁸⁹ Sahıblerine virildi. Fi 22 Rebî'u'l-âhır, sene: 972 İstanbul kâdisına hüküm ki: Galata Kâdisı Husrev Dergâh-ı Mu'allâm'a mektûb gönderüp; "müteveffâ Dâvûd nâm sipâhînün Dülbendcihusâm Mahallesi'nde vâkı' olan mülk evin hâl-i sıhhatinde evvelâ utekâsına, anlardan sonra Medîne-i Münevvere fukarâsına vakfidüp utekâsından Şîrin ve Yâsemîn yiğirmi yıldan ziyâde vakfiyyet üzre tasarruflarında iken Hasan nâm kimesne; "Mezbûr ev mezkûr Dâvûd'un olup Dâvûd fevtolup sağîre kız[ı] ile karındaşı oğlu Mehmed'e intikâl idüp ba'dehû kız fevtolup cümlesi mezbûr Mehmed'e intikâl idüp hâlen Mehmed dahı fevtolup ben zevi'l-erhâm cihetinden vârisi olmağın irs-i şer'î ile bana intikâl eyledi. Benüm mülk evümdür." diyü da'vâ itmeğın tefîş için hük-m-i şerîfüm virilüp tefîş olundukda mezbûr Dâvûd; zikrolunan evini hâl-i hayâtında ve kemâl-i sıhhatinde evvelâ utekâsına, anlardan sonra "Medîne-i Münevvere fukarâsına vakfıtdüm." diyü ikrâr idüp ol ikrârına isrâr üzre fevtolduğına ve mezbûrlar ol mikdâr zamândan berü vakfiyyet üzre tasarruf itdüklerine mezkûr Hasan muvâcehesinde Hasan bin Mustafâ ve Hacı Sinân bin Abdullâh nâm kimesneler şehâdet idüp şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâkı' olup İmâm Ebî-Yûsuf kavli üzre şâhidlerün şehâdetleri ile vâkıfun vakıfıda kavliyle zikrolunan ev vâkıfun mülkünden zâyil olmuş olur diyü İmâm Ebî-Yûsuf kavli üzre mezkûr evün vakfiyyetine hükmolunması bâbında emr-i şerîfüm virilmek" recâsına arzıtmeğın İmâm Ebî-Yûsuf kavli üzerine mezkûr evün vakfiyyetini kabûl idüp vakfiyyetine hükmolunmasın emridüp buyurdum ki: Zikrolunan evi vakfiyyete hükmidüp min-ba'd dahı istimâ' eylemeyesin. 6 Numaralı Mühimme, s.283.

İstanbul'da 1662 yılında Aişe isimli bir kadın kurduğu vakfını önce kendi, ölünce kadın kölesi ve evlatları, bunların inkırazı halinde diğer kölesi ve evlatları, bunların inkırazı halinde kız kardeşi ve evlatları yararlanmak üzere şartlamıştır⁷⁹⁰.

Ankara'da 1667 tarihli 51 numaralı şer'iyye sicilinde Ankara sancak beyi Hasan Paşa çeşitli yerlerdeki vakıf yerlerinin önce kendisinin sonra oğul ve kızlarının ve bunların alt soylarının erkek kız ayrımı olmaksızın mutasarrıf olacağını şart koymuştur⁷⁹¹.

Yediyıldız, 18. Yüzyıla ait incelediği Türkiye'de kurulmuş 324 vakfından 266 tanesinin ailevi ve yarı ailevi vakıflardan oluştuğunu⁷⁹² söylemektedir. Yani kurulan vakıfların %82'si bir şekilde miras sisteminde değişikliğe yol açmaya müsaittir.

Anadolu'da 17. Yüzyıla kurulmuş 313 vakfından 46 tanesinde vakıf kız ve erkek çocukların eşit (ale's-seviyye) pay alacak şekilde şartlanmıştır⁷⁹³. Ayrıca YÜKSEL, bu 313 vakfın 251 tanesinin, yaklaşık %80, ailevi ve yarı ailevi vakıflardan oluştuğunu⁷⁹⁴ da ortaya koymaktadır.

Sivas'ta 1700-1850 tarihleri arasında kurulmuş 281 vakıftan 179 tanesi, yaklaşık %64, ailevi ve yarı ailevi vakıflardır⁷⁹⁵. Yine Sivas'ta 1788-1808 yılları arasında kuruluşmuş 52 adet vakfın 31 tanesi, yaklaşık %60, ailevi ve yarı ailevi vakıflardır⁷⁹⁶.

Arnavutluk'ta 17. ve 19. Yüzyıllar arasında kurulan 25 vakfın 11 ailevi vakıftır ve bunların 9 tanesinde kız ve erkek çocukların eşit yararlanma hakkı vardır⁷⁹⁷.

Antakya'da askeri sınıfa mensup Hasan ve reayadan Mehmet isimli kişiler 1762 tarihinde kurduğu vakıflardan kız ve erkek evlatlarının eşit şekilde yararlanmasını şartlamışlardır⁷⁹⁸.

⁷⁹⁰ Kahya, s. 347-348.

⁷⁹¹ Ongan, Halit (1962), 'Ankara Şer'iyeh Mahkemesi Sicillerinde Kayıtlı Vakfiyeler', Vakıflar Dergisi, S: 5, s. 221.

⁷⁹² Yediyıldız, (1982) 'XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi', s.28.

⁷⁹³ Yüksel, Hasan (1990), 'Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü Üzerine Bir Araştırma(1585-1683)', (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.420.

⁷⁹⁴ Yüksel, s.148-149.

⁷⁹⁵ Demirel, Ömer (1991), 'Sivas Şehri Hayatında Vakıfların Rolü', (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.119.

⁷⁹⁶ Demirel, Ömer (1988), '1788 - 1808 Tarihlerinde Sivas Şer'iyeh Sicillerinde Geçen Vakfiyeler', Vakıflar Dergisi, S:20, SS: 377-384, s. 379.

⁷⁹⁷ Hallaçı, Rudina (2013), 'Rudina, Osmanlı Dönemi Arnavutluk Vakıfları (XVII-XIX. Asırlar)', (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.70.

Tekirdağ'da 1762 yılında Ahmet oğlu Resul iki farklı vakıf kurmuş, mutasarrıf olarak birine bir kadını diğerine bir erkeği seçmiş ve öldüklerinde bunların evlatlarına geçmesini şartlamıştır⁷⁹⁹.

Kayseri'de 1621 yılında Sefer isimli bir kişi kurduğu vakıfta önce erkek evladı ve onun altsoyunun yararlanmasını onların inkırazından sonra kız evlatlarının altsoylarının yararlanmasını şartlamıştır⁸⁰⁰.

Maraş'ta 1653 yılında müderris Ahmet Çelebi kurduğu vakıfta önce kendisinin sonra erkek evladının ve onun altsoyunun ve nihayet bunların soylarının kesilmesi halinde kızlarının ve onların altsoylarının yararlanmasını şartlamıştır⁸⁰¹.

Gaziantep'te 1782 yılında Abdullah isimli bir kişi vakıftan erkek evlatlarının eşit derecede yararlanmasını bunların inkırazı halinde kız evlatlarının eşit derece yararlanmasını şart koşturmuştur⁸⁰².

Vâkıf kurduğu bir vakıftan yararlanma şartında her zaman İslam miras hukukunu değiştiren maddeler koymaya bilir. Konya'da Şerife adlı bir kadın 1817 yılında kurduğu vakıftan yararlanmada erkek çocuklarının kız çocuklarının iki katı kadar olması şartını koymuştur⁸⁰³. Benzer şekilde, bir vâkıfın vakıf gelirinin evladına ve evlad-ı evladına şartlamasından sonra ölüp de arkasında oğlu ve kızını kaldığında vakıf gelirinin nasıl paylaşılacağı yönündeki soruya erkeğe iki kadın hissesi şeklinde fetva verilmiştir⁸⁰⁴.

Vakıf gelirinin nasıl tayin edileceğinin vâkıfın iradesine bırakıldığı açıktır. Vâkıfın iradesine muhalif iş yapılmaması ve yaptırılmaması gerektiği emredilmiştir⁸⁰⁵. Örneklerde

⁷⁹⁸ Gün, Doğan (2006), 'XVIII. Yüzyılda Antakya'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1708-1777)', (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.134-140.

⁷⁹⁹ Cengiz, s.104.

⁸⁰⁰ Yüksel, Hasan (1992), 'Vakfiyelere Göre Osmanlı Toplumunda Aile', Sosyo-kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II, s.99.

⁸⁰¹ Yüksel (1992), s.100.

⁸⁰² Güdeloğlu, s. 166.

⁸⁰³ Ünlü, Nuri (2005), '70 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1814-1816 M./1230-1232 H.) (146 Sayfa, 411 Belge)', (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.297.

⁸⁰⁴ Demirbay, (2012), s. 244.

⁸⁰⁵ ... *Vusûl buldukda, anun gibi evkâf-ı mahrûse-i Haleb ve Şâm'da olan amâyirün tevliyet ve nezâretin ol cânibden tevcih olunmak lâzım olanların şart-ı vâkıf üzre tevcih idüp zabt idürüp, mâl-ı vakfa gadr idürmeyesin. Ve muhâsabeleri Şer'ile görölüp fasl olmayanların Şer'ile mahallinde gönderesin.* 3 Numaralı Mühimme Defteri, s. 24.3; 6 Numaralı Mühimme Defteri, s. 222; 271

de görüldüğü üzere insanlar mülklerinin tasarrufuna ölümlerinden sonra da müdahale etmek istemişlerdir. Bunda elbette servetin dağılmaması güdüsü etkindir.

İcareteynli vakıflar ve mukataalı vakıflarda İslam miras hukuku hükümleri yerine örfi miras hukuku hükümleri uygulanmaktadır. Erkek ve kız evladın eşit hisse almalarının dayanağı hakkında doğrudan bir şey söylemek zordur. Ancak mühimme defterlerine yansıyan kararlara bakılacak olursa vakıf arazisi üzerinde bina kiralayan dükkân sahiplerinin talepleri neticesinde doğduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bunlar büyük yatırım yaparak sahip oldukları kullanım haklarının sırf oğulları olmadığı için aile malvarlığından çıkıp vakfa dönmesine razı gelmemektedir. Vakıf yöneticilerinin kız çocuklarının kullanım hakkından yararlanmaması adına buldukları girişim her seferinde Divan'dan dönmektedir. Netice itibariyle kız çocuklar erkek çocuklar gibi değerlendirilerek vakıfların kullanım hakkına sahip olmaktadır.

Evlatlık vakıflarsa, bu çatışmalardan uzak sadece vakfi kuranın vakıf şartnamesinde beyan ettiği hususlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Hayri vakıf dışında kurulan ailevi ve yarı ailevi vakıflar İslam miras hukuku hükümlerini değiştirmeye müsaittir. Kurulan binlerce evlatlık vakıf için sadece İslam miras hukuku hükümlerini kendi istediği gibi değiştirmek için kullanılmıştır demek doğru değilse de bunun kendi içerisinde bir potansiyel taşıdığı da açıktır.

SONUÇ

Tezimizi yazarken ulaştığımız kaynaklar ışığında şunları söylemek mümkündür;

Kadının hem şer'i hukuktan doğan bir mirasçılığı hem örfi hukuktan doğan bir mirasçılığı söz konusudur. Bunun için ilk olarak İslam miras hukuku ile ilgili sonuçlara yer verildi. Ardından örfi miras hukukuna ilişkin sonuçlara odaklanıldı.

Osmanlı'da kadınlar İslam miras hukukunda kabul edilen ashab'ül feraiz, asabe, red ve zevi'l erham mirasçılıklarından aynen yararlanmaktadır. Farklı bir açıdan, İslam miras hukukunun kaynaklarından Kur'an, sünnet, icma ve sahabe ve mezhep hukukçularının içtihatları ile tespit edilen hususlara, kural olarak, uyulduğu görülmektedir.

Kayıtlarda yer alan örneklerin büyük bir çoğunluğunun İslam miras hukukuna uygun olduğu kabul etmekle birlikte, incelenen tereke örneklerinden anlaşıldığı üzere, Osmanlı uygulamasında İslam miras hukuku hükümlerine aykırı paylaşımlar görülebilmektedir. İncelenen tereke örneklerinden, gözden kaçanlar hariç, 20 tanesi İslam miras hukuku hükümleri ile örtüşmemektedir. Bu da yaklaşık % 1,3 gibi bir orana tekabül etmektedir. 20 örnekten 6 tanesi, kadın hissesinin sadece erkeğe aktarılması şeklindedir. 3 tanesi ise erkekten kadına hisse verildiğini göstermektedir. Kadınların kendi aralarında hisse değişimi 4 örnekte mevcuttur. 6 örnekte ise kadınlardan düşen hisse diğer erkek ve kadın varislere dağıtılmıştır. 7 örnekte kızın Kur'an ve sünnetten doğan miras hisseleri değişmektedir. Ayrıca kızın 1 örnekteki hissesi, icma tespit edilen avle uygun paylaşım yapılmaması neticesinde değişmektedir. 4 örnekte karının Kur'an'dan kaynaklanan hisselerinde farklılık mevcuttur. Ananın Kur'an'dan kaynaklanan hissesinde ve mezhepler tarafından kabul edilen red mirasçılığında doğan hissesinde değişiklik görülmektedir. Ana baba bir kız kardeşin Kur'an'dan kaynaklanan hissesinde değişim söz konusudur. Ana baba bir ve baba bir kız kardeşin hisselerinde avlin uygulanmamasından doğan hisse değişimleri de göze çarpmaktadır. Toplamda 13 örnekte Kur'an'da belirlenen hisselerden ve 3 örnekte sünnetle belirlenen hisselerden farklı hisse verildiği görülmektedir.

İslam miras hukuku hükümlerine uymayan bu paylaşımların hangi gerekçe ile yapıldığının tespiti güçtür. Kadı, bu paylaşımları rüşvet karşılığı yapmış olabilir. Bunda kadınların haklarını bilmiyor olmasından faydalanma saiki taşındığı düşünülebilir. Kadı, tehdit ve baskı gibi dış etmeden etkilendiği için de bu paylaşımları gerçekleştirmiş olabilir. Ayrıca bu paylaşımların, varisler arasında yaşanan baskı ve korkutma ile yapıldığı da ileri

sürülebilir. Yine varislerin paylaşım öncesinde aralarındaki bir hukuki ilişkiden kaynaklanan durumun neticesinde böyle bir taksimat yaptıkları düşünülebilir. Bu gibi durumları sayı ile sınırlandırma zorluğu vardır. Bunların yanında bizim daha çok tercih ettiğimiz varsayım varislerin hisseleri kendi aralarında rızai taksim ile paylaşmasıdır. Kadiya başvurma sebepleri ise rızai paylaşım ilerde gelebilecek itirazlar için delil gösterme çabasıdır. Varislerin rızasına dayanmayan bir taksimatın sicile kaydının düşük olduğu kabul edilebilir. Bunda hem kadının bu işlemi gerçekleştirmemesi hem diğer varislerin dava açma imkanlarının varlığıdır. Zaten bir taksimat rızaya dayanmıyorsa, icbar eden bu paylaşımı gizli yapmayı tercih edeceği varsayılabilir.

İslam ve Osmanlı miras hukukunda kadının miras hakkını erkeklerle kıyas ederek de incelemek gerekmektedir. Bu hususta ashab'ül feraiz ve asabe mirasçılıkları beraber incelenmelidir.

Mirasta en çok hisse sahibi olma potansiyeli erkek çocuğundur. Oğul tek başına(tek oğul ve kız yokken) bulunduğu bir çok muhtemel varisi mirastan mahrum ettiği için mirastan en az 5/12 hisse almaktadır. Tek başına bulunan kız içinse böyle bir asgari oran vermek mümkün değildir. Tereke kayıtlarında yer alan 20 örneğin 8 tanesinde kızın hissesi değişmektedir. Bu durum, farklı paylaşımların daha çok kızlar aleyhine olduğuna işaret etmektedir.

Karı ve koca ashab'ül feraiz mirasçılarıdır. Aynı şartlar altında bulduklarında karı kocanın yarısı kadar hisse almaktadır. Tereke örneklerinden 4 tanesinde karının payının azalması sonucunu doğuran paylaşım görülmektedir. Koca aleyhine bir paylaşım olmadığı gibi koca İslam miras hukukunu uymayan paylaşımlardan birçok kez yararlanmaktadır.

Kız, ana baba bir kız kardeş ve baba bir kız kardeş, erkek kardeşleri yokken ashab'ül feraiz mirasçısı iken erkek kardeşleri ile birlikte iken asabe olurlar ve onların yarısı kadar hisse alırlar. Örneklerde kız, ana baba bir kız kardeş ve baba bir kız kardeş aleyhine gerçekleşen paylaşımlara rastlamak mümkündür.

Baba ve ana oğul ile birlikte iken, kesin olarak, eşit hisse almaktadır. Kız ile birlikte bulduklarında ise eşit hisse almakla birlikte, baba oğul olmadığı için asabe mirasçısı da olmaktadır. Karı veya koca ile birlikte mirasçı olduklarında ise baba ananın iki katı kadar

miras almaktadır. Bunun dışında baba, murisin kardeşlerini mirastan düşürürken ana düşürmez aksine ananın hissesi murisin iki kardeşi ile azalır. Kayıtlarda baba aleyhine 1, ana aleyhine 2 paylaşım görülmektedir. Ancak hem baba hem ana lehine yaşanan paylaşımlar da söz konusudur.

Vela mirasçılığında, azat eden erkek olsun kadın olsun mirastan aynı şekilde yararlanmaktadır. Osmanlı uygulamasında da aynı sonuç görünmektedir. Ancak azat edenin erkek akrabası mirastan yararlanmaya müsaitse de azat edenin kadın akrabaları bu haktan yararlanamaz. Osmanlı uygulamasında azat edenin erkek asabelerin mirastan pay aldığı görünmekteyse de kadın varislerin bu haktan yararlandığına dair bir bulguya rastlanmadı. Zevi'l erham mirasçılığında varis olabilme bakımından kadın ve erkek arasında kesin bir fark yoktur. Ancak, varis olabilme hakkına sahip eşit derecedeki erkekler kadınlardan, genellikle, daha fazla pay alabilmektedir. Ceninler içinse genellikle oğul hissesi ayrılmaktadır. Bu tip durumlar kadın aleyhine yorumlanmaya müsaittir.

Tereke kayıtlarının ardından fetva örnekleri incelendi. Fetva örneklerinde Hanefi mezhebine uygun bir taksimat yapıldığı gözlemlenmektedir. Mezhebin kurucusu İmam-ı Azam'ın görüşleri esas alınmaktadır. Ancak Hanefi mezhebinin önde gelen hukukçularından Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in özellikle zevi'l erham mirasçılığı hususunda verdikleri içtihatlarından İmam Muhammed'in görüşleri tercih edilmektedir.

Kadınların hukuki statüsü değerlendirildiğinde, Osmanlı'da Müslüman kadınlar açısından, askeri sınıf ve reaya arasında İslam miras hukuku hükümlerinin uygulaması bakımından bir fark yoktur. Askeri sınıf içerisinde yer alan varislerin de İslam miras hukuku hükümlerinden farklı bir paylaşım tercih ettiği görülebilmektedir. Sicillerde gayrimüslim terekeleri de görülmektedir. Gayrimüslimlerin kendi cemaat mahkemelerine gidip kendi dinlerine uygun bir taksimat yapmaları mümkün iken İslam miras hukuku hükümlerini uygulamaları dikkate değer bir noktadır. Ancak bunlar için genel bir değerlendirme, özellikle mezhep tercihi hususunda, yapmak güçtür. Zira paylaştırılan tereke sayısı düşüktür.

Osmanlı'da örfi miras hukukunda kadının durumunu ise daha farklı bir düzlemde gerçekleşmektedir. Bu durumlara kısaca değinmek gerekmektedir.

Miri arazi ve gayri sahih vakıfların intikalinde 1567 yılına kadar oğulların intikal hakkına sahip oldukları görülmektedir. Bu dönemde kadın varisler için, kural olarak, bir hak söz konusu değildir. Bunun uygulamada iki istisnası görülmektedir. İlki, karının araziye bir şekilde kullanmaya başlaması ve vergilerini ödemesi halinde toprağın elinden alınmamasıdır. İkincisi, bir kişinin bir mevat araziye ihya etmesi halinde kızının bu toprağa tapu bedeli karşılığında sahip olabilmesidir. 1567 tarihinden sonra arazi intikalinde değişimler hız kazanmaktadır. Kız tapu bedeli ile araziye sahip olabilmektedir. Bu hak ilerleyen dönemlerde ana baba bir kız kardeş ve ana lehine de genişletilmektedir. Ancak her iki dönem de kadınların erkeklere kıyasla daha sınırlı bir hakka sahip olduğu söylenebilir. Bunun temel gerekçesi olarak ise, tarımda üretim devamlılığını sağlamak olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Osmanlı'da icareteynli ve mukataalı vakıfların intikalinde ise oğul ve kız çocukları eşit hisse almaktadır. Bu durum çok uzun bir dönem aynen uygulanmaktadır. Kadın ve erkek eşitliğinin bu tür vakıflarda yakalandığı görülmektedir.

Osmanlı'da çok sayıda ailevi vakıf bulunmaktadır. Kişiler, mevcut mallarını vakıf malı haline getirmektedir. Ailevi vakıflar hemen her yerde ve dönemde kurulmaktadır. Vakfeden vakıflardan yararlanma şartlarını dilediği gibi tayin edebilmektedir. Böylelikle, İslam miras hukuku hükümlerinin uygulanması askıya alınarak vakfedenin iradesi esas tutulmaktadır. Vakıf şartlarında evlat kaydı vakfedenin mirasını diğer varislerinden ziyade kendi çocuklarına bırakma arzusu taşıdığını göstermektedir. Ancak vakfeden zaman zaman kız çocuklarını dışlayacak şekilde şart koyabilmektedir.

Tereke defterlerinde gerek giriş bölümünde yer alan ve muris hakkında bilgi veren kısımda gerekse de son bölümdeki taksimat kısmında yazılı olan kişiler aynı zamanda mirasçılardır. Yani murisin bir yakını olduğu halde sırf varis olamadığı için kayıta yer almayan kişilerin olması çokça muhtemeldir. Bu sebeptendir ki tereke defterlerine bakıp sağlıklı bir aile yapısı değerlendirmesinin yapılmasının mümkün olmadığı kanaatindeyiz. En belirgin olarak, varislerin biri oğul ise sadece ana, baba, dede, nine, koca, karı ve kız mirasçı olabildiği için geniş akrabaya dair bilgiye ulaşmak imkânsızdır. Bu yüzden belirli şehirlere ait şer'iyeye sicillerinin ve tereke defterlerinin incelendiği çalışmalarda çıkartılan nüfus istatistiklerinin, özellikle kardeşlere dair, yanıltıcı olabileceği kanaatindeyiz.

Osmanlı kadınının servet edinebilme imkanı vardır. Miras servet edinme yollarından bir tanesidir. Ayrıca kadınların muris olduğu tereke örneklerinde kadınların erkeklere yakın bir servet düzeyinde oldukları gözlemlenmektedir.

Osmanlı'da kadının mahkemeye başvurduğuna ilişkin kayıtlar mevcuttur. Osmanlı mahkemelerinin verdikleri kararlarda cinsiyetçi bir yaklaşım sergilenmediği ileri sürülebilir. Kadınlar yakın akrabalarını veya kocalarını mahkemeye şikayet edebilmekte ve kadınlar, adalete uygun olarak, kadınlar lehine karar verebilmektedir.

Osmanlı'ya ait bu bilgiler ışığında, varislerin karşılıklı rızaları ve vakfedenin kendi iradesi ile İslam miras hukuku hükümlerinin uygulaması fiilen kaldırılabilir. Ancak bu durumun İslam hukukunun tamamına aykırı olduğunu söylemek de zordur. Zira rızai taksim varislerin kendi paylarını aldıktan sonra özgür iradeleri ile kendi malından hibe etmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu miras hükümlerini değiştirse de başka bir hukuki durumun içerisine girmek suretiyle kendine İslam hukuku sınırları içerisinde yer bulabilmektedir. Ailevi vakıflar ise yine İslam hukukunda yer alan bir müessesedir. Bu tür vakıfların da, amacı doğrudan miras hükümlerini değiştirmek bile olsa, İslam hukukuna aykırı olduğu söylemek güçtür.

KAYNAKÇA

12 Numaralı Mühimme Defteri II (978-979 / 1570–1572), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/12_nolu_muhimme_2.pdf s.e.t: 09.08.2015

3 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (966–968 / 1558–1560), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, <http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/3%20NOLU%20M%C3%9CH%C4%B0MME.pdf> s.e.t: 08.08.2015.

6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564–1565), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, <http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/6%20NUMARALI%20M%C3%9CH%C4%B0MME.pdf> s.e.t: 09.08.2015,

82 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ (1026-1027 / 1617-1618) Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/82_NOLU%20M%C3%9CH%C4%B0MME.pdf s.e.t: 08.08.2015.

Abacı, Nurcan (2002), ‘*Osmanlı Dönemi Bilirkişilik Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*’, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:3, SS:75-84.

Abdurrah ed-Dımeşki el-Osmani eş-Şafii, (çev: Özcan Mustafa (2011), *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, İstanbul, Pamuk Yayıncılık).

Abdurrahman Ceziri, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi* (çev: Mehmet Keskin (1993), *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi*, 5. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları).

Acar, H. İbrahim (2001), *Tefrik*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:40, SS:277-279.

Acioğlu, Serpil (2012), ‘*137 Numaralı Ayntâb Şer’iyye Sicilinin (H. 1216-1220/M. 1801-1806) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*’, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akgündüz, Ahmed (1990), *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 1. Kitap*, İstanbul, FEY Vakfı Yayınları.

Akgündüz, Ahmed (1990), *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 2. Kitap*, İstanbul Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Akgündüz, Ahmed (1991), *Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukukî Tahlilleri, 3. Kitap*, İstanbul, FEY Vakfı Yayınları.

Akgündüz, Ahmed (1992), *Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukukî Tahlilleri, 4. Kitap*, İstanbul, FEY Vakfı Yayınları.

Akgündüz, Ahmed (1992), *Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukukî Tahlilleri, 5. Kitap*, İstanbul, FEY Vakfı Yayınları.

Akgündüz, Ahmet (1993) *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 6. Kitap*, İstanbul, Fey Vakfı Yayınları

Akgündüz, Ahmed (1994) *Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukukî Tahlilleri, 7. Kitap*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Akgündüz, Ahmed (1994), *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 8. Kitap*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Akgündüz, Ahmed (1996), *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 9. Kitap*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Akgündüz, Ahmed (2009), *İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatı Araştırmaları*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.

Akgündüz, Ahmed (2011), *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyatı, Kamu Hukuku-I*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı

Akgündüz, Ahmet (2012), *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyatı-Özel Hukuk II*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Akgündüz, Ahmed (2013), *İslam Hukuku ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Akın, M. Zeki (1950), '*İslam Miras Hukukunun Esasları ve Osmanlı Kanunnâmelerinde Buna Aykırı Hükümler*', Adalet Dergisi, C: XI.

Akın, M. Zeki (1950), '*Osmanlı Kanunnamelerine Göre Miri Arazinin Hukuki Durumu ve İntikali*', Adalet Dergisi, C:10.

Aktan, Hamza (2005), '*Miras*', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 30, SS: 143-145.

Aktan, Hamza (2011), '*Teharüc*', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:40, SS: 319.

Aktan, Hamza (2013), '*Zevi'l-Erhâm*' Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:44 SS: 44-46.

Akyılmaz, Gül (2000), '*İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü*', Konya, Göksu Matbaa.

Akyılmaz, Gül (2002), '*Osmanlı Aile Hukukunda Kadın*', Türkler Cilt: 10, SS: 664-673.

Akyılmaz, Gül (2007), '*Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü*', Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:1-2 C: XI, SS. 471-502.

Ali Haydar Efendi Teshilü'l Feraiz, (Sadeleştiren ve Notlar: Çeker, Orhan, (1984), İslam Miras Hukuku, Konya, Tekin Kitapevi).

Anhegger, Robert & İnalçık, Halil (2000) *Kanunname-i Sultanî Ber Müceb-i Örf-i Osmanî*, 2.Baskı, Ankara, TTK Yayınları, s. İx.

Ansay, Sabri Şakir (2002), *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 4. Basım, Ankara, Turhan Kitapevi.

Apaydın, H. Yunus (2000), '*İbra*', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:21, SS: 263-266.

Apaydın, H. Yunus (2008), '*Re'y*', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 35, SS: 37-40.

Apaydın, H. Yunus (2008), '*Sahabi Kavli*', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 35, SS: 500-504.

Atar, Fahrettin (1995), 'Fetva', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:12, SS: 486-487.

Atar, Fahrettin (2009), 'Sulh', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:37,SS: 481-485,

Atik, Süreyya (2010), '82/3 Numaralı Kayseri Şer'iyeye Sicili (H.1085/M.1674-1675) Transkripsiyon Ve Değerlendirmesi', (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Avcı, Mustafa (2013), *Türk Hukuk Tarihi Dersleri*, 3. Baskı, Konya, Mimoza Yayınları.

Ay Kurumlar, Zaliha (2006), '69/1 Numaralı Kastamonu Şer'iyeye Sicili (H.1210-1211/M. 1795-1796) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi', (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayas, Tuğba, (2015) '1229 Numaralı Edremit Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi', (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, Ahmet (2006), 'Çivizade Muhyiddin Mehmed Efendi'nin Fıkhi Görüşleri', (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, M. Akif & Muhammed Hamidullah, (2002) "Köle", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 26, SS: 237-246.

Aydın, M. Akif (2006), 'İslam Hukuku'nun Osmanlı Devleti'nde Kanun Hukukuna Doğru Geçirdiği Evrim', Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, S: 1, SS:1-22.

Aydın, Mehmet Akif (2013) *Türk Hukuk Tarihi*, 10. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.

Aydoğmuş, Abdullah (2012), '75 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi', (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aygün, Sevgi (2005), '692 No'lu Balıkesir Şer'iyeye Sicil Defteri (Transkripsiyon Ve Değerlendirme)', (Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bardakoğlu, Ali (2002) "Katil", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 25, SS: 45-48.

Barkan, Ömer Lütü (1940), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi, Tanzimat'ın Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle Neşredilen Kitaptan Alınmış Ayrı Baskı*, Maarif Matbaası, İstanbul.

Barkan, Ömer Lütü (1966) '*Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defteri(1545-1659)*', TTK Belgeler, S:5-6 C: 3, SS:1-479.

Barkan, Ömer Lütü (2001), XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları: Kanunlar(BUDİN KANUNU), C:1 İstanbul, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.

Barkan, Ömer Lütü, (1940), '*İslam-Türk Mülkiyet Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller I*', İÜHFİM, S:1 C:6, SS: 156-158.

Baş, Esra (2006), '*Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Y. Y. Osmanlı Toplum Hayatında Kadın*', (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bazna, Yalçın (2013), '*1951/137 Numaralı (1810-1811 M. Tarihli) Trabzon Şer'iyye Sicili*', (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bedir, Murteza (2010), '*Sünnet*', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 38, SS: 150-153.

Berki, Ali Himmet (1954), *İslam Hukukunda Feraiz ve İntikal*, İstanbul, Güzel İstanbul Matbaası, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları.

Berki, Ali Himmet (1957), *İslam'da Vakıf Sahih ve Gayr-i Sahih Nev'ileri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, S:1 C:6.

Berki, Ali Himmet (1958), '*İslam'da Vakıf Zağanus Paşa ve zevcesi Nefise Hatun Vakfiyeleri*', Vakıflar Dergisi, S:4 SS: 18-39.

Bilgin, Emrah (2010), '*Tuhfetü'l-Fetava (İnceleme – Tenkitli Metin – Tıpkıbasım)*', (Yüksek Lisans Tezi), Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bilgin, Vejdi (2002), '*Klasik Dönem Osmanlı Hukuk Düşüncesinin Temel Özellikleri*', Türkler C:11, SS: 52-60.

Bilmen, Ömer Nasuhi (1964), '*Ahkam-ı Şer'iyye ve Ahkam-ı Fıkhiyye*', İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi, S: II, SS: 55- 72.

Bilmen, Ömer Nasuhi (Bila Tarih), *Hukuki İslamiyye ve Isılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, Bilmen Yayınevi.

Bozkurt, Fatih (2011), '*Tereke Defterleri Ve Osmanlı Maddî Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)*', (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bulut, Mehmet (2013), '*356 Nolu Diyarbakır Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1217-1218 /M.1803-1804)*' (Yüksek Lisans) , Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 131.

Canan, İbrahim (2008), *Hadis Ansiklopedisi*, İstanbul, Akçağ Yayınevi.

Candemir, Hayriye Özlem (2014), '*Tırhala Sancağı (Nefs-İ Tırhala): 1454-1570*', (Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cengiz, Emine (2008), '*1751 No'lu Rodosçuk (Tekirdağ) Seriyeye Sicili Transkripsiyon Ve Tahlili*', (Yüksek Lisans Tezi), Edirne Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.34-91.

Cin, Halil & Akgündüz, Ahmed (1990) *Türk-İslam Hukuk Tarihi*, C:1, İstanbul, Timaş Yayınları,

Cin, Halil & Akyılmaz, Gül, (2003) *Türk Hukuk Tarihi*, Konya, Seram Yayınları, s. 56.

Cin, Halil (1974) *İslam Ve Osmanlı Evlenme*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Cin, Halil (1979) "*Eski ve Yeni Türk Hukukunda Tarım Arazilerinin Miras Yoluyla İntikali*", Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlar, Sevinç Matbaası.

Cin, Halil (2005), *Miri Arazi Ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*, 3. Baskı, Ankara, Çağ Üniversitesi Yayınları.

Çağatay, Neşet (1978) '*İslam'da Vakıf Kurumunun Miras Hukukuna Etkisi*', Vakıflar Dergisi, S:11, SS: 1-6.

Çağatay, Neşet (1987), ‘İslam Hukukunun Ana Hatları ve Osmanlıların Bunun Bazı Kurallarını Değişik Uygulamaları’ Belleten, S: 200 C: 51, SS: 625-636.

Çağlar, İlker Mümin (2005), ‘273 Numaralı Manisa Şer’iyye Sicil Defteri (1252-1253/1836-1837) Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi’, (YÜKSEK Lisans Tezi) Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çatal, Hazım (2012), ‘Karaferiye Kazası Hicri 1201-1202 (Miladi 1787-1788) Tarihli Şer’iyye Sicili (Transkripsiyon Ve İnceleme)’, (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, Nazik Betül (2008), ‘Tereke Defterlerine Göre II. Mahmut Döneminde Tokat’ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı’, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Seyyid Ahmed Efendi/ Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedusi, *Neticetül’l- Fetava Şeyhülislam Fetvaları*, (Demiray, Mustafa (Editör), (2014) *Neticetül’l- Fetava Şeyhülislam Fetvaları*, İstanbul, Klasik Yayınları),

Demiray, Mustafa (Editör), (2012), *Behcetü’l-Fetâvâ Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi*, İstanbul, Klasik yayınları.

Demiray, Mustafa, (Editör), (2009), *Fetava-yı Fevziye Şeyhülislam Feyzullah Efendi*, İstanbul, Klasik Yayınları.

Demirci, Kürşat (1993) “Cenaze”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:7, SS: 354-357.

Demirel, Ömer (1988), ‘1788 - 1808 Tarihlerinde Sivas Şer’iye Sicillerinde Geçen Vakfiyeler’, Vakıflar Dergisi, S:20, SS: 377-384.

Demirel, Ömer (1991), ‘Sivas Şehri Hayatında Vakıfların Rolü’, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirtaş Mehmet (2004), ‘XVI. Yüzyılda Meydana Gelen Tabii Afetlerin İstanbul’un Sosyal ve Ekonomik Hayatına Etkilerine Dair Bazı Misaller’, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:2 C:4, SS:37-50.

Demirtaş, H. Necati (2014), *Açıklamalı Osmanlı Fetvaları Fetava-yı Ali Efendi, Cild-i Evvel*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı.

Demirtaş, H. Necati (2014), *Açıklamalı Osmanlı Fetvaları Fetava-yı Ali Efendi, Cild-i Sani*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı.

Döndüren, Hamdi (1983), *Delilleriyle İslam Hukuku, Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, Genişletilmiş-ilaveli 2. Baskı, Bursa, İslam Hukuku Külliyyatı Yayınları, Özel seri no:1.

Döndüren, Hamdi (1991) “*Ashâbü'l-Ferâiz*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:3, SS: 467-468.

Döndüren, Hamdi (1991), ‘*Avl*’ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:4, SS: 117-118.

Dönmez, İbrahim Kâfi (2000), ‘*İcma*’, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:21, SS: 417-431.

Dror Ze'evi, (1995) “*Women In 17th-Century Jerusalem: Western And Indigenous Perspectives*”, International Journal of Middle East Studies, Vol. 27, No. 2 pp. 157-173.

Düzdağ, M. Ertuğrul (2012), *Kanuni Devri Şeyhülislam Ebussud Efendi*, 1.Baskı, İstanbul, Kapı Yayınları.

Düzenli, Pehlül (2012), *Şeyhülislam Ebussud Efendi ve Fetvaları*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Ebu Davud, *Sünen-i Ebu Davud*, (çev: Yeniçel, Necati & Kayapınar, Hüseyin (2010), *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*, İstanbul, Şamil Yayınları).

Ekinci, Ekrem Buğra (2006) *İslam Hukuku*, 1. Baskı, İstanbul, Arı yayınları.

Ekinci, Ekrem Buğra, (2010), ‘*İslâm Fıkında Alış-Veriş Bilgileri*’, <http://www.ekrembugraekinci.com/pdfs/beyvesirarisalesi.pdf> s.e.t: 18.08.2015.

Er, İlker (2008), ‘*Balıkesir Tereke Kayıtları Üzerinde Bir Değerlendirme (1670–1700)*’, (Yüksek Lisans Tezi) Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdönmez, Celal (2004), ‘*Şer’iyye Sicillerine Göre Kıbrıs’ta Toplum Yapısı (1839-1856)*’, (Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ergene, Oğuz (1997), '*III. Ahmet Dönemi Osmanlı Kanunnamesi*', (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erkal, Mehmet (1992), '*Beytülmal*' Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:6, SS: 90-94.

Faryal Abbas Abdullah Sulaimanı, (1986), '*The Changing Position of Women In Arabia Under Islam During The Early Seventh Century*', Thesis For The Degree Of Master Of Philosophy, University Of Salford.

Fendoğlu, Hasan Tahsin (2000), *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, Filiz Kitapevi.

Gedikli, Fethi (2005), '*Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyeye Sicilleri*' Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S:5 C:3, SS:187-213.

Güdeloğlu, Ayşe (2013), '*131 Nolu Şer'iyeye Sicil Defterine Göre Gaziantep'in Kültürel, Sosyal Ve Ekonomik Durumu*', (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gün, Doğan (2006), '*XVIII. Yüzyılda Antakya'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1708-1777)*', (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Haifaa A. Jawad, (1998), *The Rights Of Women In Islam*, Birmingham, Senior Lecturer in Middle East and Islamic Studies Westhill College.

Hallaçi, Rudina (2013), '*Rudina, Osmanlı Dönemi Arnavutluk Vakıfları (XVII-XIX. Asırlar)*', (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hatemi, Hüseyin (1999), *İslam Hukuku Dersleri*, 3. Baskı, İstanbul, Birleşik Yayıncılık.

İbn-i Abidin, *Redd'ül- Muhtar*, (terc: Mazhar Taşkesenlioğlu, (2009) İstanbul, Şamil Yayınevi).

İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim, *Kitabu'l-İcma* (çev: Şener, Abdülkadir, (1983), *Kitabu'l-İcma İslam Hukuçularınca Üzerinde İcma Edilen Konular*, 1. Baskı, Ankara: Gaye matbaası.

İbrahim Halebi, *Mülteka'l-ebhur* (çev: Vanlıoğlu, Hüsameddin (2009), *İslam Fıkhı, Yeni Mülteka Tercümesi*, İstanbul, Yasin Yayınevi).

İnalcık, Halil (1958), ‘*Osmanlı Hukukuna Giriş, Örfi- Sultani Hukuk Ve Fatih’in Kanunları*’, AÜSBFD, S: 2 C:13, SS: 102-126.

İnalcık, Halil (1965) ‘*Adaletnameler*’, TTK Belgeler, S:3-4 C:2, SS. 49- 159.

İnalcık, Halil (1993), ‘*Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili belgeler: Bursa Kadı Sicilleri: III. Köy Sicil ve Terekeleri*’, TTK Belgeler, C: XV, S:19, SS:111-167.

İnalcık, Halil (1997), ‘*Kanunname*’, The Encyclopaedia of Islam, Volume: IV, SS: 558-561.

İnalcık, Halil (1997), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, Cambridge University Press (çev: Berktaş, Halil (2009), *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, C:1: 1300-1600*, İstanbul, Eren yayıncılık).

İnalcık, Halil (2002), *The Ottoman Empire, The Classical Age*, London, Phoenix Press, (Çeviren: Sezer, Ruşen(2013) *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı (1300-1600)*18. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları)

İnanır, Ahmet (2011), *Şeyhülislam İbn Kemal’in Fetvaları Işığında Kanuni Devrinde Osmanlı’da Hukuki Hayat*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

İpşirli Argıt, Betül (2005), ‘*Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın*’, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S:5 C: 3, SS: 575-621.

İpşirli, Mehmet (1993), ‘*Çatalcalı Ali Efendi*’, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:8, SS: 234-235.

İzgörer, Ahmet Zeki, (Editör), (2013), *Diyarbakır Şer’iyye Sicilleri Amid Mahkemesi*, C:1, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Kâhya, Ozan (2011), ‘*11 Numaralı İstanbul Mahkemesi Defteri (H. 1073) Tahlil ve Metin*’, (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaller, Cengiz (1995), *Fetava-yı Ali Efendi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:12, SS: 438.

Kandemir, M. Yaşar (1997), ‘*Hadis*’, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:15, SS: 26-64.

Karaman, Hayreddin (1991), 'Asabe', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:3, SS: 452-453.

Karaman, Hayreddin (1996), 'Fıkıh', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:13, SS:1-14.

Karaman, Hayreddin, (2013) *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, İstanbul, İz Yayıncılık.

Kayataz, Fatma (2006), '88 No'lu Mühimme Defteri(*Transkripsiyon Ve Özet*)', (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Kazan, Hilal (2004), 'Topkapı Sarayı'nda Katipler Cemiyetinin (Cema'at-i Katiban-ı Kütüb) *Eğitimi Ve Görevleri*', Osmanlı Araştırmaları S: XXIV, SS: 213-242.

Kefevi, Salih b. Ahmed, Fetava-yı Ali Efendi, (sadeleştiren: Dinç, Nevfel, Fetava-yı Ali Efendi KİT-SAN Yayıncılık).

Koca, Ferhat (1995), 'Fetvahane', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:12, SS:496-500.

Köprülü, Bülent, 'Evvvelki Hukukumuzda Vakıf Nevi'yetleri Ve İcareteynli Vakıflar, *Fastı: IV İcareteynli Vakıflar*', İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, S:1-2C:8.

Kurt, Yılmaz (2010), 'I. Ahmed (1603-17) Dönemine Ait Bir Osmanlı Kanunnamesi', Türk Tarih Belgeler Dergisi, S:35 C:XXXI.

Küçükkalay, Abdullah Mesud (1999), 'Osmanlı Toprak Sistemi-Miri Rejim' Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C:3.

Kütükoğlu, Mübahat S. (2006) 'Mühimme Defteri', Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:31, SS: 520-521.

M. M. El – A'zami, (2003) *The History of the Qur'anic Text from Revelation to Compilation: A Comparative Study with the Old and New Testaments*, UK Islamic Academy, (Çeviren: Türker, Ömer & Serenli, Fatih (2011) *Vahyedilişinden Derlenişine KUR'AN TARİHİ Eski ve Yeni Ahit ile Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, 2. Basım, İstanbul, İz Yayıncılık).

Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmani*, (eski yazıdan aktaran: Kahraman, Seyit Ali (1996), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt yayınları).

Muhammed b. İdris eş-Şafî, Er Risale (Çev: Çalışkan, İbrahim & Şener, Abdulkadir (2007), Er Risale (İslam Hukukunun Kaynakları), Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Narinç, Ökkeş (2010), ‘64 Numaralı Gaziantep Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi (H.1123-1124/M.1711-1712)’, (Yüksek Lisans Tezi), Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ongan, Halit (1962), ‘Ankara Şer’iyye Mahkemesi Sicillerinde Kayıtlı Vakfiyeler’, Vakıflar Dergisi, S: 5.

Ortaç, Hilal (1987), ‘Manisa Kütüphanesinde Bulunan 7079 no’lu Kanunnamenin Çeviri Yazısı ve Açıklaması’, (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ortaylı, İlber (2011), *Tarih Yazıcılık Üzerine*, 2. Baskı, Ankara, Cedit Neşriyat, s.101.

Öğüt, Salim (1995), ‘Fetava-yı Fevziye’, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:12, SS: 443.

Ömer Hilmi Efendi, (1307), *Ahkâmî'l-Evkâf*, İstanbul, Matbaa-i Amir.

Özdemir, Zafer (2010), ‘Sivas’ın İki Yılı (6 Numaralı Sivas Şer’iyye Sicil Defteri H.1214-1215/ M.1799-1800) Transkripsiyon ve Değerlendirme’, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özen, Şükrü (2005), ‘Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü’, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S: 5 C:3, SS: 249-378.

Özen, Şükrü (2013), ‘Velâ’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C: 43, SS: 11-15.

Özyer, Kani (2005), ‘Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi’, Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu, İstanbul, SS: 30-40.

Muhammed b. Ahmed es-Serahsi, *Mebcut*, (Akşit, Mustafa Cevat (editör), (2011), *Mebcut, 1000 Yıllık İslam Fıkıh Temel Eseri Deliller ve Hükümler*, İstanbul, Gümüşev Yayıncılık).

SYRJÄMÄKI, Sami (2011), ‘Sins of a Historian, Perspectives On The Problem Of Anachronism’, (Academic Dissertation), University Of Tampere,

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66775/978-951-44-8525-1.pdf?sequence=1> s.e.t: 10.09.2015.

Şafak, Ali (1975), *‘İslam Hukukunun Tekevünü Ve Tedvini Konusunda Gösterilen Faaliyetler, 1- İslam Hukukunun Kaynakları(Kur'an Ve Sünnet) Hakkında Genel Bilgiler’*, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, S: 1, SS: 137-151.

Şafak, Ali (1979) *‘İslam Hukukunda Kaynaklar-İctihad- Müctehid Mezheb - Taklid Ve Telfik Meseleleri Üzerine Bir Araştırma’*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 3, SS:1-35.

Şahin, Cemile (2012), *‘Osmanlı Toprak Sistemi Hakkında Genel Bir Değerlendirme’*, The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science, Volume 5 Issue 6, p. 434-461.

Şenay GERGİN KALAN (2011), *‘100/1 Numaralı Kayseri Şer’iyye Sicili (H.1104/M.1692) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi’*, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şener, Mehmet (1994), *‘İslam Miras Hukuku İle İlgili Terimler’*, D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: VIII, SS: 25-42.

Tabakoğlu, Ahmet (1999), *‘Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları’*, Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C: 3, SS: 17- 31.

Tanıdı, Duygu (2013), *‘R-3 Numaralı Rusçuk Şer’iyye Sicilinin Çeviriyazısı ve Tahlili (H.1093-1100/M. 1682-1688)’*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taş, Hülya (1998), *‘XVI. Yüzyılda Rum Eyaletinde Miri Toprakların Mülk Ve Vakfa Dönüştürülmesi’*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tazebay, M. Uygur (1986), *‘Osmanlıların Kuruluş Dönemindeki Vakıf Türlerinden ‘Ailevi ve Yarı Ailevi’ Vakıflar’*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Tekin, Oğuz (1999), *‘Osmanlı İmparatorluğunda Para’*, Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C: 3, SS: 169-179.

Tirmizi, Süneni Tirmizi, (çev: Parlıyan, Abdullah, 2004, *Sünen-i Tirmizi Tercümei*, Konya, Konya Kitapçılık)

Topaloğlu, Bekir (2012) “*Varis*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C:42, SS:522-523, s. 522

Tucker, Judith E., (2008), *Women, Family, And Gender In Islamic Law*, Cambridge University Press.

Tunçer, Hadiye (1962), *Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Hukuku, Arazi Kanunları ve Kanun Açıklamaları*, Ankara, Gürsoy Basımevi.

Turan, Şerafettin (2002), ‘*Kemalpaşazade*’ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C: 25, SS: 238-240, s. 238.

Tursun Bey *Tarih-i Ebü'l- Feth*, (çev: Tulum, Mertol, (1977), *Tarih-i Ebü'l- Feth* İstanbul, Baha Matbaası).

Uriel, Heyd (1969) ‘*Some Irspects of the Ottoman Fetva*’ Bulletin of the School of Oriental and African Studies TBSOSJ 32, pp. 36-56 (Çev: Gedikli, Fethi (1995), ‘*Osmanlı’da Fetvâ Müessesesinin Bazı Tezahürleri*’, Hukuk Araştırmaları Dergisi, S: 1-3 C: 9, SS: 287-318).

Uzun, Turgut (2002), ‘*Manisa’nın 6 Numaralı H.942-973 (M.1535-1565) Tarihli Şer’iye Sicil Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*’, (Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Üçdemir, Ersin (2010), ‘*7 No’lu Kütahya Şer’iyye Sicili Defterinin (2. Bölüm) Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği*’, (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Üçok, Çoşkun& Mumcu, Ahmet& Bozkurt, Gülnihal (2007), Ankara, Türk Hukuk Tarihi, Turhan Kitapevi.

Ünal Özkorkut, Nevin (2007), ‘*İslam Ceza Hukukunda Kadın*’, AÜHFD, S:2 C:56, SS: 83-95.

Ünlü, Nuri (2005), ‘*70 Numaralı Konya Şer’iyye Sicili (1814-1816 M./1230-1232 H.) (146 Sayfa, 411 Belge)*’, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Verbeeck, Georgi, ‘*Anachronism and the Rewriting of History: the South Africa Case*’, http://dspace.nwu.ac.za/bitstream/handle/10394/3883/transd_v2_n1_a9.pdf?sequence=1 s.e.t: 10.09.2015.

Vilgenoğlu, Hacer (2010), ‘209 Numaralı Haleb Şer‘iyye Sicili (H. 1242/M. 1827) Transkripsiyon ve Değerlendirme’, (Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yakut, Esra (2014), Osmanlı Ceza Hukukunda Tazir Cezaları, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Yazıcı, Abdurrahman (2013), ‘Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde İslâm Miras Hukuku Çalışmaları’, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S: 22, SS: 309-328.

Yediyıldız, Bahaddin (1982), ‘Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü’, Vakıflar Dergisi, S: 14, SS:1-29.

Yediyıldız, Bahaeddin (1982), ‘Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri (1700-1800)’, Osmanlı Araştırmaları, C: 3, SS: 151-164.

Yediyıldız, Bahaeddin (1982), ‘XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi’, Vakıflar Dergisi, S: 15, SS: 23-54.

Yediyıldız, Bahaeddin (1984), ‘XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu’, Vakıflar Dergisi, S:18, SS: 5-42.

Yıldırım, Celal, (2013) “Kaynaklarıyla İslam Fıkhu-3”, Konya, Kervan Yayın Dağıtım.

Yıldırım, M. Zahit (1996), ‘30 Numaralı Adana Şer‘iye Sicil Defteri 1115/1703-1171/1757’, (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Emel (2010), ‘100/2 Numaralı Kayseri Ser‘iyye Sicili (H.1104 / M.1692) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi’, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Ömer Faruk (2010), ‘98/1 Numaralı Gaziantep Ser‘iyye Sicili (H.1155/M.1742–1743) Transkripsiyon ve Değerlendirme’, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yörük, Doğan (2007), ‘Karaman Ey Aletinde Tımara Çevrilen Vakıf ve Mülkler (1476-1483)’, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, S:6, SS: 61-71.

Yüksel Kayaçağlayan, Naime (2011), ‘1714–1715 Tarihleri Arasında Gaziantep’te Sosyal, Siyasî Ve İktisadî Yapı (65 Numaralı Gaziantep Şer‘iyye Sicili Metin Transkripsiyonu Ve

Değerlendirilmesi’, (Yüksek Lisans Tezi), Kilis 7 Aralık Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, Hasan (1990), ‘*Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü Üzerine Bir Araştırma(1585-1683)*’, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, Hasan (1992), ‘*Vakfiyelere Göre Osmanlı Toplumunda Aile*’, Sosyo-kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II.

Zaim, Sabahattin (1999), ‘*Yükselme Devrinde Osmanlı Devleti’nin İktisadi Durumu*’, Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, C: 3, SS:32-44.

Zuhayli, Vehbe, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, (çev: Efe, Ahmet , (1994), *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, Feza Yayıncılık).

İnternet Adresleri

<http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:11> s.e.t 06.06.2015.

<http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:12> s.e.t 06.06.2015.

<http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:129> s.e.t: 06.06.2015.

<http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:14> s.e.t: 06.06.2015.

<http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:176> s.e.t: 06.06.2015.

<http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#4:3> s.e.t: 06.06.2015.

<http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#54:28> s.e.t: 06.08.2015.

<http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#7:27> s.e.t 06.06.2015

<http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran.aspx#8:75> s.e.t: 06.06.2015.

<http://www.devletarsivleri.gov.tr/icerik/3071/osmanli-arsivi-daire-baskanligi-yayinlari/> s.e.t: 08.09.2015.

<http://www.kuranikerim.com/telmalili/nisa.htm> s.e.t 06.06.2015.

